

KISEBBSÉGVÉDELEM

Budapest, 1988

I. évfolyam. 1. szám.

BEKÖSZÖNTŐ.

Folyóiratunk ezzel az első számával mutatkozik be, egyelőre a magyar közönségnek. Tervezett tartalma — és ezzel létjogosultsága, sőt szükségessége is — címéből tükröződik vissza. A párisi és páriszkörnyéki békeparancsok a kisebbségi kérdés jelentőségét nem csökkentették, sőt tüzét még égetőbbre hevítették. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy az államok belső konszolidációja, nemzetközi békéje, harmonikus együttműködése s ezzel az emberiség boldogulása is jórészt a kisebbségi kérdés kielégítő megoldásán múlik.

Hogy ettől a kielégítő megoldástól milyen távol vagyunk, a legutolsó hetek eseményei is mutatják. Annál nagyobb szükség van tehát egy olyan folyóiraatra, amely az elfogulatlan tudomány erkölcsi fegyvereivel óhajt ez általános érdekű célért küzdeni. Fel akarja világosítani a nemzetiségileg tagolt államokat és az egész művelt világot arról, hogy a kisebbségek oldalán nemcsak az igazság, a nemzetközi szerződésekben biztosított jog áll, amely alaptörvényként ismeri el a kisebbségek nemzeti, polgári és politikai életének szabadságát, faji sajátosságainak, kultúrájának a hegemoniát vivő fajokkal egyenlő mértékű érvényesülését, — de a célszerűség is. A kisebbségek egyéniségének, hagyományainak, társadalmi, művelődési és gazdasági szervezeteinek többnyire értelmetlen hatalmi gögből, megokolatlan durvaságból, vagy éppen gyűlöletből fakadó eltiprása, kulturális kapcsolataik fenntartásának megakadályozása az államhatárokon túl élő testvéreikkel, csak a centrifugális törekvéseknek kedvez és gyöngíti az állam hatalmát, amely végeredményben az állampolgárok együttérzésén alapszik. De meg az elnyomásból, a másodosztályú állampolgárokká lefokozásból eredő elé-

gedetlenség fékentartása fölösleges és tekintélyes energia-pazarlást is jelent és megbénítja az állam erőinek helyesirányú, gazdaságos felhasználását. Meg kell látni azt is, hogy minden faj a maga különleges géniuszával értéke az emberiség kincstárának és tényezője a haladásnak, — a kisebbségek pusztítása tehát a világ egyetemes érdekének is pótolhatatlan vesztesége. Végül pedig békés együttműködést, kölcsönös megértésen alapuló gazdasági és politikai jóviszonyt nem lehet elképzelni olyan országok közt, amelyek egyike a másik ország népének hatalma alá került fajtestvéreit sajnargatja.

Ezeknek az elgondolásoknak a hirdetője s ezzel a hazugságon alapuló, nem egyszer megfizetett tollaktól szolgált veszedelmes propagandának ellensúlyozója akar lenni kifelé a mi folyóiratunk, amely éppen ezért a külföld felvilágosítására szánt anyagát félévenként idegen nyelven is közzéteszi. Közzéteszi, hogy az egész világon a politikai bölcsesség axiómájává emelkedjék a kisebbségi kérdés megnyugtató elrendezésének szüksége s ennek kielégítése végett egyelőre a kisebbségi jogok ama minimumának érvényesítése, amelyet nemzetközi szerződések meghatároznak.

De mindezekén túl van folyóiratunknak egyéb hivatása is. Az itthoni magyar társadalom annyira el van foglalva a létért való küzdelem mindennapi gondjaival, hogy itt-ott már nincs elég fogékonysága a kisebbségi kérdés reánk nézve különösen nagy fontossága iránt. Éppen ezért újra meg újra emlékezetébe kell vésni, hogy a trianoni határokon túl ma a magyarság összességének egyharmada él. Elsorvadásuk tehát a magyar faj életerejének, a benne rejlő képességeknek végzetes megcsonkítását jelentené, nem is szólva arról, hogy a kisebbségi magyarság sorainak megritkítása a revízió követelésének ethnikai alapjait rendíti meg.

De munkánk hatása átsugárzik a trianoni határokon túl is. Ébren tartja a tőlünk elszakított magyar testvéreinkben együttérzésünknek, jogaikért kiállásunknak biztató tudatát s ezzel megerősíti kitartásukat megpróbáltatásaikban. Hiszem, hogy a magyar társadalom megérti e célok sorsdöntő jelentőségét és támogatni fog azok elérésében.

KENÉZ BÉLA DR.

A KISEBBSÉGI JOG ÉS ALAPVETŐ PROBLÉMÁINAK JELENTŐSÉGE A MAGYAR JOGTUDOMÁNY SZEMPONTJÁBÓL.

Tizennyolc esztendővel a hatályban lévő kisebbségi szerződések aláírása után sem látszik fölöslegesnek rámutatni arra a nagy jelentőségre, amellyel a modern kisebbségi jog művelése a magyar nemzet egyetemes céljainak és érdekeinek szempontjából bír. A magyar jogtudomány nem egy kiválósága, mint — hogy csak néhány nevet említsünk — *Wlassies Gyula, Magyary Géza, Balogh Arthur, Búza László, Egyed István* — minden bizonnyal jelentős művekkel gazdagította a jogi irodalomnak ezt az új ágát, amiként a tudományegyetemeinken szervezett kisebbségi intézetek is kétségtelenül serkentőleg hatottak a kisebbségi kérdéssel foglalkozó ifjabb jogásznemzedékre, de mindezek ellenére ez a jogi diszciplína még ma is meglehetősen ismeretlen terület a magyar jogászvilág nagy tömegei előtt.

Pedig a nemzetiségi jog, vagy ahogy újabban — kissé diminutiv mellékízzel — nevezni szokták: a kisebbségi jog oly szorosan belekapcsolódik hazánk és nemzetünk alapvető problémáiba, hogy a legteljesebb mértékben megérdemelné, ha nemcsak néhány elméleti, de mentől több gyakorlati jogász, törvényhozó és a jogot alkalmazó egyaránt, legalább az egyetem padjain megismerkednék az elemeivel. Talán szükségtelen arra emlékeztetnünk, hogy a nemzetiségi kérdés milyen súlyos, csaknem központi jelentőségű problémája volt hazánknak a trianoni feldarabolás előtt ée ezért inkább arra utalunk, hogy mennyire húsunkba és vérünkbe vág ma is.

A magyar nemzet tagjainak ma több mint egynegyede az elszakított területeken él. A magyar kormány csak a nemzeti közvélemény egészséges ösztönét követi, amidőn az utóbbi időben — a fegyverkezési egyenjogúság mellett — elsősorban kisebbségeink védelmét állította külpolitikai követeléseinek középpontjába és a kisantant államaival szemben akárcsak egy *modus vivendi* megteremtését is e követelésének teljesítésétől tette függővé. A magyar kisebbségek védelme tehát kormányzati program, amelynek munkálása egyfelől az utódállamok által 1919. szeptember 10-én Saint Germain-en-Layeban (Csehszlovákia és Jugoszlávia) és 1919. de-

cember 9-én Párisban (Románia) aláírt kisebbségi szerződések alapos ismerete és az ezek nyújtotta bármily gyér lehe ségek megfelelő felhasználása, másfelől pedig az illető államok közjogának tanulmányozása nélkül elképzelhetetlen. Mondanunk sem kell, hogy ez feltételezi az általános nemzetközi jogon kívül — lévén a Nemzetek Szövetsége a kisebbségi jogok garánsa — a népszövetségi jog és különösen a Nemzetek Szövetsége kisebbségi eljárásának (procédure), valamint az utódállamok törvényeinek, rendeletének és joggyakorlatának, úgyszintén az ezekre a kérdésekre vonatkozó, ma már szinte áttekinthetetlen irodalomnak ismeretét is.

Tudvalevő, hogy a trianoni szerződés 54—60. cikkeiben Magyarországnak szintén bizonyos kisebbségjogi kötelezettségeket kellett vállalnia, amelyeknek oly módon is igyekezett eleget tenni, hogy a törvények és rendeletek egész sorát alkotta meg kisebbségei nyelvi és iskolai jogainak biztosítására. Ezeket a jogszabályainkat a már a világháború előtt alkotott hasonló tárgyú jogi normáink hosszú sorával együtt bíráinknak és közigazgatási tisztviselőinknek lépten-nyomon alkalmazniok és így ismerniök kell. Íme a kisebbségi jog általános gyakorlati jelentősége a magyar jogászvilág széles rétegei szempontjából!

Minthogy pedig az utódállamokat kötelező kisebbségi szerződések anyagi rendelkezései — összehasonlítva a háború előtti osztrák, de (gondoljunk például az 1868: XLIV., 1868: XXX., 1868: IX. törvényeinkre) a magyar nemzetiségi joggal is — haladás helyett inkább határozott visszaesést jelentenek és így a magyar kisebbségek védelmét fenntartás nélkül való betartásuk esetén is csak nagyon fogyatékosan biztosítanak, másfelől pedig a Nemzetek Szövetségének kisebbségi eljárása, azaz az alaki jog is nagyon tökéletlen, a magyar jogtudomány elsőrendű feladata, hogy e problémákkal nemcsak *de lege lata*, hanem *de lege ferenda* is foglalkozzék és alkalmas időpontban megfelelő javaslatokat dolgozzon ki. Ámde ez megint csak feltételezi a nemzetiségi jog történetének, valamint a tételes — nemzetközi és belső állami— nemzetiségi jog átfogó ismeretét, hogy az eddig alkotott nemzetiségi jogszabályok teljéből válogathassuk ki a legjobbnak látszó megoldást.

De gondoljunk végül arra is, hogy eljöhet még egyszer az az idő, amikor hazánk újból az elé a feladat elé kerülhet, hogy olyan nemzetiségi jogrendszert kell kiépítenie önmaga és nemzetiségei számára, amelynek hosszú évszázadokra kell biztosítania a békés együttélést!

Ezek a nyomós gyakorlati okok eléggé igazolják azt a véleményünket, hogy a magyar jogtudománynak fokozott figyelmet kell szentelnie a kisebbségi jognak és egyúttal azt is, hogy miért van szükség olyan folyóiratra, amely — mi-

ként az első számában előttünk fekvő — annak problémáival rendszeresen foglalkozni kíván, még pedig minden szenvedélytől mentesen, hűvös tudományos tárgyilagossággal.

Ezt megkönnyíti, hogy a kisebbségi jognak ma már óriási, szinte áttekinthetetlen tudományos irodalma van. A nagy külföldi jogászok egész sora foglalkozott és foglalkozik vele. Elegendő *Ldmund Bernatzik* és *Walter Schücking* háború előtti és *Louis Le Fur*, *Robert Redslob*, *A. de Lapradelle*, *Alfred Verdross*, *Karl Strupp*, *Rudolf Laun*, *Josef L. Kunz* stb. háború utáni tanulmányaira hivatkoznunk, hogy igazoljuk, mennyire izgatta problémánk az utolsó évtizedekben a francia és német jogtudomány legnagyobb büszkeségeit is, nem is szólva az elődökről, különösen *Pasquale Stanislao Manciniről*, a nemzetiségi elv nagynevű olasz teoretikusáról.

A nemzetközi jognak az az alapelve, hogy a politikai, szociológiai, vagy etnikai értelemben vett nemzetek és a nemzeti kisebbségek nem alanyai a nemzetközi jognak és még kevésbé tagjai a nemzetközi jogközösségnek, hanem csak az államok és bizonyos államszerű alakulatok, azaz az államilag szervezett nemzetek, máig sem rendült meg. Mégis bizonyos — egyelőre ugyan még csak nagyon gyéren mutatkozó — jelenségek arra látszanak mutatni, hogy az a támadás, amelyet Mancini és követői a XIX. században intéztek ellene, újult erővel megindult, sőt itt-ott apróbb sikereket is el tudott érni. Nemcsak az újabb német jogi irodalom igyekszik a faji értelemben vett nemzetfogalmat a nemzetközi jogba belevinni (Gürke), hanem egyes kisebbségi szerződések máris korlátolt nemzetközi jogképességgel (Verdross) ruháztak fel bizonyos nemzetiségeket. Így például az 1922. május 15-én kötött és 1937. július 15-én hatályát veszített német-lengyel felsősziléziai egyezmény 147. cikke arra kötelezte a Nemzetek Szövetségének Tanácsát, hogy hivatalból, tehát nemcsak, mint a kisebbségi eljárásban általában, valamelyik tagjának felhívására tárgyalja a kisebbségekhez tartozó személyeknek mindazokat az egyéni vagy kollektív beadványait, amelyeket a 157. cikk értelmében a szerződő felek által létesített kisebbségi hivatalok az illető kormány közvetítésével a Tanács elé terjeszteni kötelesek. Bizonyos, hogy az idézett cikk, amely éppen úgy individualista alapon nyugszik, mint a világháború után kötött kisebbségi szerződések rendelkezései általában, csak a nemzeti kisebbségekhez tartozó *egyes személyeknek* adott perképességet a Nemzetek Szövetsége előtti eljárásban, nem pedig e kisebbségeknek, mint olyanoknak, mint kollektivitásoknak, ámde nem kétséges az sem, hogy ezt egy *nemzeti kisebbséghez való tartozásuk miatt biztosították részükre*. Ellenben a *kisebbségek mint kollektivitások* nemzetközjogi perképességének kifejezett elismerését jelenti az 1921. június 27-én kötött finn-svéd

egyezmény 7. pontja, amelynek értelmében a finn kormány köteles megjegyzéseivel együtt a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elé terjeszteni az Aaland-szigetek tartománygyűlésének az egyezmény végrehajtása tárgyában benyújtott panaszait. Ez az egyezmény tudvalévően autonómiát biztosított a csaknem kizárólag svédlakta Aaland-szigeteknek, úgy, hogy a 7. pont, ha nem is a finn köztársaság egész svéd lakosságának — a svéd kontinensen is viszonylag erős svéd kisebbség él —, de mindenesetre a szigetek svéd lakosai összességének, illetőleg az azt képviselő autonóm tartománygyűlésnek perképeségét a kisebbségi eljárásban elismerte.

Ha a nemzetközi népszavazás intézménye nem is tartozik a nemzetközi kisebbségi jog tárgykörébe, mégis közelről érinti a minoritási kérdés megoldását és ezért megérdemli a kisebbségi jogász figyelmét is. A versaillesi békeszerződés alapján Schleswig-Holsteinben, Kelet- és Nyugatporoszországban és Felsősziléziában, valamint később a Saar-területen végrehajtott népszavazások szülőoka és célja minden bizonnyal nem Németország nemzetiségi kérdésének megoldása volt, hiszen ez esetben minden területi vitát népszavazással kellett volna eldönteni, mint inkább az a titkos remény, hogy a legyőzöttségében is hatalmas országot ily módon is gyöngítsék, mégis e népszavazások, de különösen a saarvidéki plebiscitum technikai végrehajtása, amely halomra döntötte a háború előtti jogtudomány ez intézmény ellen felhozott érveinek nagy részét, minden dicsőretet megérdemel. E szavazásoknak és még inkább a saint-germaini békeszerződés alapján végrehajtott karintiai és a velencei magyaroszlák jegyzőkönyv értelmében rendezett soproni népszavazásoknak különben azt a tanulságot is köszönhetjük, hogy a nyelv távolról sem egyedüli ismérve a nemzeti hovatartozásnak, hiszen e szavazások alkalmával számtalan schleswigi dán és német, poroszországi morva és kasub, felsősziléziai német és lengyel, karintiai szlovén és soproni német anyanyelvű személy nem arra az államra szavazott, amelynek nyelve azonos az övével, azaz a nemzetiségi elvet nem szabad tisztán nyelvi értelemben felfogni. A világháború utáni fejlődés tehát kétségtelenül előbbrevítte a népszavazás intézményét. És ha az az általános nemzetközi szabály, hogy az államterület egy részének cessionja esetén az átengedett terület lakosságának nincs jogigénye a népszavazásra, ma is teljes érvénnyel bír, az a nagy francia forradalom óta mindig újból és újból visszatérő posztulátum, hogy az embereket ne csatolják birkanyáj módjára, akaratuk ellenére és megkérdeztetésük nélkül, más államokhoz, a háború után csak megerősödött.

Ez is egyik példája — azért is szóltunk róla — annak, hogy a legújabb fejlődés itt-ott rést üt azon szabályon, hogy

a nemzetiségek csupán tárgyai a nemzetközi jognak, de egyszersmind azt is mutatja, hogy a természetjog, amelyet a háború előtt uralkodó pozitivista iskola már végleg eltemetettnek hitt, e vonatkozásban is újból ébredezni kezd. A nemzetközi jog magyar művelőinek úgy általános elméleti, mint nemzeti okokból érdemes e megrezdüléseket számon tartani, mint tüneteit annak a dinamikus tendenciának, amely alól a nemzetközi jog, ez az eminensen politikai jog sem vonhatja ki magát.

Miként a nemzetközi életben, úgy az úgynevezett nemzetiségi államok belső életében is egyre erősebben lép fel az a tendencia, amely nem elégszik meg azzal, hogy az állam a nemzetiségekhez tartozó egyes polgároknak bizonyos nyelvi és iskolai jogokat adjon, hanem a nemzetiségek kollektivitásának, jogi személyiségének elismerését követeli. A háború utáni nemzetközi kisebbségi jogban is találunk olyan szerződéseket, amelyek valamely nemzetiség, illetőleg az általa lakott terület autonómiáját biztosítják. Az előbbi csoportba tartozik a román kisebbségi szerződés 11. cikkében előírt, de a mai napig sem megvalósult erdélyi székely és szász autonómia, az utóbbihoz pedig az Aaland-szigetek már említett önkormányzata. E tendencia már egyes államok közjogába is behatolt, mint ezt különösen az 1927. évi észtországi törvény mutatja, amely ez állam nemzeti kisebbségeinek azt a jogot biztosította, hogy nemzeti kataszter alapján választott autonóm szervezeteik útján igazgassák iskoláikat és közművelődési intézményeiket. Távol áll tőlem, hogy a személyiségi elven felépülő nemzetiségi autonómiát minden ország nemzeti problémáját holtbizonyossággal megoldó csodaszernek tekintsem, mégis úgy vélem, hogy a már a bevezetőben érintett eshetőségre való tekintettel is, nekünk, magyar jogászoknak nemcsak regisztrálnunk, de elemeznünk is kell e tendenciának úgy törvényekben, mint javaslatokban való lecsapódásait. Csirájukban lévő összehasonlító jogtudományi vizsgálódásainknak e területre való kiterjesztése értékes tanulságokat nyújthat.

Igazságtalanok volnánk a magyar múlttal szemben, ha nyomatékosan rá nem mutatnánk arra, hogy a magyar Corpus Juris az 1868:XXX. és az 1868:IX. törvénycikkek megalkotásával mennyivel előtte járt és egyúttal mily értékes útmutatást nyújt e legújabbkori fejlődésnek. Míg azonban a *Karl Gottfried Hugelmann* bécsi, jelenleg münsteri professzor kitűnő szerkesztésében megjelent „Das Nationalitätenrecht des alten Österreich“ (Wien-Leipzig 1934.) című mű gondoskodott arról, hogy a háború előtti osztrák nemzetiségi jogot és közigazgatást a világ megismerje és rehabilitálja, addig a magyar nemzetiségi jogszabályok szövegének valamely világnyelven való összefoglalása még várat magára, nem is be-

szélve azok tárgyilagos méltatásáról. E téren a nemzetiségi területek régi partikuláris jogainak összegyűjtésével jogtörténészeinkre is még nagy feladat vár, amelyet persze nem lehet máról holnapra elvégezni.

A kisebbségi jog körében végzett történelmi kutatások meg fognak győzni bennünket arról, hogy ez a jog nem efemer jellegű. A világháború után létrejött kisebbségi szerződések a XVI. század óta a vallási, a XIX. század eleje óta pedig a nemzeti és nyelvi kisebbségek érdekében alkotott nemzetközi jogszabályok egész sora előzi meg. Valósággal szokásjoggá vált a nemzetközi jogban, hogy — amint *Clemenceau*, a párisi békekonferencia elnöke *Paderewski*hez intézett híres kísérőlevelében kifejtette — „régóta elfogadott eljárás az európai közjogban, hogy valahányszor új állam alakul, sőt ha egy már létező állam területe jelentősen növekszik, a nagyhatalmak által való kollektív és formális elismerése azzal a biztosítékkal kísértessék, hogy ez az állam egy nemzetközi egyezmény formájában a kormányzat bizonyos elveinek betartására kötelezi magát. E kormányzati elvek közé pedig a kisebbségi jogok biztosítása is tartozik, miként az említett kísérőlevél ezt az 1878. évi berlini szerződésben Szerbia, Montenegró, Bulgária és Románia által vállalt kötelezettségek példáján ki is mutatja. Nemzetközi kisebbségi jog tehát volt már a Nemzetek Szövetsége előtt és azt túl is fogja élni, amiként ma is vannak kétoldalú kisebbségi szerződések, amelyek teljesen függetlenek a Nemzetek Szövetségének intézményétől. Mint a belső állami közjog része, a kisebbségi vagy nemzetiségi jog, bár akkor nem úgy nevezték, ugyancsak már a világháború előtt is létezett. A középkori partikuláris jogok egy részének is az uralkodó nemzetől vagy vallástól különböző nemzetiséghez vagy felekezethez való tartozás volt a szülőoka, sőt — amint erre egyes provinciákból nagyon szemléltető példákat lehetne felhozni — már a római birodalomtól sem volt teljesen idegen az a gondolat, hogy a nem latin nyelvű polgároknak meg kell engedni nyelvük használatát a hatóságok előtt is.

A rendelkezésemre álló hely szűk volta miatt a témával kapcsolatos elméleti és gyakorlati problémákat éppen csak érintettem. Bővebb kifejtésükre bizonyára nyílik még alkalom e folyóirat hasábjain, amelynek elsőrendű feladata kell, hogy legyen a kisebbségjogi teória elmélyítése és a nemzetiségi jog fejlődésének fgyelése.

Flachbarth Ernő dr.

KISEBBSÉGTUDOMÁNY.

Akkor vetődött fel Magyarországon először ez a kifejezés, amikor — egy jó évtizede — különböző kisebbségi intézetek létesítésének gondja foglalkoztatta az illetékeseket. A kifejezés fogalmi tartalmának meghatározása mindmáig várat magára, holott a megjelöléssel magával egyre többször találkozunk. Ez még nem volna kiheverhetetlen baj, hiszen konkrét tartalom nélküli kifejezésekben, jeligékben, sőt jelmondatokban alig volt gazdagabb kor valaha, mint a mai. Nagyobb baj az, hogy e meghatározatlan tudomány, vagy műfaj fejlesztésére, gondozására, magyarázatára, tanítására immár intézmények is létesültek s ezek programjaik megállapításánál a legteljesebb bizonytalansággal küzködnek.

A fogalomkör egyes ágaira már vannak konkrét képze- teink: így ismerünk kisebbségi jogot (külön a nemzetközi jog egyik fejezeteként s külön mint egyes államok közjogá- nak egy részét); a nemzetiségek története is külön szem- pontú fejezetét adja Középeurópa történetének s az utóbbi időkben ez a tárgykör eléggé művelt; van kisebbségstatisz- tika; beszélhetünk a vegyes nemzetiségű államokban határo- zott tartalmú kisebbségpolitikáról; bizonyos, hogy a felve- tett fogalomkör keretében külön hely fogja megilletni a ki- sebbségek néprajzát, településföldrajzát; a politikai és ka- tonai földrajzban a kisebbségek helyzete szintén különálló problémakomplexumot jelent; újabban néhány érdekes ta- nulmányt olvashatunk a kisebbségi létről, mint általános szociológiai problémáról... és így tovább.

Azoknak az intézményeknek szervezésénél, amelyeknek feladatául a kisebbségi kérdéssel tudományos síkon való fog- lalkozást szánták, a fent felsorolt tudományágak művelése több-kevesebb részletességgel mind szerepelt, de mindezek mellett állandóan jelentkezett egy további szükséglet gya- korlati irányban. Jelentős szószólói akadtak mindig annak a felfogásnak, hogy a kisebbségi kérdés tanulmányozása nem merülhet ki egyes ismeretágakban való szakszerű tájékozó- dásban; a kisebbségi élet különféle jelenségeit egy egységes képpé kell összefogni, sőt e helyzetkép birtokában a kisebb- ségi sors öntudatos irányítására alkalmas elveket és tanulsá- gokat megállapítani. Ezekből a szükségletekből adódnak az- tán a másodlagos követelmények: így a kisebbségi informá- ciós és sajtószolgálat kiépítése; a kisebbségi szervezkedés és küzdelemtechnika gyakorlati tanainak terjesztése; a pub- likációs tevékenység és pedig mind tudományos, mind nép- szerű irányban egyrészt a saját közvélemény felvilágosítá- sára, másrészt más országok és nemzetek tájékoztatására és befolyásolására.

Mindez tökéletlen vázlata annak, amit a kisebbségtu-

domány gyűjtőneve alatt azok, akik e kérdésekkel komolyabban foglalkoznak, érteni szoktak. Vannak aztán olyan használói e megjelölésnek, akik a maguk szerteágazó és semmiféle más tudományág által be nem fogadott dolgozataikat illetik a „kisebbségtudomány“ jólhangzó nevével. Meg kell állapítani azonban, hogy azok között sem alakult ki távolról sem egységes kép a fentebb felsorolt dolgok összetartozandóságának természetéről, akik a kisebbségi ügyek labirintusában műkedvelőknek nem mondhatók. Ma még tehát a kisebbségtudomány megjelölés egyszerűen csak mutatószava egy közelebbről pontosan meg nem határozott problémakörnek, melynek azonban szervesen összetartozó és jól elhatárolható tartalma nincs, minélfogva nem is lehet önálló, elméleti rendszerrel bíró tudományág megjelöléseként használni.

Igen fontos kérdés mármost az, vajjon van-e szükség ilyen különböző területeket átfogó, különleges szempontú tudományra? Az erre a kérdésre adott felelet egyúttal döntő fontosságú a kisebbségi kérdéssel foglalkozó intézmények szervezeti kiépítésére és munkaprogramjának megállapítására vonatkozólag.

Tudománybölcseleti alapon alig képzelhető el egységes új tudományág elkülönítése a fent körülírt tartalommal. Hiányzanak hozzá: az anyag szerves összetartozósága; a témakör világosan megállapítható határai; a kutatásra egységes és mindenütt érvénnyel bíró módszerek; még kevésbé vonhatók le általános érvényű törvényszerűségek. De különben is, az egyes ismeret- és tudományágaknak kisebbségi szempontból való felhasználása, kibővítése, továbbfejlesztése terén még olyan sok a tennivaló, hogy egyelőre alig álmodozhatunk arról, hogy e különleges szempontból kifejlesztett részeket kiemelve és összekapcsolva, új tudományágnak vehessük meg alapját. Egyszerű gyakorlati tények is akadályai ennek az elkülönítésnek. A kisebbségi kérdés valamely ágának szakképzett művelője sokkal inkább lesz — és kell lennie — tudós az illető tudományágban, mint a kisebbségi kérdésben általában. Az aki az összes ismeretágakat összefogja, egyrészt egységes kép nyerése, másrészt a tervszerű cselekvés irányítása érdekében, semmiképen sem fogja a „tudós“ lelki habitusát viselni, sokkal inkább a politikusét. Hiszen maga a kisebbségi lét — úgy ahogy azt ma értelmezik — politikai fogalom. Tanulmányozásakor sohasem elméleti igazságok keresésén van a hangsúly, hanem ismeretek és tapasztalatok szerzésén gyakorlati akciók számára. Emellett csak az oktatás és nevelés terén kap komoly szerepet és pedig nemcsak a tanulóifjúság, hanem a közvélemény irányában is.

Ha pedig ez így van, akkor a kisebbségi intézetek feladata a kisebbségi ügy körébe vágó szakismereteknek gyűjtése és rendszerezése lesz, elsősorban a szakemberek tovább-

képzése és az általános nevelés, oktatás céljából. Erre a feladatra főképp az egyetemek mellett létesített intézetek lehetnek alkalmasak. A másik faja a kisebbségi ügyek tanulmányozására létesült intézményeknek az, amely az ismeretanyagot elsősorban a gyakorlati politika tájékoztatása és a tennivalók helyes megállapítása céljából gyűjti s ezen szempontból dolgozza is fel. A különböző irányú intézmények anyaga nagyjából ugyanaz s ezért — gazdaságosság szempontjából — az anyaggyűjtést össze lehetne kapcsolni, a feldolgozás és felhasználás módja azonban különböző.

Az oktató jellegű intézetek feladata az, hogy összegyűjtsék mindazon szaktudományok művelőit, akiknek munkaterülete a kisebbségi kérdés tárgykörébe vág, ösztönzést és teret adjanak arra, hogy e speciális ismereteiket a szakköröknek és a köznek tudomására juttathassák. Egyáltalán nincs tehát szó itt egy különálló tudomány műveléséről. Elsősorban szervezés ez, harmonizálás; ember- és témaismeret az, amire itt legfőképpen szükség van.

Ki kell itt térni a külföldi kisebbségi intézetek példájára is, e téren ugyanis igen sok téves felfogást kell még kiküszöbölni. Általános szokás nálunk, hogy a kisebbségi viszonyok magyar vonatkozású tanulmányozásánál más országok szervezeteire, intézményeire hivatkoznak, mint nagyszerű példákra és hasonló intézetek szervezését követelik nálunk. Igen vonzó leírásokat olvashatunk ez intézmények csodálatos szervezetéről, munkaprogramjáról, felszereltségéről. Sajnos, gyakori szépséghibája ezeknek a leírásoknak az, hogy éppen nem lényeges teljesítményeket emelnek ki, mint utáncsodákat. Az egyes nemzeti kisebbségek eltérő helyzetéből és viszonyaiból következik, hogy a kisebbségi intézetek mindenhol más és más célkitűzéssel, munkaprogrammal dolgoznak. Németországban — ezt az országot emlegetik legtöbbször példaképen — nem egy és nem néhány intézmény foglalkozik a külföldön élő német kisebbségek ügyeivel, hanem az intézményeknek, szervezeteknek, hivataloknak, tanszékeknek sorozata. Nem lehet az egész munkát egy intézmény keretébe szorítani s nem lehet a különböző anyagot feldolgozó, különböző célkitűzéssel dolgozó intézmények két még csak azonos szervezettel sem ellátni. Egyik szervezet nem példaképe a másiknak. Még kevésbé lehet példaképe egy más ország hasonló szervezetének.

Magyarországon elsőrendű gondot kell fordítani arra, hogy az országalkotó nemzet közel 1/3 részét kitevő kisebbségi magyarság ügyeit állandóan figyelemmel kísérjük. Feladatunknak kell vallanunk a Duna-középmédecében közös életterületen velünk együttlakó más nemzetiségek viszonyainak tanulmányozását is, azaz a Kárpátmedence területén fo-

lyó életet a maga teljességében. Létre kell hozni és működésben keli tartani mindazon intézményeket, amelyek az erre vonatkozó adatgyűjtést és anyagfeldolgozást végzik. Az általános berendezkedésnél fel kell használni mindazokat a tanulságokat, amelyeket hasonló célkitűzéssel működő külföldi intézmények nyújtanak. A technikai felszerelés és munkamódszer tekintetében is sokat lehet tanulni más intézményektől. Ezentúl azonban: a programban, anyagmegválasztásban, célkitűzésekben idegen példák után menni nem tanácsos és nem is lehet. A mi kisebbségi ügyeink és feladataink semmiféle más nemzet vagy nemzetiség hasonló ügyeivel és feladataival nem azonosak. Az e téren mutatkozó szükségletek ellátására csakis sajátos, kifejezetten a magyar feladatok és célok munkálására hivatott szervezeteket létesíthetünk és tarthatunk fenn. Ehhez természetesen elsősorban ismernünk kell pontosan a magunk helyzetét és helyes politikai érzékkel kitűzni a feladatokat.

Ha mármost magunk köré tekintünk s azt keressük, vajjon hazánkban létrejöttek-e azok a szervezetek és intézmények, melyek nemzetünknek a kisebbségi kérdés terén ellátandó feladatait vannak hivatva megállapítani, előkészíteni és teljesíteni, megállapíthatjuk, hogy szervezetekben nincs hiány. Egyes feladatkörök ugyan nincsenek még ellátva, mások viszont tökéletlenül. Azonban ezek olyan hézagok, melyeknek betömése nem tartozik a legnehezebb feladatok közé. Különben is, ilyen hézagok a feladatok és célkitűzések időközi — szükségzerű — módosításai folytán gyakorta támadnak a legtökéletesebb berendezkedés mellett is.

Sokkal nagyobb baj az intézményeknek tervszerűtlen működése és az együttműködés szinte teljes hiánya. Ennek a hibának a kiköszörülése azonban igazán nehéz feladat s a mi sajátos magyar viszonyaink ismeretében szinte megoldhatatlannak látszik. Amennyire indokolja az intézmények különféleségét a feladatok sokfélesége, éppen annyira parancsoló szükség a sokféle folyó munkában a tervszerűség és a helyes — a legfőbb szempontoknak megfelelő — munkamegosztás. Nem a „kisebbségtudomány“ önálló művelése a feladata az egyes kisebbségi intézeteknek, hanem a kisebbségi kérdés valamely — még ellátatlan — részének tanulmányozása, feldolgozása. Arra nézve, hogy ez a választott rész mi legyen, döntő a rendelkezésre álló emberanyag, annak felkészültsége, a munkaterülethez való hozzáférhetőség és a megfelelő anyagi fedezet. Mindezek előtt azonban szükséges alaposan ismerni a hasonló rendeltetésű többi intézmény működését, a munkaprogramot velük közösen megállapítani s a végrehajtásban is egymással állandóan érintkezésben lenni.

Ma ettől az állapottól mérhetetlen messzeségben va-

gyünk. Hozzá tegyem-e ehhez, hogy — bár e bajok már szinte mindenki előtt ismertek — napjainkban sem látunk haladást egy egészségesebb állapot felé. Bármilyen nagyak ismerjük is el a dolgok meglevő állapotában rejlő tehetetlenségi nyomaték súlyát, bármennyire tekintettel vagyunk is mindazokra az általános és különös érdekekre, melyek méltán nehezítik meg a kibontakozást s legyünk bár teljesen meggyőződve afelől, hogy ilyen nagyszabású teendők végrehajtásához idő, hosszú idő kell: mégis az az érzésünk, hogy ez a hosszú idő is lejáróban van és erélyes, okos lépések sorozatának megkezdése halaszthatatlan.

Rónai András dr.

AZ ASSZIMILÁCIÓ STATISZTIKAI MEGFIGYELÉSÉNEK FŐBB SZEMPONTJAI.

A kisebbségvédelem megszervezésének és kiépítésének tudvalevőleg a kisebbségek életviszonyainak részletes feltárása és folyamatos megfigyelése: a minél átfogóbb és mélyrehatóbb kisebbségkutatás a legfontosabb előfeltétele. Mint ismeretes, kisebbségkutatás beható kisebbségi statisztika nélkül elképzelhetetlen; a kisebbségtudománynak a kisebbségi statisztika ugyanis nemcsak értékes ága, hanem egyik legszilárdabb bázisa is. A kisebbségi sorban lévő népek, embercsoportok és népességtöredékek életében *az állag nagyságát befolyásoló minden változás kiemelkedő, sőt sorsdöntő jelentőségű lehet.* A lélekszám módosulásának szemmelkísérése éppen ezért nézetünk szerint a *legelsőrendűbb* kisebbségstatisztikai feladat. *Az asszimiláció* — egyben ennek ellentéte: a disszimiláció,¹⁾ valamint a tömegszerűbben inkább csak a világháború óta jelentkező reasszimiláció — *lefolyásának és tüneteinek számszerű megrögzítése is innen nyeri jelentőségét és fontosságát.* Az asszimilációs statisztika kérdéseivel kapcsolatos alábbi fejtegetéseink során természetesen mindig csupán a *nemzeti, nyelvi kisebbségekre* gondolunk, bár az ezúttal csak vázlatosan és részlegesen felsorolásra kerülő nézőpontok más (pl. felekezeti) kisebbségek statisztikai számbavételénél is az iránytű szerepét játszhatják. Minthogy pedig külső megjelenési formáit tekintve, a disszimiláció és a reasszimiláció (redisszimiláció) legalább is nagyban-egészben az asszimilációhoz hasonlatos jelenség, talán elég, ha szempontjaink e futó szemlélésénél a nemzetiségváltások reprezentatív tünetényeként *csupán az asszimiláció statisztiká-*

¹⁾ A disszimilációnak a német irodalomban szokásos másik értelmével itt nem foglalkozunk.

jának módszerkérdéseit, kiépítési és kiaknázási lehetőségeit tartjuk szem előtt. Rövid eszmefuttatásunkban a nézőpontok egész tengeréből amúgy is csak *néhány lényegesebbnek látszol* ragadhatunk — szinte csupán rapszodikusán — ki. A szempontoknak ez a vázlatos rajza persze csak részben lehet alkalmas arra, hogy az asszimilációs *típusok* és *módzatok* körvonalait is meglevenítse.

Mindjárt a statisztikai megfigyelés kiépítésének legfőbb alapszempontja *két merőben elütő asszimilációs típust*: a *természetes* és a *mesterséges* (másszóval erőszakos) *asszimilációt* különbözteti meg. Szinte felesleges hangsúlyozni e két fő fajta különválasztásának szükségességét és jelentőségét, fő fajta különválasztásának feladatai, lehetősége és eszközei is tökéletesen mások, ha a nemzetiségi, nyelvi hovatartozás megváltozása *beolvadás* (ill. disszimiláció esetében kiszakadás), vagy *beolvasztás* (kiszakítás) alakját ölti. E kétféle folyamat egyébként *minden vonalon* elütő megítélést érdemel! Ezt éppen a világháborúvégi békeszerződések létrehozói tévesztették a legnagyobb mértékben szem elől, amikor nem csekély részben a vélt „magyarosítás“, vagyis a többségi tömb aktív szereplését igénylő és így (legalább is tágabb értelemben) erőszakosnak mondható folyamatra hivatkozva zúdítottak mérhetetlen károkat nemzetünkre és végsősorban az Istenáldotta életegységet alkotó kárpáti medencére ts. Holott a részint csak az utolsó pár száz év alatt behozott vagy befogadott nem magyarjú népcsoportok tagjai *természetes életfolyamat*: a magyarosodás révén csatlakoztak önként és önszántukból (éspedig nem egyszer előbb érzésben és lélekben s csak azután nyelvileg is) az ezer év óta őslakos és számbelileg az óriási vérveszteségek ellenére is domináló magyarsághoz. Éppen az asszimiláció említett két alaptípusának irányító jelentőségére való tekintettel rendkívül sajnálatos, hogy *a statisztikai kutatómunka a legnehezebben legyűrhető akadályokkal a természetes és az erőszakos asszimiláció megkülönböztetésénél, szétválasztásánál találkozik*. S tulajdonképpen inkább csak kerülő úton, a ki sérőjelenségek és részlettünetek feltárása, a nemzetiségi és nyelvi áthasonulás további (részben területi) típusainak és módjainak kihámozása útján,²⁾ a közélet porondján, valamint a színpalak mögött lezajló események s a nyíltan érvénvrevjútó és rejtett intézkedések³⁾ nyomonkísérésével kö-

¹⁾ Az asszimiláció végbemenési módjai közt ugyanis vannak tipikusan természetesek cs kifejezetten mesterségesek is. Ezzel kapcsolatban említhetjük meg, hogy a magasabb kultúrájú többségi elemnek sokszor természetes a beolvasztó ereje.

²⁾ Hogy csak egy példát említsünk: a kisebbségi iskolák tömeges bezárása az erőszakos asszimilálás (de nem az asszimilálódási) eszköze; egyben azonban statisztikailag is megfogható ismérve, jelzője is.

zelítheti meg célját aránylag a legjobban.

A változási folyamatok *stádiumainak* megvilágítása és megörökítése is az asszimiláció statisztikájának nehezebben megoldható feladatai közé tartozik. Holott ennek szükségességét többek közt a nyelvi átmeneti fokozatoknak: a két- vagy többnyelvűségnek sokhelyt⁴⁾ elég részletesen kiépített statisztikája is ékesszólóan igazolja. Az átalakulási, beolvadási lépcsőfokok szemmeltartásának persze a természetes és az erőszakos asszimiláció nézőszögéből egyaránt nagy a jelentősége. Ezen a téren a nyelvi (családi, társalgási, beszélt és anyanyelvi) adatok *időbeli hullámzása, módosulása* és a bennük megnyilatkozó elváltozást *tendenciák* (néha szinte történeti folyamatok) kimutatása pótolhatja vagy kiegészítheti a közvetlen statisztikai megfigyelés korlátozottabb lehetőségeit.

Általános jellegénél fogva a *tömegszerűség* kérdésének, az asszimiláció által érintett népességrétegek abszolút és relatív *lélekszámnagyságának* statisztikai kinyomozása is a legfőbb szempontok közé kívánkozik. Szórványos veszteségek többnyire természetes beolvadási folyamatok eredményeként jelentkeznek s ellenük a kisebbségvédelem is nehezen készülhet fel. Egyébként is a rendszerint tízéves időközökben sorra kerülő népszámlálásokon alapuló kisebbségstatisztika a nagyobb tömegek asszimilációs nyereségének vagy veszteségének mérlegét a nagy számok törvényénél fogva biztosabban állapíthatja meg, mint a *szórványokét*. Persze, azzal is számolnia kell, hogy a topográfiai síkon szórványosnak látszó beolvadási esetek országos végösszegükben egy kisebbségre nézve tömegjelenséggé súlyosodhatnak; a kisebbségkutatás ezért még a *pillanatnyilag és helyileg jelentéktelennek feltűnő* nemzetiségváltoztatások figyelemmelkísérését sem hagyhatja el.

Az asszimiláció statisztikáját irányító sokszínű szempontok, valamint az asszimilációs típusok *területi, térbeli tagolása* is tanulságos eredményekre vezethet. Nagyobb gyűjtőcsoportok szerint itt elsősorban a *helyi* (lokális) *asszimilációs típusokat és a távolfekvő területek közti vándorrezgések nyomán jelentkezőket* (távolsági asszimiláció) érdemes megkülönböztetni. Minthogy a hivatalos nemzetiségi, nyelvi statisztikáknak a területi tagolás rendszerint legtartalmasabb részlete, a legtöbb ténymegállapítást és tanulságot innen olvashatjuk ki. E célból a *szempontok, típusok és lehetőségek széles skálájából* különösen az asszimiláció tüneteinek *községenkinti, városenkinti* feltárása fontos. De nem kevésbé sokatmondó lehet a *kisebb területegységek*: kerületek, köz-

¹⁾ Jó példa erre a belga népszámlálásoknak a két- és háromnyelvűségről is számot adó rendszeres eredménytára.

ség- és városrészek (negyedek, körzetek, utcák, telepek) *önmagukban való és egymásközi asszimilációs folyamatainak*, sőt hazai tapasztalataink szerint a bel- és a külterületi (zárt és szétszórtan települt) népességcsoportok nemzetiségi elváltozásainak, valamint a szomszédos községek közti vándormozgások (és összeházasodási mozgalom), a munka- és lakóhely s a város és környéke (elővárosai) között, ill. az azokban lezajló ingavándorlások vagy végleges megtelepedéssel járó emberáramlások hatásainak kimutatása. Jellemző pl. az előregedő törzsökös lakosság háttérbeszorulásának és a beáramló, fiatalos korösszetétele alapján is fejlődésképebb idegenajkú tömegek térfoglalásának statisztikai fényképe; az agrár-, a kevert- és az ipari települések reagálásának, viselkedésének nyomkövetése; továbbá annak kutatása, hogy miként jelentkeznek és tükröződnek az asszimilációs áramlatok *nagyobb összefüggő nyelvterületeken s a nyelv-szigeteken*; a ritkán benépesült és a sűrűnlakott vidékeken; a kevertség foka szerint tagolt községcsoportokban; lélekszámnagyságkategóriánként a településeken (községekben); az országszéleken és a nyelvterületek határvidékein, érintkező pontjain; magára hagyott, zárt, önmagukból élő, stagnáló közigazgatási egységekben és néptömegekben s fejlődő, az emberáramlás útjába eső, a gazdasági vérkeringés állomásait, a közigazgatási és kultúrgócponokat alkotó helységekben. A születési helyre vonatkozó feljegyzések és a vándorlási statisztikák tapasztalatai segítségével *távolfekvő területekre irányuló vándorfolymatok* vagy *egymástól messze elterülő vidékek közti népcserék pozitív és negatív kihatásainak* (pl. a kisebbség abszolút lélekszámereje kivándorlás útján való gyengülésének s az elvándorlás által nem apasztott, sőt esetleg betelepedésekkel gyarapítóit többségi elemmel szemben való relativ visszamaradásának stb.) megállapítása is a kisebbségstatisztika értékes mérőeszközzé formálható. Ehhez kapcsolódóan a kivándorlás, kivált a tengerentúltra irányuló emberexport, a kényszervándorlások (kiutasítások, állampolgári jogcsökkentések), a nyelvi keveredést, sőt elnemzetietlenedést is nem egyszer előidéző, kenyérkereseti célú idény- és munkásvándorlások, a tanulmányi és a szolgálati rendelkezések következtében történő különféle lakóhelyváltoztatások (közigazgatási tisztviselők, vasutasok, katonaság el- vagy odavezénylése, stb.) által a kisebbségekre gyakorolt befolyásnak és asszimilációs vonatkozásaiknak felmérése is célravezetőnek látszik.

Lokális tünetei ellenére külön csoportba kell sorozni az asszimilációs folyamatoknak *társadalmi nézőszögből*, kivált pedig az alapsejtek, a *családok* (s a háztartások és a lakások) *kebelében való megfigyelését*. A családon belül végbemenő anyanyelvi átalakulások statisztikai számbavétele nehéz fel-

adatnak látszik; magyar példa⁵⁾ szerint azonban erre is van mód. Ezenkívül az életkorstatisztika is elég jól szemléltetheti a *különböző korosztályok és generációk* adatainak egybevetése útján a nyelvi erőltatódásokat. Elméletileg e téren a részletkutatás számára az anyanyelvnek a beszélt nyelvekkel és főleg a társalgási s családi nyelvvel való egybevetése is hasznos szolgáltatásokat tehetne; erre megfelelő feldolgozások hiányában gyakorlatilag a legritkább esetben adódik alkalom. A gyermekeknek, valamint a család, a háztartás más tagjainak (pl. a házi cselédeknek, cserediákoknak, a mesternél lakó tanoncoknak, a gazdasági cselédeknek, stb.) anyanyelvi hovatartozására ugyan a családon (háztartáson) kívül ható tényezők (pl. az iskolák) döntő befolyást gyakorolhatnak, az idevágó viszonyok számszerű megfigyelése ettől függetlenül is megérdemli a ráfordított fáradságot. Vegyesnyelvű szülők leszármazottainak egynyelvűsége, idegenajkúak házassági mozgalmak, a nyelvileg kevert házaspárok házassági termékenysége már csak azért is a feltáráshoz váró szempontok közé tartozik, mert a természetes asszimiláció nem csekély mértékben éppen a családi kötelékekben folyik — sokszor láthatatlanul — le. A részletes statisztikát itt *reprezentatív kutatások, anyakönyvi összeállítások* és a nemzeti-ségi és nyelvi momentumból kiinduló (külön megvitatót érdemlő) *családfakutatás*⁶⁾ pótolhatja ki vagy helyettesítheti. Egy további lépés már a különböző *társadalmi, foglalkozási rétegek* asszimilációs tüneteinek statisztikai feltáráshoz vezet. Erre a munkaterületre még alább is utalunk.

Fentebb a lokális kutatási (tagolási) szempontok során futólag már érintettük a *városi asszimiláció* típusát. A nemzetiségváltozásoknak ez az útja-módja többé-kevésbé a talán legnagyobb jelentőségű *kultúrasszimilációval* is szorosan összefügg. Valóban a két jelenség a gyakorlatban rendszerint fedi is egymást, bár lényegük és fogalmi körülhatárolásuk eléggé elütő. Sajátosságaiknak e keretekbe már be nem szorítható részletezésére itt nem térünk ki, csupán arra emlékeztetünk, hogy magyar és külföldi tapasztalatok szerint a nyelvi áthasonulásoknak éppen a város, a *kultúra a legerősebb faktora*. Az asszimiláció fajtái, módzatai és tüneteinek egyébként *más keresztmetszetben* is feltárást érdemelnének. Például olyanban, melynél az irányító szempont annak kimu-

⁵⁾ V. ö. *Körösy József és Thirring Gusztáv dr. számításait és kimutatásait utóbbinak „Budapest főváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben“ c. művében* (Első kötet; Statisztikai Közlemények, szerkeszti *Ilyefalvi I. Lajos dr.*, 70. kötet, 2. szám, Budapest, 1935., 293. és köv. lapok).

⁶⁾ Ennek tanulságos voltáról a *Teleki Pál gróf kezdeményezése és tanácsai nyomán kidolgozott elvi keretben elvégzett néhány kísérletünk, részleges eredményei és embrionális volta ellenére is, meggyőző képet adott.*

tatása, hogy a beolvadás vagy kiszakadás *mennyiben következménye* a természetes népmozgalomnak (születés, halál, házasság), a vándormozgásoknak (ideértve pl. a telepítést is), az oktatás- és művelődésügynek (különböző fokú iskolák), a hivatásnak és a foglalkozásoknak, a társadalmi és kultúréletnek, a gazdaságtársadalmi átrétegződésnek, kivált az emelkedésnek,⁷⁾ avagy a kultúrában is magasabb fokon álló népcsoportokhoz való természetes vonzódásnak? *S mekkora benne* az érzésszerű átalakulásnak, a különféle áramlatoknak és propagandáknak, a gazdasági momentumoknak (az egyén gazdasági érdekeinek⁸⁾ s a bármilyenmű kényszerrendszabályoknak a részesevé? És végül az asszimiláció a kisebbségek politikai, demográfiai, gazdasági, szellemi és morális sorának szintetikus kialakulását hogyan befolyásolja? Sajnos, a statisztika számára mindez sokszor hozzáférhetetlen, kimutathatatlan marad. Ami persze nem lehet akadálya annak, hogy az *oknyomozáshoz* is igen szükséges idevágó megfigyelések legalább *megkísérlésének* jelentőségét ne hangsúlyozzuk.

A típusok és szempontok e hevenyészett felsorolásából bármelyiket ragadjuk is ki: az asszimilációs folyamatokról a kiválasztott nézőpontból élethű képet csak akkor kaphatunk, ha egy *időpontra vonatkozó egyszerű állapotrajzok helyett a mozgási, változási jelenségeket állandóan nyilvántartjuk és feljegyezzük*. A hivatalos statisztika mai állapotában azonban a legtöbbször a népszámlálási anyag kiaknázásánál többre nem igen nyílik alkalom. Tehát *több népszámlálási statisztikai fényképfelvételei egymás mellé illesztéséből* próbálhatjuk csak meg *a kisebbségi dinamika* filmjének előteremtését. Ez a film természetesen annál színesebb, *minél több strukturális vonásra* (nem, kor, családi állapot, vallás, nyelvek, analfabétizmus és műveltségi fok, születéshely és előző lakóhely, foglalkozás és foglalkozási viszony, háztulajdon-, lakás- és birtokviszonyok, stb.) s *az ismérvek minél több kombinációjára terjeszkedhetik ki*. Ma a legtöbb állam kisebbségstatisztikai forrásanyaga a fentiekben *távrolról sem kimerítően felsorolt nézőpontok* egy töredékénél többet alig ölel fel. De hogy az asszimiláció részletes statisztikai leírása nem utópia s logikus munka aránylag szerénynek látszó anyagból is mennyi tanulságot bányászhat ki, annak szép példáját adta egy nemrég elkészült tanulmány,⁹⁾ mely részben a fent vázolt gondolatsor nyomán átfogó helyzetrajzon kívül a vi-

⁷⁾ Érdekes részletkérdés pl. a társadalmi kapillaritásnak, mint asszimiláló tényezőnek a megfigyelése.

⁸⁾ Tanulságos részletprobléma: a munka mint asszimiláló erő.

⁹⁾ L. *Hollós* István dr.: Les modes caractéristiques et les types principaux de l'assimilation nationale. (Mémoire, Conférence permanente des Hautes Études Internationales, X-ème Session. 1937.)

lágháború előtt magyar földön észlelt és a Trianon óta az elszakított területeken folyó asszimilációs mozgalmak oly eltérő jellegét is éles fénnel világította meg.

Thirring Lajos dr.

NEMZET, NEMZETISÉG ÉS A NÉP.

A világháborús szenvedések legnagyobb felfedezése: a nép. A nép, amely nem nagyszámú individuum alkotta embersokaság, hanem közösség. Nem számszerű összeg, hanem szintézis, magasabbrendű egység, amely maga is él, változik és fejlődik.

A nép: a társas ember életének egyik alapformája. Lét-rehozói a közös leszármazás és mult, a közös nyelv, közös szokások és közös kultúra. Mindezek együttesen vezetnek el a nép létrejöttéhez és adott időpontban a népet azok az emberek alkotják, akik odatartozandónak érzik magukat.

A nép tehát nem változhatatlan adottság, hanem mint minden organikus élő, állandó evolúció alatt áll. Fejlődésének rugói elsősorban a belső erőtényezők, ám környezetének hatása alól éppoly kevésbé vonhatja ki magát, mint bármely más élő a földön.

A közös leszármazás nem jelenti a leszármazás kizárólagosságát. Amint a nyelv minden korban és a nép életének minden fázisában számos jövevényszót hasonít magába és olvasztja be fejlődése során ősi egységébe, ugyanúgy változik minden nép biológiai fundamentuma is.

A népnek mint embercsoportnak magját azok alkotják, akik valamennyi felsorolt ismérv szerint a népi közösségbe tartoznak. A leszármazást pedig kizárólagosnak azoknál vehetjük, akiknek nincs tudomásuk részben idegen származásukról.

A külvilággal való állandó érintkezés eredményeképpen minden nép tagjai között számos olyat is találunk, akiknél a felsorolt ismérvek egyike vagy másika hiányzik, azonban határozottan a népi közösséghez tartozónak vallják magukat. Különös jelentőségük van ezek között azoknak, akiknél a közös leszármazás tényezője teljesen hiányzik: a személyükben asszimiláltaknak. Ezek között ismét találunk olyanokat, akiknél a népi hovartartozandóság érzése erős belső meggyőződésen alapul és olyanokat, akik érdekből, haszonlesésből csatlakoztak egy tőlük alapjában idegen népi közösséghez. Ez utóbbiak, akiket az elhagyott népi közösség szempontjából esetenként joggal akár renegátoknak is ne-

vezhetünk, természetesen korántsem teljes értékű tagjai a népi közösségnek; bármely sorsfordulat, érdekeiknek bármily változása esetén gondolkozás nélkül fogják cserbenhagyni azt a közösséget, amelyhez az anyagi érdekeken kívül semmi komoly érzelmi szál nem fűzte őket. Értéket természetesen annak a közösségnek a számára sem jelentenek, amelynek kedvéért újabb páfordulásuk történt.

Egy nép legtágabb értelemben vett kultúrkincse a nyelven, művészi, tudományos alkotásokon és a közös múlt tudatán kívül sajátos erkölcsiséget, sajátos életszemléletet és életstílust is jelent. Jóllehet az egyes európai népek kultúrája egységesen a kereszténység, a keresztény erkölcs emlíőin nevelkedett, e kultúrák egymással számos rokonvonást és erős kölcsönhatásokat mutatnak fel, kétségtelen tényként meg kell állapítani, hogy e kultúrák nem azonosak. Mindegyiknek vannak olyan jellegzetesen egyéni vonásai, amelyek a számos rokonvonás mellett éles különbségekre mutatnak rá. Petőfi, Ady vagy Szinyei-Merse ugyanúgy mások, mint Goethe, Hamsun vagy Rodin, mint ahogyan különbözik a magyar népdal a német vagy spanyol népdaltól és ahogy más szemmel nézzük az életet is annál fogva, mert magyarok vagyunk. E különbségeket ugyan jórészt a közös múlt termelte ki, ősi tradíciók, de végső gyökerük mégis az ősi faji sajátóságokban rejlik.

E kultúrkincs a nép fejlődése során egyrészt mint a társas élet terméke jelentkezik, másrészt azonban mint népképző erő is hat. Amint a gyermek testileg is annyira hozzáidomul anyanyelvéhez, hogy később más nyelv hangzóit nem tudja már tökéletesen megtanulni, úgy formálja minden kultúra sajátos szellemisége is a maga képére hordozóját. Anélkül, hogy le akarnók becsülni az átöröklött faji tulajdonságok jelentőségét, teljes határozottsággal kell rámutatnunk ez előbbi tényező nem kevésbé döntő súlyára.

A népi közösség nem merő eszmeiség, egyirányú érzelmek eredője, hanem elsősorban realitás: az egyes emberre nézve tényállapot, életének éppoly nélkülözhetetlen eleme, mint a levegő. Eredeti megjelenési alakjában magát az emberi közösséget jelenti. Utalhatunk itt arra, hogy népünk a magyar szót az ember szó értelmében is használja, vagy arra, hogy például az oroszok a németet nyemecnek, némának nevezik, e szó keletkezése idején tehát naivul érthetetlennek tartották azt, hogy az ő közösségükön kívül másfajta is léteznek.

Az idegen népekkel való érintkezés hatására fejlődik ki csak a népi hovatarozás érzése. Ebben feltétlenül benne van már annak a kultúrának az értékelése is, amely az illető nép sajátja. Ezt a kultúrát az egyes nemcsak értékesnek tartja, de ragaszkodik is hozzá. E szemlélete merőben szubjektív.

Nem objektív szemszögből mért értékes vagy kevésbé értékes voltát; tárgyilagosan elismerheti más nép kultúrájáról, hogy mélyebb, nagyobb, emberibb, mint a sajátja, ez utóbbi azonban ennek ellenére egyedülvaló és mással nem pótolható értéket jelent számára. Maga az elkülönülés processzusa nem feltétlenül tudatos; elméletileg ki nem fejthető érzelmi alapon történik és nem kis szerepet játszik benne a környezet sem. Minthogy pedig nem tudatos, hanem érzelmi alapon nyugszik, igen sokszor találkozunk olyanokkal is, akik maguk sem tudják pontosan, hogy melyik néphez tartoznak.

A nép fentebb kifejtett fogalma nem egyezik a nemzet, illetőleg nemzetiség fogalmával. A különbség egyrészt fokozat! A nép ugyan szintén politikai fogalom annyiban, hogy az államon belül elkülönült embercsoportot jelent, amelynek sajátos kultúrája és népisége az állam számára is érték és ennek megfelelően az állam részéről is védelmet igényel, de politikamentes fogalom annyiban, hogy nem jelenti fogalmi szükségszerűséggel a nép által összefoglalt egyesek politikai közösségét állam, államon belül közjogi korporáció vagy politikai párt formájában. A nemzet, illetőleg nemzetiség ezzel szemben olyan kultúrközösség, amelynek tagjai sajátos életük biztosítására közhatalmi, politikai eszközökkel töreksznek. így állnak elő a nemzeti államok képletei, valamint az állam népi jellegét meghatározó néptől politikailag elkülönülő nemzetiségek.

Kétségtelen, hogy az erősen fejlett népi öntudatot csupán hajszal választja el a nemzetiségi öntudattól, amikor egy nép értékesnek felismert különcélúságának védelmére politikailag akar szervezkedni. Az okok, amelyek egy nép nemzetiséggé válását maguk után vonják, többfélék lehetnek. Egy nép általában akkor ismeri fel a politikai szervezkedés szükségességét, ha úgy látja, hogy nem részesül az állam részéről kellő védelemben. A nemzetiség tehát mint politikailag szervezett népi közösség, ennek megfelelően arra fog törekedni, hogy népiségének a kívánt védelmet politikai eszközökkel oiziosítsa. Nem szabad természetesen figyelmen kívül hagyni, hogy a nemzetiségi kérdés ilyen sematikus tisztaságában úgyszólván sohasem jelentkezik, hanem más, legtöbbször szociális szempontokkal kombináltan.

Ha az állam népi jellegét meghatározó nép a vele egy államközösségben élő, tőle különböző népet mértéktelenül elnyomja, életlehetőségeit megnyirbálja, az ily módon kezelt nép elnyomott kisebbséggé válik. A modern demokráciák tipikus „megoldása“ ez: a többségi nép által majorizált számszerű kisebbségnek a szavazatok összeszámlálásakor soha semmiben nem lehet igaza. A kisebbség ilyen értelmezésben tehát minősített nemzetiség. A minősítő tényező a többségi nép elnyomása, aminek következtében a kisebbséghez tartó-

zók nem érezhetik magukat az állam teljesjogú polgárainak. A kisebbség politikai törekvései tehát elsősorban e megalázó másodosztályú állampolgári helyzet megszüntetésére irányulnak. Ha pedig jogos kívánásaik elismerésben nem részesülnek, igyekezni fognak a számukra tűrhetetlen állami kötelékből szabadulni. (Irredentizmus, szeparatizmus.)

A nemzet másfelől nem jelenti fogalmi szükségszerűséggel azt, hogy az kizárólag egy nép államilag szervezett közössége legyen. Egyező érdekek, érzelmi kötelékek, kialakult szilárd történelmi kapcsolatok, közös múlt és egymásra utaltság mind olyan tényezők, amelyek lehetővé tehetik azt, hogy népileg különböző embercsoportok egységes nemzetet képezhessenek. Ennek természetesen előfeltétele egymás népiségének, sajátos kultúrájának abszolút elismerése és tiszteltbentartása. Svájc példája mindenesetre bizonyítékul szolgálhat arra, hogy elméletileg ez az elgondolás nem abszurd, mert ott világosan felismerhető az egy egységes nemzetet alkotó három különböző nép.

Van egy döntő szempont, amelynek minket magyarokat arra kell vezetnie, hogy e konstrukciót elismerjük, sőt államunk mai keretei között a lehetőséghez képest meg is valósítsuk azt. Elcsatolt területeinken Magyarország feldarabolása óta mindenütt kifejlődött egy nemzetiségi intelligencia. Ez éppen azért ellenzi a szentistváni államkötelékbe való visszatérést, mert azt hiszi, hogy ez esetben nem maradna számára más út, csak az, amit a korábbi generációk példáján látott: beolvadás az egységes magyar intelligenciába. Népiségükhöz ezek az új értelmiségi rétegek már erősen ragaszkodnak.

Megtagadása volna a magyar állameszmének, egy ezeréves múlt minden szenvedésével fenntartott államképnek, ha jövő aspirációinkat kizárólag az elszakított magyarok vissza-bebevezetésére redukálnók. Az elszakított nemzetiségeket azonban csak akkor tudjuk megnyerni, ha külön népi létüket fenntartás nélkül elismerjük. Annál 19 inkább megtehetjük ezt, mert ez a felfogás tökéletesen megegyezik az ősi magyar állameszmével, amelynek a magyarság csupán legfőbb, de sohasem kizárólagos hordozója volt. A szentistváni koncepciónál nagyvonalúbban és tökéletesebben nem tudta még eddig megoldani egy nép sem a nemzetiségi kérdést.

A történelem bizonyítja, hogy csak a szentistváni szellem tudta Európa e legtöbbször szenvedett viharzónáját megajándékozni a békével, és amikor Szent István koronájának tisztasága elhalványult, vagy ereje lecsökkent, mindig mérhetetlen szenvedés zúdult valamennyi dunai népre. Mérlegre kell tehát tennünk a háború előtti kor minden emberi gyarlóságát és jóhiszemű tévedését és vissza kell térnünk két ősi

erőforrásunkhoz: a néphez és nemzeti életünk legtisztább és legszentebb hagyományaihoz.

A nép tehát más fogalom, mint a nemzet. A magyar nép foglalatja minden magyarnak, aki élt, él és ezután megszületendő. A magyar nemzet csak a vérszerződéssel született meg; a magyar nép múltja a ködbe vész: lett amikor a Teremtő magyarnak akarta. A nemzet elbukhat, de amíg él a nép, mindig van reménye a feltámadásra!

Az a magyarázhatatlan valami végül, ami megkülönböztet bennünket magyarokat minden más néptől a földön: a népiségünk.

Nem lehet meghatározni vagy körülírni és lehetetlen tartalmát részletesen felsorolni. Népiségünk, hogy Boldogasszony-nak imádjuk az Isteni Születés és hogy parasztunk még ma is kilocsant ivás előtt poharából a földre; része annak a Bólyaiak világossága és a falusi javasasszonyok ősi babonái; Balassa Bálint délceg tragikuma, Berzsenyi mélysége és Petőfi eget ostromló lendülete, Ady váteszi magunkkeresése és a magyar népdal sokrétű egy-ügyűsége; nyelvünk utólérhetetlenül férfias melódiája, szilaj káromkodásunk és Arany, Gárdonyi, Móra mélységesen emberi epikája. Része a székely templom és része a magyar katona, aki ezer éven keresztül úgy tudott meghalni, hogy abból mindig új magyar élet fakadt.

Igen, a népiség ott szunnyad az ember lelke mélyén, mint a tó ölébe hullott súlyos kő. Megnyilatkozása sohasem tudatos, de valamiképen jelen van minden szóban és minden alkotásban. Liszt Ferenc magyarságát nem magyar rapszódiai, nem is lángoló vallomásai bizonyítják a legerősebben, hanem élete utolsó szakának azok a művei, amelyekben —i jóval Bartók és Kodály forradalmi felfedezése előtt — felzendült az ázsiai steppéken vándorló magyarok zenéjének elfelejtett ősi formanyelve.

Népiségünk: a magyar nép küldetése; a deákferenci fogalmazású parancs: nekünk magyaroknak küzdeni kell még a győzelem reménye nélkül is. Eltörülhetetlen jegy, amit a sors a szívedbe éget; végzet, ami elől nem menekülhetsz és simogató melegség, amitől jobbízú a fekete kenyér. Rabul ejt, leigáz és felemel; számodra az életnek egyetlen lehetséges formája a harc, amelynek „nincsen célja, nincsen vége“: magyarnak születél.

Barsy Gyula

A MAGYARSÁG NÉPSÚLYA A STATISZTIKAI MÉRLEGEN*).

1. Az elcsatolt területeken élő magyarság száma.

		Összes	Magyar	Magyarok
		lakosság		az összes lakosság %-ában
		c z e r		
Csonka-Magyarország	1910	7.615	6.731	88.4
	1920	7.990	7.157	89.5
	1930	8.688	8.001	92.1
Nyugat	1910	292	26	9.0
	1920	295	25	8.4
	1934	299	10	3.5
Észak	1910	3.518	1.067	30.3
	1921	3.603	754	20.9
	1931	4.055	708	17.5
Kelet	1910	5.257	1.662	31.6
	1920	5.140	1.326	25.8
	1930	5.550	1.354	24.4
Dél ¹⁾	1910	1.509	452	30.0
	1921	1.536	392	25.5
	1931	1.650*)	420*)	25.5
Elcsatolt területek ¹⁾	1910	10.576	3.207	30.3
	1920	10.574	2.497	23.6
	1930	11.554	2.492	21.6
Nagy-Magyarország területe ¹⁾	1910	18.191	9.938	54.6
	1920	18.564	9.653	52.0
	1930	20.242	10.493	51.9

A magyarság számbeli fejlődése a vizsgált két évtized alatt Csonka-Magyarországon és az elcsatolt területeken látványosan ellentétes. Míg Csonka-Magyarországon a magyarság száma örömdetesesen növekedett, az elcsatolt területek magyarsága a kétségtelen természetes szaporodás ellenére sorvadás képét mutatja. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy az elcsatolt területek adatai az egyes államok népszámlálási eredményei, amelyeket csak kellő kritikával fogadhatunk el. A világháború emberpusztítása — be-

*) Az adatok — a természetes szaporodás alapján történt számításokat kivéve, — általában az államok hivatalos adatai. A Romániára vonatkozó adatok forrásai a román statisztikai évkönyvek, valamint a Revue de Transylvanie 1936. júliusi száma, Jugoszlávia 1931. évi adatai pedig T. Radiovjeié belgrádi egyetemi tanárnak, a belgrádi statisztikai hivataltól beszerzett s a félhivatalos Politika 1933. május 16. számában közzétett adatain alapulnak. Utóbbi adat az elcsatolt Délvidékre vonatkozó részletezést nem tartalmazván, az 1931. évi délvidéki adat a hivatalos eredményt igyekszik becsléssel megközelíteni.

¹⁾ Horvát-Szlavonország nélkül, melynek népessége 1910-ben 2,621.954, ebből magyar 105.948 volt.

leértve a születésekre gyakorolt hatását is — a magyarság 1910—1920 közti természetes szaporulatát feltehetően éppen felemésztette. Az elcsatolt területekről menekült magyarság 3 és félszázezer főnyi számát az 1920—1930. évek kereken 10%-ra tehető természetes szaporulata kb. pótolta. Az elcsatolt területek magyarságának 1930. évi száma tehát lényegesen nem térhet el az 1910. évi 3.2 milliótól, jelenlegi számát pedig az időközi természetes szaporulatot felbecsülve kb. 3.4 millióra tehetjük.

2. Az utódállamokban élő magyarság száma.

Az előbbi kimutatás az *elcsatolt területek* magyarságának számát mutatta be. Az utódállamoknak azonban nemcsak a Magyarországtól elcsatolt területén, hanem *többi területén* is jelentős számban élnek magyarok. Ezeket beszámítva, a dunai öt állam összes magyarságának száma az 1930 körüli népszámlálások adatai szerint a következő:

	Összes lakosság	Ebből magyar	az összes lakosság %-ában
	e z e r		
Magyarország (1930)	8.688	8.001	92.1
Ausztria (1934)	6.760	18	0.3
Csehszlovákia (1930)	14.730	720	4.9
Jugoszlávia (1931)	13.931	466	3.3
Románia (1930) anyanyelv szerint)	18.053	1.556	8.6
népi eredet szerint)		1.426	7.9

A magyarság számára vonatkozó ez adatok, az utódállamokban alkalmazott, ismert népszámlálási módszerekre való tekintettel, szintén korrekcióra szorulnak. Tisztább képet nyújtanak a magyarság valódi számáról azok az adatok, amelyek az utódállamok területén 1910-ben élő magyarság számából kiinduló s az időközi természetes szaporodást figyelembevevő számítások eredményei. Ilyen *Rónai* András dr. számítása, amely szerint az utódállamokbeli magyarság száma és aránya 1930 körül a következő:

	M a g y a r o k	
	ezer	az összlakosság %-ában
Ausztria	40	0.6
Csehszlovákia	1.091	7.4
Jugoszlávia	592	4.2
Románia	1.824	10.1

E számítás alapján az utódállamok magyarságának száma 1930 körül 3.5 millió (az összlakosság 6.6%-a) a hivatalos adatok 2.8 milliójával (5.2%) szemben.¹⁾

A dunai öt állam magyarságának végső mérlege — az időközi természetes szaporodását figyelembe véve — 1938 elején így alakul:

Magyarország	8.4 millió.
Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia	3.7 millió
A dunai öt állam	12.1 millió ²⁾

Ebből a 12.2 millió magyarból 3.4 millió az elcsatolt területeken él; a történelmi Magyarország területén élő magyarok száma tehát 11.8 millió.

3. *Az uralkodó népek aránya a dunai államokban.*

A magyarság 12.1 milliónyi lélekszámával a Dunavölgy uralkodó nemzetiségei közt a második helyet foglalja el. Lélekszámánál csak a románságé nagyobb, mely ma a Dunavölgyben megközelíti a 14 milliót. Az összes délszlávok együtt is csak a magyarság számát éri el, a szerbek száma alig 7 millió. A csehek dunavölgyi száma mindössze 7 és félmillió, a tótokkal együtt kereken 10 millió. (Érdekes számítások volnának végezhetőek azon elgondolás alapján, hogy mekkora lenne a dunai államok területeinek nagysága, ha a Dunavölgyét az itt élő uralkodó nemzetiségek számaránya szerint osztották volna fel!)

⁴⁾ A román népszámlálások korábban a nemzetiségeket a népi eredet kutatása alapján vették számba, ami az önkénynek tág teret biztosított. A nemzetközi tudomány az anyanyelv szerinti konkrétebb alapon nyugvó számbavétel módszerét az előbbinél tökéletesebbnek, helyesebbnek ismeri el. Románia az 1930. évi népszámlálásnál a népi eredet módszerével párhuzamosan bevezette az anyanyelvi módszert is. Hogy milyen eltérések adódnak a kétféle számbavételből, mutatják a következő arányszámok:

Románia nemzetiségei	Anyanyelv szerint	Népi eredet %
Román	73.0	71.9
Magyar	8.6	7.9
Német	4.2	4.1
Orosz, ukrán	6.1	5.5
Zsidó	2.9	4.0
Török, tatár	1.6	1.0

²⁾ Vitéz Nagy Iván dr. becslése szerint a magyarság száma 1937 végén Magyarországon 8,470.000, az utódállamokban 3,590.000, a többi államokban 820.000, a világon összesen 12,880.000. (Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1937.)

Az Osztrák-Magyar Monarchia feldarabolásának egyik főindoka *nemzeti* államok létrehozása volt. A cél tehát az volt, hogy az új államokban az idegen nemzetiségek aránya a lehető legkisebb legyen. Amint a következő adatok mutatják, ez az elv csak az úgynevezett *maradványállamoknál*. Magyarországnál és Ausztriánál érvényesült.

Ország	Nemzetiség	Az oldalt megnevezett nemzetiség az összlakosság %-ában
Magyarország	magyar	92.1
Ausztria	német	97.4
Csehszlovákia	cseh cseh és tót	50.6 66.2
Jugoszlávia	szerb szerb, horvát és szlovén	47.7 79.7
Románia	román	73.0

Míg Magyarországon és Ausztriában a kisebbségek aránya minimális, a kisantant államok együttes népességének több, mint $\frac{1}{4}$ -e, sőt ha a tótokat, horvátokat és szlovéneket nem számítjuk az uralkodó néphez, $\frac{2}{5}$ -e kisebbség.¹⁾

Hogy az új határok megállapítása nemzetiségi szempontból minő egyoldalúsággal történt, szemlélhetjük a következő táblázatban is (1930 körüli adatok):

Nemzetiség	A dunai öt államban	Az anyaországban		
		e	z	r
				Az anyaországon kívül %
Magyar	11.526	8.001	3.525	30.6
Cseh	7.498	7.447	51	0.7
Szerb	6.701	6.647	54	0.8
Román	13.344	13.179	165	1.2

Míg a dunai öt állam magyarságának közel $\frac{1}{3}$ -a él Magyarország határain kívül, addig ez az arány az országhatárokon kívülmaradt cseheknél, szerbeknél és románoknál csak 1% körül mozog.

Páll András dr.

¹⁾ Európa összes népességének körülbelül $\frac{1}{7}$ -e kisebbségi népelem.

A JUGOSZLÁVIAI FÖLDREFORM VÉGEREDMÉNYEI NEMZETISÉGEK SZERINT (1937).

Úgy gazdasági, mint nemzetiségi szempontból Jugoszlávia és a Vajdaság életének legmélyebbreható folyamata volt a földreform végrehajtása. Ez még hosszú időn át éreztetni fogja hatásait minden vonatkozásban. Figyelmet érdemelnek tehát a belgrádi központi sajtóiroda által most közzétett adatok,¹⁾ amelyek elsőízben közük egyrészt a kisajátított birtokokat a tulajdonosok állampolgársága és *nemzetisége* szerint (1—2. tábla), másrészt a földhözjuttatottak megoszlását *helyi igénylők, telepesek, dobrovoljacok* stb. szerint (3. tábla). Ezek alapján immár fel lehet állítani nemzetiségi szempontból a számszerű és hivatalos mérleget (4. tábla).

1. *A jugoszláv földreform által kisajátított birtokok a tulajdonosok nemzetisége szerint.¹⁾*

1. *A jugoszláv földreform által kisajátított birtokok a tulajdonosok nemzetisége szerint.²⁾*

Birtokok	Birtokok száma	Összes területe hektárban	Ebből kisajátítva
1. Magyar állampolgároktól	61	126.455	90.062
2. Magyar nemzetiségű jugoszláv állampolgároktól	62	53.396	20.622
3. Német nemzetiségű külföldi állampolgároktól	26	98.526	64.671
4. Német nemzetiségű jugoszláv állampolgároktól	72	90.986	43.331
5. Jugoszláv nemzetiségű jugoszláv állampolgároktól Jugoszlávia északi tartományaiban	135	223.626	88.886
6. Állami, községi stb. birtokokból Jugoszlávia északi tartományaiban	364	684.051	247.565
7. Magán és közbirtokok Jugoszlávia egyéb részeiben	—	—	1.929.344
8. Összes újra elosztott föld	—	—	2.484.481

2. *Főbb nemzetiségek vesztesége a jugoszláv földreformban tartományonként.*

Tartomány	A földreform által érintett birtokok száma	összes területe hektárban	kisajátított	%
A) Magyar állampolgárok birtokai				
Szlovéniában	7	14.989	11.784	78,6
Horvát-Szlavonországban	13	37.267	20.922	56,1
Vajdaságban	41	74.199	57.356	77,3
Összesen:	61	126.455	90.062	71,2

¹⁾ Forrás: Jugoszláv Földművelésügyi Minisztérium közlése: „La Yougoslavie par les chiffres“, Beograd, Bureau Central de Presse, 1937., melyből a következő táblázatok adatai is vették.

Tartomány	A földreform által érintett birtokok			
	száma	összes területe hektárban	kisajátított hektárban	%
B) Magyar nemzetiségű jugoszláv állampolgárok birtokai				
Szlovéniában	1	5.011	3.042	60.7
Horvát-Szlavonországban	11	17.340	6.434	37.1
Vajdaságban	50	31.045	11.146	35.9
Összesen:	62	53.396	20.622	38.6
Összes magyar birtokok (A+B)	123	179.851	110.684	61.5
C) Német nemzetiségű külföldi állampolgárok birtokai				
Horvát-Szlavonországban	21	51.851	29.749	57.4
Szlovéniában	5	46.675	34.922	74.8
Vajdaságban	—	—	—	—
Összesen:	26	98.526	64.671	65.6
D) Német nemzetiségű jugoszláv állampolgárok birtokai				
Szlovéniában	26	34.737	16.070	46.3
Horvát-Szlavonországban	17	34.140	16.002	46.9
Vajdaságban	29	22.109	11.259	50.9
Összesen:	72	90.986	43.331	47.6
Összes német birtokok (C+D)	98	189.512	108.002	57.0
E) Jugoszlávok birtokai				
Szlovéniában	7	9.710	1.449	14.9
Horvát-Szlavonországban	91	161.217	63.874	40.9
Vajdaságban	37	52.699	21.563	40.9
Összesen:	135	223.626	88.886	39.7

Jugoszlávia területének megművelhető része kerekén 14 millió hektár. A földreform során tulajdonost cserélt $2\frac{1}{4}$ millió hektár (17.8%). De ha tekintetbe vesszük, hogy Ó-Szerbiában nem volt földreform, az új területekre nagyobb százalék esik.

Abszolút számban a legnagyobb terület (1,286.227 ha.) cserélt gazdát Bosznia-Hercegovinában. Utána Dél-Szerbia következik 593.117 hektárral. Az Ausztriától és Magyarországtól elcsatolt területeken 555.137 ha. földet vettek el és osztottak szét újra, azonban minőség és a szántóföld aránya tekintetében ez messze felette áll az előbb említetteknek.

A kisajátítást szenvedett birtokosok közül 61 magyar állampolgárságú, magyar nemzetiségű tulajdonos volt (ú. n. optáns) a statisztika szerint, akik birtokaik 71.2%-át (90.062 ha.-t) veszítették el. A jugoszláv állampolgárságú magyaroktól 20.622 ha.-t vettek el, birtokaik területének 38.6%-át. *A magyarság összes vesztesége tehát 110.684 ha.* Mivel a részesedésből a magyar igénylők teljesen ki voltak zárva, ez a szám egyúttal a magyarság tiszta veszteségét is jelenti.

3. A jugoszláv földreform során kiosztott föld.

Családok száma földterület	Szlovénia, Horvát- Szlavonország Vajdaság	Bosznia- Herce- govina	Dalmácia	Délszerbia	Összesen
régii tartományok területén					
Helyi lakosoknak:					
családok száma	213.175	216.803	96.953	35.169	562.100
hektár	367.084	1.227.028	50.000	459.195	2.103.307
Polgári telepéseknek:					
családok száma	8.736	28.294	—	12.763	49.793
hektár	41.497	36.784	—	130.620	208.901
Hadiönkénteseknek:					
a) helyieknek					
családok száma	7.289	—	—	—	7.289
hektár	52.344	—	—	—	52.344
b) telepítetteknek					
családok száma	13.059	4.483	—	604	18.146
hektár	94.212	22.415	—	3.302	119.929
Összesen:					
családok száma	242.259	249.580	96.953	48.536	637.328
hektár	555.137	1.286.227	50.000	593.117	2.484.481

4. A földreform mérlege Jugoszláviában.¹⁾

	Magyarok vesztése a földreformban, hektárban	Németek vesztése a földreformban, hektárban	Jugoszlávok vesztése a földreformban, hektárban
Szlovénia	14.826	45.819	1.449
Vajdaság	68.502	11.259	21.563
Horvát-Szlavonország	27.356	50.924	65.874
Összes veszteség:	110.684	108.002	88.886
Összes nyereség:	—	—	555.137
Egyenleg	-110.684	-108.002	+466.251

Német tulajdonosoktól csaknem ugyanennyit vettek el (108 ezer ha.-t), ami e birtok összes területének 57%-át teszi ki, ebből a veszteségből azonban a magyar optánsokénál kevesebb jut a német optánsokra (65 ezer), míg a többi 43 ezer a jugoszláviai állampolgárságú németek vesztesége. Mivel a földreform-akcióból a németek sem részesedtek, e számok náluk is egyúttal a tiszta veszteséget is jelentik.

Míg a magyar tulajdonosok birtokaik 61.5%-át, a németek 57%-át voltak kénytelenek leadni, a jugoszláv nemzeti-ségű tulajdonosok vesztesége csupán 40%-os, azaz földjük nagyobbik felét megtarthatták. Veszteségük 88.886 ha.-t tesz ki Jugoszláviának Ausztria-Magyarországtól elcsatolt terüle-

¹⁾ A magánbirtokokon kívül állami, községi, egyházi tulajdonból kisorsított birtokokból is részesedtek délszlávok. Ez magyarázza meg, miért haladja meg részesedésük a magyarok és németek együttes veszteségét.

tein. Ugyanott azonban jugoszláv nemzetiségű igénylők 555.137 ha. földet kaptak. Tehát csupán e tartományokban *a jugoszláv nemzetiség 466.251 ha. tiszta nyereséget mutat hat fel a földreform során.*

Maga a nagybirtokok kisajátítása súlyos magánjogi érdekeket sértett ugyan, az optánsok esetében ezenkívül még a békeszerződések tiltó szakaszaiba is ütközött, nemzetiségpolitikai sérelemmé azonban a földreform csak azáltal vált, hogy a részesedésből a kisebbségeket a priori kizárták. Földet csak jugoszlávok kaptak. (3. tábla.)

Ha e táblázatban megnézzük a helybeliek és idegenből betelepítettek számait, azt látjuk, hogy a Vajdaságban, Horvátországban és Szlovéniában a kiosztott 555.137 ha. föld negyedrészt (135.709 ha.-t) idegenből hozott telepeseknek és dobvoljácoknak adták. Míg a közönséges földigénylőcsalád csak 1.7 ha.-t kapott átlagban, addig a 8.736 idegenből hozott polgári telepes mindegyike átlag 5 ha.-t, a katonai telepes pedig átlag 72 ha.-t kapott. 13.059 ilyen katonai telepescsaládot (dobvoljácot) telepítettek le az említett területen, úgyhogy az egész államban telepített 18.146 dobvoljác családnak 72 %-át a volt osztrák-magyar határszéli területeken helyezték el.

A polgári telepítés nagyobb mértékben folyt Bosznia-Hercegovinában, ahol 28.294 családot helyeztek el átlagban másfél hektáros földeken. Átlagban legnagyobb területet, családonként több mint 10 hektárt kapott az a 12.763 család, akiket Délszerbiában telepítettek.

Végül helyre kell igazítanunk a jugoszláviai központi sajtóiroda idézett kiadványának állítását (41. l.), amely szerint: „Les propriétaires des terrains expropriés ont été indemnisés partié en espèce, partié en titres“. i(„A kisajátított földek tulajdonosait részben készpénzben, részben kötvényekben kártalanították“.) Ez a külföld felé elhallgatja, hogy milyen önkényesen alacsony árat állapítottak meg, mily keveset fizettek ebből készpénzben, mennyit voltak le adóban és a kiszolgáltató kötvények értéke valójában mennyit ér.

Az állam 4%-os agrárkötvényekből 130 millió névértékű kötvényt bocsátott ki, majd a bosznia-hercegovinai bégek részére három részben 1929 és 1932 között 6%-os begluk-kötvényeket 500 millió dinár névértékben. Ez összesen 630 millió dinár névértékű kötvény a földreform által megmozgatott 2.4 millió ha. föld „kártalanítására“, ami hektáronként 254 dinárt jelent, holott *a föld értéke ténylegesen ennek legalább harmincszorosa* (a kötvényeken felüli készpénzfizetés oly elenyésző volt, hogy alig jön számításba). 1937. április hóban a fenti két kölcsön álladékat a jugoszláv sajtóiroda 112. illetve 508 millió dinárban mutatja ki, együttesen tehát 620 millió dinárban. A kötvények valódi értéke azonban nagyon

csekély. A belgrádi tőzsde jegyezte őket 1933-ig. A 4%-os agrárreform kölcsön árfolyama 1929—1933-ig a következő volt Belgrádban: 51, 53, 30, 30, 28. A 6%-os begluk-kölcsöné pedig 1930—1933-ig: 67.50, 37.50, 36, 38.75. (Egyenlőtlen elbánásra mutat az is, hogy míg a volt magyar és osztrák területek birtokosai 4%-os, addig a boszniai bégek politikai okokból 6%-os kötvényeket kaptak, ami természetesen a tőzsdei jegyzésben is kifejezésre jutott.) 1934-től fogva az árfolyamok ismét emelkedést mutatnak, úgyhogy 1936. dec. 31-én a 4%-os agrárkötvény 50-en, a 6%-os kötvény 69.50-en állott Belgrádban, sőt 1937. márc. 31-én az előbbi 52-re, az utóbbi 76-ra emelkedett, azaz egyik a névérték felét, a másik 3/4 részét éri.

Összefoglalóul elmondhatjuk, hogy egy szociális szempontból önmagában véve szükséges reformot Jugoszlávia oly módon hajtott végre, hogy kiáltó nemzetiségi igazságtalanságokat idézett fel. A magyar-jugoszláv viszonyban újabban észlelhető kedvező légkör talán nyújt némi reményt arra is, hogy Jugoszlávia a jobb, békésebb, harmonikusabb jövő érdekében az elkövetett hibákat legalább részben jóváteszi.

Kardos Béla dr.

A ROMÁN VÁLASZTÁSOK MAGYAR TANULSÁGAI.

Köztudomású, hogy a múlt év decemberében lefolyt román képviselőválasztások az erdélyi magyarság eddigi rekordsikerét jelentették, amennyiben 19 képviselőt választottak meg a Magyar Párt listáján. Különös mostohaasága a sorsnak, hogy ennek a sikernek a román parlamenti élet elkövetkezendő éveiben előreláthatóan nem lesz hatása, ez év elején ugyanis új választásoknak nézünk elébe.

Erdemes azonban e sikeres választás adataival kissé részletesebben foglalkozni, mert az a kép, amit az erdélyi és magyarországi napisajtó jelentései alapján magunknak ideát a most lefolyt romániai választásokról megformálhattunk, néhány vonatkozásban helyesbítésre szorul. A megválasztott magyar képviselők számában kifejezésre jutó siker ugyanis nem annyira magyar siker, mint inkább a román kormányképes pártok sikertelensége, amennyiben egyikük sem tudta megszerezni azt az előírt 40%-os arányt, mely a prémiumos rendszer folytán a mandátumoknak nagy többségéhez hozzásegítette volna. Magyar sikernek tehát a 19 magyar képviselőt nem lehet minden további nélkül elkönyvelni, a sikert az a közel 17 ezer magyar szavazó méri, akiknek számával a Magyar Párt szavazótömege az 1933. évi választással szem-

ben gyarapodott. Ez a gyarapodás viszont kétségkívül magának a pártszervezetnek sikere, minthogy a külső körülményekről egyáltalán nem mondható el, hogy kedvezőbbé váltak volna.

Választási visszaélések és kegyetlenkedések erdélyszerte nagy számmal fordultak elő, különösen a magyarsággal szemben, sőt az egyik székely megyében több halálos áldozata is volt a román csendőrség vérengzésének. A Magyar Párt marostordamegyei csoportja az erőszakoskodások láttán vissza is lépett a később megtartott szenátorválasztásoktól. Az atrocitások mellett jelentkezett a magyarság másik választási ellensége is: a román pártok magyar mezbe öltöztetett és renegát magyar jelölteket szerepeltető konkurenciája. Igaz, hogy ez utóbbiak hatását a disszidensek eddigi sikertelenségei és a magyarság körében az erők egyégesítése érdekében mind erősebben kibontakozó új és főleg az ifjúság által terjesztett mozgalmak erőlténítették.

Mégsem szabad a Magyar Párt 17 ezernyi többletszavazatából csak kedvező tanulságokat levonni. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy 1927-ben a Párt — igaz, hogy a németekkel paktumban — 163 ezer szavazatot kapott, 1928-ban egyedül indulva 173 ezer szavazatot ért el, de még az 1931. és 1932. évi választásokon is magasabb volt a Magyar Pártra szavazók száma, mint legutóbb is csupán az 1933. évi választáson csökkent a magyar párti szavazók száma 119.562-re, amivel szemben 1937-ben 136.139 fővel újra emelkedésbe csapott át. Nincs szó tehát rózsás helyzetéről, csupán arról, hogy eddigi visszaszorítottságából az erdélyi magyarság egy lépést tett az újbóli erőösszefogás irányába.

Hasonlítsuk össze az 1928. évi — eddig legsikerültebb — választás eredményeit az 1933. — eddig leggyengébb — évi-vel és az 1937. évi legutóbbival Erdély 23 megyéjében egyenként.

A mellékelt táblázatról elsősorban azt kell megállapítanunk, hogy a Magyar Pártra esett szavazatok aránya minden megyében és minden választásnál alatta marad annak a népi arányszámnak, melyet az 1939. évi román népszámlálás állapított meg. Második megállapításunk, hogy a magyar szavazatok aránya legnagyobb mértékben éppen a szintiszta székely vidékeken romlott 1928-tól 1933, illetőleg 1937-ig. Ennek mindenestre pártszervezési okai is voltak, de egyéb körülményekre mutat az, hogy míg 1937. dec. 20-án Románia összes választó jogosultjainak országos átlagban 66.1 %-a szavazott le, addig a 3 legtisztább székely megyében csak a jogosultak 63.4%-a (Háromszék), 63.1%-a (Udvarhely) és 55.4 %-a (Csik) járult, illetőleg jutott az urnák elé. Ezekben az adatokban világosan kifejezésre jut a hatóságok terrorjának eredménye.

**A romániai Országos Magyar Párt választási eredményei
az 1928., 1933. és 1937. években.**

	1928	%	1933	%	1937	%
1. Alsófehér	2.866	7.68	3.054	8.22	3.231	8.12
2. Arad	11.132	12.94	10.206	11.35	10.897	12.06
3. Bihar	16.159	19.33	7.604	10.55	8.309	9.95
4. Beszterce-Naszód ..	1.097	4.11	749	2.94	1.003	3.48
5. Brassó	4.803	17.27	4.263	14.65	5.294	16.27
6. Csik	18.223	78.57	8.882	40.56	13.339	53.07
7. Fogaras	—	—	502	2.68	414	2.15
8. Háromszék	17.492	76.14	10.607	43.58	13.596	55.48
9. Hunyad	3.198	5.02	2.757	4.53	3.081	4.89
10. Kis-Küküllő	5.247	18.70	3.609	13.20	2.491	10.03
11. Kolozs	9.761	19.14	7.641	18.73	9.450	20.86
12. Krassó	—	—	623	1.39	603	1.35
13. Maros-Torda	12.091	26.28	10.494	24.40	11.276	26.49
14. Maramaros	1.244	5.71	773	3.23	905	3.41
15. Nagy-Küküllő	2.421	7.88	2.178	7.09	2.572	7.78
16. Szatmár	11.502	24.60	6.435	13.48	6.249	13.64
17. Szeben	1.036	2.85	1.022	2.77	1.249	3.20
18. Szilágy	16.812	27.99	14.333	23.63	11.029	19.22
19. Szolnok-Doboka ..	4.772	12.21	2.334	6.96	4.043	10.48
20. Szörény	1.964	3.92	2.189	4.13	2.461	4.56
21. Temes-Torontál ..	10.032	9.42	9.431	9.18	10.581	9.70
22. Torda-Aranyos	5.036	16.06	5.062	17.49	5.668	18.25
23. Udvarhely	15.751	70.85	4.814	21.10	8.398	34.97
	172.729	17.18	119.562	12.51	136.139	13.31

Mandátumok számában a Magyar Párt eddigi eredményei a következők voltak: 1922-ben a liberális-kormány választásain 1 képviselő került be a parlamentbe, pótválasztásokon még 2; így 1922—1926 ig 3 képviselő és 3 szenátor képviselte a magyarságot Románia parlamentjében. 1926-ban az Avarescu-kormány már prémios rendszerrel választotta a Magyar Párt a kormánnyal választási kartell kötve 14 képviselőt és 12 szenátort hozott be a parlamentbe. Az 1927. évi liberális választáson a németekkel együtt indult a Magyar Párt, de csak 8 képviselőt és egy szenátort tudott megválasztani. önálló lajstrommal 1928-ban szerepelt először a párt és — eddigi legnagyobb sikerét aratva — 16 képviselőt és 6 szenátort juttatott mandátumhoz. 1931-ben Jorga kormányzása alatt 10 képviselői és 2 szenátori mandátuma volt a Pártnak. A következő évben már Vajda Sándor választotta és 14 magyar párti képviselő, valamint 3 szenátor jutott a parlamentbe. Az 1933. évi liberális-kormány vezette választásokon 9 képviselő és 3 szenátor szerzett a Magyar Párt listáján mandátumot. Az 1937. évi választás eredménye 19 képviselő és 3 szenátor.

Az 1938. év tavaszára várt új választások¹⁾ eredményei elé, melyeket előreláthatólag Goga nacionalista kormánya

*) A cikket szerző a Goga-kormány bukása előtt írta.

fog vezetni, feszült érdeklődéssel tekintünk. Ha a kormány meg tudja majd szerezni a prémiumhoz szükséges 40%-ot, az 1937. évi szavazati eredménnyel a magyar képviselők száma nem fogja meghaladni a tízet. Ha azonban az új kormány legalább olyan mértékben biztosítaná a választások szabadságát, mint tette azt 1928-ban Maniu kormánya, a magyarság még a prémiumos rendszer mellett is behozhatna a képviselőházba 18—20 magyar képviselőt. Népi arányszámának megfelelően 30—32 képviselőt csak akkor küldhetné a magyarság a törvényhozó testületbe, ha az egyes nemzetiségek, mint külön korporációk, propocionális alapon képviselhetnék magukat a parlamentben. Ez azonban teljesen új alkotmányjogi és közigazgatási államberendezkedést kíván.

Sz. A.

KÉT HALOTT

STEIER LAJOS 1885-1938.

BAJZA JÓZSEF 1885—1938.

1938. újesztendeje gyászt hozott a magyarországi kisebbségtudományra; egymásután két olyan férfiú költözött el az élők sorából, akik munkásságukkal a magyarországi kisebbségtudománvban szinte pótolhatatlan űrt hagytak maguk után. Az egyik *Steier* Lajos, a másik *Bajza* József. Emlékezetüket munkásságuk értéke és útmutató jelentősége élteti s példaként állhatnak a következő nemzedékek előtt.

Steier Lajos (szül. 1885-ben Liptószentmiklóson) a felvidéki nemzetiségi kérdéssel foglalkozott, oly időben, mikor még e kérdés jelentőségét nem ismerték fel. A politikai publicisztikából indult el, később egyre jobban elmélyültek tanulmányai s bűvár-munkájának eredményei nélkül sem a felvidéki nemzetiségi kérdés múltjának kutatása, sem pedig a mai csehszlovákiai viszonyok ismerete el nem képzelhető. Az első volt, aki reámutatott a szlovák kérdésnek cseh vonatkozásaira, a csehszlovák nemzetiségi és politikai egységtörekvések jelentkezéseire. 1912-ben jelent meg könyve „A tót kérdésről, mely első rendszeres alapvetése e kérdés történeti fejlődésének.

Az összeomlás után, melyre *Steier* Lajos csehszlovák vonatkozásban oly sokat és hasztalanul figyelmeztetett, több fontos politikai szerep és küldetés jutott osztályrészül; igazi hivatásának mégis a történelemtudomány művelését tekintette s a publicisztika mellett a múlt felé is elmélyítette és kiegészítette tanulmányait. Nagyértékű publikációkat bocsátott ki

a szabadságharc történetéről; hatalmas könyvben foglalkozott a felvidéki kérdésnek 1848-as alakulásával s szép aktakiadásban világította meg Beniczky Lajos kormánybiztos szerepet; egy újabb nagy aktapublikációja, mely a felvidéki nemzetiségi kérdésnek 1848-49-es teljes történetét felöleli, éppen halálakor jutott addig, hogy a nyilvánosság elé kerülhetett. Hatalmas kötetben dolgozta fel a felvidéki csehszlovák uralom történetét, e munkájának értéke az adatszerűség és a pontos pozitívizmus, mely különben minden egyéb munkáját is jellemezi. Ha szintetikus és összefoglaló kép adására nem is vállalkozott, folyóiratokba írott cikkeit, akárcsak könyveit, áthatja a lelkiismeretesség, az adatok pontossága, a tények gondos és felvilágosító közlése, amire a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó magyar irodalomnak olyan nagy szüksége van. Könyveit és cikkeit ez a bő adatszerűség teszi becselessé majd az utókor előtt, mint egy zaklatott kor kimerítő és megvilágosító dokumentumait.

Bajza József (szül. 1885-ben a biharmegyei Fugyivásárhelyen) halála hasonlóképp nagy vesztesége a magyar kisebbségtudománynak. Míg Steier Lajos elvonultságban — utóbb Bécsben — végezte tanulmányait, Bajza Józsefnek megadatott, hogy tetteleg hathasson közvéleményünkre és fiatalabb nemzedékünkre. Mint politikai publicista nem szűnt meg már a világháború óta figyelmeztetni a horvát kérdés fontosságára s állásfoglalásával igyekezett helyes megvilágításba helyezni a horvát viszonyokat, melyeket, sajnos, sokáig félreértett a magyar közvélemény és politika. Mindvégig a horvát nemzet ügyét és törekvéseit támogatta s sokat tett — sajnos, akkor már, magányosan, mikor a változtatás módunkban nem állhatott —, a magyar-horvát megértésért. Történeti műveiben és történetpolitikai cikkeiben, aktuális politikai beszámolóiban mindig a konkrét, pontos megismertetésre törekedett; a délszláv történet, irodalom és politika számos ismeretlen vonatkozását tárta fel a magyar közvélemény előtt. Erénye volt szintetikus, mélyreható szemlélete, finom és előkelő stílusa, nagy történeti iskolázottsága és tanultsága, mely a Pázmány Egyetem legkiválóbb professzorai között biztosított neki helyet. Ha ifjúságunk, sajnos, kelleténél lanyhább érdeklődést is tanúsított a délszláv stúdiumok iránt, melyeknek Bajza József tanára volt, a keveseknek és értőknek az ő előadásainak hallgatása és a vele való együttműködés — mert Bajza József, mint tanár, a fiatalabbaknak nemcsak mestere, de szerető barátja is volt — mindig felejtethetlen élményük marad. Szerénységét is jellemzi, hogy irodalomtörténeti munkáit nagyobbrészt *Szűcsi* József álnéven, publicisztikai munkáit pedig *Batorych* Kornél álnév

alatt írta. Impulzív és sokfelé érdeklődő egyénisége, közéleti szerepe — betegsége mellett — megakadályozta őt abban, hogy munkásságát nagyobb művekben foglalja össze; mégis a tanulmányaiban mindig ott volt a mély és könyvtárakra menő tanultság s nyilván, majd ha meg jó a kedvező alkalom e tanulmányok kötetekben való összegyűjtésére, ritka, szép és teljes lesz a kép, melyet Bajza József munkássága jelent. Bajza József példája tanulságos és buzdító: fiatalságunknak minél többet kellene a Balkán kérdéseivel foglalkoznia. S ha Bajza József óriási űrt is hagyott a magyar tudományban maga után, a követőknek és a tanítványoknak nem szabad hiányozniok; erre kötelez a nagy halott okossága, tudása, magyar felelősségérzete, ahogy a délszláv kérdésekkel foglalkozott, melyekben biztos tekintettel ismerte fel az újkori magyar történet egyik legfontosabb meghatározóját és sok nehéz problémánk gyökerét. A kisebbségi ügyet fájdalmas veszteség érte elhunytával s a Kisebbségjogi Intézet külön vesztesége, hogy váratlan halála megakadályozta az Intézet előadássorozatában „Jugoszlávia története“ címen a f. félévre meghirdetett közérdekű egyetemi előadásainak megtartásában is.

Gogolák Lajos dr.

I R O D A L O M .

Dr. Ernst Flachbarth: System des internationalen Minderheitenrechtes

Geschichte des internationalen Minderheitenschutzes. — Positives materielles Minderheitenrecht. — Veröffentlichungen des Instituts für Minderheitenrecht an der Budapester Kgl. Ungarischen Péter Pázmány-Universität unter Leitung von Prof. Dr. Béla Kenéz. — Reihe I. Zahl I. — XXXII. + 475 lap. — Budapest 1937.

A világháború után létrejött kisebbségi szerződések nyomán mindenfelé, de különösen Németországban nagy lendülettel megindult a kisebbségi jog művelése és az e tárgykörből megjelent munkák immár egész könyvtárt megtöltenek. Ennek ellenére is érezhető a hiány oly könyvekben, amelyek akár az egyes államok, vagy éppenséggel valamennyi tekintetbe jövő állam, akár pedig a nemzetközi jog kisebbségi vonatkozású *összes* jogszabályait tudományosan elemzik és rendszerbe foglalják.

Nemzetközi téren e hiány pótlására vállalkozott *Flachbarth* Ernő „System des internationalen Minderheitenrechtes“ című művével, amelynek első kötete a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem kisebbségi intézete kiadványainak első száma gyanánt és *Bethlen* István gróf előszavával az elmúlt évben jelent meg. A bevezetés szerint a szerző a tételes kisebbségi jogszabályok lehetőleg teljes áttekintésén kívül különösen arra helyezett súlyt, hogy egyfelől a nemzetközi kisebbségi jogot mint partikuláris jogot az általános nemzetközi jogba, másfelől pedig a különös kisebbségi jogot az általános kisebbségi jogba szorosabban beleillessze, amint ez e'ddig történt és így *Balogh* Arthur ny. egyetemi tanár alapvető munkáját továbbfolytassa és kiegészítse.

Hatalmas bibliográfia után az előttünk fekvő kötet történelmi része a vallási és nemzeti kisebbségek védelmét célzó háborúelőtti nemzetközi szerződések teljes katalógusát igyekszik adni, majd — főleg *David Hunter-Miller* „My Diary“ című forrásmunkája alapján — a békekonferencia által a kisebbségi szerződések kidolgozására kiküldött bizottság tárgyalásait, továbbá a legyőzött államok e tárgyú javaslatait foglalja össze, még pedig részletesebben és behatóbban, mint az előző irodalom.

A tételesjogi fejezetben a nemzetközi kisebbségi jog általános részét és az anyagi jogot igyekezett zárt rendszerbe foglalni.

Az általános részben a nemzetközi kisebbségi jog fogalmát határozza meg, majd a forrásait alkotó valamennyi nemzetközi szerződést sorolja fel, még pedig úgy a Nemzetek Szövetségének garanciája alatt álló kollektív és bilaterális, mint pedig e garanciát nélkülöző kétoldalú szerződéseket és a nemzetközi jog szerződészetének fényében egészen újszerű elméleti beállítással behatóan megvizsgálja e szerződések jogi szerkezetét. Azután a szerződések célját (ratio legis) ismerteti *Clémenceau* híres kísérőlevele és az új, illetőleg a világháború után területileg megnövekedett államokkal kötött szerződések ünnepélyes bevezetése alapján s a többi között arra az eredményre jut, hogy az utóbbiak aláírása feltétele volt ez államok, illetőleg területszerzésük nemzetközi jogi elismerésének. Végül a nemzeti, nyelvi és vallási kisebbségek fogalmát definiálja a szerző, ami alkalmat nyújt arra is, hogy a nemzetfogalmat elemezze, az erre vonatkozó elméleteket kritikailag boncolja és a nemzetet „egy állam vagy legalább bizonyos állami funkciókat gyakorló közület közös fenntartására vagy létesítésére, mint politikai létük legfőbb céljára törekvő és magukat öntudatosan annak tagjaiul valló emberek akaratközössége gyanánt határozza meg“.

Az anyagi jogot általános és különös részre osztja *Flachbarth*. Amabban a kollektív szerződéseknek azokat a rendelkezéseit elemzi, amelyek — apróbb eltérésekkel — valamennyiökben visszatérnek. A különös részben az imént említett és más szerződések csak egyikében-másikában található rendelkezéseket, amelyeket az irodalom eddig feltűnően elhanyagolt, foglalja rendszerbe, még pedig külön-külön csoportban az egyéni, a kollektív és ezekből kiemelve az autonóm jogokat. Az utóbbiakkal, még pedig úgy az egyes vallási kisebbségek, mint a bizonyos nemzeti csoportok és tartományok részére biztosított autonómiákkal különös gonddal foglalkozik, közöttük mindenekelőtt a magyar szempontból oly fontos erdélyi székely és szász, valamint a ruszinszkói autonómiával. Elméleti vonatkozásban sok új szempont található a kisebbségi autonómiákkal foglalkozó fejezetet bevezető címben is, amelyben a nemzetközi jogtudománynak az összetett államokra vonatkozó tanába nyúl bele mélyrehatóan.

A kisebbségi szerződések garanciáit elemző különös jogi és a kisebbségi problémával de lege ferenda foglalkozó jogpolitikai részt, továbbá az első kötet kiadása óta netalán kötött új szerződések elemzését és a tárgy- és névmutatót tartalmazó második kötet megjelenését egy éven belül ígéri a szerző.

Elmélyedő szakszerűség, magas tudományos színvonal és kitűnő jogérzék jellemzi e valóban hézagpótló munkát, mely joggal kelt feltűnést a nemzetközi irodalomban is.

Handwörterbuch des Grenz- und Auslanddeutschtums.

F. Hirt, Breslau. 1. köt. 1933. Aachen-Bülów 746. lap. 2. kötetből 1—6. füzet: Ceylon-Entre Rios 432. lap.

A népiség gondolata indította útnak a németiség jelenkori nagy megújulását. A népiség fogalma a szellemi élet központjába került és vonzaskörébe a tudományokat is bevonta. E szellemi folyamat egyik jellemző kifejezőjét a „Határ- és külföldi németiség kézikönyvében“ láthatjuk, melyet most 800 munkatárs, 46 rész-szerkesztőség vezetése mellett elkészít. Az első vaskos kötet, 750 oldalas terjedelemben, eltér a lexikonok szokványos beosztásától, amennyiben a kézikönyvnek (terjedelmesebb regionális cikkek) és kéziszótárnak (jelszavas utalások az előbbi cikkek vonatkozó részeire) előnyét igyekszik egyesíteni.

A mű 1. regionális, 2. tárgyi, 3. személyi cikkeket tartalmaz a betűsorrend szerint.

Az első csoportba tartozó munkák a német néptalaj nyugati, déli és keleti határát, határvidékét, határövét történelmi szempontból vizsgálják. Ilyen nagyobb összefoglalásban kerülnek tárgyalásra Burgenland népiségi, társadalmi, politikai stb. viszonyai (100 old.). A nyugati határöv fogalmába dunántúli részeket, Pozsony környékével és a csallóközi német nyelvszigetet is bevonták. Hasonló terjedelmük a „Banat“, „Batschka“ stb., a balti országokról, vidékekről és Elzász-I otharingiáról szóló cikkek.

A német népcsoportokkal rendelkező államokról is tájékoztatót nyújt a kézikönyv, fontosságuktól függő terjedelemben, így Abesszínia, Afganisztán néhány sorban említetik meg, míg Argentínja, Brazília, de különösen Chile minden igényt kielégítő módon nyer ábrázolást. A volt német gyarmatok külön figyelemben részesülnek és külön fejezetben történik említés a határvárosok történelmi, népiségpolitikai szerepéről. (így Agram, Arad, Belgrád, Brünn, Budapest stb.) Területi, fajbiológiai, szellemtörténeti alapon is különböztetnek meg tájegységeket („Donauschwaben“ c. cikk).

A második csoportban, a tárgyi cikkekben, szó van a népességről, agrárszervezetről, bányászatról, könyvészetéről stb., de mindig szem előtt tartva a kézikönyv kitűzött céljait.

A harmadik cikkcsoportban kiváló személyiségek életrajzát kapjuk. *Arndtét*, aki nagy hatást gyakorolt a népi gondolat kifejlődésénél, *Bleyer* Jakabét, a hazai németiség vezéréét, *Burckhardtét* stb.

Amit a kézikönyvhöz megjegyezni kívánunk, csupán az a kívánság, hogy a magyarságnak is mielőbb ilyen kézikönyve álljon rendelkezésére.

G. J.

**Móricz Miklós—Zathureczky Gyula—Prokopy Imre—
v. Nagy Iván: Észak-Kelet-Dél-Nyugat.**

A pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének kiadványai IV. Pécs, 1937. 28. lap.

E füzet, amely a *Faluhelyi* Ferenc igazgató-professzor vezetése alatt álló pécsi Kisebbségi Intézet kiadványsorozatában másodikként jelent meg, magában foglalja az Intézet a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségével karöltve rendezett előadássorozatának négy, az elszakított magyar részekről szóló tanulmányát.

Móricz Miklós, a felvidéki magyarság helyzetéről ad jelentést és a helyzetképet gazdag statisztikai adatokkal támasztja alá. A népességi kérdéstől kezdve a gazdasági viszonyok megfestésén túl (földreform, foglalkozási ágak nemzetiségek szerint, ipar sorvadása stb.) az iskolakérdésig minden fontosabb életterre kitér.

Zathureczky Gyula tanulmánya más jellegű, ő a súlyt a történelmi alakulás ábrázolására helyezte. Az erdélyi kisebbségi élet a céltalanság, fejvesztés jegyében indult s csak a próbáltatások nevelő hatása után öntudatosult a kisebbségi népcsoport és tűzte ki programpontjait.

Prokopy Imre az elszakított Délvidékről tárgyal. Először a magyarság politikai és közigazgatási helyzetét, majd a gazdasági kizsákmányolás módjait és a kulturális elnyomást ismerteti.

Vitéz *Nagy* Iván Nyugatmagyarország Ausztriában című referátuma külön kiadásban is megjelent. Mindenekelőtt a „Burgenland“ név helytelenségét fejtegeti. Ezen a területen a várak egyike sincs már meg (Pressburg, Ödenburg, Wieselburg stb.). Az új határhúzás nem halad a természetes vonalon. A magyarság fogyását ezen a területen is a nagyszabású visszavándorlási folyamat magyarázhatja. 1934-ben 1019 magyar iskolás gyermek járt 6 népiskolába és 2 „Hauptschule“-ba, azaz polgári, illetve felsőbb népiskolába.

Josef Chmelar: Das deutsche Problem in der Tschechoslovakien.

Orbis-Verlag, Prag, 1936.

Az ismert csehszlovák külpolitikai író könyve tanulságos ismertetése a szudétanémet kisebbségi kérdésben vallott csehszlovák álláspontnak. Ha nem is tarthat teljességre igényt — többek között könnyen fölismerhető propagatív jellege miatt is — kellő kritikával használva a csehszlovák álláspontnak tanulságos és gondolatébresztő rajzaként fogadható. Részletesen ismerteti a csehszlovákiai németiség földrajzi elterjedését, megállapítja, hogy

a csehszlovákiai német területek sem történeti, sem pedig földrajzi egységet nem alkottak sohasem s maguk a német nyelvterületek sem egy nyelvűek, mindenütt bőven átszötte őket a cseh népelem. A szudétanémet vidékek és a cseh területek között nem lehet szó semmiféle mereven megvonható etnográfai határról, a cseh föld erős természeti határai és a cseh történelem egy ezredéve már egygyé forrasztották a mai cseh és német területeket. A történeti fejlődés eredménye, hogy a történeti cseh határokon belül különleges német típus alakult. A szerző ezután részletesen elemzi a cseh történet németellenes megnyilatkozásait és mozgalmait s megállapítja, hogy évszázadokon át a német kisebbség uralkodott az államalkotó cseh nép fölött, ami elsősorban is a Habsburgoknak köszönhető. Ismerteti azon német tevéket, melyek német jelleget akartak adni 1848 óta Középeurópának s utal arra, hogy a kisántánt létét e tervek megakadályozása már önmagában véve is eléggé igazolta. Fölveti a kérdést: vajjon lehetséges-e Középeurópában etnikai egység és mereven meghúzott néprajzi határ? — se kérdésre a történeti cseh integritás igénlésével válaszol. Kifejti, hogy történeti és földrajzi, továbbá gazdasági okokból nem lehetséges valamilyen szudétanémet önrendelkezés és önállóság, viszont a csehszlovák állam a demokrácia alapelvei szerint igyekezett már kezdetben is elrendezni a kisebbségi kérdéseket. A szudétanémetek is élvezhetik, írja a szerző, a demokrácia által nyújtott jogok teljességét és nemzeti jellegüket érvényre juttathatják a városi, községi élet és az iskolaügy terén, az állam pedig bőkezűen gondoskodik szociális és kulturális szükségleteikről; ott, ahol a 20%-ot elérik, szabad a hivatalos nyelvhasználatuk. Idézi Benes elnöknek 1936 augusztus 19-én Reichenbergben mondott szavait: a szudétanémet párt harca nem a kisebbségi és nemzeti lét harca, de harc a politikai hatalomért és a kormányzásban való részvételért... Bősegesen ismerteti a szudétanémetek 1918-as szabadságtörekvéseit és a csehszlovák államisággal szembeni elutasító és tagadó álláspontjukat; a német nemzeti vezetőket hibáztatja, hogy a csehek és németek között nem alakulhatott szívélyes viszony. Ismerteti a szudétanémet pártalakulások, az aktivizmus és a negatívizmus történetét s ha a mű e részben adatszerűen is felhasználható, mindenütt természetszerűen átüt a csehszlovák hivatalos álláspont, mely a népek önrendelkezési jogát elsősorban is a csehek, de nem a németek javára értelmezi. Hosszasan dicséri az aktivista politikát, melyet a német agrárpárt, a német keresztény ezocialistapárt és a szociáldemokrácia folytatott. Annál elítélőbben vélekedik Konrad Henlein 1933-ban induló, majd 1935-ben győzedelmeskedő szudétanémet pártjáról. Részletesen magyarázza a német „völkisch“ ideológiát s annak a csehszlovákiai németiségre gyakorolt káros hatásait; a sorok között kiolvasható, hogy itt németországi nemzeti szocialista befolyást gyanít. A merev csehszlovák álláspont megismerésére alkalmas könyv fontos tör-

téneti és politikai dokumentum propagatív jellege ellenére is, — vagy tán épp ezért.

G. L.

Balogh-Beéry L.: A ruthén autonómia.

A pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének kiadványai IV. Pécs, 1937. 28. lap.

A pécsi Kisebbségi Intézet negyedik kiadványában ruthén politikus szólal meg, hogy állást foglaljon a ruthén autonómia követelése mellett. Kitér az autonómia-törekvések történetére, a ruthén kérdésnek nemzetközi politikai problémává való kinövésére. Fényt derít Franciaország ez ügyben követett politikájára és Masaryk szereplésére az amerikai ruthének körében. A ruthén nemzetgyűlés elhatározta, hogy federatív alapon a Csehszlovák köztársasághoz csatlakozik. Csehszlovákia kötelezettségvállalása ellenére máig sem adták meg a ruthén népnek jogosan kijáró autonómiát. A szerző azt javasolja, hogy Magyarország, jogával élve, kérjen a Népszövetségtől felvilágosítást az autonómia ügyében.

Machnyik Andor: Csallóköz.

Tanulmány a honismeret, az agrár és szociálpolitika köréből. 1935. 200. lap.

Az immár három évvel ezelőtt megjelent munkára azért figyelemztetünk újból, mert ilyenekre rendkívül nagy szükségünk van cs mert ritkán találunk követőkre. A szerző az egyetlen magyar állami földművesiskola tanára. A legalaposabb statisztikai feldolgozásban mutat rá a rossz sorsra, melyre a csallóközi magyarság az idegen uralom alatt jutott. Ami hiányzik, azt társadalmi összefogás által kellene megteremteni. Hogy milyen szükséges pl. az iskolázás terén nyújtandó segély, kitűnik ez idézetből: „. . . a csak földműveléssel foglalkozó s csak mezőgazdaságban élő magyar nemzetiségű lakosság nagyon kis arányban vesz részt a mezőgazdasági szakiskolák látogatásában. Az Alföld szeszélyes rögeivel összenőtt magyar lakoságnak csak 0.001 százaléka kereste fel jövő mesterségének iskoláját“. Valamennyi kisebbségi táj ilyeszerű feldolgozását mielőbb meg kellene indítanunk.

KISEBBSÉGI SORS.

Csehszlovákia.

Kisebbségi ügyek parlamenti viszhangja.

A késő ős a csehszlovák bel- és külpolitikában nem hozott lényegesebb fordulatot. A csehszlovák közvéleményt mindazáltal egyre komolyabban foglalkoztatják a kisebbségi kérdések. Egyre jobban aggódnak a német kérdés kiélesedése miatt s bár a szudétánémet párt erejét belső bajok bénították, a csehszlovák politika változatlanul a szudétánémetek autonomista követeléseinek befolyása alatt áll. Idegességet keltenek a szudétánémetek olyan kijelentései, melyek szerint Csehszlovákia nemzetiségi állam s ennek megfelelően kell átalakulnia. A nyugtalanságot fokozza az a tudat, hogy a szudétánémet követelések mögött ott áll megnövekedett súlyával a német birodalom. A szudétánémet kérdés így Csehszlovákia számára külpolitikai problémává vált. Erre mutatnak a nemzetközi politikában egyre gyakrabban jelentkező követelések is, melyek a szudétánémet ügy rendezését sürgetik. *Halifax* lord november végi berlini tárgyalásain a szudétánémet kérdés éppoly fontos szerepet játszott, mint később *Delbos* francia külügyminiszter közép-európai körútja során. A csehszlovák közvélemény külpolitikai idegességéhez hozzájárult a november elején nyilvánosságra jutott német-lengyel kisebbségi szerződés híre is.

Ilyen hangulatban látott hozzá a csehszlovák parlament, hogy letárgyalja a költségvetést. Az új csehszlovák költségvetésre jellemzőek ezek a tételek: az eddigi adóteher 1.356 millió cseh koronával emelkedett s szerepel benne 4.458 millió katonai kiadás is. *Kalfus* pénzügyminiszter nov. 9-én tartott expozéjában külön kiemelte az államvédelmi kiadások fontosságát. Visszatekintett az államvédelmi kiadások fejlődésére s utalt arra, hogy 1936-ban szükségessé vált a hadsereg műszaki felszerelésének megújítása s a köztársaság egyes területein az erődítési munkálatok finanszírozása. Az erre szükséges összeget a polgárság bocsátotta az állam rendelkezésére államvédelmi kölcsön formájában, amely 3.520 milliót hozott. A hadsereg műszaki felszerelésére és a határok megerősítésére eddig 5.830 milliót fordított az állam a rendes katonai költségvetésen kívül, amely évente 1.360 milliót tett ki. A rendes költségvetésben most 2.098 millió korona szerepel a hadügyi költségvetés javára, a rendkívüliben pedig 2.360 millió. A költségvetésnek, mondotta *Kalfus* pénzügyminiszter, különben is államvédelmi jellege van s ez kifejezésre jut a belügyi tárcánál is, amely épp e miatt 163 millióval magasabb.

Magyar ügyek bőven szerepeltek a parlamenti viták során. A külügyi bizottság november 12-i ülésén *Krofta* külügyminiszter válaszolt *Kánya* külügyminiszter november 9-i nyilatkozatára s *Szell*

magyar belügyminiszternek a kisebbségi kérdésben tett nyilatkozatáról elismerően szólva, reményét fejezte ki a magyar-csehszlovák viszony megjavulását illetően. Nem érdektelen itt említeni a *Krofta* beszédével kapcsolatos német sajtóvisszhangot: a Völkischer Beobachter megismétli a németbirodalmi közvélemény nevében is azt a szudétanémet tételt, mely szerint Csehszlovákia nem nemzeti, de nemzetiségi állam, ahol nem kisebbségek élnek egy többségi nemzet államának területén, hanem több nemzet él egymás mellett, ezek pedig számbelileg többen vannak, mint a csehek.

A magyar iskolaügyi követelések az ősszel is foglalkoztatták a csehszlovák közéletet. November elején *Jaross* Andor és képviselőtársai interpellációt nyújtottak be az iskolaügyi miniszterhez, melyben a magyar polgári iskolák kérdésével foglalkoztak. A szlovenszkói országos képviselőtestület 1937. júli. 7-én tartott ülésén a már megszavazott 121 polgári iskolai körzeten kívül további 7 körzetet létesített, de ezek között ismét nincs magyar polgári iskolai körzet, úgyhogy az eddig megszavazott 128 körzet közül továbbra is csak kettő a magyar. Már régebben szóváltották az interpellálók, hogy a csehszlovák iskolai körzetekbe magyar községeket is besoroztak és a magyar járások területén lévő körzeti iskoláknál nem állapították meg világosan a tannyelvet. Ez a helyzet újból megismétlődött Rozsnyón. A szlovenszkói országos képviselőtestület 445. sz. határozatával Rozsnyón polgári iskolai körzetet létesített. Rozsnyón, ahol a magyarságnak valamikor két gimnáziuma volt s ahol az államfordulat után egy ideig fenn is tartották a magyar gimnáziumot, majd fokozatosan megszüntették, ma polgári iskola is csak csehszlovák tannyelvű van. A tervezett körzethez tartozik maga Rozsnyó, ahol a magyarság a lakosságnak ma is 50.65%-a, Rozsnyórudnó, ahol a magyarság aránya 51.94%, Sajóháza, hol a magyarság 35.22%-ot alkot és Betlér, melynek lakosságából 12.23% vallotta magyarnak magát. Tehát ebben a körzetben 43.98% a magyarság aránya s jogos a magyar képviselők ama kívánsága, hogy külön magyar tannyelvű körzet is létesíttessék. Pelsőc az összeomlás előtt szinte tiszta magyar volt. Az összeomlás után sok csehszlovák települt itt le. jelenleg a lakosság 52.50%-a vallja magát magyarnak, míg csehszlovák nemzetiségű 34.74%. A pelsőci körzethez csatolták Szörény községet, ahol a lakosság 84.30%-a magyar és csak 10.53%-a csehszlovák. Sérelem, hogy Pelsőcön csak csehszlovák tannyelvű polgári iskola van s még fokozódik az igazságtalanság, hogy ez a polgári iskola körzetivé változik át, csehszlovák tannyelvvel, melynek látogatása a magyar tannyelvű elemi népiskola magyar gyermekei számára is kötelező. A pelsőci körzetben 4.026 lakos közt 2.452 volt magyar, tehát 60.90%, míg a csehszlovákok 28.34%-ot tesznek ki s így az igazság azt kíváná, hogy Pelsőcön elsősorban a magyar polgári iskolázásról gondoskodjanak. A szlovenszkói országos képviselőtestület 445. sz. határozata Csetnek székhellyel is létesít polgári iskolai körzetet. Csetnek község

lakosságának 20.56%-a vallotta magát magyarnak s így a csetneki magyarságnak is módot kell nyújtani a törvény értelmében, hogy magyarul taníttathassa gyermekeit. Az interpelláció azt kérdi: az iskolaügyi miniszter hajlandó-e a szlovenszkói képviselőtestületet határozatainak a nemzeti megbékélés szellemében való végrehajtására, hogy a magyarság polgári iskolai sérelmei kiküszöböltesse.

A képviselőház nov. 16-i ülésén *Esterházy* János magyar képviselő rámutatott arra, hogy a csehszlovák parlament tartós tétlenségre van kárhóztatva, munkája hónapokig szünetel, a kormány maga is lerontja a parlament hatáskörét azzal, hogy magának széleskörű felhatalmazásokat ad, a fontos törvényalkotások sorsa nem a plénumban, de a bizottságokban dől el. *Esterházy* kifogásolta, hogy a csehszlovák nemzetiségi koncepció kimerül egy nyelv bálványozásában, a nemzeti filetizmus egy bizonyos fajtájában. A magyarság nem politikai filológiát akar, de olyan államot, mely joga és igazságon nyugszik. A miniszterelnök ismételt ígéretei ellenére színmagyar községek postahivatalain és vasúti állomásain hiányzik minden magyar fölírás. 15 ezer magyar anyanyelvű tanuló kénytelen idegen iskolába járni az iskolahiány miatt. Nincs egyetlen magyar körzeti polgári iskola, a magyar szakoktatás teljesen hiányos, hat középiskolával van kevesebbje a magyarságnak, mint amire joga lenne, nincs magyar főiskola, kerekben 124 ezer magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgár meg van fosztva nyelvjogai gyakorlásától: ily viszonyok között a magyarság valóban nem fejtheti ki kellően nemzeti jellegét. Amikor ilyen hiányok vannak belül, akkor a külügyi propagandaosztály költségvetését újabb 22 millió koronával emelték fel s a propagandacélokra felvett költségvetési összeg kerekben 65 millió korona; de propaganda helyett inkább az igazságnak és jóindulatnak kellene vezetni az államot, melynek költségvetésében kerek egyharmadrész katonai célokat szolgál.

Esterházy János november végén a parlamentben szóváltette az iskolaügyi referátus egy tavalyról keltezett rendeletét, amely megtiltotta, hogy a hitoktatók az államnyelvű felekezeti és magániskolákban anyanyelvükön tanítsák hittanra a gyermekeket. A nagymihályi járásban lévő Hegyiben a lakosság kétharmada magyar, a szomszéd Kistráskán pedig 333 lakosból 14 a csehszlovák. Hegyiben van egy szlovák iskola és egy magyar katolikus iskola, melyben azonban 1920 óta nem lévén tanítás, a gyermekek a szlovák elemibe kényszerültek. 1936-ban megnyílt a hegyi-i katolikus iskola, amelyhez egy morva tanítónőt neveztek ki, aki egy szót sem tud magyarul. Ilymódon a két magyar község magyar tanító nélkül maradt. Battyánban 1.059 lakosból csak 42 a csehszlovák, de már van önálló szlovák iskola a községben. Nagyráton a tanító a magyar iskolában nem tud magyarul s a szülők között a szlovák iskola érdekében agitál. A kaposi járásban levő Kisszelmencen (333 lakosából 3 a csehszlovák) és a szintén túlnyomó magyar többségű Buda-

házán nincs magyar iskola, csak szlovák. A losonci magyar tantervelű iparostanonciskolában a helyi tanfelügyelő javaslatára elbocsátották az összes képesített magyar tanerőket, akik ott 1920 óta tanítottak, és helyükre szlovák tanítókat neveztek ki, akik még magyarul sem tudnak. Nagyszelmenc elemi iskolájába 210 magyar gyermek iratkozott be, ezek számára érhetően szűknek bizonyult a régi iskola. A tanügyi hatóság a meglévő két tanteremből is elvont egyet a szlovák iskola részére; a szlovák iskolát pedig 15 gyermek kedvéért létesítették, akik nagyrészt csendőrök gyermekei. Az egyik teremben alig ül 15 gyermek, a 210 magyar gyermek a másik teremben szorong. Az új magyar iskola építését a községtől követeli a tanügyi hatóság, mely erre anyagi viszonyai miatt képtelen.

Hodza Milán miniszterelnök a költségvetési bizottság nov. 16-i ülésén kitért exorzéjában *Esterházy* János fejtegetéseire. Kifejezte reményét, hogy a dolgok fejlődése egy középeurópai modus vivendi felé halad. Szükségesnek tartja, hogy az állami hivatalnokok az államnyelven kívül még egy kisebbségi nyelvet is ismerjenek. A németek *Hodza* szerint iskolaügyi részesedésben még fölül is haladták a nekik járó arányt. A magyar középiskolákra kiadott összeg a két országrészben csak 2—3%-kai maradt a nemzetiségi kulcs alatt. Ami a magyar szakiskolákat illeti, *Hodza* is beismeri, hogy kvótájuk kisebb, mint amennyi a magyarságot megillette volna, de ez tán azért is van így, mert a magyar lakosság túlnyomórészt mezőgazdasági vidékeken lakik. A magyar panaszok tárgyai a miniszterelnök szerint fokozatos realizálást nyernek. Pozsonyban önállósították a magyar állami tanítóképzőt, a Komen-sky-egyetem jogi karán pedig kinevezték a magyar jogi terminológia lektorát. A magyar panaszok nagyjából három csoportba oszthatók. Az egyik a hontalansági kérdés, a másik a magyar nyelv, a harmadik a hivatalok kérdése. E panaszokra igyekeznek megnyugtató válaszokat adni, hozzáadván, hogy Csehszlovákia elutasít minden elnemzetietlenedést s biztosítani akarja minden nemzetiségű lakosának a nemzeti fejlődés lehetőségét. *Esterházy* János válaszában követelte a régi ígéretnek beváltását s újból hangsúlyozta a nyelvkérdés elintézetlen voltát.

A szlovenszkói tartománygyűlésen tartott novembervégi beszédeben *Kontsek* György részletesen elősorolta újra a magyarság kulturális követeléseit. Kirívó eset, hogy az 50%-ban magyar Duna-szerdahelynek és a 60%-ban magyar Párkánynak nincs magyar polgárja; Csécs és Makranc magyar községekben hasonlóképpen nincs magyar iskola, ugyanígy hiányzik a magyar iskola a Pozsony melletti Dornkappelben. 13.000 gyermek jár magyar iskola híján szlovák elemibe; ez 250 magyar osztálynak felelne meg az iskolatörvény szerint. A magyar kisebbségnek 36 polgárra volna igénye és van 17 polgári iskolája. A 311 középiskolából 15 járna, de csak 8 van; 97 tanítóképzőből megilletné 5, de csak 2 van; 2.573 óvodá-

ból 123 helyett csak 34-gyel rendelkeznek a magyarok. 2.054 magyar középiskolás jár másnyelvű intézetbe, körülbelül 1.000 magyar főiskolának nincs magyar főiskolája, nincsenek magyar tanfelügyelők. 15.000 hivatali állás járna a magyaroknak s nem elég, ha a kormány elrendeli, hogy a tisztviselők magyar vidékeken magyarul is tudjanak. Nincs magyar országos alelnöki állás, nincsenek magyar nemzetiségű kormánytanácsosok, tanácsosok, járási főnökök, pedig 15 magyar járási főnöknek kellene lennie, a járások irodáiban is alig találhatók magyar nemzetiségű közigazgatási főbiztosok és biztosok, a községi jegyzők közt sincsen elég magyar. Mindent összefoglalva: anyagilag a magyarság évente 216 millióval károsodik.

A külügyi bizottság nov. 18-i ülésén *Szüllő* Géza utalt a francia hegemonia veszélyeire s az önmérséklet hiányára a csehszlovák politikában. Az állam legerősebb belső pillére —mondotta— a nemzetiségek kibékítése; *Krofta* külügyminiszter expozéjában elkerülte a lényegét és keveset beszélt Magyarországról. A kisebbség ismerje el az állam szuverénitását — hangsúlyozta — de az állam is ismerje el a kisebbség individualitását s váltsa be a kisebbségi szerződésben vállalt kötelezettségeket; törekedjék a szomszédokkal való megegyezésre. *Jaross* Andor foglalkozott a csehszlovák külpolitikával s úgy találta, hogy a dunai megegyezés legfőbb akadálya Prága külpolitikai megkötöttsége, amire a francia érdek szolgálata kötelezi *Machnik* nemzetvédelmi miniszter *Jaross* Andornak adott válasza során elismerte, hogy a gyakorlatban túlságosan is szigorú az államvédelmi törvény; a katonai igazgatásnak a lakossággal szemben megadott szigorú jogain a kormány maga is kénytelen lesz majd tágítani.

A vasúti és a pénzügyi tárcák vitájában *Nitsch* Andor szepesi német képviselő megállapította, hogy Szlovenszkon egy magyart és németet sem vettek fel a postához s részletesen ismertette a Tálra-vidék panaszait. *Jaross* Andor kifejtette, hogy a magyarság a magyarlakta területek magyar jellegét biztosítva akarja látni, hogy ott tényleg otthon érezze magát; intézze a magyar lakosság ügyeit magyar bíró, magyar pénzügyőr, magyar vasutas, magyar postás, magyar csendőr; legyenek magyarnyelvűek a feliratok. A képviselőhöz végül is megszavazta a költségvetést s elvetette a magyar párt-
nak az adóügyet illető módosító javaslatát.

A költségvetés szenátusi tárgyalásán felszólaló *Pajor* Miklós magyar szenátor szerint sokkal erősebb államvédelem volna Csehszlovákia számára, ha belsőleg kielégítenék a nemzetiségeket, külpolitikailag pedig barátságot teremtenének a szomszédokkal. Annál is inkább, mert a lakosság egyharmada a kisebbségekhez tartozik. Sürgősen szükséges a kisebbségi kérdésnek olyan megoldása, mely megfelel az európai helyzetnek, a demokrácia követelményeinek s az igazságosságnak; elég ígéretet hallottak a kisebbségek, tetteket várnának. Szlovenszkon a nemzetvédelmi munkálatoknál

nem alkalmaznak magyar munkást, állítólag azért, mert a magyar munkások nem megbízhatók. A magyar vidékeken kenyérhez kellene juttatni a magyar munkásságot is. A szenátus költségvetési bizottságában felszólalt *Hodza* miniszterelnök is, aki erélyesen utasította vissza a szudétanémetek követeléseit, majd a régi szlovenszói magyar rendszert megvádolta azzal, hogy a magyar uralom alatt álló németeket elnemzetietleníteni törekedett. Tagadta, hogy Csehszlovákia külföldi nyomásra foglalkozik a nemzetiségi kérdés megoldásával; Csehszlovákia kezdettől fogva gondolt a nemzetiségi igények kielégítésére.

A dec. 13-i képviselőházi ülésen került nyilvánosságra a pártok feloszlásáról szóló új törvényjavaslat, mely az eddig érvényben lévő törvényt több rendkívül szigorú intézkedéssel egészíti ki. Az új javaslat szerint az országos hivatalnak széleskörű hatásköre lesz a pártok életébe való betekintésre. Az új javaslat 20. §-a az alkotmány által biztosított teljes gyülekezési, véleménynyilvánítási szabadsággal szemben felhatalmazza az országos hivatalt a politikai pártok helyi szervezeteinek feloszlatására, ha megítélése szerint a szervezőt tagjai az állam önállóságára, egységére, vagy a demokratikus köztársasági berendezkedésekre veszélyes működést fejtenek ki. A 21. §. szerint ugyanezek a jogok illetik meg az országos hivatalt egyes pártkörzetek szerveinél is. A 22. §. szerint a párt alkalmazottját is megfoszthatja az országos hivatal a pártban viselt funkciójától, ha tevékenysége kifogás alá esik. Ez nemcsak a párttitkárokra, de egyéb tiszteleti funkciókra is vonatkozik. A 25. §. kimondja, hogy a politikai pártoknak, azok szerveinek tilos pártpolitikai célokra külföldről adományt vagy tagsági díjakat elfogadniok. Kulturális, jótékonyági vagy egyéb közhasznú célú külföldi adományokat csak belügyminiszteri engedéllyel szabad elfogadni. A javaslat ellen az összes kisebbségi pártok élesen tiltakoztak s benne a demokrácia sérelmét látták. Így *Esterházy* János a szudétanémetek lapjában, a *Die Zeit*-ban kiemelte azt a tág lehetőséget, amely ily módon a kormánynak és a hatóságoknak rendelkezésére áll minden ellenzéki és kisebbségi megmozdulás letörésére.

Turchárnyi szenátor a szenátus költségvetési vitájában tartott dec. 16-i beszédében felhozta, hogy a magyarságnak 15.000 közalkalmazotti állásra volna igénye, de mivel kismémmizték, 15.000 munkanélkülivel van többje. Szlovenszón az igazságügyminiszter szerint 900 kémkedési pör van folyamatban; az államvédelmi törvény rengeteg túlkapasra ad alkalmat.

Miközben *Delbos* francia külügyminiszter Prágában időzött, a csehszlovák közvéleményben egy német—lengyel mintájú csehszlovák—német kisebbségi szerződésről szóló hírek terjedtek el; e híreket sietve megcáfolták. Közben az ellenzék koncentrált támadása megbuktatta a pártfeloszlási javaslatot. A javaslatot *Delbos* prágai látogatásának előestéjén nyújtották be s alkalmas volt arra,

hogy kedvezőtlenül befolyásolja a külpolitikai légkört; így inkább visszavonták, de máris híre járt, hogy újév után átdolgozzák.

Pajor Miklós szenátor dec. 21-én tartott nagy beszédében részletesen bebizonyította, hogy az új adók felülmúlják az adózók teljesítőképességét

A határvédelmi törvénnyel kapcsolatban a parlamentben elhangzott megjegyzésekhez érdekes illusztrációt szolgáltat egy trencsényi csehszlovák hetilap, a Ceskoslovenská Vzájemnost cikke, mely javasolja, hogy a határmenti védelmi sávban hozzák be a nyílt szavazást, azért, hogy az ottani hatóságok tisztán láthassák, ki-ki milyen pártra szavaz; szükséges, hogy a demokrácia belső ellenségei ellen is védelmi intézkedéseket léptessenek életbe. A titkos szervezésnek e területeken való megszüntetésével a hatóságok megkapnák mindazoknak a névsorát, akik az állam szempontjából nem kívánatos pártokba tartoznak, viszont a lojális korporációk részé'e engedményeket lehet majd tenni. Ki kell közösineni a polgárság köréből mindazokat, akik az államnak belső ellenségei. Ezeket rendőri felügyelet alatt kell tartani s ha még ekkor sem hagynák abba antidemokratikus tevékenységüket, internálni kell őket olyan internálótáborokba, melyek a határsávon kívül esnek.

A szlovenszkói tartománygyűlésen december elején felszólalt *Reisz* Gyula pozsonyi ügyvéd, a cionisták egyik vezérembere s azt a kijelentést tette, hogy tulajdonkép a zsidóságnak köszönhető, hogy Pozsonyban és Kassán a kisebbségi arányszám alá esett a magyarság aránya. Ezt a kijelentést nemcsak a magyarság képviselői utasították vissza szóban és írásban is, de a magyar érzelmű zsidóság képviselői is.

A tartománygyűlésen a szlovenszkói költségvetés mezőgazdasági fejezetének tárgyalásánál *Salkovszky* Jenő magyar képviselő rámutatott arra, hogy a mezőgazdasági tanácsnak nincsen magyar tagja; a jégveréssel sújtott alsógarami magyar községek kevés őszi vetőmagvat kaptak, úgy hogy e vidéken nagy területek maradtak bevetetlenül. *Gürtler* Dénes tartománygyűlési képviselő pedig a paprikaszindikátus tevékenységéről beszélt s felemlítette, hogy a szindikátus 10 tagja közt nincs egy magyar sem. A csehországi sörgyárosok termékeit favorizálják, de a szlovenszkói bortermelés tönkremegy. A régi dohánytermelőktől megvonják az engedélyt s csak a hatóságoknak kedves személyek kapnak; így Ipolynyéken több magyar gazda kért dohánytermelési engedélyt, de csak a cseh maradékbirtokos kapott. A nagybirtok parcellázásánál ezen a magyar területen nem a vidék földművelői és mezőgazdasági munkásai kaptak földet, hanem bankigazgatók, tanfelügyelők, katonatisztek, míg a mezőgazdasági munkásság földönfutó lett, a napszámos pedig kereset nélkül maradt.

A tartománygyűlés december első felében lefolyt kulturális költségvetési vitájában *Salkovszky* Jenő ismertette a magyarság iskolaügyi követeléseit. Számos magyar városban és nagyközség-

ben még ma sincsen magyar polgári iskola, ilyenek Párkány, Duna-szerdahely, Szepsi, Vágsellye, Rozsnyó, Feled, Nagykapos, Királyhelmes, Udvard, Diószeg, Szögyén. *Salkovszky* felemlítette azt is, hogy a színmagyar Királyhelmecek magyar óvoda iránti kérelmét azzal az indokolással kapta vissza három hónap után a csapi tanfelügyelőségtől, hogy a felsorolt igényjogosult gyermekek pontos születési dátumát is közölni kell. Közben viszont zavartalanul működik a Slovenská Liga óvodája, mely még az iskolaügyi minisztérium engedélyét sem kapta meg. 1935-ben 160 magyar szülő intézett kérelmet magyar óvoda felállítására iránt az iskolaügyi minisztériumhoz, de a kérvény elkallódott valahol. Szóvateszi a szelényi magyar iskola ügyét. A képviselőtestület még március 20-án elhatározta a magyar iskola felépítését; kérvényét betejeszttette, de választ máig sem kapott. Hasonló a helyzet Sirokon. Harasztiban 28 magyar gyermek jelentkezett a magyar iskolába, de kérvényüket elutasították, míg 4 szlovák gyermek részére van szlovák iskola és a magyar gyermekek kénytelenek szintén ide járni.

Viragh Béla képviselő felpanaszolta, hogy Kelet-szlovénzián az utóbbi évek alatt Zsarnó, Péder, Alsólánc, Felsőlánc, Nagyárka, Imreg és Nagykövesd községekben — csupa színmagyar falu! — szlovák elemi iskolák nyíltak, viszont Hegyi, Kisszelmenc, Csécs, Makranc, Budaháza színmagyar községek hiába kérik a magyar nyelvű iskolák megnyitását és Pelsőc, Rozsnyó, Szepsi, Nagykapocs, Csap hiába kérik a magyar polgári iskolát. Ugyanez a helyzet a szlovénországi magyar óvodák dolgában is. Nagykaposon a magyar óvodát beszüntették, helyette szlovák óvodát nyitottak. Külön sérelem a magyar színészet kérdése is. Gálszécs, Nagymihály, Terebes, Eperjes, Igló, Lőcse községekbe, illetve városokba ismételt kérés ellenére sem engedik be a magyar színtársulatot Kassán az 1937-es őszi és téli szezonban egy napra sem kapott engedélyt a magyar színtársulat, ugyanakkor, mikor a szlovák társulat, indokolatlanul hosszú idenye alatt, sokszor estéről-estére üres széksorok előtt kénytelen játszani. Kassáról szólva, az A—Zet című cseh lap szemére hányta a kassai magyaroknak, hogy a színi szezon 30%-át vallhatják a magukénak, míg arányszámuk a városban csupán 20%. De elfeledte megemlíteni, hogy a magyar színészetnek a meleg nyári hónapokat jutatták, míg a szlovák színészet a téli hónapokban játszik. Szóba hozta a járási közművelődési testületek ügyét is. Azokban a járásokban, ahol a magyar kisebbség kvalifikált többségű, a törvény szerint magyar jellegű járási testületeket kellene létesíteni. De a törvényt nem így hajtják végre. Azokban a magyar járásokban is, ahol a járási közművelődési testület megalakult, a testületek kimondottan nem magyar, hanem magyar-szlovák közös jellegűek és elnökük gyakran nem is magyar nemzetiségű, a szereplő tagok pedig gyakran a csehszlovák politikai pártok exponensei. Ilyen járási testületek alakuló üléseire a magyar kultúregyesületek vezetői meghívást sem kapnak. A magyar társadalom által áldozatkészen

életrehívott magyar diákmenzák ügyében a tartományi választmány még semmit sem tett, egy fillérvnyi támogatásban sem részesítette a magyar fiatalokat, mikor pedig a szlovák jellegű internátusok és szlovák ifjúsági testületek támogatásáról bőkezűen gondoskodik. Eddig a tartományi választmány elvi okokból tagadta meg a támogatást azzal, hogy a diákmenza-egyesület alapszabályai nincsenek jóváhagyva; de most ez az akadály eltűnt.

Románia.

A vásárhelyi találkozó.

A marosvásárhelyi találkozót erdélyszerte érthető, ideges bizonytalanság előzte meg. S valóban, ha a találkozás nem úgy folyik le, mint ahogy lefolyt, súlyos kihatással lehetett volna az erdélyi magyar kisebbség szellemi, anyagi és politikai életére egyformán. A magyarsággal sorsközösségben élő szászság évszázados hagyományokon nyugvó kisebbségi szervezetét, szinte legendás egységét a szélsőséges tanok feszítő ereje szétrobbantással fenyegeti. A példa közeli és elriasztó volt. Erdély magyar ifjúsága azonban, mely már az új uralom nyomása alatt nevelkedett fel s a román életet sokkal közvetlenebbül ismerte meg, mint apái s amely előbb-utóbb maga fogja kezébe ragadni az erdélyi magyarság sorsának irányítását, ezen az első nyilvános szereplésén, meglepő, optimizmusra jogosító politikai iskolázottságról tett tanúbizonyságot. Ismeretes, hogy a találkozón, melyre a Magyar Párt nem kapott meghívást, szélsőséges eszméknek hódoló s a Magyar Párttal a legélesebben szembenálló kiküldöttek is résztvettek. A találkozó ennek ellenére nem oszlott szét békétlenül, nem rekedt meg meddő vitákban s nem fordult ellene a Magyar Pártnak sem, hanem mintaszerű egyöntetűséggel hozta meg határozatait. Kimondotta a vásárhelyi találkozó, hogy a „középeurópai magyarság egyetlen nyelvi és kultúrközösséget képez, amelynek a romániai magyarság is alkotó része“; — „az erdélyi magyar népkisebbségi élet irányítása a keresztény erkölcsi és demokratikus nemzeti követelmények szerint történhetik“; — „az összegyűlt ifjúság a román néppel való testvéri együttélés és megbékélés szükségességét vallja“ és ennek érdekében szükségesnek tartja, hogy „a román állam biztosítsa a magyarság népkisebbségi jogait.“ — A vásárhelyi találkozó tehát egyfelől a dunavölgyi népek békés együttműködésében, másfelől a demokratikus színezetű és a kölcsönös türelemességen alapuló s egymás jogait tiszteletben tartó népi-nemzeti gondolatban találta meg azt a minden egyéni, osztály- és pártérdeken felülálló, mindenki számára elfogadható állásfoglalást, mely elejét vette az ellentétek kitörésének. A záróülésen megfogalmazott, a találkozó végha-

tározatait összefoglaló Hitvallás a leghatározottabban tiltakozik minden, az ország népeinek békés együttélését gátló mozgalom ellen s ugyanekkor céljával tüzi ki a magyarság egységének megszilárdítását, kötelességévé téve a fiatalságnak a többi társadalmi osztály és a munkásság közötti közvetítést s a népművelés terjesztését. A magyar kisebbség egyetemes érdekeit érintő kérdésekben a Hitvallás a magyar sajtó összehangzó vélemény-nyilvánítását követeli. A határozatoknak mind hangja, mind szelleme józan és reális élet-szemléletre s kivételesen magasfokú politikai érettségre vall. Az erdélyi magyar fiatalság bölcs mérséklete, a vesztély nagyságának világos felismerése, a szenvedélyeken felülemelkedő fegyelmezettsége és minden áron való egységre törekvése ékesen szóló bizonyítéka a magyarság életerejének.

Választások.

A választási harcok állottak a közelmúlt politikai életének középpontjában. A választáson résztvevő pártok közül többen választási egyezményt kötöttek. A magyarság helyzetére jellemző, hogy egyetlen többségi vagy kisebbségi párt részéről sem kapott ajánlatot választmányi egyezmény kötésére. A magára maradt, saját erejére utalt Magyar Párt intézőbizottsága a jelöléseknél a fiatalabb nemzedéket is szerepeltette, ami a magyarság egységét növelte. A többségi pártok és a Magyar Párt programbeszédeit összehasonlítva, jelentős színvonalbeli különbséget állapíthatunk meg a magyarság előnyére. A programbeszédekben nyoma sincs a választásokon szokásos demagógiának és felelőtlen ígéretésnek.

A programbeszédék közül kiemelkedik gr. *Bethlen* György, aki a magyarság valamennyi létkérdését tárgyalás alá vette. Hivatkozott a Pártnak a Népszövetségnél elért sikerére a *Pop* Valér-féle numerus-terv ügyében. Kitért *Tatarescu* beszédére, melyben a volt miniszterelnök hangoztatta, hogy a románság kárára történt történelmi igazságtalanságokat most kell jóvá tenni. *Bethlen* György figyelmeztetett e tétel veszedelmes voltára. Nem lehet határvonalat vonni, hol végződik a jóvátétel s hol kezdődik az elnyomás, hiszen a névelemzés, az ingatlanok elkobzása, a munkától való megfosztás mind jóvátételnek nevezhető. A nyelvvizsgálattal kapcsolatban kijelentette, hogy a román kormányok mesterséges eszközökkel elősegítették a falusi lakosságnak a városba való áramlását, s amikor aztán a diplomások száma túlságosan megsokasodott, a társadalmi elégtelenség levezetésére a nyelvvizsgálók ürügyén végzett elbocsátásokat alkalmazták. Az elbocsátottak nyugdíjigényét a mai napig sem vették figyelembe. A következő lépés a munkavédelmi törvény lett volna, mely az állami állásokból kiszorult s a szabad pályákra tóduló magyarságot végleg megfosztotta volna a megélhetés lehetőségétől. A Párt évi nagygyűlésének határozata értelmében a

romániai magyarság súlyos helyzetét Károly király tudomására hozták azzal a kéréssel, találja meg bölcsességével az orvoslás útját. Egy másik beszédében hangoztatta *Bethlen*, hogy a Magyar Párt a szó szigorú értelmében nem tekinthető pártnak, hanem nemzeti szervezet.

A kormány s ia többségi pártok egyrészre minden eszközzel azon dolgozott, hogy a magyarság választási eredményeit csökkentse. A szavazási körzetek célzatos, a magyarságra előnytelen beosztása volt az első akadály, mely ellen a Magyar Pártnak harcolnia kellett. Egyes községeknek lakói kénytelenek voltak 40—60 km-t gyalogolni, hogy a szavazóközségbe eljuthassanak. Magyar vidékeken a hatóságok, közvetlenül a választások előtt, járványokat fedeztek fel s a községeket vesztegzár alá helyezték. A szavazóigazolványokat megyénként más és más módon szolgáltatták ki, amivel a választók számát befolyásolták. Az Argetoianu-párt a Magyar Párt szorzójeléhez hasonló választási jelt választott, hogy ilyenformán több szavazathoz juthasson. Számatalan akadályt gördítettek a választási gyűlések megtartása elé is. a községházát nem engedték át e célra, a szabad ég alatt pedig, felsőbb rendeletre hivatkozva, nem engedték meg a gyűléseket. A román pártok Erdély valamennyi városát teleragasztották a magyar választókhoz szóló, magyarnyelvű falragaszokkal, melyekben a maguk számára kérik a szavazatokat. A választások küszöbén Kisküküllő vm. több községében (Balavásár, Belhlenszentmiklós, Magyarsáros, Vámosgálfalva, Adámos, Szőkefalva) ismeretlen tettesek Magyarországot életető feliratokat ragasztottak a házak falára, néhány házra pedig magyar zászlót tűztek. A letartóztatások során több magyar párti vezetőembert is őrizetbe vettek. A kormány elsősorban a magyar kerületekben fejtett ki pressziót Míg a városokban példaszerű simasággal folytak le a választások, a falvakban egymást érték a visszaélések. Több község határán sorfal zárta el az utat a szavazásra igyekvő magyar szavazók előtt. Szatmármegyében járványos betegség ürügyével 23 magyar községet helyeztek vesztegzár alá.

A nagy izgalmak között lefolyt képviselőválasztások után a szenátorválasztások iránt alig mutatkozott érdeklődés.

A képviselőválasztások eredménye a Magyar Párt szempontjából kielégítő.

Feltűnő jelenség, hogy a városok magyarsága most is, mint a múltban, sokkal kisebb számban vett részt a szavazásban, mint a falvak lakossága. A Keleti Újság vezércikke a fiatalabb nemzedékre hárítja ezért a felelősséget. A Magyar Pártnal szemben álló három frakció, a Madosz, a Kisgazdapárt, és a külön listával indult Szociáldemokrata párt által elért csekély számú szavazat világosan tanúskodik arról, hogy a magyarság kellő nemzeti öntudat birtokában van s felismerte az egységes állásfoglalásban rejlő erőt. A magyarság tömegeiben nem állott be a német vagy a zsidó kisebbséget erőtlenné tevő szakadás. A választások megmutatták, hogy a magyarság komoly tényező, mellyel számolni kell.

A Goga-kormány kisebbségi vonatkozású intézkedései.

Mivel a választásokat vezető Tatarescu-kormány nem szerezte meg a választási prémiumhoz szükséges 40% szavazatot, a választásokat rövid krízis követte. A válság a Goga-kormánynak december 28-án történt megalakulásával oldódott meg. A miniszterelnök rádióbeszédében bejelentette a Ház feloszlását s új választások «tartását. Goga sajtónyilatkozatban jelentette be, hogy alkotmányos alapon, nemzeti és keresztény szellemben fog kormányozni és az államkeretbe lojálisán beilleszkedő kisebbségek támogatására is számít. Goga kormányalakítási megbízása feszült politikai légkört s teljes bizonytalanságot teremtett, mely később csillapult. Az izgalom oka a kormány terveiről szállongó ellenőrizhetetlen hírekben, egyes törvénytervezetekben és részben már a hivatalos lapban is közzétett rendeletekben keresendő. A kormány jelszava, melyet a miniszterelnök első sajtónyilatkozata hangoztatott, aggodalmat váltott ki, elsősorban a zsidó, de csaknem ugyanolyan mértékben a többi kisebbségek között is. „Románia a románoké“ — szól a jelszó s a kisebbségi közvéleményben, mely még élénken emlékszik *Tatarescu* miniszterelnök kijelentésére a románok javára történendő történelmi igazságszolgáltatásról, a munkavédelmi «törvénytervezetre, a nyelvvizsgákra, ez a jelszó érthetően erős megdöbbenést keletkezett. Ezt csupán Gogának a lojális kisebbségekhez intézett, többször megismételt, megnyugtató kijelentései enyhítették.

A Goga-kormány egyik jellemző intézkedése az állampolgárságok felülvizsgálásáról szóló rendelettvörvény volt, mely a hivatalos lap június 21-i számában jelent meg. A negyven szakaszból álló törvény első szakasza így hangzik: „Felülvizsgálándók az állampolgársági listákba eszközölt beírások, valamint az állampolgári jogok megadására irányuló beírások.“ Az olyan beírások ügyében, amelyekben előzőleg nem hoztak felelősségi vagy bírói határozatot, továbbá az állampolgári jogok megadására irányuló beírások ügyében a járásbíróóságok az illetékesek, a felelősségi útján vagy bírósággal elrendelt beírások ügyében a törvényszékek. A járásbíróóság hivatalból jár el a törvényszék az ügyesség kérésére. A törvény külön kategóriába veszi a zsidó lakosságot, amelyről a közigazgatási hatóságoknak névjegyzéket kell készíteniük. A névjegyzék kifüggesztésétől számított húsz napon belül mindazok, akik szerepelnek a jegyzéken, kötelesek betérjeszteni igazoló irataikat. A magyarságról külön intézkedés nincs a törvényben, ez azonban «távolról sem jelenti azt, hogy a felülvizsgálattal járó zaklatásoktól meg fog menekülni. Van ugyanis egy pontja a rendelettvörvénynek, a 21., amely szerint a felülvizsgálást feljelentés vagy valamely közigazgatási hatóság kérésére is eszközölni fogják. Ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy bármely indokból történő, esetleg alaptalan feljelentés is elég ahhoz, hogy az eljárást megindítsák s a feljelentettnek okiratok, bizonyítékok egész tömegét kell megszereznie.

míg állampolgárságát véglegesen elismerik. Az állampolgársági revízió — melyet az új kormány feltehetően más módon hajt végre — nem csupán a zsidóságot érinti, hanem a többi kisebbségeket is. Nagy hibája a rendeletnek, hogy nem állapít meg külön eljárást azok számára, akik önhibájukon kívül nem kerültek be az állampolgársági listába, bár minden szükséges kellékkal rendelkeznek. Körülbelül 10.000-re becsülhető azoknak a száma, akiknek állampolgársága a mai napig sincs rendezve s kétségtelen, hogy ezek között számtalan magyar is van. A sajtó szerint az állampolgárságok felülvizsgálásával kapcsolatban előbb az angol és a francia, majd az Egyesült Államok bukaresti követe jelentette be, barátságos módon, tiltakozását.

A Goga kormány rövid — alig másfélhónapos — uralma alatt kisebbséget érintő intézkedések és tervek sorát regisztrálhatjuk. Bukaresti lapok a kormány sajtó-politikájáról azt a hírt közölték, hogy a kormány, miután beszüntette mindazokat a lapokat, amelyek működésükkel a román állam érdekeit veszélyeztetik, vissza fogja állítani a sajtószabadságot. A kisebbségi sajtó érdekében a Romániai Népkisebbségi Újságírószervezet négytagú küldöttsége kereste fel Goga miniszterelnököt. A miniszterelnök szívélyesen fogadta a küldöttséget. Több lap szerint az orvosi és gyógyszerészi diplomákat 1919-től felül fogják vizsgálni. A Porunca Vremii c. lap tudni vélte, hogy a zsidók italmérsi- és trafikengedélyeit vissza fogják vonni. Hírek keringtek arról, hogy a trafik- és italmérsi engedélyeket elsősorban hadirokkantak fogják megkapni. Ugyancsak bukaresti jelentés szerint *Torna Vladescu* kultuszminisztériumi vezérigazgató tanulmányozta annak a módját, miként távolíthatnák el az állami, vagy államilag segélyezett színházakból a zsidó és külföldi származású művészeket, műszaki és hivatali személyzetet. A bukaresti Keresztény Ügyvédek Egyesülete rendkívüli közgyűlést tartott, melyen a felszólalók követelték 1500 zsidó ügyvédnek az ügyvédi kamarából való törlését. Egyik tag javasolta, hogy az eljárás lebonyolításáig függesszék fel a zsidó ügyvédek. A kamarai listából való törlés alapja az állampolgárság rendezetlensége, vagy a kamarai tagság család útton történt megszerzése lenne. A nagyváradai Kereskedelmi és Iparkamara az illetékes minisztérium körrendeleté alapján fölhívta a kereskedőket és iparosokat, hogy személyzetükről kimutatást készítsenek. A Porunca Vremii a kényszeregyezségi törvény eltörlését javasolta. Követelte, hogy az összes zsidó névváltoztatásokat semmisítsék meg. Javaslatának legfontosabb pontjai azok, melyekben kötelezővé akarta tenni a zsidók számára, hogy bejelentsék a bírósághoz születési helyüket, romániai tartózkodásuk idejét, katonai szolgálataikat, foglalkozásukat, képzettségüket s vagyoni helyzetük pontos kimutatását.

Hogy a kormány komolyan foglalkozni akart a kisebbségi kérdéssel, ezt bizonyítja az a tény is, hogy *Silviu Dragomir* kolozsvári

egyetemi tanár személyében kisebbségi alminisztert nevezett ki. Az időközben Genfben utazott *Istrate Micescu* román külügyminiszternek a kisebbségi kérdéstről tett nyilatkozata viszont cseppet sem volt alkalmas a romániai magyarság kedélyének megnyugtatósára. A külügyminiszter új tétele szerint a románok jogai nem az államtól származnak, hanem ellenkezőleg, az államot alkotó román-ság ruházta fel az államot jogokkal. Ebből következik, hogy idegen hatalmak még kevésbé adhatnak jogokat a romániai kisebbségeknek. A kisebbségeket csak olyan jogok illethetik, melyeket Románia önként ajánl fel nekik. Tovább fejtegetve gondolatmenetét, *Micescu* kijelentette, hogy a kisebbségi szerződést aláíró hatalmak közül az Egyesült Államok kormánya kezdettől fogva távol tartotta magát a Népszövetségtől, Japán meg Olaszország pedig kiléptek onnan. Csupán Anglia és Franciaország maradtak hívek a genfi intézményhez. Ma már nem lehet azokról a kötelezettségekről beszélni, amelyeket Románia az Egyesült Államokkal, Japánnal és Olaszországgal szemben vállalt a kisebbségek érdekében. Más-képp kell elbírálni ma a párisi kisebbségi szerződést, minit megkötése idejében. A szerződések szilárdságának e könnyelmű értelmezése nem mondható szerencsésnek éppen Románia részéről, mely trianoni területeit a kisebbségi szerződés aláírása és betartása ellenében kapta.

Bethlen György gróf, a Magyar Párt elnöke, *Wilier* József képviselő, a párt főtitkára kíséretében jan. 21-én kihallgatáson jelent meg Goga miniszterelnöknél. *Bethlen* György felhívta Goga figyelmét az állampolgárságok felülvizsgálásának kérdésére, *Micescu* genfi nyilatkozatára, a cselédrendeletre, a cégtáblák és a magyar sajtó ügyére, valamint arra a rendelkezésre, hogy a nemzeti tantárgyakat ezentúl csak fajrománok taníthatják. A miniszterelnök jegyzeteket készített *Bethlen* György megjegyzéseiről s hangsúlyozta a magyarság iránt érzett őszinte rokonszenvét. A kisebbségi tanárok eltiltása a román nemzeti tantárgyak oktatásától közlő érinti a magyarságot, annak ellenére, hogy a kérdést tanulmányozó bizottság az ilyenmódon foglalkozás nélkül maradó kisebbségi tanárok más beosztásáról is hivatott gondoskodni. A cselédrendelet, melynek értelmében zsidó családok negyven évnél fiatalabb keresztény cselédet nem tarthatnak, a magyar első néposztályt is sújtja. Elsőnek a Magyar Párt temesvári tagozata ismerte fel a rendelet súlyos kisebbségi háttérét. A tagozat vezetősége teljes erkölcsi garanciát ajánlott fel a rendelet indokolásának főpontja tekintetében. A cselédrendeletet ugyanis a kormány a zsidó cseléd-tartók állítólagos leánykereskedelmi üzérkedésének megakadályozása érdekében tartotta szükségesnek kibocsátani. A Magyar Párt központi vezetősége is magáévá tette a temesvári tagozatnak a rendelet kérdésében vallott állásfoglalását. Valószínűleg *Bethlen* György közbenjárása is közrejátszott abban, hogy a munkaügyi mi-

niszter, a téli munkanélküliségre való tekintettel, a cselédrendeletet a tavaszi munkálatok megkezdéséig felfüggesztette.

A Gogaék által március elejére tervbevetett új választásokra a Magyar Párt a Goga kormánnyal paktumot kötött s jelöltjei a kormány listáin szerepeltek volna.

A *Miron Christea* kormány kinevezése a választásokat elodázta s az egész vonalon új helyzetet teremtett. A magyarság várakozással figyeli az új alkotmány hatását. A diktatórikus intézkedések, mint pl. a kolozsvári hadtestparancsnokság rendelkezései (magyar ruhák, jelvények viseletének tilalma, nyilvános árusok, kiragasztott reklámok, cégtáblák kötelező román nyilvhasználata stb.) távolodást jelentenek a kisebbségi jogvédelem szempontjából.

Az új kormány kiáltványa szerint az uralkodó román elemmel szemben elkövetett igazságtalanságokat jóvá kell tenni, de anélkül, hogy méltánytalan intézkedéseket hoznának a Románia jelenlegi határai közt élő kisebbségek ellen. A háború után szerzett román állampolgárságok felülvizsgálása, az újabban s a hamis okmányokkal beférkőzött elemek eltávolítása programja az új kormánynak is. A zsidókérdésben a túlnagy számú zsidósággal bíró országokkal együttműködni óhajt abban az irányban, hogy a zsidóság visszanyerje óhajtott hazáját. A nemzeti gondolat megerősítésével biztosítani akarja a román elem nagyobb részvételét a gazdasági életben s elsőbbséget saját országában minden téren.

Jugoszlávia.

A Jugoszlávia és Magyarország között kialakuló, az eddiginél barátságosabb politikai viszony a jugoszláviai magyar kisebbség számára csak kevésbé tette könnyebbé sorsa viselését. A Sztoja-dinovics-kormány ismételten kifejezte azt a szándékát, hogy enyhíteni akarja azt a feszültséget, mely a magyar kisebbségi csoport és Belgrád között fennállott. Politikai oldalon ez a törekvés kevésbé nyilvánult meg, mint a művelődésin, ahol az eddigi kulturális sérelmeknek hathatós és a közeljövőben megtörténő orvoslását ígérték.

Még szeptember elejére nyúlik vissza *Sztankovics Svetozár*, földművelésügyi miniszter ama közismert nyilatkozata, amelyben a jugoszláviai magyar kisebbség jogos kívánságairól és megszüntendő sérelmeiről beszélt. E nyilatkozat a jugoszláv kultúrpolitika szempontjából nagy fontossággal bírt, mert akkor kezdődött meg az iskolaév s a névelemzés módszerével eddig számtalan magyar iskolás gyermek számára lehetetlenné tették saját nemzetiségi iskolájának látogatását. Természetesen sérelem nélkül ez az iskolaév sem kezdődhetett. Nagyon sok községben nem működhetek a népiskolák, mert a magyar kisebbségi tanerők kinevezése nem tör-

tént meg. November közepén *Magarasevics* közoktatási miniszter újból megígérte, hogy a kinevezések mielőbb sorra kerülnek. Sérelem az is, hogy nem helyezik vissza azokat a magyar tanerőket, akiket idegen nemzetiségű községekbe rendeltek. A magyarságot ia tanítói utánpótlás terén érit jogsérelem annyiban orvosoltatott, hogy a belgrádi tanítóképző egy első évfolyamot újból beszervezett

A „kedvezőbb légkörben“ kísérlet történik a kulturális téren való szervezkedésre is. így Újvidéken, ahol írók, hírlapírók, művészek, színészek a Szenteleky Irodalmi és Művészeti Társaságban egyesültek, íá-végből, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség kulturális céljait kitűzzék, hogy a szellemi életnek határozott nemzeti irányt adjanak és hogy méltóan képviseljék a magyarság érdekeit. Szintén Újvidéken alakult meg az ifjúság kezdeményezésére a Magyar Fialatok Kultúregyesülete.

A Magyar Művelődési Egylet több községben megkapta működési engedélyét: így Zentán, Zomboron, stb., továbbá sok akadály ellenére végre megalakult Verbászon, Tamásfalván, Törzsudvarnon stb. is.

KISEBBSÉGVÉDELEM

Budapest, 1938.

I. évfolyam. 2-3. szám.

A MAGYAR KISEBBSÉGEK KÉRDÉSE.

Az egyke nemzetritkító csapásán és a kisebb-nagyobb belső bajok zökkenőin túl, amelyek jórésze azonban ugyancsak a külső politikai adottság függvénye, bárom tragikus tényező sorvasztja életerőnket és fenyegeti létünket. E harmas baj: a trianoni megcsönkítottság, az idegen igában senyvedő magyarság pusztulása, és a fegyverkezési egyenjogúság hiánya, amely védtelenül szolgáltatott ki a bennünket környező ellenséges államgyűrű önkényének. E gyászos oktrilogiából ezúttal az úgynevezett utódállamok hatalma alá kényszerített magyar testvéreink sorsának és — ami ezzel egyértelmű, — pusztulásának óhajtanék tolmácsa lenni és szemléltetője a nemzetközi szerződésekben biztosított jogaik lábbal tiprásának, amely felé az utolsó hónapok világrengető politikai eseményei reménykeltően fokozott mértékben fordították a művelt államok figyelmét.

Jól tudom, hogy feladatomat a rendelkezésemre álló szűk keretek között megoldani lehetetlenség. Hiszen annak a megrázó filmnek a lepergetésére, amelynek hősei nem színpadi figurák, hanem élő, szenvedő és egyre fogyó vértanúi a magyar tragédiának, napok, sőt hetek sem volnának elegendők. E cikk ennélfogva csak reprezentatív jelentőségű: a legfontosabbaknak és legszükségesebbeknek is csak egy kis részét van módomban előterjeszteni.

Ismeretes, hogy az úgynevezett Szövetséges és Társult Főhatalmak (az Északamerikai Egyesült-Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán) Párizsban és St. Germain-en Laye-ban 1919-ben Csehszlovákiával, a Szerb-Horvát-Szlovén állammal és Romániával szerződéseket kötöttek az több említett államok területén élő kisebbségek jogainak biztosítására.

Az utódállamok azonban e szerződésekben vállalt, de jogállamban szerződés nélkül is magától értetődő köteleességük ellenére, kisebbségi állampolgáraikat nemcsak polgári és politikai jogaiktól fosztják meg, hanem alapvető emberi

jogaikban, személy- és vagyonbiztonságukban is veszélyeztetik.

Előrebocsátom, hogy az, amit a magyar kisebbségek sérelmeiről el fogok mondani, nem akar vádaskodni, ellentétet vagy gyűlölséget szítani. Nem szolgálja a felforgatást, az erőszakot, — ellenkezőleg: — a Nemzetek Szövetsége által garantált ama jogminimum érvényesülését, amely az úgynevezett kisebbségi szerződésekben van meghatározva. Mikor mi a kisebbségek panaszait felsorakoztatjuk és orvoslásukat sürgetjük, nem jogot rontunk, hanem jogot védünk, ébren tartjuk annak tiszteletét és el akarjuk háritani a veszedelmet, amely a jog alappilléreinek könnyelmű kidöntögetéséből származik. De elejét akarjuk venni az állami erők helyes irányú gazdaságos felhasználását megbénító, felesleges erőpazarlást, sőt meglevő értékek elkallódását okozó súrlódásoknak és az emberiség fejlődésére nélkülözhetetlen tehetségek pusztításának is, ami a kisebbségek üldözésének és elnyomásának szükségképen való következése. Hogy mi, magyarok, mindezekén túl faji erőink te[^]ességét és a nemzetközi szükségességű revízió etnikai alapjait is védeni akarjuk az emberiség egyetemes érdekű szempontjainak szolgálata mellett, tőlünk rossz néven venni nem lehet. Hiszen az egész emberiség javát szolgáljuk, amikor a kisebbségek és sorukban a minket legközelebről érdeklő magyar testvéreink emberi, polgári és politikai jogainak megsértéséről, sőt semmibevevéséről megdöbbenő és megdönthetetlen adatainkat a világ ítélőszéke elé terjesztjük.

A személyes szabadság és az állampolgári jogegyenlőség súlyos sérelmei mindjárt azzal kezdődnek, hogy megakadályozzák a magyarsághoz tartozás bevallását. Ennek az a célja, hogy a magyarság számát a valóságosnál kisebbnek mutassák ki s ezzel

1. lefokozzák a kisebbségi kérdés jelentőségét,
2. elhomályosítsák a revízió etnikai szükségességét,
3. fokozatosan elkobozzák a tömegesebben együttélő magyarság kollektív nyelvhasználati jogát a hatóságok és bíróságok előtt,
4. minél gyorsabban beolvasszák a magyarságot.

Népszámlálási visszaélésekkel, sokszor ötödiziglenig felélelő névelemzéssel, adatok meghamisításával, de kiüldözéssel és kiutasítással is az elszakított területek magyarságának 1910-i számát 1930-ra Románia 1.8 millióról 1.3 millióra, Csehszlovákia 1.070.000-ről 708.000-re, Jugoszlávia 565.000-ről 468.000-re olvasztotta le. Az adatok hosszú sorával tudjuk e hamisításokat leleplezni. Közülök én csak arra az egy tényre utalok, hogy Kassán 1920-ban 22% magyart mutattak ki, a rákövetkező, titkosan végbement általános választásoknál a szavazatok 70%-a esett a magyar

pártokra. Kétségkívül nemcsak papiroson, de a valóságban is fogyasztják a magyarság számát. Menekülés a koholt kémkedési és irredenta pörök borzalmaitól, a félelem a kínzástól, botozástól, koldusbotrajuttatástól, a besoroztatástól és annak különösen a román hadseregben súlyos következményeitől, tízezrével űzte át a magyarokat a határon. Csak a Menekültügyi Hivatal kimutatásai szerint és csak az első négy évben (1924-ig) kb. 350.000 kiutasított és kiülőzött magyar érkezett trianoni Magyarország földjére. A kiutasítás alapja és jogcíme az állampolgárság megtagadása. Mert bár a kisebbségi szerződések szerint az elszakított területek lakosai ipso facto az illető utódállam polgáraivá válnak, ha nem nyilatkozzák ki az ellenkezőjét, az utódállamok a trianoni szerződés idevágó szakaszának rosszhiszemű alkalmazásával megvonják az állampolgárságot azoktól is, akik 60—70 év óta ott laknak s ezek közül aztán a nekik „nem kívánatos elemek“-et egyszerűen a határra teszik. Ilyenformán érthető, hogy az el nem ismert állampolgárságú magyarok számát Romániában legalább 100.000-re becsülik. Csak magában Nagyváradon — 17 évvel Trianon után — 24.000 állampolgársági kérvény hever elintézetlenül. A volt magyar Felvidéken pedig az idegen és ismeretlen állampolgárságú egyének száma már 92.000-re nőtt s olyan községek is vannak, ahol az ilyen „idegen“ honosok számaránya a lakosság 90%-át is meghaladja. Az állampolgárság el nem ismerésének pedig — a kiutasítás Damokfes-kardján túl is — súlyos magánjogi és közjogi következményei vannak. Ezek a szerencsétlen „apatridák“ korlátozva vannak inarúzás, ingatlanszerzés, állami kedvezmények elnyerése, választójog stb. tekintetében, sőt az 1934. évi romániai nemzetvédelmi törvény értelmében még a napszámos! sovány kenyérekéret tekintetében is, de katonáskodni kötelesek.

Az ilyen módon: hamis népszámlálással, kiülőzéssel, az ősmagyar települési helyekre csehek, oláhok és szerbek beköltöztetésével nemcsak a papiroson, de a valóságban is fogyasztott, abszolúte és viszonylagosan összezsugorított jelentőségű magyarságot még szét is forgácsolják. Magyar bírósági és közigazgatási kerületeket összeolvasztanak nem magyar területekkel, hogy a magyarság aránya 20% alá szálljon s ezzel elveszítse kollektív nyelvhasználati jogát. Ezt a törekvést bizonyítja az a kínos igyekezet is, amellyel fokozatosan 20% alá szorítják a magyarság arányát törzsökös magyar városokban is. 1930-ban a cseheknek ezt már sikerült elérniök Kassán, Ungvári és más városokban is. És ma már odajutottunk, hogy pl. Kassa és Pozsony hivatalosan is elismert 11.500, illetőleg 19.000 főnyi magyarságának, meg a Csallóköz 23.000 magyarjának semmiféle hivatalos nyelvi joga sincs és az egész felvidéki magyarság 83%-a

el van ütve attól, hogy nyelvét a bíróságok és hatóságok előtt használhassa. Romániában magyar nyelvű beadványokat a bíróságok egyáltalában nem fogadnak el s a legfontosabb hivatalos hirdetőanyagokat is csak oláh nyelven teszik közzé. Jugoszláviában a bácskai tartománygyűlésen sértések özöne közt utasították vissza az ott a lakosság egyharmadrészét alkotó magyarok és németek nyelvhasználati jogát kérő indítványt.

És ha a hivatalos nyelvhasználatban nem akarnak tudomást venni arról, hogy magyarok is vannak a világon, természetesen, hogy magyar tisztviselőket sem igen alkalmaznak. Csehszlovákiában a tisztviselőknek 1%-a magyar, egyötöd-része még a valóságnál jóval alacsonyabb hivatalos arányszámuknak is. A minisztériumokban, a magyaroknak fölöttebb fontos földhivatalban egyetlen magyar sem akad. Romániában, amelynek alkotmányos törvénye saját kisebbségi állampolgárait idegeneknek („strain“) nevezi, már nem alkalmaznak magyar köztisztviselőt. Polgármester még szinmagyar városban sem lehet magyar. A régi magyar közalkalmazottakat új meg új nyelvvizsgáknak vetik alá s az ezen elbuktatott postások, vasutasok ezreit kergetik szélnek. Jugoszláviában a 240.000 közalkalmazott közül mindössze 500 magyar, pedig a magyarságot még hivatalos arányszáma szerint is legalább 8.000 köztisztviselői hely illetné.

És ha már súlyos szerződészegés a magyar nyelv és a magyar kisebbség elhanyagolása a hivatalos életben, szinte még megbotránkoztatóbb megsértése az állampolgári jogegyenlőségnek és személyes szabadságnak az az eljárás, amely a magyar nyelvet még a magánéletben is meg akarja fojtani. A kisebbségi szerződések 7. cikke értelmében egyetlen kisebbségi állampolgárt sem lehet korlátozni nyelvének szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, sajtó útján vagy bármily módon történő közzétételben. Ezzel szemben Csehszlovákiában vannak hivatalos rendeletek, amelyek megtiltották nyilvános helyeken a magyar beszéd provokáló szemtelenségét. Romániában a vállalatok külön adót kötelesek fizetni, ha üzleti könyveiket magyar nyelven vezetik s a magyar szövegű cégtáblák alkalmazásáért a rendes adó többszörösét kell leróni. A román államvédelmi törvény a magánvállalatokat arra kötelezi, hogy legalább 80%-ban románokat alkalmazzanak. Persze, a vállalatok vezetői a Hatóságtól féltükben ezt a legbrutálisabb módon és a legrosszabb ütemben valósítják meg. Tatarescu miniszterelnök büszkén hirdette, hogy ezen az úton egy év alatt 16.000 kisebbségi állampolgár szájából ütötték ki a betevő falatot. Most pedig az erdélyi ügyvédek sóvány kenyerét akarják elvenni a „numerus valachicus“

jelszavával azok az oláh ügyvédek, akik a magyar uralom idején dúskáltak a jólétben.

De a szerződések világos parancsa ellenére, durva kézzel nyúlnak bele az utódállamok az egyén legbelsőbb ügyébe: a vallási élet felséges misztériumába is. Eltiltják a magyar templomi éneket, a magyar prédikációt, Szent István napjának megünneplését. A vallási és iskolai célokat szolgáló katolikus és magyar protestáns egyházi javakat elkobozták. A csehek a magyar püspököket kiutasították, a református egyház módosított alkotmányát máig se hagyták jóvá. A református vallású tanulókat hitoktatásra az evangélikus lelkészhez utasították. Volt rá eset, hogy az éjféli misét megzavarták és az úrvacsora magyarnyelvű kiszolgáltatását betiltották. Romániában katolikus ünnepeken tilos az üzleteket bezárni, a körmeneteket nem egyszer szétzavarják, az egyházi zsinatot szétkergetik. A temesvári piarista templomból a magyar szentek (Szent István, Szent László) szobrát eltávolították és összetörték. A kolozsvári minoriták templomát, rendházát és nagyértékű ingatlanait a görögkatolikusok kezére játszották. S nem egy eset volt rá (és itt csak Szamoskrassóra és Marosszentimrére emlékeztetek), hogy a magyar református templomot és paplakot rövid úton az oláh pópának adták át.

Az állampolgári jogegyenlőség és személyes szabadság semmibevevése az élet és vagyonbiztonság elkobzásáig fokozódik a zaklató házkutatásokban, alaptalan vádakban és büntetésekben. Politikai bűncselekményekért a magyar uralom a Felvidéken a XIX. század egész folyamán nem ítél el annyi embert, mint a csehek 6 hónap alatt. Jugoszláviáról a magyarság elfogult ellensége, Seton-Watson állapította meg, hogy ott két év alatt több politikai bűnpert folytattak le, mint a magyar uralom tíz esztendeje alatt. Romániában a magyar élet tragédiájának egyik külön fejezete a csendőrség brutalitása, amely ok nélkül beleköt a magyarokba, az előállítottakat véresre botoztatja, a magyar nők piros kötényeit letépi, a templomablakokból kitördösi a piros és zöld táblákat, mint irredenta színűeket. Viszont a felizgatott oláh tömegekkel szemben a magyarok személy- és vagyonbiztonságát nem védi meg. Oláh parasztok büntetlenül foglalhattak el önkényesen magyar nagy- és kisbirtokokat is (pl. Zentelkén és Kalotaszentkirályon) s büntetlenek maradtak azok az oláh merénylők is, akik a bórévi, magyarigeni és sinfalvai magyarok házeit összerombolták, — de megbüntették azt a magyar újságírót, aki a bírósági tanúvallomásokról lapjában hiteles tudósítást közölt.

A tulajdonszabadság és az állampolgári jogegyenlőség durva megsértései azok az intézkedések, amelyek Jugoszláviában és Csehszlovákia területén egy 25—50 km. széles

határovezetben a kisebbségek ingatlanszerzését megtiltják vagy külön engedélyhez kötik.

Mint a személyes és tulajdonszabadság, a polgár alapjogai közé tartozik az egyesülési és gyülekezési jog is. Ennek szabad érvényesülése az utódállamok magyarságára annál fontosabb, mert a hivatali és a politikai élet színteréről is jóformán teljesen ki van rekesztve. Összetartozását, etnikai nyomatékát, gazdasági és kulturális céljainak közösségét tehát úgyszólván egyedül társadalmi egyesületeiben élheti ki és juttathatja kifejezésre. Végzetes csapást jelentett tehát a magyarságra, mikor a csehek Gömör- és Nógrád megye valamennyi magyar gazdasági egyesületét, Zemplén 31 társadalmi és jótékonyági egyesületét, a románok Erdély több nagymúltú egyesületét feloszlatták. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a patinás E. M. K. E. 1924-ig egyáltalában nem működhetett, helyzete ma is bizonytalan. De az bizonyos, hogy elvették híres algyógyi földművesiskoláját, minden földbirtokát és valamennyi népiskoláját. Azt mondanom se kell, hogy a magyar egyesületek egy báni segílyt se kapnak, de az oláh kultúra csúcs-egyesülete, az „Astra“ a neki juttatott filmszínházi engedélyek révén 9 millió leu jövedelmet élvez.

A társadalmi működés megbénításának eszmekörébe tartozik a magyar szépművészet kálvária-járatása és a magyar kultúra kőbe vésett emlékeinek megsemmisítése is. Ezekről: a magyar színelőadások megakadályozásáról, kirívóan egyenlőtlen jegyadóterhééről, a szoborművek — köztük világra szóló alkotások — összerombolásáról az idő rövidsége miatt nem szólhatok bővebben. Csak — mint az oktan gyűlölet kihívó példáját — azt a tényt említem fel, hogy a csehek a Beniczky-család rákói sirboltjáról lekapatatták a „Föltámadunk“ hívó jelszavát, magyar szövege miatt.

És ha még a múlt kultúrájának emlékeit is ki akarják irtani: lehet-e csodálkozni, ha a magyarság mostani kulturális összetartozásának kifejezőjét, sérelmeinek és panaszainak szócsövét: a sajtót is el akarják némítani. Csehszlovákiában átlag minden harmadik napra esett egy lapelkobzás, Romániában titkos tárgyalásokon a szokásos büntetések túl internálásra és foglalkozásától való eltiltásra ítélik a magyar újságírókat, ha pl. azt meri írni húsvéti cikkében, hogy: „a harangszó a feltámadást hirdeti“. Ellenben a román sajtó büntetlenül hirdethetett a magyarok ellen Szent Bertalan-éjszakát és gyalázhatta minden idők egyik legnagyobb államférfiát: Mussolinit. És amikor látjuk a Magyarországot és az utódállamok közé emelt szellemi sorompókat, amelyek még a tisztán szakmunkák bevitelének is útját állják, talán szabad megkérdeznünk: mit szólna Franciaország, ha

Kanada 3 millió franciájának nem volna szabad hozzájutnia francia földről származó szellemi táplálékhoz?

Ha az alapvető emberi és polgári jogok terén ilyen súlyos sérelmeket állapíthatunk meg, el lehet képzelni, mekkora lehet a jogfosztás a politikai jogok tekintetében, amelyek a törvényalkotás irányát és ezzel az emberi és polgári jogok mértékét is megszabják. A választókerületek beosztásánál igen hathatósan dolgozik az ú. n. választási geometria. Romániában, ahol Maniu, Románia többszörös volt miniszterelnökének nyilatkozata szerint „a szavazóurnák tartalmát kicserélték, a bíróságot a korrupció és a választási erőszak eszközeivé tették“, oláh kerületekben 7.000, magyar kerületekben 15.000 választó kell egy mandátum elnyeréséhez. Csehszlovákiában a magyar kerületekben 51.000, a cseh kerületekben 31.000 választóra esett egy szenátor. Az 1933. évi október hó 25-i törvény szabad kezet ad a cseh kormánynak, hogy minden neki nemtetsző pártot feloszlatasson. Az így feloszlott pártok parlamenti képviselői elvesztik mandátumaikat. Az ismeretes pittsburgi szerződésben a Szlovenszónak, a St. Germain en Laye-i szerződésben a Rutén földnek ígért önkormányzat egy szemernyre sincs máig sem megvalósítva.

Végére hagytam s eddig éppen nem, vagy csak mellesleg érintettem a mai politikai és gazdasági rendben döntő fontosságú két alapjogon: a tanulás szabadságán és a tulajdon sérthetetlenségén tett erőszakot. Alapvető és az adott helyzetben nélkülözhetetlen joga az embernek az anyanyelvén való tanulás szabadsága, hiszen az ad módot neki arra, hogy a legcélszerűbben szerezhesse meg a tudásnak a létért való küzdelemben szükséges fegyverét és a benne rejlő képességek kifejlesztésének eszközeit. A kisebbségi szerződések számolnak is ezzel és egyrészt megengedik a kisebbségeknek, hogy saját anyanyelvükön tanító iskolákat tarthassanak fenn, sőt az államokat is kötelezik, hogy állami iskolákban gondoskodjanak tömegesebben együttlakó kisebbségek anyanyelvén történő taníttatásáról. Ezzel a jogelvvvel szemben mi a valóság? A Felvidéken legalább 120 olyan község van, ahol negyvennél több magyar iskolaköteles gyermek él, de egyetlen magyar elemi iskola sincs. Ellenben 11 olyan községben, ahol egyetlen csehszlovák sem lakik, van csehszlovák iskola. Komárom állítólagos 900 csehszlovákjának 9 tanító áll rendelkezésére, de pl. Nyitra több mint 2.000 magyarjának egy sem. Államosítottak és persze csehesítettek 11 magyar felekezeti középiskolát s ma a magyarságnak 70 polgári iskolával, 11 középiskolával és 73 középiskolai osztállyal kevesebbje van, mint amennyi számára szerint megilletné. Gazdasági irányú iskolájuk a magyaroknak alig van, háztartási, tanítónő, óvónő és bába-

képző iskolájuk pedig egy sincs. A négy egyetem egyikén sincs tanszék a magyar nyelv és irodalom részére, a magyar középiskolai tanárképzés tehát lehetlenné van téve. Ez a hiány annál végzetesebb, mert a csehek a magyar egyetem meken szerzett diplomát nem nosztrifikálják, de a honoluluit igen. Az erdélyi magyarság kulturális életének jelenét és jövőjét még keményebb marokkal fojtogatja az államhatalom. A magyar Csik vármegye mind a 63 községében van — természetesen oláh nyelvű — állami óvoda, de pl. az oláh Mármaros 52 községe közül csak 8-ban. A csikmegyei állami óvodákba az ókirályságból hoznak magyarul nem is tudó óvónőket, akik a kicsinyekkel sokszor csak tolmács útján tudnak érintkezni. Ugyanez a politika érvényesül a népoktatás terén is. Egyre-másra létesülnek a magyar községekben az ingyenesen tanító oláh tanítási nyelvű elemi iskolák. Viszont a vagyonuktól megfosztott s 1931 óta államszegélyben nem részesülő felekezetek nem képesek iskolákat fenntartani, különböző ürügyek alatt be is zárták egyrészüket, vagy elvették épületeiket az állami iskola számára, így érthető, hogy 1918—1932 közt, 15 év alatt a magyar nyelvű oktatást nyújtó elemi iskolák száma Erdélyben 1420-szal, eredeti létszámának több mint felével csökkent. Csikmegyében, ahol a tanulók 80%-a magyar, egyetlen magyar tanítási nyelvű állami iskola sincs, épp úgy, mint Székelyudvarhelyen, ahol a lakosság 98%-a magyar. Azt, hogy a gyermek magyar anyanyelvű-e vagy sem, és így beiratkozhatik-e a felekezeti magyar iskolába, sokszor az ötödik ízig felfelé menő névelemzéssel az oláh állami iskola igazgatója dönti el. így érthető, hogy a nyilvántartott 161.000 főnyi magyar tanköteles több mint fele (85.000 gyermek) oláh tanítási nyelvű állami iskolába jár. Az erdélyi megyék egyrészét, elsősorban a székely megyék tömbjét az 1924-es törvény kultúrzonának nyilvánította. Az ottani iskolákba csak más vidékbeli, főként a ókirályságból hozott tanítókat neveznek ki magasabb fizetéssel és a tűzzel-vassal oláhosítás parancsával. Ezek jórésze nem is tud magyarul s megesisik, hogy a tanító dühében, amiért nem tudja velük magát megértetni, véresre botozza az ártatlan kis székely gyermekeket. Hivatalosan a kultúrzona szükségét a közoktatás elmaradottságával próbálják megokolni. Ezzel szemben tény az, hogy Háromszékben az oláh lakosság 43%-a tudott írni-olvasni, az ókirályságbeli Bakau megyében csak 17.5%-uk. Kultúrzonára tehát a Kárpátokon túl sokkal nagyobb szükség volna.

Éppen ilyen vigasztalan a helyzet a középiskolai oktatás terén. Egész sorát zárták be vagy oláhosították el a főgimnáziumoknak, tanítóképzőknek és kereskedelmi iskoláknak, magyar vagy legalább magyar tagozatú állami tanítóképző

egyáltalában nincs. A magyar felekezeti középiskolák nem adhatnak érettségi bizonyítványt s ilyenformán hivatali képesítést. Növendékeiknek külön bizottság előtt oláh nyelven kell az érettségi vizsgát kiállani s ennek eredményét nem a jelölt készütsége szabja meg, hanem a faji gyűlölet. 1934-ben a kitűnő katolikus felekezeti középiskolák 123 jelöltje közül csak 26 ment át e vizsgán; 80%-uk megbukott.

A kultúrából való kiforgatással nem volna azonban a cél elérése biztosítva. A magyarságot anyagi téren is tönkreteszni akarják. Ennek legközvetlenebb, legkíméletlenebb és leghatásosabb eszköze az agrárreform. Ennek során a csehek a magyar és kisebb részben a német földbirtokosoktól 2 millió holdat vettek el, legalább 500 millió pengővel károsítva meg a volt tulajdonosokat. A jugoszláv agrárújság nyíltan megmondja, hogy földet csak szerbek, horvátok és szlovének kaphatnak. A magyarok tehát két oldalról is öröklődnek: a földet tőlük veszik el, de földet a magyarok nem kaphatnak. Erdélyben se társadalmi, se faji szempontok nem tették indokolttá a földreformot. Hiszen Erdély mindig a kisbirtok klasszikus földje volt — se kisbirtokok kétharmad részét oláhok tartották kezükben. Mégis Erdélyre nézve alkotta meg Románia az agrártörvényt legkíméletlenebbül s alkalmazta a legkegyetlenebbül. Az odacsatolt területen több mint 3 millió holdat sajátítottak ki földosztás céljára s több mint 2 milliót kényszerbérletek számára. De nemcsak nagybirtokosoktól, hanem magyar törpebirtokosoktól. Volt olyan eset, hogy egy nagycsaládú magyar hadirokkant 1.300 négyszögöles telkecskéjét is kisajátították. Az erdélyi magyar egyházak 372.000 holdjából 314.000-et vettek el (85%) s tették ezzel lehetetlenné kulturális feladataik elvégzését. A megállapított kártalanítási összeg a valóságos becsértéknek egy nevetségesen csekély százalékát teszi s az se kerül készpénzben kifizetésre, hanem kötvényekben, amelyeknek értéke Románia pénzügyi viszonyai közt meglehetősen problematikus. Megállapítható, hogy az erdélyi magyar földbirtokosok az agrárreform során közel 1.5 milliárd pengővel károsodtak.

Már most e gyorsan lepörgetett, reprezentatív értékű adattömeg hallatára csak elszörnyűködéssel vehetjük tudomásul azt az állítást, hogy a magyar kisebbségek panaszai túlzottak, jelentéktelenek, vagy éppen alaptalanok. Természetes, hogy a sérelmek bizonyítása nem könnyű feladat. A kisebbségek nem mernek panaszt emelni, tanúik pedig félnek az igazat bevallani, mert rettegnek az államhatalom üldözésétől. De voltaképen nincs is bírói fórum, amely panaszait megvizsgálná és orvosolná. A Nemzetek Szövetségének Tanácsa, ahová e panaszok kerülnek, nem bírói tes-

tíúít, hanem politikai szempontoktól vezetett, kontradiktó-rius tárgyalást nem ismerő kollégium, amelyben éppen a faj-rokonaikat vesztett államok nincsenek képviselve. Ez ma-gyarázza meg azt a megdöbbsntő tényt, hogy a Tanács hár-masbizottsága az 1936. évi június hó 1-ig benyújtott 852 pa-nasz majdnem felét formai okokból a limine elutasította és mindössze 7 (hét) ügyet ajánlott a Tanács figyelmébe, vi-szont a Tanács összesen 2 (két) ügyet utalt a Hágai Állandó Nemzetközi Bíróság elé. A Nemzetek Szövetségének ros-tája tehát olyan sűrű, hogy 852 panasz közül mindössze kettő tudott rajta átszúszni a hivatott bírói fórum elé. Ép-pen ezért az Interparlamentáris Unió bizottsági tárgyalásain nem a nehezen bizonyítható konkrét panaszok felsorolására vetettem a fősúlyt, hanem azokat a kirívó, kihívó, le nem tagadható szerzódésszegéseket lobbantottam az utódálla-mok szemére, amelyeket azáltal követnek el, hogy egyes tör-vényeik és rendeleteik nyíltan és homlokegyenest ellenkez-nek a nemzetközi szerzódések lényeges kikötéseivel. Az 1920. évi cseh alkotmánytörvény például számos helyen, kü-lönösen a 128., 130., 132. §-aiban világosan megmondja, hogy a kisebbségeket a nemzetközi szerzódésekben biztosított jo-gok csak annyiban illetik meg, amennyiben azt Csehszlo-vákia törvényei megengedik. Ez annyit jelent, hogy a nem-zetközi szerzódés érvényessége és az abban vállalt kötele-zettség teljesítése a Csehszlovák állam elhatározásától függ. A párizsi és a St. Germain en Laye-i nemzetközi szerzódés 8. §-a biztosítja a kisebbségeknek azt a jogot, hogy saját költségükön iskolákat létesíthetnek, és azokban saját anya-nyelvüket szabadon használhatják. Ezzel szemben Románia 1920. évi és Jugoszlávia 1929. évi közoktatásügyi törvényei megtiltják a felekezeteknek, hogy iskolákat létesítsenek. A Nemzetközi Szerzódések értelmében mindazok, akik a szer-zódések életbelépte idején a Magyarországtól valamelyik utódállamhoz elcsatolt területeken laktak vagy ott szület-tek, minden alakiség nélkül (sans aucune formalité) az illető utódállam polgáraivá válnak. Ezzel szemben az utódállamok törvényei olyan nehezen teljesíthető feltételekhez és bonyo-lult formalitásokhoz kötik az állampolgárság elismerését, amelyek az el nem ismert honosságú kisebbségi állampolga-rok: a hontalan „apatridák“ számát százezrekre rugtatják fel.

E folyóirat korlátái nem engedik, hogy a szerzódéssze-gések bőséges adattárából itt többet is felszínre hozzak. Csak két tényt kívánok e gondolatkörben megállapítani. Az egyik az, hogy e szerzódésszegések annál provokálóbbak, mert a szerzódések kisebbségi rendelkezéseit a Nemzetek Szövetsége a maga garanciája alá vette és a szerzódések 1. cikke e rendelkezéseket olyan alaptörvényekké emelte, ame-lyekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos

intézkedés nem lesz hatályos. Az életben pedig — és ez a második sajnálatos tény, amelyre rá kívánok mutatni, — az utódállamok éppen azokat a törvényeiket és rendeleteiket hajtják végre szigorú pontossággal, amelyek a nemzetközi kisebbségi szerződésekkel ellenkeznek s amelyeknek végső céljuk csak egy: elhantolni a magyarság nemzeti eszményeit, kifosztani a magyarságot kulturális javaiból, kihúzni lába alól a földet, kiütni kezéből a kereset szerszámát, legyen az toll vagy kalapács. Egy ilyen üldözött faj számára mi maradhat más hátra, mint a vándorbot. Az elmúlt években a magyarság kivándorlási aránya Csehszlovákiában és Jugoszláviában ötszöröse volt népességi arányszámuknak. A cseh külügyi hivatal megdöbbenéssel állapítja meg, hogy tíz év alatt az 1926—1935. évek folyamán majdnem 200.000-en hagyták el szülőföldjüket, szinte minden tizennegyedik ember hazátlanná vált. Romániában a magyarok kivándorlását állami érdeknek, befolyásos ügynökök pedig jó üzlet forrásának tekintik. Volt olyan esztendő, amikor a kivándorolt magyarok száma abszolúte is nagyobb volt, mint a 12-szer akkora oláhságé. Egyedül 1926-ban 22.000 útlevelet adtak ki, ebből 15.000-et Brazíliába szóló rendeltetéssel, ahol a tropikus éghajlat betegségek hamar végeznek a magyarsággal.

*

Nem folytatom tovább az adatok felsorolását, amelyek a kalapácsütés keménységével kopogtatnak agyunkon és szívünkön. Pedig száraz statisztikai adatokkal nem is lehet visszatükröztetni az utódállamok magyarságának sorsát és azt a légkört, amelyben élni és szenvedni kénytelenek. Postáját felbontják, telefonját kihallgatják, rádióját ellenőrzik, lépéseit kikémlelik. Üvegfalú házban él, még suttogását is meglopja a felbérelt cselédhad Dionysos-füle. Sajnos: nem kétséges, hogy az imént idevetített szürke számok és szavakba alig önthető gyászos tények mögött egy halálra üldözött nemzet sorstragédiája bontakozik ki. Mi azonban nem lehetünk e szomorújáték közömbös szemlélői. Nem tűrhetjük, hogy az utódállamok bitorolt földje magyar testvéreink kínzókamrája, siralomháza és temetője legyen. IV. Béla uralkodása alatt egy Julián nevű szerzetes elindult a magyarok őshazáját megkeresni s azt vélte: talán meg is találta nyomaikat. De meg kell szakadni a magyar szívnek a fájdalomtól, ha arra gondol, hogy ha 1—2 évtized múltán egy új Julián barát az utódállamok területére kerül, talán nyomát is alig találja a magyarnak ott, azon a földön, ahol ezer esztendőn át élt, dolgozott és nagy tettek fényes betűvet írta nevét a világtörténelembe. Mi ez ellen a felháborító szörnyűség ellen felemeljük tiltakozó szavunkat. Nemcsak a mi érzelmi okainkból és nemcsak a magunk érdekében: a magyar nemzeti erőknél, a magyar géniusz teljességének

okából, de azért is, mert a kisebbségek emberi, polgári és politikai jogainak tiszteletben tartása egyúttal a nemzetközi béke, az emberi haladás, a jogtisztelet és az e jogokért garanciát vállaló Népszövetség becsületének kérdése is. A most lejátszódó és küszöbön álló nagy történelmi események még a legelfogultabb koponyákban is siettetik ennek a belátását. Éppen ezért nem csüggedünk. Egyrészt, mert tudjuk, hogy az Isten örök igazsága, amely védőszárnyai alá fogadja a legnyomorultabb földi porszemet is, erősebb, mint a múltó emberi szenvedély. Másrészt, mert bízunk nemzetünk annyiszor kipróbált őseréjében és mert tudjuk azt, hogy egy nemzetet se koldusbottal, se börtönnel, se akasztófával elnémítani nem lehet. Egy nemzet csak akkor halhat meg., ha nincsenek már eszményei és nincs többé hite eszményeinek megvalósításában. Mi azonban rendületlenül hiszünk a magunk világtörténelmi hivatásában s abban, hogy az e hivatáshoz méltó, nem szenvedélytől vezetett, de a józan megfontolás sarkcsillaga után igazodó magatartással, hittel, akarral és munkával lehengerítjük az ideiglenesen eltemetett magyar igazság sírboltjáról a sziklát s minél előbb megérjük a feltámadását.

Kenez Béla dr.

A CSEHSZLOVÁKIAI AUTONOMISTA MOZGALMAK HÁTTERE.

A csehszlovák köztársaság egy kedvező külpolitikai helyzetből s egymástól végzetesen eltérő népek és tájak mesterséges összetételéből született. Mihelyt viszont megrendült az 1918 eredményeként kialakult külpolitikai helyzet, a változások rögtön éreztették hatásukat a csehszlovákiai belpolitikában, mely sokkal inkább függvénye volt mindig a külpolitikának, mint az bármely más államban is képzelhető. S mivel a csehszlovák köztársaság annyiféle nemzetiséget foglal magában, az európai külpolitikának a nemzeti, népi gondolat alapján bekövetkezett változásai kétszeres erővel rendítették meg a nemzetiségi elv iránt olyan érzékeny állam belső viszonyait.

Létrejötteinek körülményei Csehszlovákiát a francia külpolitikai koncepció oldalára állították szövetségesül. Úgy a francia, mint a csehszlovák külpolitika közös gondolkodásra kényszerült Középeurópa kérdéseiben s e közös gondolkodás és érdek vállalás motívumai szinte azonosak: első-

sorban is mechanikus természetűek voltak és gátként állottak a természetes fejlődés elé, mely a népi-nemzeti gondolat irányában haladt. A francia külpolitikát a keleti francia határok biztonsága és a világháború után teremtett állapotok fenntartása vezette s úgy a keleti határok biztonsága, mint a világháború utáni francia hegemonia csakis a német egységtörekvések minél teljesebb akadályozásával volt biztosítható. Ha Franciaország a világháború alatt a népi-nemzeti elvet és a népek önrendelkezési jogát hangoztatta jelszavul, most oda kényszerült, hogy maga szegüljön ennek ellene. Franciaországnak nem lehetett érdeke Németország egyesülése Ausztriával, mely pedig a népi-nemzeti és önrendelkezési elvből következett; hiszen ez esetben Németország ugyan elvesztette a háborút, de megnyerte volna a békét és hatalomban, érdekkörben óriásit gyarapodott volna. Az osztrák-német egyesülés megnyitotta volna már hamarabb a német befolyás útját Kelet- és Középeurópa felé, melyet pedig 1918 utáni állapotában Franciaország a német törekvések elleni biztosítékul a maga számára tartogatott.

Franciaország számára a középeurópai kérdés és az osztrák-német csatlakozás akadályozása elsősorban is hatalmi kérdés volt és egy dogmatikusan elgondolt politikai koncepció sarokköve. De Csehszlovákia számára már a lét alapvető problémája volt, hogy Középeurópában a német népiség megmaradjon azon állapotában, melyet 1918 szabott elő neki. Mikor tehát 1938 márciusára megvalósult az osztrák-német egyesülés, természetes, hogy ennek hatásait Csehszlovákiának rögtön meg kellett éreznie, ahogy már jóval előbb is érezte a német nemzeti mozgalmak kellemetlen hatásait. De ezeket a csehszlovákiai németekre is átható német nemzeti mozgalmakat mindaddig könnyen szigetelhetette a csehszlovák politika, míg határa mentén két német állam feküdt, mely még hozzá nem is élt a legjobb viszonyban egymással. Külpolitikailag és belpolitikailag Ausztria különállása tehát elemi létfeltétel volt a csehszlovák köztársaság számára.

Hogy most Csehszlovákiát három oldalról öleli körül a német hatalom, ennek belpolitikai súlyát már csak azért is érzi a külpolitikai helyzet egyensúlyának megbomlta mellett a köztársaság, mert a cseh népiség magva körül, a cseh medence körül sűrű övben több mint három és fél millió német lakik. A csehszlovákiai németek pedig természetesen most örömmel érzik magukban a németiség emelkedő irányzatát, mely az 1918 által teremtett állapotokat teljesen megmozgatta és az eddig a francia-csehszlovák sztatikus külpolitikai koncepció szerint elgondolt Középeurópába új dinamikus népi fejlődés lehetőségeit vitte bele. A sztati-

kus csehszlovák elgondolás nem volt tekintettel a köztársaság rendkívül ellentétes összetételű táji és népi elemeire és most, hogy a dinamikus népi és geopolitikai elv a csehszlovák belpolitikában a külpolitikai változások révén elsőrangú hatóerő lett, hamarosan megindult a köztársaság különböző tájainak és népeinek centrifugális mozgása az eddigi centralizáció helyén, új politikai erő gyanánt.

Csehszlovákia két különböző tájból tevődött össze és ma újjáélednek ezek a külön táji és népi erők, melyeket eddig is csak a mechanikus államszerkezet és a kedvező külpolitikai konjunktúra tartott össze. A Kárpátok dél felé tekintenek, délre nyílnak völgyeik s egy évezreden át hatottak erre a déli politikai erők és szellemi megnyilvánulások. A Szudéták hegynégyszöge viszont merőben ellentétes irányba fordul és a német tájnak és lélettérnek részese. Így határozta meg a cseh állam sorsát a német lélettérrel való kapcsolat szüntelenül. Mindenesetre az erős cseh hegynégyszög mindig érvényesíteni tudta a német lélettérben a maga külön jellegét, de mégis mindig elkerülhetetlen volt számára a német hatalmi és politikai alakulásokkal való valamilyen kapcsolat. Rendszerint délről, a Duna mellől, Bécs felől sugárzottak át a német politikai erők, mert délről vezetett ide a morva átjárón át a legközvetlenebb út.¹⁾ így érthető aztán a 19. századi nacionalista cseh történetírás és történetfilozófia tanítása, mely annyira befolyásolta a cseh szellemet egészen napjainkig, hogy t. i. csehek és németek örök végzetei egymásnak, a csehek kikerülhetetlen sorsa a németiséggel való tragikus küzdelem, ahol a németek képviselik a barbár erőszakot és a csehek az emberi jogokat, a politikai és lelkiismereti szabadság gondolatát.²⁾ Minden cseh állami különállás mellett is mégis áljandó volt a cseh népre a német szellemi és politikai hatás, mely a többi szláv néptől oly eltérővé, de egyben a németekkel szemben is olyan érzékennyé formálta a cseh jellemet. Ez a folytonos cseh-német együttélés mutathat fel véres és tragikus harco-

¹⁾ Csehszlovákia geopolitikai helyzetére és a német lélettérbe ékeségére vonatkozólag felvilágosítanak: Hugo *Hassinger*: Die Tschechoslowakei. Wien-Leipzig-München (1925); a csehországi és szlovenszkói német népiesség összefoglaló rajzát adja Gustav *Fochler-Hauke*: Deutscher Volksboden und deutsches Volkstum in der Tschechoslowakei, Heidelberg—Berlin, 1937; legutóbb pedig: Otto Albert *Isbert*: Volksboden und Nachbarschaft der Deutschen in Europa. Langensalza—Berlin—Leipzig (1937).

²⁾ A németek és csehek viszonyára és a cseh hivatástudatra óriási mértékben hatott *Palacky* Ferenc történetírása; 1. róla: Josef *Pfitzner*: Die Geschichtsbetrachtung der ^Tschechen und Deutschen in den Sudetenländern. Historische Zeitschrift, B. 1932. B. 146. II. I.; továbbá: *Gogolák* Lajos: A csehek önmagukról. Magyar Szemle, 1936. (XXVII. k. I. 105. sz.), ahol a cseh hivatástudatnak a németekkel való kapcsolata is az idevonatkozó forrásanyag felhasználásával tárgyalatott.

kát, aminők a huszita háborúk voltak, avagy mutathat a 19. századi nacionalista történet szemlélet felfogása szerint hosszú aléltságot, aminő a csehek a Habsburg-birodalom szintézisébe sorozó, de nemzeti jellemük békés és lágy oldalait kiemelő barokkor volt: a szemlélőnek elfogulatlanul mindenkép meg kell állapítania, hogy a cseh-német együttélés végeredményben békés volt, mindkét népre igen hasznos, tanulságos, nevelő és termékenyítő.³⁾ Csehek és németek rengeteget adtak egymásnak és tanultak egymástól s a cseh jellem német hatás alatti alakulása mellett a csehországi németek jelleme is módosult a sok cseh hatás folyamán. Az együttélést mutatja a cseh társadalom óriási arányú német vérkeveredése, mely viszont oly tökéletes volt, hogy ma a németek javára való disszimilációnak nyoma sincs a német eredetű csehek között; ugyanakkor azonban a németek is telítődtek cseh vérrel, amit már maga a csehországi német politikusok és vezetők sokjának cseh neve is mutat; Csehország tele van németnevű csehekkel és csehnevű németekkel. Így alakult ki az a helyzet, hogy a cseh állam a valóságban inkább volt cseh-német közös állam, mint cseh nemzeti állam, illetve a régi cseh állam — Bohemia — valósággal nemzetek fölötti állam volt, melyben cseheken és németeken — eltekintve az időnkénti diszharmóniáktól — a közös haza eszménye uralkodott. A 19. század elejének romantikája, múlt iránti lelkesedése a cseh hazát újra odaállította németek és csehek közös élménykincse gyanánt; ez volt az az idő, mikor a német romantika példáin élesztették cseh írók népüket, a csehországi német írók meg a huszita háborúkról írtak lelkes hősi époszokat.⁴⁾ Közösek voltak ekkor csehek és németek a „Landespatriotismus“ gondolatában, magukat németeknek és osztrákoknak valló cseh nagyurak rakták le a cseh nemzeti kulturális fejlődés első alapjait és a cseh litterátorok a német humanitás pél-

³⁾ A cseh-német együttélést a *Palacky—Masaryk-féle* németellenes történetfilozófia szempontjaitól eltérően, a források és a történet világánál objektíven mutatja be a nagy cseh történetíró; Josef *Pekár*: *Smysl ceskych dějin*. Praha, 1929. L. továbbá: Konrád *Bittner*: *Deutsche und Tschechen*. I. Von den Anfängen bis zur hussitischen Kirchenerneuerung. Brünn—Prag—Leipzig—Wien, 1936; és Josef *Pfitzner*: *Sudetendeutsche Geschichte*. Reichenberg, 1937; ahol a cseh-német együttélés története a modern tudomány szempontjai szerint nyert feldolgozást.

⁴⁾ A német szellemnek a cseh éledésre való hatásáról különösen instruktív Matthias *Murko*: *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik*. — A cseh-német viszonyak különösen a 19-ik századra és a 20-ik század elejére 1918-ig vonatkozó részletes rajzát adja Alfred *Fischet*: *Das tschechische Volk*. Breslau—Oppeln, ahol a romantika korszakán túl a cseh-német népi küzdelemnek igen részletes és mély rajza olvasható, akárcsak A. *Fischet* másik szép munkájában: *Der Panславismus*. Stuttgart—Berlin, 1919.

dáin lelkesülnek.⁵⁾ 1848 izgatott eseményei hamar véget vetnek ennek a harmóniának. A csehek új népi és szlávul színezett nacionalizmusa ellenséges idegen elemként kezdett a németekre tekinteni. A cseh múltat és a cseh államjogot élezték ki ellenük, mintha a cseh múltban a németeknek nem lett volna alkotó és hasznos, nem egyszer úttörő részvételük. Viszont még jobban kiéleződtek az ellentétek, amikor 1848 egységtörekvései során a németek a történeti kapcsolatok alapján Csehországot is meghívták a frankfurti parlamentre; de a csehek természetesen ellenálltak annak, hogy a németek a maguk érdekkörébe vonják újra országukat. A frankfurti parlamenten csak a csehországi németek jelentek meg; de ott volt a csehek helyett a nagy történetírónak és nemzeti ébresztőnek: *Palacky* Ferencnek tiltakozó levele, mely a cseh nemzeti egyéniségre és a természetjogra hivatkozva, elutasította a német egységgel való kapcsolatot. A német egység ellen és helyett a cseh közgondolkodás most felkarolja Ausztria gondolatát; ez az „ausztroszlávizmus“ korszaka, mikor a csehek a többi ausztriai szláv nép élén Ausztriát szláv túlsúlyú állammá igyekeztek átalakítani.⁶⁾ Természetesen közben jelentősen hozzájárultak az osztrák birodalom bomlásához is önző politikájukkal, mely Ausztria és a németiség ellen további ellensúlyt keresve, egyre gyakrabban pillantgatott Oroszország és a szláv Kelet felé. Ami eddig erénye volt: a cseh nép most a németiség életterébe szorítottságát és nyugatiasságát kezdi tragikumként felfogni, keservesen érzi legnyugatabbra vettve a szláv közösségtől való elszakítottságát, a németiség veszedelmét és menedékül egyfelől a hatalmas Oroszország felé fordul, másfelől pedig tudatosan dolgozik azon, hogy a köröskörül szorító német nyomás elől a magyarországi szlovák nép felé nyerjen kijáratot, innét kapjon utánpótlást, errefelé kapcsolódják a szláv gondolat és az ősi szláv közösség körébe vissza.

Ugyanakkor viszont természetes volt az is, hogy a csehországi németek a fenyegető cseh gazdasági és politikai nyomástól félve, egyre jobban tudatosították német voltukat. Különösen azóta tekintettek egyre jobban át a határokon, mikor saját bőrükön kellett tapasztalniok a cseh előretörés-

⁵⁾ A cseh nemzeti ébredésre alapvető fontosságú munka: *Josef Hamis*: Národní Museum a násé obrození. I—II. Praha, 1921—23.

⁶⁾ Az „ausztroszlávizmus“ lényegéről, továbbá az ausztroszlávizmusnak a cseh nacionalizmussal való kapcsolatairól *A. Fischer*: Der Panlavismus című munkán kívül felvilágosítanak: *Josef Fischer*: Myslenka a dílo Františka Palackého. I—II. Praha, 1926—27. és *T. G. Masaryk*: Palackého idea národa ceského. Praha, 1926. *Palacky* és a cseh nacionalizmusnak Ausztriához és a németiséghez való viszonyairól részletesen szól *Masaryk* alább idézendő egyéb műveiben is.

nek osztrák részről tett kedvezések kárait. Érezték, hogy a nemzetiségileg olyan vegyes Ausztria öreg és hanyatló birodalom s 1871 után egyre inkább gondoltak vágyakozva szomorú állapotukból Berlin felé. Hiszen a meggyengült Bécs többé már nem tudott a fiatal és erős cseh polgárság ellenében védelmükre kiállani és felfogásuk szerint „kiszolgáltatta“ őket a cseheknek. A 19. század vége, a 20. eleje bizonyítja, hogy a cseh nemzeti fejlődésnek Ausztria milyen hasznára volt politikailag és gazdaságilag. Viszont ekkorra már a csehországi németek nemcsak a régi „Landes-patriotismus“-sal számoltak fel teljesen, de odahagyták végleg az osztrák gondolatot is s helyette a nagynémet gondolat első hirdetőivé szegődtek.⁷⁾ A csehek már Ausztria idején is szembeszegezték a német „népi“ törekvéseknek reájuk veszedelmes irányával a cseh történeti államjogot, mely kétfelé is volt a cseh nacionalizmus harci eszköze: egyfelől Ausztria ellen, másfelől a német népközösségi gondolatot Ausztriával és a történeti cseh államjoggal szemben valló németek ellen is. Saját történeti határaikon belül így a csehek mindvégig kitarítottak a történeti cseh állam jog 19. századi nacionalista értelmezése mellett; a történeti cseh államjog most a cseh nacionalizmus eszköze volt, míg a cseh múltból és jelenből kiszorított németiség egyre határozottabban helyezkedett a népi természetjog akkor még olyan szokatlan alapjaira.⁸⁾

1918 nagy eredményeket hozott a cseheknek s betetőzte azt a rendszeres munkát, melyet a cseh nacionalizmus végzett Ausztria idején. 1918 igazolni látszott sikereivel és reálpolitikai eredményeivel a cseh hivatástudatot, mely már vagy száz éve áthatotta a cseh ébredést és fellendülést. Itt ismét szembetűnő a cseh-német ellentét. A cseh hivatástudat, melyet döntő módon Palacky Ferenc fogalmazott meg s reálpolitikai síkon és ideológiailag egyformán betetőzött Masaryk műve, azt vallotta, hogy a csehek a sötét és elmaradt Közép- és Keleteurópában a modern nyugati civili-

⁷⁾ A nagynémet gondolat történetére, számos utalással a csehországi németiségre L. Paul *Molisch* alapvető munkálatait: *Geschichte, der deutsch-nationalen Bewegung in Österreich*. Jena, 1926. U. a.: *Briefe zur deutschen Politik in Österreich von 1848 bis 1918*. Wien—Leipzig, 1934. A cseh-német nemzetiségi harcra I. Freiherr von *Skene* aktapublikációin kívül: Raimund Friedrich *Kandlnál*: *Der Völkerkampf und Sprachenstreit in Böhmen im Spiegel der zeitgenössischen Quellen*. Wien—Leipzig, 1927; továbbá: a Karl Gottfried *Hugelmann* szerkesztésében megjelent nagy összefoglaló munkát: *Das Nationalitätenrecht des alten Österreich*. Wien—Leipzig, 1934.

⁸⁾ A cseh-német küzdelem, továbbá a cseh-osztrák viszonylatok alapvető rajzát adja. különös tekintettel az államjogi ellentétekre és a cseh természetjogra Zdenek *Tobolka* monumentális munkája: *Politické dějiny Československé Národa od r. 1848 az do dnešni doby*. I. IV. Praha, 1932—1937.

záció és a demokrácia előharcosai, szinte a lelkiismereti és a gondolat szabadság választott nemzete; viszont a német-ség a vad erő és elnyomás népe, mely a „békés“ csehek minduntalan fegyverrel igazta le. S különös e cseh hivatástudatban az a megfogalmazás, amiben nyilván a huszita kor és a harmincéves háború élményei és emlékei egyformán közrehatottak, hogy t. i. a csehek a Róma- és a katolikus-ellenes gondolat első úttörői, míg a németek, — vagyis a Habsburgok — Róma csatlósai s katolikus-univerzális köntösben is csak egy barbár és sötét, reakciós erőszak képviselői. Ha méltányolták is a 19. századeleji nemzeti ébredés élményanyaga nyomán a németységnek humanista herderi és goethei képleteit, később az osztrák németység és az általa képviselt délnémet, katolikus és római forma mellett egyre jobban és idegesebben kellett odafordulniok figyelőn és vigyázón a bismarcki németység felé, mely elleni gyűlölségük a nyugati demokráciák előtt a világháború folyamán annyira javukra vált.⁹⁾ A demokratikus, racionalista-liberális cseh nemzeti hivatástudat emellett természetesen követelte és feltételezte már eleve Ausztria szétbontását: mert Ausztria elavult, teokratikus, katolikus, monarchikus birodalom, melynek formája és szelleme nem egyezik meg az új világgal és a demokrácia szellemével, hiszen nemzetiségileg is olyan vegyes összetételű. Ekkor még természetesen a cseh politikusok nem gondolhattak arra, amit a történeti múlt a jelen fejleményeivel együtt szemünk láttára igazol, hogy t. i. Ausztria, ez a középeurópai szükségletből és kényszerből született birodalom főleg a cseheknek volt hasznára, oltalmazón segítette elő a többi kisebb népek megmaradását és fejlődését is, ami egy nagyobb hatalom szomszédságában, avagy az apró népek anarchiájában nem lett volna lehetséges. Az események igazolják, hogy a cseh népnek a nagynémet gondolattal szemben éppen Ausztria adott oltalmat és Ausztria teremtett olyan egyensúlyi helyzetet Középeurópában, mely megosztotta a német nép erőit, megakadályozta a nagynémet tömörülést, a Középeurópában nélküle feltétlenül érvényesülő német erőket önmaga oldalán kötötte le, ugyanakkor pedig a délkeleti németység számára is fontos missziót teljesített. Ausztria megszűnése a cseheknek közvetlen kapcsolatba hozta a nagy német néppel. Most a csehországi németység korántsem közömbös erői, melyek eddig megoszlottak az osztrák realitások és a messzi nagynémet és „völkisch“ vágyódások között, egy-

⁹⁾ A cseh álláspontot a németséggel és Európával szemben reprezentatív módon foglalják össze T. G. *Masaryk* emlékiratai: Světová revoluce. Praha, 1936. — továbbá Masaryknak Karel *Capek* cseh íróval folytatott beszélgetései: Hovory a Masarykem. Praha, 1936.; valamint E. *Benes* emlékiratai: Der Aufstand der Nationen. Berlin, 1928.

felé fordultak és a csehekre oly végzetesen centrifugális irányban hatottak, a Szudéták eddig olyan zárt és biztos hegynégyszögébe is természetszerűleg áthozva a német népesség minden államhatártól független dinamizmusát. Értethető volt így az a francia szándékokkal is párhuzamos cseh törekvés, hogy minél messzebbre tolódjék ki a német-osztrák egyesülés, melyre pedig 1918 után Ausztria népe olyan nagy hajlamot mutatott, azt tartván, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia megszűntével megszűnt a megmaradt kis Német-Ausztria jogosultsága is s ennek a kényszeralakulatnak, melyet a nagyhatalmak erőltettek reá a dunai németiségre, előbb-utóbb vissza kell a birodalomba térnie. A cseh politika végzetes tévedése, önzése és dogmatizmusa volt, hogy míg a cseh érdekek szempontjából a természetjog alapján követelték és munkálták a régi Ausztria pusztulását: Középeurópa többi nemzeteinél — és így elsősorban a németeknél — nem voltak már hajlandók elismerni a természeti jog és a népek önrendelkezési jogának alapelveit.

Így 1918 a csehszlovák államalakulás szempontjából sajátosan kettős arcot mutat s ma épp 1918 ezen kettőssége, mely akkor nagy reápolitikai sikernek látszott, okozza a csehszlovák köztársaság és a cseh-német, továbbá a csehszlovák viszony nehézségeit. A csehek hittek a mechanisztikus és racionális államalapítás és politika lehetőségében és hitték, hogy ellentétes népi és geopolitikai erők, a francia szövetségi rendszer, másfelől meg egy erős centralizáció és közigazgatás segítségével kiküszöbölhetők. A Kárpátokat, a magyarországi szlovákokat és ruténeket, valamint a Duna felső folyását azért akarták, hogy döntőn szólhassanak bele a keleteurópai politikába és hogy ezen új szerzemények birtokában a német nyomással szemben keletre hátvédet és Oroszország felé csatlakozást találjanak. Így lett a Kárpátok birtoka a kisántant-politika területi és hatalmi folytonosságának, valamint később a francia-orosz-csehszlovák szövetségi tengelynek záloga, nem beszélve most arról, mint sikerült ilymódon Magyarországot és Lengyelországot elkülöníteni egymástól. A Kárpátok délre nyíló völgyeit lakó szlovák néphez való jogcímüket természetjogi és népjogi alapon bizonygatták önmaguk és a világ előtt. A szlovák népet a cseh néppel azonos népnek vallották, holott egy évszázadig a szlovák politikai és szellemi élet egyik legfőbb gondja volt a csehek abszorbeáló törekvései ellen való védekezés. Íme, míg a csehek a szlovák népre a népi természetjog sajátos magyarozatával tartottak igényt, addig a szlovák nép ugyancsak épp a természetjog alapján döntő módon bebizonyította a csehektől teljesen különálló és a többi szláv néppel egyenrangú és

egyenjogú jellegét, külön nemzeti egyéniségét. A szlovák autonomizmus gyökerei ebbe a gondolatkörbe nyúlnak vissza és a mai autonomista mozgalmak során egyre felbukkan a szlovák nép önjogú és sajátjellegetű nemzeti létének hangoztatása és történetileg, népileg, geopolitikailag egyformán indokolt akarása a „csehszlovák“ nemzetegység szellemi és politikai tanaival és tényeivel szemben. A szlovák nép a történeti Magyarország részese volt hosszú időn át és a csehek, hogy a szlovák népet saját körükbe vonják, a természetjog és a csehszlovák nemzetegység alapján kívánták Magyarország felosztását, mint a természeti és népi jogoknak meg nem felelő „nemzetiségi“ államét. Ugyanekkor azonban a maguk régi történeti területein mereven kitartottak a „cseh korona“ országainak történeti és táji integritása és a „természetes és történeti“ határok mellett.¹⁰⁾

Ennek a kettősségnek és következetlenségnek eredményei elsősorban a csehországi németiséget érintették. A németek ugyanis még az utolsó percig is bizakodtak abban, hogy a békekonferencia rájuk is alkalmazza majd a népek önrendelkezési jogának elveit s ismervén a csehek természetjogi alapozású politikai szemléletét, azt remélték, hogy természetyszerűen majd magukra is alkalmazhatják e jogi elvek következményeit. A régi Ausztria mint nemzetiségi állam bomlott szét, és a csehországi németek azt gondolták, hogy a most következő új rendezés népi alapon megy majd végbe. A valóságban azonban a természetjogi és önrendelkezési elveket sehol sem alkalmazták a csehszlovák köztársaság új területén és új népei között. Ahogy a magyarországi eredetű területeken sem érvényesülhetett az önrendelkezési jog, hanem elsősorban is stratégiai szempontok voltak irányadók, úgy nem érvényesülhetett a szudétanémetek között sem. A magyarországi szlovákokat a csehek amúgy is magukkal egy népnek tekintették, hát feleslegesnek tartották bármilyen népszavazás bizonyítékait, amiben — csehbarát szlovák vezetők némely későbbi tanúsága szerint (így a *Tuka* Béla ismeretes póré körül zajlott vitában) — nyilvánvalóan közrejátszott az attól való aggodalom is, hogy a szlovák nép nem szavaz a csehek oldalán.

¹⁰⁾ A békekonferenciához benyújtott cseh emlékiratokat kiadta Hermann *Raschhofer*: Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1918—1920. Berlin, 1937. — Az államfordulat történetére vonatkozó cseh felfogást adják Jan *Opocensky* könyvei: Umsturz in Mitteleuropa. Hellerau bei Dresden (1931), és Der Untergang Österreich-Ungarns und die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik. Prag, 1928. — Az államfordulat összefoglaló rajzát nyújtja Ferdinand *Peroutka* alapvető hatalmas műve, mely az állami élet első esztendőire is kiterjeszkedik és különösen világosan mutatja be a cseh és német álláspont ütközését: Budoványi státu. Praha, I—IV. 1936.

A szudétanémetek között az önrendelkezési elv érvényesülését viszont a cseh történelmi jog merev fenntartása akadályozta meg. Az összeomlás első időszakában a szudétanémetek megkísérelték, hogy területeiket politikailag önállóan konstruálják „Deutschböhmen“ és „Sudetenland“ néven s úgy gondolták, hogy e tartományok majd a Németországhoz csatlakozandó Német-Ausztria részei lesznek. Kétségtelenül az új Német-Ausztriához való csatlakozásnak nagy akadálya és nehézsége volt, hogy ezek a szudétanémet területek hosszú félkörben és középponttalanul húzódtak el a cseh népi mag körül a cseh történelmi és geopolitikai egység szélein, s nem egy esetben semmiképp sem függhettek össze földrajzilag Ausztriával. Am a német birodalomhoz való csatlakozás e nehézséget amúgy is megoldotta volna s különben is a csehszlovák köztársaság később maga is példát adott a természetellenes geopolitikai megoldásokra. A csehek forradalmi tényeknek tekintették ezeket az alakulásokat, melyek pedig azonos alapokon jöttek létre, mint amilyen szellemi motívumok a cseh fejlődésben is közrehatottak. De a csehek a természetjogi és népi elvet csak magukra akarták alkalmazni, a más népekre való alkalmazás már nem felelt volna meg érdekeiknek. Így bélyegezett 1918-ban a cseh nemzeti tanács minden szudétanémet szeparatista akciót már eleve forradalomnak és lázadásnak s mindvégig elzárkózott a tárgyalások, a megértés és a megegyezés elől. A békekonzferencián sem a szudétanémetek képviselőinek, sem pedig az osztrák delegációnak nem sikerült semmit keresztülvinnie a németek jogos igényeiből. Ahol pedig a legkevésbé is sor került a szudétanémet népakarat és önállósulási szándék megnyilatkozásaira, ott a csehek fegyveres erőszakkal a legkíméletlenebbül vérbefojtották az annyira maguktól értetődő népi szabadságmozgalmakat, a szudétanémet népi önrendelkezési joggal mindenütt szembeszegezván a cseh történelmi és természetes határok és a cseh történelmi jog érveit és tényleges erejét. Így hullottak el a szudétanémet szabadság gondolat első mártírjai a cseh légionáriusok fegyverei előtt.¹¹⁾

¹¹⁾ A szudétanémet szabadságtörekvések történetére alapvető: Paul *Molisch*: Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918—1919. Wien—Leipzig, 1932. Részletadalmakat hoz: Werner *Schaumann*: Die gewaltsame Vertschechung des deutschen Igellandes. (Dokumente der Entnationalisierung. Hg. von Karl H. Frank) Wien—Leipzig, 1938. — A cseh álláspontot mutatja be Josef *Chmelár*: Das deutsche Problem in der Tschechoslowakei. Prag, 1936. — A cseh-német viszonyról sokat foglalkozott különféle kiadványaiban Kamill *Krofta* is. A cseh nemzeti tanács és a németek viszonyára 1918-ban sok felvilágosítást adnak Alois *Rasin* emlékiratai; Szlovenszko megszállására nézve lásd a csehszlovák szellemű szlovák álláspontot Vavro *Srobár emlékirataiban*: Osvobozené Slovensko. Bratislava, 1928.

A csehek és a szudétanémetek 1918-as állásfoglalása mintha hosszú időre meghatározta volna a két nép viszonyát. 1918 diadalmas emlékei a cseh tudatban megerősítettek a csehszlovák állam jövőjébe vetett hitet és a korlátlan centralizáció és államegység jelentőségének öntudatát. Viszont ugyanennek az évnek kellemetlen emlékei és fájdalmas élményei sohasem mentek ki a németek emlékezetéből s ma a szudétanémet autonomista mozgalom újra visszakapcsolódik eszmeileg 1918 tapasztalataihoz és német egységtörekvéseihez. Habár semmit sem vét a csehszlovák állam iránti loyaltás ellen és erre aggódalmasan is ügyel, mégis mindenképp állónak hirdeti a német népi gondolatot és nem akar tudni külön csehszlovákiai német szeparatista kultúráról és államilag szabályozott német öntudatról.¹²⁾ A csehszlovák hivatalos felfogás és a német nézetek közötti különbség itt első pillantásra szembevetődő. A csehszlovák államfogalom változatlanul kitart a régi liberális állami és nemzetiségi felfogás mellett s mindenek fölé helyezi az állam és az állampolgári kötelék erejét erkölcsileg, polgárilag és szellemileg.¹³⁾ Túl a merev hivatalos csehszlovák állásponton, a cseh nép legkitűnőbb gondolkozói is az állampolgári kötelék és az állampolgári öntudat fontosságát hangoztatják a cseh-német megbékélésben s a maguk mechanikus-nyugateurópai racionalista politikai gondolkozásával népeken és fajokon felülemelkedő humanitás jegyében akarnák megoldani a kérdéseket (sokat emlegetik itt Herder eszmei útmutatásait a szláv-német viszonylatok területén), de közben függetlenül és bátran meg is róják a kíméletlen és csehesítő hivatalos politikát, mely a cseh-német

¹²⁾ A külön szudétanémet politikai és szellemi öntudat gazdag dokumentációját nyújtják Konrad *Henlein* beszédei: Konrad Henlein spricht. Reden zur politischen Volksbewegung der Sudetendeutschen. — Im Auftrage der Sudetendeutschen Partei, herausgegeben von dr. Rudolf *Jahn*, Karlsbad—Leipzig, 1937. — A kötetből különösen kiemelkedő az 1936. február 23-án tartott „Kulturrede“, mely elutasította a csehszlovák megfogalmazású „Sonderkultur“ gondolatát és a szudétanémet népe? az egységes német nép és kultúra természetes részesének vallotta.

¹³⁾ A hivatalos csehszlovák álláspontra a német kérdésben lásd pl. Dr. Edvard *Benes*: Rede an die Deutschen in der Tschechoslowakei; Aussig, 1936. — Figyelemreméltók *Benes* egyéb külügyminiszteri és elnöki nyilatkozatai a cseh hivatástudatról és a cseh-német viszonyról, ahol gyakran találkozunk *Herder* nevével és a német-szláv viszonylatok herderi értelmezésével. L. továbbá: Erwiderung des Präsidenten T. G. *Masaryk*: . . . am Oktober 1928, Prag, 1928., ahol újólag fellelhető a csehországi németeket annyira sértő „kolonizációs“ elmélet, mely szerint a németek „kolonizálók“ és jövevények a cseh földön; a németek öslakos voltát vitatja Berthold *Bretholz* történetírása; *Masaryk* e beszédében viszont kiemelendő a szudétanémeteknek a csehszlovák kormányba való lépése fölötti öröm.

kiegyezésben annyit vétkezett.¹⁴⁾ Ha a közelmúltban talán ennek az emelkedett szellemű és humanista cseh álláspontnak lehetett is volna gyakorlati eredménye, ezt azonnal lerontotta a tény, hogy a cseh-német kibékülés e magas szellemű és méltányos hirdetői saját népük körében is kisebbségben voltak és nem nyertek semmi meghallgattatást, de annál több támadást kaptak a cseh nacionalista körök oldaláról. S most még az a körülmény is lehetetlenné tette az állampolgári öntudat és a közös cseh-német haza alapján való kiegyezést a csehszlovák hivatalos álláspont és gyakorlat kíméletlensége és tapintatlansága mellett, hogy Csehszlovákiára ma három oldalról reánehazedik a német nyomás és a mai Németország természetesen hatalmas módon vonzza a csehszlovák történeti és természeti határok közé rekedt német néptársakat.¹⁵⁾ A csehszlovák álláspont tehát változatlanul liberális és individualista, mely az állam keretén belül nem akar tudni autonóm népi és táji politikai közösségekről és közjogilag konstituált nemzettestekről, ami pedig a német követelések lényege, ellenben változatlanul az egyént tartja az állam elemi alkotóelemének; természetes, hogy a magányos népkisebbségi egyén teljesen erőlen és súlytalan az államhatalommal szemben és érdekei védelmére képtelen. A szudétanémetek viszont nem érik be a liberális-individuális államfelfogás olyszerű módosításával, hogy a németlakta területeken megfelelő százalékarányban németek alkalmaztassanak; ez az engedmény évekkal ezelőtt sokat jelentett volna, ma azonban a kollek-

¹⁴⁾ Magányos és előkelő humanisztikus álláspontot foglal el és a cseh-német megegyezést képviseli Emanuel *Rádl* prágai egyetemi tanár műveiben, melyek a cseh nacionalizmus belülről való éles kritikáját adják: *Válka Cechů s Němci*. Praha, 1928. (németül is: *Der Kampf zwischen Deutschen und Tschechen*, Reichenberg, 1928.) — A német politikai fordulatról és a német „népi“ gondolat racionalista kritikáját adja: *O německé revoluci*. Praha, 1933. — A cseh-német kiegyezésnek a humanisztikus állampolgári gondolon alapuló módjait fejtegeti: *Zur politischen Ideologie der Sudetendeutschen*. Wien—Leipzig, (1935), racionalista-nyugateurópai állásfoglalás, a „népi“ gondolat elvetése, a herderi szellemű cseh-német megegyezés, a közös cseh haza gondolata a mű motívumai. Továbbá: *Národnost, jako védecký problem*. Praha, 1929. — A cseh nacionalista módszerek kritikája és alapos teoretikus bevezetése a nacionalizmus ideológiájába.

¹⁵⁾ A német nemzeti szocialista mozgalomnak a szudétanémetek szabadságtörekvéseivel való kapcsolatáról l. Hans *Krebs*: *Kampf im Böhmen*. Berlin, 1928; a mai szudétanémet nemzeti mozgalom kezdeteiről szóló tanulmányos beszámoló.

tív módon szervezett német nemzetkisebbségi közösséggel szemben teljességgel hatálytalan.¹⁶⁾

A mai cseh-német viszonylatok mellett epizódnak tűnik csupán az az időszak, mely 1926-tól 1938 tavaszáig terjedt, mikor is a német kérdés miatt aggódó csehszlovák kormányköröknek és elsősorban is az agrárpárt taktikájának sikerült elérnie, hogy elébb a német agrárok, majd a német keresztényszociálisták és szociáldemokraták beléptek a csehszlovák kormányba és biztosították az állam vezetésében való közreműködésüket a csehszlovák politika alapelvei szerint; erre a lépésre a németeket akkor az a hit bírta, hogy talán így többet sikerül megvalósítaniok nemzeti sérelmeik orvoslása terén.¹⁷⁾ 1935-re érett meg viszont az a mozgalom — Konrád *Henlein* vezetése alatt — mely 1918 fájdalmas élményeiből és a német népközösség gondolatából táplálkozott. Nyilvánvaló volt már kezdetől fogva *Henlein* szudétanémet pártjának intim kapcsolata a német nemzeti újjáéledés szellemével¹⁸⁾ és természetes is, hogy nemcsak a csehszlovák gazdaságpolitika által előidézett nagy német nyomor, de a népközösségi érzés melege is óriási tömegeket vonzott a szudétanémet párt tábo-

¹⁶⁾ Az új kollektív-nacionalista szudétanémet ideológiára vonatkozólag jellemzők a következő kiadványok: Dr. Alfred *Schmued*: SHF. und die Behörden (Bücherei der Sudetendeutschen Heimatfront. 2. Reihe. 2 Heft.) Karlsbad, 1935. — Liberal, oder völkisch? I. Die Schuld des Liberalismus. (Bücherei der Sudetendeutschen, 3. Reihe, I. Heft.) Karlsbad, 1935. — Die Satzungen der „Sudetendeutschen Partei“. (Bücherei der Sudetendeutschen. 2. Reihe, I. Heft.) Karlsbad, 1934.) — Die Gesetzanträge der Sudetendeutschen Partei, Karlsbad—Leipzig, 1937.; a szudétanémetek törvényjavaslatainak szövegei. — A szudétanémet párt tevékenységéről számol be részletesen: Die SDP. im Parlament. Ein Jahresbericht 1935/36. Karlsbad—Leipzig, 1937. — A szudétanémet főiskolák sorsát vizsgálja a következő kiadvány: Rechtskampf der Sudetendeutschen Hochschulen. Brünn—Wien—Leipzig, 1937. — A szudétanémetek helyzetére vonatkozó sajtónyilatkozatokat foglalja össze: Hans *Richter*: Die Sudetendeutschen in der Tschechoslowakei nicht unterdrückt? Tschechoslowaken Antworten der tschechoslowakischen Regierung. Wien—Leipzig, 1937. — A németség helyzetéről szóló önvallomásokat foglal össze a következő cseh kiadvány: Nemei v Československé Republice o sebě. (Cysarz, Hacker, Hönigschmid, Janetschek, Jaksch, Kislinger, Mayr-Harting, Moucha, Oberschall, Sebkovsky, Winter és Wohryzek nyilatkozata.) Národnostni Otázky, 9. sv. Praha, 1937.

¹⁷⁾ A szudétanémet pártoknak a csehszlovák kormányban való részvételével foglalkozik J. *Borovicka* könyve cseh szellemenben: Zehn Jahre tschechoslowakischer Politik. Prag, 1929. A „keleti Svájce“ megoldási módjait Csehszlovákiára alkalmazva vizsgálja és negatív eredményre jut: Emil *Sobota*. Die Schweiz und die Tschechoslowakische Republik. Prag, 1927.

¹⁸⁾ A német nemzeti szocializmus és a szudétanémetek ideológiai kapcsolatairól I. Hans *Krebs* i. m. A szudétanémetek és a németországi hivatalos és pártszervezetek kapcsolatáról közöl intim „leleplező“ részleteket felnagyítva, tendenciózus cseh hivatalos szempontok szerint a következő kiadvány: Josef *Fischer*—Václav *Patzak*—Vincenzo *Perth*: Jejich boj, O cche a cemu slouzi Sudetendeutsche Partei? Praha, 1937.

rába;¹⁹⁾ a többi német pártok sorba felmorzsolódtak s 1938 tavaszára Henleinhez csatlakoztak a német agrárok és keresztényszocialisták is, akikre egyfelől a német-osztrák egyesülés gyakorolt mély benyomást, másfelől meg látniok kellett, hogy a kormányban való részvételük a németiség számára többé nem hoz pozitívumot. Ezáltal kettőssé vált a német gyűrű, mely Csehszlovákiát környezi: az egyesült német birodalom mellett belülről az állam cseh magva köré is odafeszül az egységes csehországi német tábor, mely egyre erősebben sürgeti területi autonómiáját és egyéb követeléseit teljesítését, melyek közül nem utolsó fontosságú úgy bel-, mint külpolitikai szempontból az a kívánság, hogy Csehszlovákia alakuljon cseh-német dualisztikus állammá: e követelések a csehek számára már eleve elfogadhatatlannak. Ha ugyanis elfogadja a hivatalos csehszlovák politika a szudétánémetek territoriális és népi követeléseit, ennek következményei a köztársaság többi területeire is beláthatatlanok; így magától indulna meg a belső bomlás és a szudétánémet autonómia mellett újult jogosultsággal jelentkezik a szlovák autonómia követelése a rutén önkormányzattal egyetemben. A legújabb politikai fejlemények máris arra utalnak, hogy a szudétánémetek megtalálták a közös autonomista frontban a kapcsolatot a lengyelekkel, szlovákokkal, magyarokkal és ruténekkal, ami a csehszlovák politika felelős és vezető tényezőit nagy aggodalmakkal tölti el. A belső autonomista törekvésekkel szemben a csehszlovák politika most a külpolitikai kapcsolatokban bizakodik, bár közben lehetetlen észre nem vennie, hogy a nyugateurópai közvéleményben a hangulat a köztársaság iránt lényegesen megváltozott. Ha már francia oldalról is méltányolják a szudétánémet igények jogosságát, mert csak így terelhető el a fenyegető veszély Középeurópa felől, akkor annál nagyobb az érdeklődés az angol politika egyes köreiből, melyeket Henleinnek és munkatársainak többszöri angliai utazásaik során módjuk volt közvetlenül informálhatni a csehszlovákiai nemzetiségi kérdések és a csehszlovák centralizáció problémáiról.

A nyugati közvélemény újabban bizonyos méltánylást mutat a nemzetiségi kérdések, a népi és geopolitikai erők iránt és így többé már nem leplezhető el a belső lazulás fokozódó folyamata, mely a köztársaság mesterségesen alakult

¹⁹⁾ A szudétánémet egységmozgalmak történetét adja elő Josef *Pfitzner munkája*: Sudetendeutsche Einheitsbewegung, Karlsbad—Leipzig, 1937. — A szudétánémet-cseh viszonyt tárgyalja 1936-ig *Gogolak* Lajos: A cseh nacionalizmus és a szudétánémet kérdés. Magyar Szemle, 1936. (XXVIII. k. I. 1D9. sz.); az azóta bekövetkezett fejlemények összefoglaló előadását cseh és német források alapján I. *Borsody* István: A szudétánémetek belső politikája. Magyar Szemle, 1938. (XXXII. k. 4. 128. sz.)

területein az ellentétes vonzású népek és tájak között végbe-
megy. A lazulás a szudétánémet területeken indult meg,
ahol a német népiség ereje és a külpolitikai körülmények-
nek a német nemzetegység javára való megváltozása szinte
máról-holnapra magától repesztgeti egyre széjjelebb a cseh
történeti és táji határok erőtlenné vált évezredes kereteit. De
szemellátható, hogy a változások nyugatról átterjednek a
köztársaság keleti felére is.

Ha Csehszlovákia nyugati felén, mely a német élettér
felé fordul, ilyen változások történnek, természetes, hogy
a keleti részen is, mely középponttalanul húzódik nyugatról
keletre, hosszan elnyúlón követvén a Kárpátok vonalát, ér-
vényesüljenek a centralizáció által eddig lefojtott geopoliti-
kai és népi erők. A szudétánémetek is az otthoni táj, a
szülőföld önrendelkezési jogát állították programjuk kö-
zéppontjába; s ugyanez történik most a csehszlovákiai ma-
gyarok és szlovákok között is, akiknek érdekei igen sok-
ban azonosak, akiknek közös az otthonuk, melynek délre
nyílnak összes kijárásai és érintkezőpontjai. A szlovákok
és magyarok jelenlegi közös frontja Szlovákia autonómiája
érdekében megfelel az évezredes közös történet és a közös
otthon követelményeinek az aktuális politika fogalmazásá-
ban. A magyarok, akik peremnép a köztársaság déli szegé-
lyén és népi kiterjedésük hosszan követi a magyar-cseh-
szlovák határ vonalát, elismerik, hogy érdekeiknek és kül-
detésüknek megfelel Szlovákia autonómiájának a katolikus
szlovák néppárt által hordozott programja, mely külön-
ben is régi követelménye a magyarság pártjainak; úgy vé-
lik, hogy a szlovák testvérnéppel való együttműködés révén
a magyarság nemzeti kérdései kielégítő és megnyugtató
megoldást nyernének egymás népi állományának és életkérdé-
seinek kölcsönös méltánylata alapján. Ha szlovákok, ma-
gyarok és a békeszerződés által régóta megígért, de máig
sem teljesített önkormányzatukért küzdő rutének mögött
nem is áll egy újjáéledett nagyhatalom hatalmas ereje, mint
ahogy erkölcsileg és népileg ott áll Németország a szudéta-
németek mögött, a közös otthon, a közös múlt, a közös szel-
lemiség, a közös táj és a közös érdekek nyilván éppen olyan
jogos követelménnyé teszik Szlovákia önkormányzatát, mint
ahogy nyilvánvaló a szudétánémetek szabadságtörekvései-
nek jogosultsága is. Nyilvánvaló, hogy Szlovákia sajátos,
külön népi és geopolitikai szempontjainak érvényesülniük
kell a közeljövőben valamilyen formában; régi és elkésett
kívánság ez, mely magyar, szlovák, rutén szempontból egy-
formán teljességgel jogos, a népek önrendelkezési jogából
fakadó és a természeti jog tételein alapuló. Csehszlovákia
mechanikusan létrejött alakulat és a külpolitikai és belpoli-
tikai-nemzetiségi helyzet által előállott mai válsága éppen

annak tulajdonítható, hogy alapítói és munkásai túlságosan is mereven alkották meg államukat; most viszont a természetes népi, táji erők kéri a mesterséges rendezéssel szemben jogaikat. Történeti, jogi, népi és geopolitikai szempontból egyaránt figyelemreméltó a mai csehszlovák helyzet s talán több is, mint múló politikai tünet; politikai eseményeken túl, szemünk láttára, nagy elvek és szellemi erők, régi és új szemléletek küzdelme folyik Csehszlovákia területén.

Gogolák Lajos dr.

KISEBBSÉGI ISKOLAÜGY JUGOSZLÁVIÁBAN.

A diktatúra hosszú időszaka alatt csak egy alkalommal (1930. szept. 30.) jelent meg egy kis közlemény a jugoszláviai kisebbségi iskolák statisztikájával, de ez csupán a Dunabánság területére szorítkozott.¹⁾ Később, 1935-ben a jugoszláviai külügyminisztérium sajtóosztályának a külföld számára készült kiadványa²⁾ tartalmaz némi számadatokat a kisebbségi iskolák 1934. évi helyzetéről. De ez sem terjed ki az egész államra és az összes kisebbségek létező iskoláira.

Most a jugoszláv központi sajtóiroda kiadásában egy füzet látót napvilágot,³⁾ amely legalább is az ovódák és elemi iskolák statisztikáját közli az egész állam területén az 1935/36. iskolai év adatai szerint. Mivel e statisztika teljességre tart igényt, amennyiben a magyar és német kisebbségek országos iskolaadatain kívül közli a többi ottani nemzetiség (tótok, csehek, románok, rutének, stb.) iskolaadatait is, de nem közli a délszláv nyelvű iskolák adatait, kivonás útján magunk állapítottuk meg az államnyelvű iskolák, tanulóik és tanerőik számát és ez adatokat a nemzetiségek hivatalos népszámlálási arányszámával összehasonlítottuk {1. sz. tábla). Majd az országos arányszámok szerint kiszámítottuk, hogy az egyes kisebbségeket és az államnépet népszámlálási arányszámuk alapján mennyi iskolaegység illetné meg, ezzel az adattal összehasonlítottuk a tényleges létszámot, hogy így láthassuk a különbséget (2. tábla), amellyel a kisebbségek hátrányban vannak. A nemzetiségi arányszámoknál még az 1921. évi

¹⁾ Lásd a Dunabánság iskolahatóságának adatait a „Reggeli Újság” (Újvidék) 1930. szept. 30. és „Obzor” (Zágráb) 1930. okt. 12. sz.

²⁾ „La Yougoslavie d'aujourd'hui”. Public par la Section de la Presse au Ministère des Affaires Étrangères. Beograd, 1935. p. 439.

³⁾ „La Yougoslavie par les chiffres 1937”. Beograd, Bureau Central de Presse, 1937. p. 143.

népszámlálás adatait kellett használnunk, mivel az 1931. évi népszámlálás nemzeti adatait a jugoszláviai Statisztikai Hivatal még mindig nem adta közre.

1. Népiskolák és tanerők nyelvi megoszlása Jugoszláviában. 1935/36.

Nemzetiség	Lakosság %o-ban	Ovódákban		Elemi iskolákban					
		osztályok		osztályok ¹⁾		tanulók		tanerők	
		száma	%o	száma	%o	száma	%o	száma	%o
Délszláv	82.87	488	87.0	23.627	94.4	1.353.395	94.4	29.426	95.3
Német	4.22	36	6.4	725	2.9	39.927	2.7	769	2.5
Magyar	3.90	33	5.9	452	1.8	26.605	1.9	446	1.4
Cseh és szlovák	1.00	1	0.2	130	0.5	7.471	0.5	122	0.4
Román	1.93	3	0.5	83	0.3	4.878	0.4	100	0.3
Rutén	0.20	—	—	23	0.1	1.455	0.1	23	0.1
Egyéb	5.88	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	100.00	561	100.00	25.040	100.0	1.433.731	100.0	30.886	100.0

¹⁾ A statisztika a kisebbségi nyelvű elemi iskolai osztályok közül 118 német nyelvű és 11 cseh és szlovák nyelvű felsőfokú osztályt mutat ki. A többi mind alsőfokú elemi iskolai osztály.

Ha először egy pillantást vetünk a két év adataira, amelyekre nézve legalább a magyar és német kisebbségi iskolák számát tudjuk, a következő képet kapjuk:

Összesen	1934/35	1935/36	Különbség
ovódák	413	413	0
ovódai osztály	554	561	+ 7
alsó- és felsőfokú elemi isk.	8.511	8.585	+ 74
„ „ „ „ „ oszt.	24.089	25.040	+ 951
„ „ „ „ „ tanuló	1.340.962	1.443.731	+ 92.769
tanerő	30.881	30.886	+ 5
Magyar			
ovóda	33	33	0
elemi alsó osztály	447	452	+ 5
„ felső „	10	—	- 10
„ tanuló	26.979	26.605	- 374
tanerő	465	446	- 19
Német			
ovóda	35	36	+ 1
elemi alsó osztály	620	607	- 13
„ felső „	134	118	- 16
„ tanuló	39.278	39.927	+ 649
tanerő	768	769	+ 1

Ebből a statisztikából is látszik a kisebbségi iskolák, különösen a magyarok állandó zsugorodása, amely még rövid

egy év időközön belül is ilyen feltűnő. Ki kell emelnünk, hogy 1934/35-ben még 10 felsőfokú magyar elemi iskolai osztály is létezett, amelyet a következő évben megszüntettek. Míg a németeknek ma is van 118 felső elemi osztályuk, addig a nem sokkal kevesebb magyarság már egy ilyenel sem rendelkezik. Bár az alsófokú német tagozatok száma is csökkent 13-mal, szemben a magyarság 452 osztályával, nekik 607 alsófokú osztályuk van.

A magyar iskolák elégtelensége különösen akkor tűnik ki, ha tudjuk, hogy az idézett 1930. évi báni jelentés szerint csupán a Dunabánság területén még akkor 528 elemi tagozatuk volt, amelyből 1935'36-ban már csak 452 létezett. A különbség 76, azaz a veszteség 14%-os (a valójában nagyobb, mivel az 1930. évi számban csak a dunabánsági iskolák vannak benn, holott a Muramelléken is volt még vagy 30).

A kisebbségi elemi iskolák csökkentése csak akkor volna jogos, ha a kisebbségek részesedése számarányukon felül volna. De amint úgy az 1., mint a 2. táblázat mutatja, akár az elemi iskolákat, akár a tanulókat vagy tanerőket tekintjük, mindenképpen lényegesen elmaradnak amögött a nemzetiségi arányszám mögött, amelyet a jugoszláv népszámlálás állapított meg.

A kisebbségi *iskolák* számát a jugoszláviai statisztika nem közli, mert a törvény nem is ad jogot *önálló* kisebbségi iskola létesítésére. Ahol azonban 30 tanköteles gyermek szülője kéri kisebbségi tagozat felállítását, ott a törvény szerint fel kell állítani párhuzamos osztályt. A magyarság népszámlálási arányszáma az egész államban a jugoszláv statisztika szerint 3.90%, a 452 magyar elemi osztály mégis az összes osztályoknak csak 1.8%-át teszi ki, a 446 magyar tagozati tanító pedig csak 1.4%-ot, a 26.605 magyar tanuló csupán 1.9%-ot képvisel.

A számbelileg nem sokkal nagyobb 4.22%-nyi német kisebbségnek 769 tanítója van (+323), bár ez is csak 2.5%-a az összes tanítóknak. Míg a magyarságnak csak 26 ezer gyermeket sikerült beiskoláznia, a németeknek 50%-kal több volt lehetséges (39.927) a maguk 725 osztályában.

A magyar és német kisebbségi iskolákon kívül van még Jugoszláviában 130 cseh és tót nyelvű elemi osztály (ezek közül 11 felsőfokú) 122 tanerővel és 7.471 tanulóval. A román osztályok száma 83, 100 tanítóval és 4.878 tanulóval. Végül van még 23 rutén osztály, 23 tanítóval, 1.455 tanulóval. Ezek a kisebbségek is számarányuk alatt részesednek iskolákban, bár kormányaik külön nemzetközi kisebbségi és kulturális egyezményeket kötöttek Jugoszláviával.

2. Mennyi elemi iskolai egység illetné meg a kisebbségeket Jugoszláviában és mennyit mutat ki a jugoszláv közoktatásügyi minisztérium az 1935/36 iskolai évben.

Népességi arányszám szerint	Alsó és felsőfokú népiskolai osztály	%	Tanító	%	Tanuló	%
467.658 főnyi (3.1%) magyarságot megilletné	977	3,9	1205	3,9	55.916	3,9
van	452	1,8	446	1,4	26.605	1,9
hiányzik, vagy több	-525	-2,1	-759	-2,5	-29.311	-2,0
505.790 főnyi (4.2%) németséget megilletné	1052	4,2	1297	4,2	60.216	4,2
van	725	2,9	769	2,5	39.927	2,7
hiányzik, vagy több	-327	-1,3	-528	-1,7	-20.289	-1,5
115.532 főnyi (1.0%) tótyságot megilletné	250	1,0	309	1,0	14.337	1,0
van	130	0,5	122	0,4	7.471	0,5
hiányzik, vagy több	-120	-0,5	-187	-0,6	-6.866	-0,5
231.068 főnyi (1.9%) románságot megilletné	476	1,9	587	1,9	27.241	1,9
van	83	0,3	100	0,3	4.878	0,4
hiányzik, vagy több	-393	-1,6	-487	-1,6	-22.363	-1,5
25.615 főnyi (0.2%) ruténséget megilletné	50	0,2	62	0,2	3.867	0,2
van	23	0,1	23	0,1	1.455	0,1
hiányzik, vagy több	-27	-0,1	-39	-0,1	-1.412	-0,1
8.911.509 főnyi (82.9%) szerb-horvátságnak van megilletné	23.627	94,4	29.426	95,3	1.353.395	94,4
	20.758	82,9	25.604	82,9	1.188.563	82,9
többlet	+2.869	+11,5	+3.822	+12,4	+164.832	+11,5

Ha kiszámítjuk, hogy arányszámuk szerint mi illetné meg az egyes kisebbségeket (2. tábla), azt találjuk, hogy a fenti létszámon felül a magyarságot megilletné még további 525 osztály, 759 tanító és 29 ezer tanuló, a németséget 327 osztály, 528 tanító és 20 ezer tanuló, és így tovább. Természetesen tekintettel kell lennünk arra, hogy a kisebbségek egy része szétszórtan él és így iskolakéresi jogával nem tud élni. De legalább a fenti számoknak felét jogosnak és méltányosnak találjuk, hogy a kisebbségek legelemibb művelődési szükségleteinek az állam eleget tegyen, azaz mintegy 250-nél több osztályra és tanítóra volna szükség.

Ez természetesen megkívánná a magyar iskolákból elhe-

lyezett magyar tanerők visszahelyezését és új magyar tanítók kiképzését. Jelenleg magyar tanítóképző nincs, mert a belgrádi szerb tanítóképző mellett működő „magyar“ tagozat kiépítése csak most kezdődik meg egy új első évfolyam megnyitásával, miután évekig csak egyetlen osztály állt fenn. A németek nagyarányú gyűjtés folytán magántanítóképzőt állítottak fel Újverbászon.

Hasonló a helyzet a polgári és középiskolák terén. A kisebbségeknek ezekhez való jogát Jugoszlávia nem ismeri el a kisebbségi szerződés önkényes magyarázata folytán. Újabban a statisztikák már nem is közük az ezekre vonatkozó adatokat. A legutóbbi (1934/35-i) statisztika szerint a hajdani sok magyar középiskolából már csak Szabadkán létezett 8 gimnázium-osztály és Zentán 4 osztály, összesen 365 magyar tanulóval. E tagozatok tannyelve, tanárai, tankönyvei azonban ma már nem magyarok. Egyetlen jelentőségük, hogy legalább a magyar fiúk együtt vannak külön osztályokban, míg másutt mindenütt el vannak keverve délszláv tanulókkal.

Egyébként az államnyelvű iskolák száma az utóbbi évtizedben így alakult:

É v	Tanító- képzők száma	Közép- iskolák száma	Polgári iskolák száma	Tanító- képzői t a n á r o k	Közép- iskolai s z á m a	Polgári iskolai s z á m a
1924/25	41	183	155	—	—	—
1925/26	47	191	159	—	—	—
1926/27	47	206	164	—	—	—
1927/28	46	202	169	—	—	—
1928/29	46	203	186	—	—	—
1929/30	39	169	195	618	4.120	1.654
1930/31	40	169	198	677	4.120	1.604
1931/32	41	170	202	779	4.475	1.953
1932/33	37	163	200	677	4.349	1.955
1933/34	37	170	206	692	4.459	2.165
1934/35	36	172	212	609	4.815	2.398
1935/36	33	185	219	548	4.958	2.440

Mindezekből az iskolatípusokból a kisebbségeket megilletné az arányos részesedés. Legérzékenyebben érezhető a kisebbségi magyar polgári iskolák teljes hiánya. Míg az elemi iskolai törvény legalább elvben megengedi a kisebbségi iskola-tagozatok felállítását és ilyenek, mint láttuk léteznek is, ha nem is a kisebbségeknek megfelelő számban, az 1931. dec. 5-én megjelent „törvény a polgári iskolákról“ határozottan kimondja, hogy „az oktatás a polgári iskoláknál az állam nyelvén történik“ („Nastava u gradjanskim skolama izvodi se na drzavnom jeziku“). Ez a 19. §. *semminő kivételt vagy engedményt nem tartalmaz a kisebbségi nyelv javára* és ennek megfelelően valóban azt találjuk, hogy az összes

polgári iskolák államnyelvűek. A németek itt is némi kivételt képeznek, amennyiben 3 polgári iskolájuk van (Belgrád, Zágráb, Ujverbász), de ezek magánpolgárik. Legalább is 4 polgári iskola megilletné a magyarságot is.

Hivatalos magyar részről ismételten kijelentették, hogy a szomszéd népekhez és államokhoz való jóviszony rendezése nem képzelhető el a magyar kisebbségek ügyének kielégítő, méltányos megoldása nélkül. A fentiekben jugoszláv hivatalos kiadványok alapján láttuk, hogy milyen sok teendő akad csupán iskolai téren. Indokolt kívánság, hogy a jugoszláv kormány felismerje a helyzetet és a kisebbségeknek megadja méltányos részüket a közművelődés minden ágában.

Kardos Béla dr.

VEGYES HÁZASSÁGOK ERDÉLY VÁROSAIBAN.

Az erdélyi románok közművelődési egyesülete, az „Astra“, a háború utáni megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodva, új célokat tűzött maga elé. Míg a magyar uralom alatt az öntudatos irredentizmusnak volt a főtáplálója és szervezője, addig Nagyrománia számára etnikailag teljesen román Erdélyt kíván megvalósítani. Ezért minden eszközzel a kisebbségek elrománosítására törekszik, népszerű propagandával, iskolán kívüli neveléssel, de különösen a román elemnek minden téren való előnybejuttatásával szolgálva e célját. Munkásságát azonban kiterjeszti a románság erdélyi térfoglalásának tudományos kutatására is. Így az Astra foglalkozik rendszeresen az erdélyi városok elrománosításának, egyes vidékek népszaporulati hiányainak (Bánát), a székelyek román eredetének, stb. kérdéseivel. E problémák kapcsán fajbiológiai és genealógiai kutatásokat eszközöl, sőt újabban a vegyesházasságokra is kiterjeszti érdeklődését. Kezdeményezéséből Ramneantu Peter dr. bő anyaggyűjtés alapján e kérdéstről tanulmányt tett közzé,¹⁾ melyben ismerteti 1920—37. évek között Erdély városaiban kötött házasságok nemzetiség szerinti megoszlását. Adatai a magyarság szempontjából legalább olyan fontosak, mint a románoké, tehát közöljük őket és a magunk szempontjából is foglalkozni kívánunk velük.

¹⁾ Probléma cásătoriilor mixte in orasele din Transilvania, in perioada dela 1920—37. Buletin Eugenic si Biopolitic 1937. 10—12. sz.

1. Erdély városaiban 1920—1937. VII. 1. között kötött házasságok nemzetiségi viszonyai.

Férj nemzetisége	Feleség nemzetisége						Összesen
	román	magyar	német	zsidó	szerb, orosz, ukrán, rutén	egyéb	
Román	31.421	10.604	2.622	367	262	178	45.454
Magyar	4.677	39.684	2.982	558	176	140	48.217
Német	1.466	4.082	14.624	217	82	88	20.559
Zsidó	170	781	257	15.540	19	23	16.790
Szerb, Orosz, Ukrán, Rutén	228	316	190	33	281	27	1.075
Egyéb	151	327	178	22	15	327	1.020
Összesen	38.113	55.794	20.853	16.737	835	783	133.115

Az 1. táblázat számadatait összehasonlítva, megdöbbentő a vegyesházasságokban szereplő magyar nők magas száma: 16.110. Ugyanazon idő alatt csak 6.692 román nő, 8.533 magyar férfi és 14.033 román férfi kötött vegyesházasságot. A megvizsgált 48 városban 48.217 magyar családalapítás történt (a férj nemzetisége magyar) a 17 és fél év alatt, melyek 82.3%-a (39.684) tiszta házasság; a megnősült magyar férfiak közül román nővel 9.7%, német nővel 6.2%, zsidó nővel 1.2%, szerb, stb. nővel 0.3%, egyéb nemzetiségűvel 0.3% kötött házasságot. A férjhez ment magyar hajadonok közül már csak 71.1% került magyar családba, míg 19.0%-ot román, 7.3%-ot német, 1.4%-ot zsidó, 0.6%-ot szerb, stb., 0.6%-ot egyéb nemzetiségű férj vezetett oltárhoz. Figyelemreméltó az a körülmény is, hogy a román férfiak igen nagy százalékban vettek el magyar nőt feleségül, mert román nővel alig 69.1%, viszont magyar nővel 23.3% s némettel 5.8% lépett házasságra. A tisztaházasságok százalékaránya a zsidóknál a legnagyobb, 92.6% a férfiak, 92.8% a nők részéről.

A vegyesházasságok városokkinti megoszlásáról közölt adatok csak a román férfiak és a román feleségek házastársainak nemzetiségi megoszlását hozták nyilvánosságra. Sajnos, ezekből a magyarok által kötött vegyesházasságok viszonyát a tisztaházasságokhoz helységenként, illetőleg vidékenként nem állapíthatjuk meg, de a vegyesházasságok intenzitását az egyes területeken jól áttekinthetjük.

2. A román-magyar vegyesházasságok városokinti megoszlása Erdélyben 1920—1937. VII. 1.

V á r o s	Összlakó- ság 1930-ban	R o m á n f é r j				R o m á n t e l e s é g			
		magyar feles.		román feleség		magyar férj		román férj	
		a. sz.	o/o	a. sz.	o/o	a. sz.	o/o	a. sz.	o/o
Sepsiszentgyörgy	10.942	165	52.7	136	43.4	51	26.6	136	70.8
Kézdivásárhely	5.147	55	65.5	28	33.3	6	17.6	28	82.4
Csíksereda	5.014	61	53.0	44	38.3	4	8.0	44	88.0
Gyergyószentmiklós	10.948	88	66.7	43	32.6	6	12.0	43	86.0
Székelyudvarhely	8.592	111	63.1	50	28.4	11	17.7	50	80.6
Marosvásárhely	38.116	555	49.5	524	46.7	214	28.1	524	68.8
Szászrégen	9.182	73	31.2	140	59.8	48	24.4	140	71.1
Nagyenyed	9.478	75	16.9	355	80.1	19	5.0	355	93.9
Torda	20.057	161	15.9	835	82.6	70	7.6	835	90.3
Kolozsvár	98.569	1.787	35.6	3.189	63.5	865	21.1	3.189	77.9
Szamosujvár	6.659	95	25.5	242	64.9	57	17.3	242	73.6
Désakna	15.311	190	27.1	509	72.5	107	17.3	509	82.5
Bánffygunyad . . .	5.450	30	19.7	121	79.6	4	3.2	121	96.0
Zilah	8.154	132	36.3	229	62.9	38	13.9	229	83.6
Szilágysomlyó . . .	7.496	81	19.7	329	79.8	19	5.5	329	94.5
Nagykároly	16.085	198	26.6	427	57.4	141	21.1	427	63.8
Szatmár	49.917	712	39.8	960	53.6	444	30.1	960	65.0
Nagybánya	13.986	312	28.2	786	71.1	259	24.6	786	74.8
Felsőbánya	4.153	118	47.2	129	51.6	74	35.8	129	62.3
Nagyvárad	82.355	1.550	47.4	1.624	49.7	665	28.3	1.624	69.0
Nagyszalonta . . .	15.176	149	59.1	90	35.7	36	27.7	90	69.2
Bclényes	4.294	92	28.7	222	69.2	21	8.3	222	87.8
Arad	77.225	1.120	25.4	2.945	66.9	390	11.1	2.945	83.6
Lippa	6.069	9	1.8	469	94.6	4	0.8	469	97.3
Temesvár	91.866	733	20.3	1.980	54.9	198	7.9	1.980	78.7
Lugos	23.674	211	15.2	926	66.9	51	4.7	926	85.6
Karánsebes	8.838	34	4.4	636	81.5	12	1.7	636	91.9
Resica	20.008	38	5.0	504	65.8	32	3.9	504	61.0
Oravica	9.646	31	5.4	476	82.5	8	1.6	476	95.0
Orsova	8.428	46	15.6	174	59.0	8	3.5	174	75.6
Hátszeg	3.401	37	15.4	185	76.8	30	13.7	185	84.5
Vajdahunyad	4.629	51	14.3	268	75.3	33	10.3	268	83.5
Déva	10.593	172	23.5	538	73.4	70	11.1	538	85.7
Szászváros	6.857	46	6.7	616	89.2	28	4.2	616	93.2
Abrudbánya	2.456	32	12.0	227	85.0	15	6.1	227	92.3
Gyulafehérvár . . .	12.457	75	7.8	845	87.9	34	3.8	845	93.3
Szászsebes	9.213	13	1.3	979	97.2	14	1.4	979	97.7
Balázsfalva	4.716	20	5.6	326	91.8	8	2.4	326	96.4
Dicsőszentmárton	6.355	46	20.2	180	79.0	25	12.1	180	87.0
Erzsébetváros	3.827	34	11.6	249	85.3	8	3.1	249	95.2
Medgyes	15.549	81	11.7	598	86.3	38	5.7	598	90.8
Segesvár	13.096	68	7.9	761	88.1	17	2.1	761	95.1
Nagyszeben	48.013	153	6.2	2.063	83.7	66	2.9	2.063	91.6
Fogarás	7.928	79	15.5	387	76.0	35	8.0	387	88.2
Brassó	59.234	367	12.2	2.454	81.3	222	7.7	2.454	85.1
Máramarossziget . .	27.684	242	23.7	710	69.6	121	13.9	710	81.6
Beszterce	13.251	65	9.7	540	81.0	41	6.9	540	90.3
Naszód	3.527	11	2.8	373	96.1	10	2.6	373	95.9

Szembeötlő, hogy a román férfiak legnagyobb mértékben a székelyföldi városokban választják magyarok közül élettársukat. (A megnősült román férfiak 66.7—49.5%-a magyar leányt vett feleségül.) E körülmény okát abban látjuk, hogy a majdnem teljesen magyar városokban csak betelepülő románokkal kell számolnunk, akik itt nem találnak saját etnikumú társadalmat s így kizárólag magyar társaságra vannak utalva. A Kolozsvár—Szatmár—Arad háromszög területén is nagy a magyar feleség iránti kereslet (25.4—59.1%). Ebben a csoportban azonban már kisebb szerepet játszik az előbbi tényező, mivel e városokban és környékükön nagyszámú benszülött román lakosság található: itt a magyarság társadalmi és kulturális fölénye lehet az a vonzóerő, mely a románok benősülését ily magyarányúra növeli.

A román feleséget választott magyar férfiak számadatait vizsgálva, nehezebb a helyes okot megtalálni. A Székelyföldön 8.0—28.1%, a Kolozsvár—Szatmár—Arad háromszögben 8.3—35.8% között változik azon román nők százalékaránya, kiket magyar férfiak vezettek oltárhoz. Abszolút számok tekintetében különösen a nagyobb városokban szembeötlő a román feleséget választott magyar férfiak magas aránya. Vájjon az ezúton ígérkező könnyebb érvényesülés lehetősége, vagy pedig a csökkent nemzeti öntudat — ami leginkább az ipari munkásság nemzetközi ideológiájával nyerhetne magyarázatot, — okozója e körülménynek, nehéz eldönteni; valószínűleg mindkét tényező jelentőséggel bír. Olyan városokban viszont, ahol a románság alkotja a többséget, a magyar férfiak román nőkkel kötött házasságai kiszámúak. Kétségtelenül indokolja e tényt az, hogy ahol megfelelő számú egzisztenciaképes román fiatalember él, a másodrendű sorba vetett magyarok háttérbe szorulnak.

Még visszatérünk arra az aránytalanságra, ami a házas-társ megválasztásánál a magyar férfiak és nők között saját fajtájukhoz való ragaszkodás tekintetében fennáll. A románok a magyar nők e „férfirablás“-nak nevezett magatartását azzal magyarázzák, hogy a magyar nők jobb anyagi viszonyok közé akarnak jutni, ezért választanak nagyszámban román férjet; nézetünk szerint azonban az erdélyi városi magyar fiatal férfilakosság nagymértékben kényszerül elhelyezkedési, illetőleg gazdasági okokból elvándorlásra (1920)—26 között a Csonkaországba, azóta az Ókirályságba) s így az otthon maradt magyar hajadonok saját fajtabéli jelöltek hiányában vállalják a vegyesházasságok — nem minden tekintetben előnyös — megoldását. Bizonyítják e tényt 1. táblázatunk adatai, mely szerint 55.794 magyar leány ment férjhez s csak 48.217 magyar férfi nősült, de ezek közül is 8.533 más nemzetiségű feleséget választott. Egyébként, ha a

férjek foglalkozási viszonyai szerint tagoljuk a vegyesházasságokat, e tételt fokozottan bizonyítva látjuk.

3. A férjek foglalkozása a vegyesházasságokban.

Férj nemzetisége	Férj foglalkozása	Feleség nemzetisége										Összesen
		magyar		román		német		zsidó		egvéb.		
		a. sz.	o/o	a. sz.	o/o	a. sz.	o/o	asz.	o/o	asz.	o/o	
magyar	állami tisztviselő	2.937	82.2	309	8.6	241	6.7	45	1.3	42	1.2	3.574
	magán	2.183	80.8	158	5.8	267	9.9	73	2.7	20	0.8	2.701
	kat. tiszt és altiszt	86	74.1	16	13.8	11	9.5	2	1.7	1	0.9	116
	szabad foglalk. . .	2.000	84.4	141	6.0	130	5.5	82	3.5	16	0.6	2.369
	iparos	21.553	81.5	2.749	10.4	1.737	6.6	255	1.0	162	0.5	26.456
	mezőgazda	4.248	89.8	371	7.8	85	1.8	8	0.2	20	0.4	4.732
más foglalk. . . .	6.677	80.8	933	11.3	511	6.2	93	1.1	55	0.6	8.269	
román	állami tisztviselő	2.135	23.2	6.274	68.1	546	5.9	118	1.3	137	1.5	9.210
	magán	533	27.6	1.162	60.1	182	9.4	40	2.1	15	0.8	1.932
	kat. tiszt és altiszt	546	15.3	2.700	75.8	232	6.5	40	1.1	42	1.3	3.560
	szabad foglalk. . .	490	22.6	1.494	68.8	133	6.1	40	1.8	14	0.7	2.171
	iparos	4.637	32.2	3.524	59.1	1.045	7.2	86	0.6	127	0.9	14.419
	mezőgazda	566	8.4	6.024	89.9	61	0.9	7	0.1	43	0.7	6.701
más foglalk. . . .	1.697	22.7	5.243	70.3	423	5.7	36	0.5	62	0.8	7.461	

Feltűnő nagyszámban csak román iparosok vettek magyar leányt feleségül, már pedig a román kisiparososztály jelenlegi helyzete éppen nem mondható kedvezőnek. Táblázatunk egyébként rávilágít az erdélyi városi román és magyar lakosság foglalkozási megoszlásának arányaira is. Bár a városi magyar lakosság száma meghaladja a románokét, háromszor annyi román köztisztviselő, harmincszorannyi katonai egyén, másfélszerannyi földbirtokos köthetett házasságot, mint ugyanazon kategóriabeli magyar. Csupán iparososztályunk (munkásság) képvisel lényegesebb számbeli fölényt a románokkal szemben.

A vegyesházasságok következményei tekintetében Ramneantu adatokat még nem közölt, bár azok összegyűjtése folyamatban van. Néhány előzetes megállapítást mégis megkockáztatott. Ezek legfontosabbja, hogy vegyes házasságokban a magyar nők általában megőrzik etnikai jellegüket, legtöbb esetben gyermekeiket magyar szellemben nevelik, sőt férjeiket is igen gyakran magyarérezelművé teszik. Nem óhajtunk e feltételezésekkel vitába szállni, míg azokat adatokkal nem támasztják alá, de az évek óta minden téren jelentkező, minden eszközt igénybevevő elrománosító politika erős kételeyeket támaszt azok helyessége tekintetében. Nem térünk ki ama megállapítás komolyságára sem, hogy a román-szék-

kely vegyesházasságok biológiailag előnyösek, — a vérkép-
leti rokonság miatt (?), — míg ugyanakkor az egyéb ma-
gyarság kedvezőtlen biológiai hatásáról panaszkodik a
szerző. Ellenben más okból vesszük határozottan örömmel
tudomásul a vegyesházasságok csökkentésére irányuló ro-
mán törekvéseket: az erdélyi magyarságot ezen az úton csak
vesztések érhetik, hisz tapasztalataink szerint akár a ro-
mán férjjel, akár a román feleséggel kötött házasságból szár-
mazó gyermekek legnagyobb része román iskolákban nevel-
kedik; ha tehát a magyar nyelvet otthon meg is tanulná, az
iskolában beléoltott szellem feltétlenül arra vezet, hogy fo-
kozatosan elrománosodjék. Ezt a folyamatot az elhelyezke-
dés körüli etnikai megkülönböztetések csak fokozzák. Csat-
lakozunk tehát a román vegyesházasságellenes mozgalom-
hoz, de élénken tiltakozunk a már megkötött vegyesházás-
ságok erőszakos és teljes elrománosítása ellen, amit fenti
megállapításaik kapcsán a románok megvalósítani óhaj-
tanak.

Csűrös Miklós.

ROMÁN PÁRTOK — MAGYAR SZAVAZATOK.

A „Kisebbségvédelem“ első számában tárgyilagos és
minden tekintetben helytálló képet nyertek az olvasók ar-
ról, hogy a legutóbbi román választásokon elért magyar
eredményeknek milyen jelentőséget tulajdoníthatnak. A
cikk¹⁾ írója az eredmény elismerése mellett megállapítja,
hogy „a Magyar Pártra esett szavazatok aránya minden me-
gyében és minden választásnál alatta marad annak a népi
arányszámnak, amelyet az 1930. évi román népszámlálás
állapított meg.“

Ennek az elvitathatatlan ténynek magyarázatához sze-
retnének olyan adattal is szolgálni, amelyre a határon túl élő
testvéreink aligha gondolhatnak.

Az természetes, hogy az erdélyi magyarság soraiban is
akadnak, akik a marxista eszméktől áthatottan, nem haj-
landók olyan polgári pártot támogatni, amely elsősorban a
nemzeti gondolat szolgálatában áll. Ez érthetővé teszi, hogy
olyan helyeken, ahol nagy az ipari munkásság, a román ve-
zetés alatt álló szociáldemokrata párt is szerez magyar sza-
vazatokat, de hogy nem ezek rontják le túlságosan azt az
arányt, amely a Magyar Pártra esett szavazatok és a népes-

¹⁾ Sz. A.: A román választások magyar tanulságai. Kisebbségvédelem,
I. sz. 32—35. l.

ségi szám között mutatkozik, azt egy példával azonnal igazolhatjuk.

Temesváron, ahol igen nagy az ipari munkások között a magyarok száma, a legutóbbi (1937) választáson a szociáldemokrata pártra összesen 560 szavazat esett, vagyis a leadottak 4.25%-a. Ebből, ha a népi arányt vesszük alapul, legfeljebb 200 lehetett a magyar, vagyis itt a Magyar Párt másfél százalékot veszített a maga 3.581 szavazata és 27.20%-a mellől.²⁾ Ezzel szemben a legmagyarabb vármegyében, Udvarhelyben, ahol az összlakosság 93%-a magyar, a Magyar Párt a szavazatoknak csak 34.97%-át kapta, holott marxista alapon álló pártoknak itt jelöltjük sem volt, vagyis a hiányzó magyar szavazatok mind román pártokra estek.

Hogy miért, ennek szeretnénk olyan magyarázatát adni, amelyet a határokon túl aligha ismernek.

Az közismert, hogy a hatalom birtokában lévő pártnak vannak eszközei ahhoz, hogy a magyar vidékeken a maga részére jelentékeny számú szavazatokat szerezzen. És hogy ezeket igénybe is veszi, azt ismét Udvarhely megye adataival igazolhatjuk legjobban. Itt a liberális párt 1926-ban, amikor ellenzéken volt, az összes szavazatoknak csak 2.51 %-át szerezhette meg, ellenben 1927-ben, a hatalom birtokában, 79.55%-át, 1928-ban a Maniu által megrendezett választásnál már csak 0.82%-át kapja, hogy azután 1931-ben szövetkezve a pártot nélkülöző Iorga kormánnyal, ismét a szavazatok 58.30%-át nyerje el. Egy évvel később, a Vajda által vezetett választásoknál megint csak 1.73%-hoz jut, de két év múltán, a hatalom birtokában ismét 66.22%-kal dicsekedhetik.

Ehhez a jelenséghez bővebb magyarázatot adnunk felesleges. De már ahhoz igen, hogy 1928 óta nem volt választás, amelynél ebben a vármegyében a Magyar Párt és a mindenkori kormánypárt mellett legalább is 6—7 más román ellenzéki párt ne kapott volna egyenkint néhány száz magyar szavazatot.

1928-ig a Magyar Párton és a kormányzó párton felül még csak két ellenzéki párt jelentkezett szavazatokért. Mi nyújtott tehát annyi román pártnak azóta reményt, hogy a 93%-ban magyar vármegyében is szavazatokhoz jutnak?

Erre feleletünk: az a különös intézmény, amelyet „ideiglenes tanács“ (comisia interimara) néven ismerünk.

A Iorga-kormány uralomra jutása után azonnal feloszlatta a választott képviselőtestületeket és a városok és községek élére kinevezett tanácsokat tett. És bár az ellenzéken mindenik román párt élesen elítélte ezeknek működését és

²⁾ Az egész lakosságnak kb. 33%-a a magyar (1935-ben 25.236).

fenntartását, az ideiglenes tanácsok állandósultak és ők vezették mindazon városokban és községekben a közigazgatást és kezelték a közvetlenül érdekeltek ellenőrzése nélkül a közvagyonot, amelyekben választás esetén nem az illető kormány jutott volna többséghez.

Az ideiglenes tanácsok tagjai azokból kerültek ki, akik a kormányra jutott párt hívei voltak. Miután pedig egy évtized alatt időlegesen hatalomhoz jutottak mindazok az államférfiak, akik pártot szerveztek (Iorga, Lupu, Argetoianu, Iunian, Cuza, Goga, stb.), ezek mindenikének kortesei, illetve helyi megbízottjai hirdették, hogy ha az ő pártjuk jut a hatalom birtokába — ami már küszöbön áll —, az ideiglenes tanács tagjai azok lesznek, akik most a választásoknál a párt ajánlási ívét aláírják és a párt érdekében egyébként is tevékenykednek.

Csodálhatjuk-e, hogy a könnyű vagyonszerzés lehetősége, a községi közigazgatásban a meg nem érdemelt hatalom birtokának reménye elkápráztatta a gyengébb jelleműeket? A példának felhozott Udvarhely vármegyének 135 községe van. Ha tehát minden egyes községben mindegyik ellenzéki román párt csak három ilyen gyenge jelleműt szerzett, úgy 2.500 körül volt azoknak a száma, akik a magyar nemzeti gondolatot cserben hagyták.

A Magyar Párt tehát nemcsak azért harcolt szakadatlanul az ideiglenes tanácsok rendszere ellen, mert ezek a mindenkori kormányhatalom olyan eszközei voltak, amelyek a legmagyarabb megyék magyar kulturális érdekeit figyelembe nem vették, hanem azért is, mert ezek mindjobban megmetyélezték az anyagiasabban gondolkozó gyengébb jelleműeket és ezzel az általános politikai erkölcs szintjét süllyesztették.

A magyar-román vegyeslakosságú községekben az ellenzéki román pártok magyar szavazatokat sokkal gyérebben kaptak, mert itt az ideiglenes tanácsokba magyarok úgysem kerültek. Ahol pedig a magyarság elszórtan él a nagy román tömegek között, ott a Magyar Párt szavazatainak száma már eléggé közel jut a népi aránynak megfelelőhöz is.

Hogy egy példát említsünk: Severin-megyében, amely a volt Krassó-Szörény vármegye keletibb részében alakult, az 1930. évi népszámlálás 239.329 lakos közül csak 15.823 magyart talált, vagyis az összlakosságnak csak 6.6%-a a magyar. Itt a legutóbbi választásnál a Magyar Párt 2.461 szavazatot kapott, vagyis a magyar lakosság 15.5%-ának szavazatát. Tekintettel arra, hogy ebben a vármegyében összesen 53.940-en szavaztak le, vagyis az összlakosság 22.5%-a, a magyarok közül pedig igen sokan a választói névjegyzékekből kihagyták; megállapíthatjuk, hogy ebben a vármegyében — hasonlóan, mint másokban is, ahol szór-

ványokban él a magyarság, — a Magyar Pártra esett szavazatok a népi arányt megközelítik.

Ez bizonyítja, hogy a Magyar Párt szervezete megtette, amit tehet, de kizárólag erkölcsi eszközeivel nem győzedelmeskedhetett ott, ahol hatalmi eszközök, vagy anyagi előnyökkel kecsegtető ígéretek érvényesültek.

Jakabffy Elemér dr.

I R O D A L O M .

Steier Lajos: A tót nemzetiségi kérdés 1848—49-ben. I.—II.

Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. Budapest, 1937. (670, 787 l.)

A felvidéki nemzetiségi kérdés nemrég elhunyt nagyérdemű kutatója imént megjelent posthumus munkájával nagy szolgálatot tett a magyar történettudománynak s eredményeit ezenfelül a maga számára elsősorban a magyar kisebbségtudomány értékesítheti, hiszen a jelen és a múlt összefüggései a kisebbségi kérdés területén is nyilvánvalók. Óriási az anyag, amelyet *Steier* Eajos földolgozott és ha a későbbi kutatásnak is maradt még föladata, ez már inkább újjáértékelés és a kisebbségi kérdés történeti egészébe való szemléleti beillesztés. *Steier* Lajos nemcsak a felvidéki tót mozgalmakat dolgozta föl a legapróbb részletességgel, de mély betekintést enged az akkori politikai viszonyokba is. Megvilágítja az 1848-as felvidéki szellemi és politikai állapotokat, foglalkozik a tót nemzeti ébredés autochton erőivel és a feléje ható idegen befolyásokkal s különösképp bő teret szentel a cseh hatások ismertetésének. A magyar kutatás számára már csak adatközlései, kiterjedt levéltári kutatásai miatt is nélkülözhetetlen *Steier* munkája, mely hatalmas magyar, német, cseh és egyéb anyagot, szakirodalmat a magyar kutatók közül úgyszólván először dolgozott föl. Természetszerűleg fölfogási különbségek akadnak, de ezek már az értékelés eredményei *Steier* Lajos munkájának eredményei a kisebbségi kérdések tárgyalásánál is jól használhatók. Számos oly tétellel találkozunk a csehszlovák politikai publicisztika, propaganda és történetírás területén, amelyet *Steier* munkája segítségével könnyebben visszautasíthatunk, mint talán eddig. A jelen számára így hajt hasznót a múlt ez alapos földolgozása, amely megtanítja az olvasót, mint éltek már száz év előtt és mint fejlődtek azután mai méretükig a különféle kisebbségi problémák, mint hatottak már korán közre a magyarországi nemzetiségi kérdés alakulásában idegen és ellenséges erők. Így a kisebbségi kérdés politikuma szempontjából is fölbecsülhetetlenek a könyv tanulságai.

G. L.

Josef Chmelar: Die nationalen Minderheiten in Mitteleuropa.

Orbis Praha. 1937. 127 l.

A szerző Közép-Európa tizenkét államának nemzeti kisebbségeit ismerteti. Feladatát egyszerűen oldotta meg. Az utolsó fejezetben (119. és köv. lapok) az államokat aszerint csoportosítja, hogy milyen sorsban részesítették a kisebbségeket. Néhány típusát mutatja be annak a kisebbségi uralomrendszernek, mely a világháborút követő húsz év alatt kifejlődött. „Jó“ államok azok, amelyek mindent megadnak a területükön élő népcsoportoknak, E „jó“ államok általában a kisantant államai, de különösképpen a Csehszlovák köztársaság. Utána Románia következik, mely ugyan kimondottan kisebbségi jogokat nem ismer, de megszemenő (!) kedvezményeket biztosít részükre. Meglepetéssel olvassuk például, hogy a román állam, már 1922 óta, rendszeresen nagyobb összeggel támogatja az erdélyi egyházakat, mint számarányuk szerint megilletné (51. old.). Vegyes jellegű államok Lengyelország, Ausztria és Jugoszlávia, amelyek legalább látszat szerint elismerik a kisebbségi jogokat Azonban sötét az elnyomó államok lelke. Ezek visszaéltek a bizalommal, amelyben részesültek. Szerző idesorozza Németországot, Olaszországot és Magyarországot. Ekkora merészségre elnémul már csodálkozásában a kritikus...

G. L.

Hodinka Antal: II. Rákóczi Ferenc fejedelem és a „gens fidelissima“.

A Felvidéki Tudományos Társaság új kiadványai. I. sorozat 4. sz. Pécs, 1937. (64 l.)

A Felvidéki Tudományos Társaság részletmunkákból alakuló tanulságos kiadványsorozata két új munkával szaporodott. Az egyikben *Hodinka Antal* egyetemi tanár, a rutén történet és a magyar-rutén kapcsolatok úttörő kutatója foglalkozik *II. Rákóczi Ferenc* és a rutén nép kapcsolataival. Idézi *Rákóczi* emlékiratainak a rutén nép iránta való ragaszkodásáról szóló szép részleteit. Egy alapos összeállítás faluról falura mutatja ki a rutén jobbágyokat, akik résztvettek *Rákóczi* szabadságharcában. Ez a részletes adatközlés bizonyosan nagy hasznára lesz a magyarországi rutén kérdés kutatóinak és nem egy vonatkozásban fényt derít a magyarság és a nemzetiségek viszonylataira is. Igen figyelemreméltó gazdaságtörténeti utalásokból kiderül, mint áldozta minden vagyonát a rutén nép a szabadságharcért. Adalékokat nyerünk a zsidóságnak a Ruténföldön való jelenlétéről is. Egészben véve a munka a magyar-rutén sorsközösség igen derék és szép bizonyosága.

G. L.

Ljux Gyula dr.: Nyelvi adatok a délszepesi és dobsinai német nép településtörténetéhez.

U. a. sorozat 5. sz. Pécs, 1938. (110 l.)

Lux Gyula tanulmánya nyelvtörténeti eszközökkel kívánja tárogatni a Felvidék településtörténetének kutatása körül megindult munkálatokat. Fontos kultúrterületet dolgoz fel: a Szepesség német népének településéhez hoz becses adatokat. Vizsgálja a beköltözés irányát és a vándorlás vonalát is. Elsősorban a Dobsina körül élő német nép, valamint a déli Szepesség népének viszonyival foglalkozik. A dobsinai, délszepesi és az idecsatlakozó mecenzéfi németeket közösen *Gründler*-eknek nevezik; a dobsinai és mecenzéfi németek a délszepesi német néppel egy nyelvi egységet alkotnak. A munka az eredetkutatás szolgálatában áll; a földolgozott anyag elégtelensége és a még megoldatlan föladatak miatt nem is törekszik végleges megállapításokra. Fölhasználja a magyar és német nyelvtudomány eddigi eredményeit, valamint a német és magyar népiségkutatás előmunkáit is. Foglalkozik a szepességi latin-vall on településekkel, majd ama nézetének ad kifejezést, hogy a dobsinai és délszepesi nép valószínűleg bajor és kelet-középnémet-érchegységi eredetű; erre utalnak a nyelvtörténeti és nyelvöldrajzi adatok. Ha *Lux* Gyula munkája főképpen a nyelvészeti szakköröknek is szól, tanulságait nem nélkülözheti sem a történeti, sem a kisebbségpolitikai szemlélet és kutatás.

G. L.

Erna Piffl: Deutsche Bauern in Ungarn.

Mit einführenden Beiträgen von Professor Dr. Arthur Haberlandt, Wien und Dr. Ernst Rieger, Münster i. W. — Verlag Grenze und Ausland, Berlin, 1938. 64 l.

Egy osztrák festőművész nő Magyarországon járt és most szépen illusztrált kötetben számol be a magyarországi németség körében tett tapasztalatairól. Bár etnográfiai-művészeti tárgyú műve elsősorban az itteni német népcsoportok műveltségének emlékeit gyűjti össze, a finoman kiállított kötet politikai cselekedet is. Jellemző megnyilvánulása a mai német kisebbségpolitikai gondolkodásnak, mely többé már nem éri be azzal, hogy a birodalomban tömörült németséget tartsa a magáénak, de szellemi és faji érdeklődésével túltekint a határokon. Erna *Piffl* munkája, ha teljességre nem is tarthat számot, jelentős mértékben szolgálja ezt a német népi érdeklődést. Elöljáró szavaiban maga ismerteti munkája módszerét: a magyarországi sváb falvakat kereste föl, lépésről lépésre nyerte meg az ottani nép bizalmát, résztvevő életükben, örömeikben, bánatukban és eltávozása után sem szakította meg velük a kapcsolatokat. Ahogy ottléte alatt is közrehatott a

nemet tudat ébresztésében, népi munkáját állandó levelezéssel folytatja tovább. A szép illusztrációk közötti magyarázó szövegek arról tanúskodnak, hogy a magyarországi németség lakóhelyét és települési területét a német közvélemény német „néptalajnak” tekintti. Nyilvánvaló itt egy zárt közösségre való törekvés és az autochtón német jelleg kihangsúlyozása.

A két bevezetésíró közül minket Ernst *Rieger* ismertetése érdekelt, aki foglalkozik röviden a magyarországi németség történetével, melyet Budának a törökök alóli felszabadításával kezd el: ezt a felszabadulást főleg német munkának tekinti és azután arra tér rá, mint küldötte el Németország gyermekeit, hogy teremtsek újjá az elpusztított földet. Ez az egyoldalú településtörténeti rajz nem foglalkozik a magyarságnak a telepítés kÖTüli szerepével, valamint azzal, mennyiben változtatta meg az ország nemzetiségi képét a település és milyen politikai viszonyok következménye volt; ellenkezőleg: úgy tűnik föl, mintha Magyarországon nem is lettek volna magyarok s csak a magyarországi németség érdeme az itteni föld civilizálása és lakhatóvá tétele. A magyarországi németség paraszti életformájának ismertetése után arról beszél, mint hozta közel Európa szétszórt németjeit a világháború nagy élménye és mint tudatosította bennük a német gondolatot. Magyar szempontból sajnálatosnak kell mondanunk a felejtést, melyben a német-magyar kapcsolatok részesülnek, hiszen ezek ismerete nélkül a külföldi szemlélő előtt a magyarországi német kérdés nem érthető. Figyelemreméltók a különböző magyar tájak új német nevei: „Schwäbische Türkei”, „Schomodei” stb. Ha íá meg is marad művészi és etnográfiai területeken, bizonyos érdekes adaléka a magyarországi német kérdés alakulásának és a vele kapcsolatos új szemléleti módoknak.

Arthur *Haberlandt* bevezetése elsősorban a magyarországi németség néprajzi kérdéseivel foglalkozik, amint a szerzőnő is szigorúan megmarad ezen a területen.

G. L.

Otto Albrecht Isbert: Volksboden und Nachbarschaft der Deutschen in Europa.

Julius Beltz, Langensalza-Berlin-Leipzig. 1937. 153. 1.

E csinos kézikönyvet szerző iskolai használatra szánta. Az össznémetiséget következőképpen tagolja: belterületi, határmenti és külföldi, illetve sziget-németség. Ahol németek művelik a földet, ott német néptalajról beszél. A műveltség a környező vidékre is kisugárzik és megteremti a német kultúrtalet. Ezután következik a német néphatárok földrajzi leírása. Északon: dán; nyugaton: holland, belga, francia; délen: svájci, olasz; délkeleten: horvát, magyar; keleten: szlovák, cseh, lengyel és litván területek szegélyezik. Hasonló beosztásban részesül a szigetnémetség is. A Duna-

medence németiségét „Donauschwaben“ fogalma alá csoportosítja. Súlyosan tendenciózus az a megállapítása, hogy ezeket a trianoni békeszerződés mentette meg az elmagyarosítás veszélyétől s így másfél millió német (?) köszöni nemzetiségi életét Magyarország megcsonkításának. Hiszen közismert, hogy a régi Magyarország peremvidéki németiségének kompakt tömegei szívósan tartották népiségüket, de a többi németeket sem fenyegette jobban a felzívódás veszélye, mint most az utódállamokban. G. L.

S Z E M L E .

A székely kultúraautonómia.

A Románia által 1919 dec. 9-én aláírt kisebbségi szerződés 11. §-ában Románia hozzájárult ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.¹⁾

A békeszerződések kapcsán aláírt kisebbségi szerződéseknek, melyek sablonos és túl általános voltak miatt annyi jogos kritikát váltottak ki, ez a paragrafus egyik legérdekesebb és eredeti intézkedését jelenti. Feltűnő ezek után, hogy mindmáig, közel két évtized alatt a székely kultúraautonómia megvalósításáról, de annak még csak követeléséről is igen keveset hallottunk. Napilapokból értesültünk ugyan néha arról, hogy az erdélyi magyarság vezető köreiben vita folyik a szerződésben biztosított autonómia megvalósításának lehetőségei felől, de a román kormány egyáltalán nem valósította meg az autonómiának semmiféle formáját a Székelyföldön.

Csak a legutóbbi években, amikor a külpolitikai események következtében a kisebbségi kérdés nemzetközi politikai téren is eddig soha el nem ért jelentőséget nyert, olvastunk arról, hogy az erdélyi magyarság politikai szerve: a Magyar Párt programjába vette a kultúraautonómia megvalósításának kiharcolását.

Ezekután a romániai kisebbségi kérdéssel s különösen az ottani magyarság ügyeivel foglalkozó szakkörök, de a kisebbségi kérdés iránt érdeklődő nagyközönség is várakozással tekintett az *Erdélyi Férfiak Egyesületének* folyó év tavaszán tartott előadás-sorozata elé, melynek egyik estjére a rendező egyesület a székely kultúraautonómia megvitatását tűzte ki. A rendező egyesület azt a célt tűzte maga elé, hogy ebben az eddig elhanyagolt és belső vitákra vezető kérdésben az ellentétes álláspontok nyílt szembeállí-

¹⁾ „La Roumanie agree d' accortler. sous le controle de l'État roumain, aux communautés des Szeckler et des Saxons, en Transsylvanie, l'autonomie locale, en ce qui concerne les questions religieuses et scolaires.“

tásával és a kérdés alapos ismerőinek megszólaltatásával a magyar közvélemény helyes ítéletalkotását és állásfoglalását ebben az aktuális és nagyjelentőségű kérdésben megkönnyítse. Előadókul az Egyesület *Makkai* Sándor volt erdélyi ref. püspököt, továbbá *Zágoni* Istvánt, a Keleti Újság szerkesztőjét és *Rónai* Andrást az Államtudományi Intézet titkárát kérte fel; a vitaest vezetését pedig *Szász* Zsombor, volt képviselő, az erdélyi kisebbségi kérdés jeles ismerője vállalta.

Makkai Sándor lemondása folytán elsőnek *Zágoni* István ismertette az erdélyi magyarság vezető rétegének felfogását a kulturautonómia értelmezéséről és a megvalósítás problémájáról. Vázolta a magyarság egyes csoportjainak állásfoglalását a kulturautonómia gondolatával szemben és kiemelte, hogy e kérdés tekintetében meglepően éles ellentétek alakultak ki a magyarság körében. A nem székelyföldi magyarság egyenesen a saját létérdekei ellen irányuló törekvésnek tekintette a székelyföldi kulturautonómia követelésének hangoztatását, az egyházak pedig a maguk autonóm iskoláit féltették egy nem felekezeti, hanem nemzeti jellegű kulturautonómia megvalósításától. Közben az események haladtak és a Székelyföld kulturális helyzete mind elszomorítóbb képet mutatott. Bár az autonómia megvalósításának lehetősége a román kormányok ellenséges magatartása folytán minimálisnak látszott, egyes magyar körök ellenállása miatt sem a Magyar Párt, sem más szervezet a megvalósítás érdekében még csak a kísérletezésig sem jutott el. Csak az utóbbi időkben volt véleményváltozás tapasztalható mind szélesebb körökben az autonómia gondolata és esetleges megvalósításának következményei tekintetében, s ma ott tartunk, hogy mind kevesebb ellenkezés hangzik el azoknak <a felfogásával szemben akik a mai külpolitikai helyzetet alkalmasnak látják arra hogy a romániai kisebbségi szerződés ezen különleges rendelkezésének a magyarság kulturális fejlődését biztosító megvalósítását kiharcolhassák.

Rónai András ismertette az autonómiát ellenzők 3 főérvét, melyek: 1. megosztja a magyarságot, 2. összeütközést teremt az egyházak funkcióival; 3. elébe vág egy, az egész magyarságot felölelő megoldásnak. A három főérvet egyenként vizsgálva, statisztikai adatokkal kimutatta, hogy az erdélyi magyarságot már települési viszonyai is ténylegesen megosztják Erdélyben és a kisebbségi kérdésnek bármily ideális megoldása esetében különböző szervezetek és jogszabályok létesítendők és létesíthetők a homogén magyar lakosságú területeken, a nemzetiségileg gyorsan változó képet mutató nagy városokban és a magyar szórványokban. Ami az egyházak szerepét és térvészését illeti, már a mai tényleges helyzet az, hogy a romániai magyarság oktatásügye 60—90% -ban kicsúszott a magyar jellegű egyházak kezéből. Az általános rendezés elsőbbségével szemben fel kell hozni azt, hogy kulturális szempontból a magyarság a legkétségbeesettebb helyzetben éppen a Székelyföldön van. A több mint félmillió főt kitevő, egy tömbben élő székely nép,

mely az erdélyi magyarság jövő fennmaradása szempontjából a legnagyobb jelentőséggel bír, ma a legkegyetlenebb románosító törekvések járna alatt nyög. Még ha egy általános rendezést elodáznánk is vele, akkor is legsürgősebben segítségére kell sietni a székelyföldi magyarságnak. De szó sincs arról, hogy a székely kultúraautonómia megvalósítása elodázná, vagy éppen megghiúsítaná egy általános rendezés ügyét. Ellenkezőleg, a székely autonómia napirendre tűzése aktuálissá tenné a többi kisebbségi problémákat is, másfelől pedig erősítvén az erdélyi magyarság egy tekintélyes részét, magátólérthetően erősítené és akcióképesebbé tenné Erdély egész magyarságát is.

Szász Zsombor, az értekezlet elnöke, az előadókéval ellentétes álláspontot foglalt el. Meggyőződése szerint a székely kultúraautonómia megvalósításának követelése két részre szakítaná az erdélyi magyarságot. Megemlítette, hogy bár ő a békeszerződés és kisebbségi szerződések létrejöttének kulisszatitkait alaposan tanulmányozta és eléggé ismeri, nem tudta megállapítani, hogy kinek az indítványára és hogyan került a székely kultúraautonómiáról szóló cikkely a romániai kisebbségi szerződésbe. Semmiesetre sem magyar kérésre és magyar indítványra. Inkább hajlandó valószínűnek látni azt, hogy a magyarok érdekeivel ellentétes érdekek kívánták a székelységnek ezt a megkülönböztetését és éppen ezért e joggal való élés az erdélyi magyarság érdekeivel ellentétes következményekre vezetne.

A két előadó rövid válasza után *Szász Zsombor* a vitaértekezletet azzal rekesztette be, hogy a közönségnek módjában áll, hogy a szakszerű előadások nyomán maga formáljon ítéletet és véleményt e fontos kérdésben.

Szlovenszkó autonómiája és a magyarság.

Az *Erdélyi Férfiak Egyesülete* kisebbségi előadásorozatában március 18-án *Flachbarth* Ernő, *Gogolák* Lajos, *Kardos* Béla e címen tartottak előadásokat. Az előadóülésen *Márfy* Albin, az Államtudományi Intézet igazgatója elnökölt.

Flachbarth Ernő ismertette a szlovenszkói autonómista törekvések történetét a nacionalizmus korának kezdetétől máig; külön foglalkozott a magyarországi szlovákság terveivel, melyek 1848-ban és 1861-ben szlovák tartományt akartak a felsőmagyarországi megyékből létesíteni. A francia egységes nemzetállam-koncepció alapján álló magyar felfogás, mely különben megfelelt a magyar fejlődésnek, nem ismerhetett el kollektív nemzetiségi jogokat közjogi és területi alapon, mint ahogy EuTÓpaszerte ekkor még idegen volt a területileg szervezett kollektív nemzeti egyéniség gondolata az egységes nemzetállammal szemben. Az 1868-as magyar nemzetiségi törvény egyéni alapon, az egyéni szervezkedés alap-

ján a nemzetiségeknek a legtágabb fejlődési lehetőséget biztosította. Részletesen foglalkozott az 1918 utáni helyzettel, miután kiemelte a pittsburgi szerződés fontosságát s érveket sorakoztatott föl a pittsburgi szerződésnek a hivatalos csehszlovák álláspont által tagadott érvénye mellett. Hangoztatta a szlovák autonómista törekvések jogosságát s befejezőül méltatta azt a közeledést, amely az autonómia kérdésében legutóbb magyarok és szlovákok között történt.

Gogolák Lajos legelőbb Szlovenszko geopolitikai helyzetével foglalkozott és a geopolitika tudományának eszközeivel mutatta ki, hogy e terület a mai csehszlovák államiaságon belül teljesen különálló organikus test, melynek összes erőviszonyai dél felé kapcsolódnak, amely nyugat-keleti irányban összefüggéstelen és középpontalan s e középpontalan, dél felé nyitott földnek első-sorban is a szlovák nép egységes jelenléte ad külön jelleget és egyéniséget. Ezzel kapcsolatban foglalkozott a csehszlovák köztársaság nyugati felének, a Szudéták hegynégyeszőgének helyzetével. Figyelmeztetett a történeti cseh államiaság és nemzeti terület német élettérbe való kapcsolódására, s rámutatott ama körülményekre, melyek a Szudéták hegyeit, tehát a cseh nép természetes otthonát a dunai-kárpáti területtől teljesen idegen és vele össze nem függő területté teszik. Elemezte a csehszlovák államiaság mechanikus alkatát és a szlovák autonómista törekvésekben, a szlovákok és magyarok baráti kapcsolatában a külön törvényű, külön történetű és népiségű szlovenszko föld ösztönös egyéni életakarátát mutatta ki. Utalt arra, hogy a szlovák nép magát mindenkor különállónak érezte a csehektől, példákat hozva e külön szlovák történeti és táji öntudatra a szlovák irodalom régebb és újabb szakaiából. Feltárta a csehszlovák államalakulás szellemi alapjait, melyek a mai Szlovenszko földjére vonatkozólag természetjogiak voltak és a csehek és szlovákok azonosságát hirdették, holott a szlovákok éppen természetjogi alapon követelték külön nemzeti egyéniségüket. Másrészt a szudétanémetekkel szemben a történeti jogcímre történik hivatkozás. A magyar és szlovák autonómista összeállásban a táji és történeti erők organikus fejlődését és önálló alakulását méltatta a csehszlovák államalakulás mechanisztikus jellegével szemben.

Kardos Béla az autonómianak a közélet különféle megnyilvánulásaiban való szerepével foglalkozott. Részletes adalékokat hozott az iskolapolitikára éppen úgy, mint az ipar- és kereskedelmpolitikára. Az autonómia szellemének a különféle életmegnyilatkozások közötti ápolása és fejlesztése lényegesen hozzájárul a politikai autonómia gondolatának ébrentartásához is. Adatokkal világította meg, mint törekszik a csehszlovák centralizáció különböző életkörök autonóm életmegnyilvánulásainak lehető kiküszöbölésére és oda konkludált, hogy a politikai önkormányzatnak elengedhetetlen föltétele egy autonóm módon szervezett, önálló és kezdeményezésre kész társadalom, mely a centralizációval erősebb-

ben tud szembeállítani, mint hogyha minden életnyilvánulását fölülről való irányítás hatja át.

Az előadóknak *Márffy* Albin mondott köszönetét, hangoztatva a kérdés különös fontosságát és jelentőségét.

Kisebbségi értekezletek.

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet a *Láthatárral* együttesen május 12-én tartotta meg második kisebbségi kulturnapját. Mind a délelőtti gazdasági értekező, mind pedig a délutáni ifjúsági és esti irodalmi előadás a tavalyinál is nagyobb sikert könyvelhet el. A gazdasági értekezőn *Czettler* Jenő, a Budapesti Közgazdasági Egyetem tanára elnökölt és mondott bevezető beszédet. *Oberding* József György, az Erdélyi Magyar Szövetkezetek kolozsvári központi titkára a romániai magyarság, *Varga* Imre a SZMKE lévai körzetének titkára pedig a csehszlovákiai magyarság gazdasági helyzetét ismertette. Az előadásokat vita követte.

A két intézmény a júniusi könyvnapok alkalmával rendezte harmadik értekezőt. *Czettler* Jenő elnöki megnyitójában a kisebbségi magyar problémákkal való foglalkozás fontosságáról szólt, majd *Rónai* András tartotta meg előadását a kisebbségi élet tanulmányozásának fejlődéstörténetéről. *Éber* Antal bejelentette, hogy a kisebbségi magyarság gazdasági problémájának megismerése érdekében a budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 300 pengő pályadíjat tűz ki a Székelyföld gazdasági helyzetéről és intézményeiről szóló tanulmányra. Ezután *Bözödi* György, a fiatal székely író tartott előadást a Székelyföld mai társadalmi, gazdasági és szociális helyzetéről. Végül *Szollár* István, a pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet tanársegéde számolt be az Intézet működéséről.

*

A *Kulturális Egyesületek Szövetsége* április 25-én Nyíregyházán tartott rendes évi közgyűlésén *Faluhelyi* Ferenc egyetemi tanár, a pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet igazgatója a magyar nemzeti kisebbségekkel való kulturális együttműködés és a magyar Kisebbségi Intézetek fejlesztése tárgyában határozati javaslatot terjesztett elő. A javaslat hangsúlyozza, hogy a magyar nemzet számára életszükséglet az elszakított magyar nemzetrészekkel való kulturális kapcsolatok kiépítése és minthogy e kulturális kapcsolatok fenntartásának és kimélyítésének eszközei az egyetemünk mellett létesített kisebbségi intézetek, ezeknek továbbfejlesztése nemzeti szempontból elsőrendű fontosságú. A javaslat négy pontban foglalja össze kívánságait. Éspedig:

1. A kisebbségi intézetek hatékonyabb munkájának elősegítésére biztosítsák egyszeri berendezési átalány, évi átalány a kiadványok, folyóiratok költségeire és az intézet egyéb kiadásaira,

továbbá biztosítsák a segédszemélyzet intézményes rendszerezése és állami szolgálatba való kinevezése.

2. A kisebbségi intézetek vezetői állandó Együttműködési Bizottságot létesítsenek, melynek célja az egyes intézetek közötti összhang és együttműködés megteremtése.

3. Az egyetemek és főiskolák állítsanak be órarendjükbe olyan kollégiumokat, melyek az utódállamok magyarságának kérdéseivel foglalkozzanak.¹⁾

4. A magyar nemzeti kisebbségek kérdéseinek megismertetésére állítsák be szervesen és rendszeresen a rádió és a film is a nagyközönség tájékoztatása érdekében.

A közgyűlés a javaslatot egyhangú lelkesedéssel elfogadta.

Halottaink.

A kisebbségi magyarság Csehszlovákiában és Erdélyben három jeles vezető férfit veszttette el nemrégiben.

Törköly József dr. (sz. 1878) a gömöri magyarság életében játszott tevékeny szerepet. Budapesti jogi tanulmányai elvégzése után szülővárosában, Rimaszombaton ügyvédkedett és a függetlenségi párt egyik harcosa volt *Szeni-Ivány Józseffel* együtt. Az államfordulat után élére állt a gömöri magyarság nemzeti szervezkedésének és saját vagyonát is áldozatul hozta az ügynek. Az Országos Magyar Kisgazdapárt keletiszlovenszki osztályán ő végezte el a munka legnagyobb részét; majd mikor 1925-ben e párt Magyar Nemzeti Párttá alakult, Törkölyt választotta országos elnökéül és egyben az 1925-ös választásoknál a szenátusba is beküldte. 1929-ben képviselői mandátumot kapott, 1935-ben ismét szenátusi tag lett; e tisztről 1937 elején mondott le betegsége miatt. Egész pályáján mintaképe volt a fáradhatatlan kötelességteljesítésének. Közéleti működésében az az elv vezette, hogy a Szlovákiába szakadt magyar nemzetrésznek legelőbb is gazdaságilag kell megalapoznia életét. Ez az elgondolás készítette a szövetségi törvényjavaslat elkészítésére, ami hatalmas kodifikációs munka volt. Javaslattal készített a szlovákiai és a kárpátaljai bírósági járások területének beosztásáról is. Az állampolgárság megszerzéséről szóló 152. törvény (Lex Dérer—Szeni-Ivány), szintén jórészen az ő munkája. A gazdák tehermentesítését célzó javaslatból, melyen sokat dolgozott, nem lett törvény, a földművelésügyi kormány a gazdaadósságok rendezésének feltételeit a Tör-

¹⁾ Itt említjük meg, hogy a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Tanácsa, Kolosváry Bálint ny. r. tanár és társainak 1937-ben előterjesztett javaslatára, mellőzhetően szükségesnek ítélte, hogy a magyar egyetemeken és főiskolákon az elszakított területekkel foglalkozó kollégiumok tartassanak. A budapesti Tudományegyetem tanrendjébe egyelőre heti 2—3 órás kollégium beillesztéséről van szó, valamennyi Kar hallgatói részére. Az Egyetem Kisebbségjogi Intézete emellett a nagyközönség meghívásával tartott előadássorozatait a jövőre is megrendezi.

köly József által lefektetett alapelvekre akarja ma helyezni. A kormány ismételten feloszlatta Törköly alkotását, a Gömör-Nógrádi Gazdasági Egyesületet; de a példán tanulva, Törköly kidolgozta az egyesületi jog reformjára vonatkozó hatalmas törvényjavaslatát. Egy másik javaslata az elnemzetietlenítéseket kívánja bűncselekménnyé nyilvánítani. A prágai magyar diákmenza 19 Törköly alkotása. 1927-ben a magyar hallgatókat kiutasították a cseh Akadémiai Házból és ekkor Törköly széleskörű társadalmi akciója tette lehetővé, hogy 1928 második szemeszterében a prágai magyar diákság saját asztalánál, magyar környezetben étkezhetett.

Másik nagy halottja a csehszlovákiai magyarságnak a 72 éves korában elhunyt *Balogh Elemér* református püspök. 1866-ban született Székesfehérvárott. A dunántúli környezetben felnövekedve, mint teológus hosszú tanulmányutakat tett Nyugat-Európában, majd Erdélyben működött. 1895-ben került Pozsonyba és ettől fogva élete összeforrott a felvidéki magyarság sorsával. Sokat tett a pozsonyi református magyarság ügyeiért. 1921-ben választották meg a dunáninnyi református egyházkerület püspökévé, 1929 óta pedig a konventi lelkészelnöki méltóságot is ő töltötte be. 1921-ben meglátogatta az amerikai magyar telepeket. Sokat foglalkozott a református magyarság szociális ügyeivel. Élete utolsó alkotása a pozsonyi református magyar diákinternátus létesítése. Püspöksége idején létesült a kiskoszmályi árvaház a losonci magyar teológia, a komáromi református tanítóképző. Nagy könyvgyűjtő volt, aki jelentős szerepet játszott a szlovákiai magyar szellemi élet irányításában.

Az erdélyi magyar kisebbség halottja *Grandpierre Emil* dr. Az erdélyi magyarság 1918 utáni politikai életének első szakaszában játszott jelentős szervező és vezető szerepet. Az összeomlás után a Magyar Szövetség alelnöke volt, majd ennek feloszlása után a Magyar Nemzeti Párt és a magyar pártok egyesülése után a Magyar Párt ügyvezető alelnöke volt. A szervezés aprólékos, gondos és elmélyedő munkáján túl sok része volt a kezdődő erdélyi magyar irodalmi élet alakításában is. A „Pásztorúz“ és a „Magyar Nép“ folyóiratok neki köszönhetik nevükkel együtt azt is, hogy olyan értékes szerepet tölthettek be a kisebbségi magyarság irodalmi nevelésében. A román közvélemény előtt Grandpierre Emil szervező tevékenysége nem lehetett rokonszenves. Különösen felrították neki az összeomlás idején betöltött kormánybiztosi szerepét, azt, hogy a teljes felbomlás napjaiban igyekezett a széthulló magyarságot összefogni. Minden ténykedését bizalmatlanul fogadták. 1923-ban egyik aláírója volt a csúcsai paktumnak, amely igazolni látszott a kisebbségi magyarság ama szándékát, hogy a román közéletbe bekapcsolódjék. 1925-ben távozott szűkebb hazájából és azóta Budapesten élt, mint közigazgatási bírósági. De az erdélyi magyarság érdekében végzett derekas munkája élteti emlékét továbbra is.

KISEBBSÉGI SORS.

Csehszlovákia.

A csehszlovák válság és a nemzetiségi státútum előkészületei.

Ausztriának március közepén a Német Birodalomba történt bekebelezése a csehszlovák köztársaság belpolitikai helyzetét is megváltoztatta. A szudétanémet párt örömmel üdvözölte az egyesülést, a németiség nacionalizmusa újult erővel lángolt fel. *Henlein* és pártja teljes autonómiát követel a szudétanémet területeken, ami a németiségnek a köztársaság kormányzásában való részvétele mellett a szudétanémet területek kizárólagos német igazgatás alá való helyezését is magában foglalja. A csehszlovák kormányzat kénytelen előkészületeket tenni a köztársaság belviszonyainak a nemzetiségi elv alapján való átrendezésére. Az állampolgársági javaslat, amelyet február végén hoztak nyilvánosságra és amely ellen a kisebbségek jogos panaszokat hangoztattak, háttérbe szorult. A javaslat az állampolgárság megvonását helyezi kilátásba olyan személyek ellen, akik „államellenes“ tevékenységet fejtenek ki. E kategória emékeztet azon megkülönböztetésekre, melyeket a hivatalos csehszlovák politika tesz „államhű“ és „államellenes“ pártok között. Most az érdeklődés a külpolitikai események és a német birodalomnak Csehszlovákiával szembeni magatartása felé fordult s ezzel párhuzamosan a nemzetiségi státútum előkészítése foglalta le a csehszlovák hivatalos köröket. A státútum részleteinek titkolása sokáig nyugtalanította a kisebbségeket. A bizonytalanságot május végén és június elején még fokozták a csehszlovák hadmozdulatok is a német, magyar és a lengyel határ felé.

A bel- és külpolitikai helyzet arra készítette a csehszlovákiai nemzeti kisebbségeket, hogy érdekeik védelmében összefogjanak és együttműködésre lépjenek. Az autonomista programok megegyeznek a területi önkormányzat követelésében, valamint abban, hogy elutasítják a csehszlovák kormányzat által ajánlott részletmegoldásokat. A csehszlovák hivatalos felfogás változatlanul kitart a kisebbségi álláspont Tégyi liberális-individualista megfogalmazása mellett. Viszont a kisebbségek felismerték, hogy e felfogás alkalmas erőik megosztására s azt kívánják, hogy a nemzetkisebbségi összeségük emeltessék külön-külön kollektív közjogi személyiséggé területi, politikai és kulturális értelemben egyaránt. A csehszlovák hivatalos álláspont szerint ez az elv nem egyeztethető össze az állam sérthetetlenségével, oszthatatlanságával és egységével. A nemzetiségi státútum körül folyó igen hosszadalmas tárgyalások mögött megelhető e két álláspont összeütközése. A csehszlovák kormány csupán részletengedményeket akar kisebbségeinek nyújtani; a megerősödött és egységes szer-

vezetekbe tömörült kisebbségek viszont nemzeti jogaik minél teljesebb elismertetésére törekszenek. A német kérdés aktualitása folytán a csehszlovákiai kisebbségek sorsa iránt a nyugati hatalmak is fokozódó érdeklődést tanúsítanak. Olyan irányban befolyásolják a csehszlovák kormányt, hogy törekedjék minél nyugtatóbban rendezni a kisebbségi kérdéseket, viszont Németországra való tekintettel éreztetik azt is, hogy Csehszlovákia területének épségben tartására súlyt helyeznek.

Krejci csehszlovák tábornok, a vezérkar főnöke, a lapok katonai tudósítóinak klubjában adott nyilatkozatában kijelentette, hogy a hadseregben nem tartható be a nemzetiségi arányszám. A hadsereg valamennyi nemzetiség abszolút egyenlőségének elvét vallja, a tisztikarban és az altiszti karban azonban a döntő tényező a képesség és megbízhatóság. De a nemzetiségi nyelvek tanulása segít a helyzeten. A katonai akadémiára való fölvételnél a jelentkezőknek vizsgázniook kell magyar, vagy német nyelvből. ösztöndíjak vannak az orosz, román, magyar, szerb-horvát, lengyel, angol és olasz nyelvek tanulására. Egy esetleges háború első szakában, mikor valószínűleg váratlan megrohanás éri az államot, a távolság miatt nem lehet a szövetségesek aktív segítségére számítani. Ezért kellett az államot összefüggő védőművekkel a határon megerősíteni.

Hodzsa miniszterelnök a képviselőház március 4-i ülésén mondta el expozeját, melyben válaszolt *Hitler* február 20-i beszédére. Az alaposan megfontolt kormánynyilatkozatra már hosszabb ideje várt a csehszlovák és az európai közvélemény. A birodalmi kancellár — mondá *Hodzsa* többek között — rámutatott arra, hogy a német határnál két szomszédos államban tízmillió német él. Történelmi tény, hogy Csehszlovákiában több, mint hárommillió német polgárnak van hazája. Csehszlovákia azon országok közé tartozik, ahol egészen nagy területeken különféle nemzetiségek laknak. A békekonferencia azért bizonyára nem tehetett egyebet, mint megerősítette a sok évszázad óta kialakult helyzetet (?). Csehszlovákia határai érinthetetlenek. A kancellár kijelentette, hogy a német birodalom érdeke azoknak a más államokban élő németeknek védelme is, akik saját erejükből nem képesek biztosítani maguknak politikai, emberi és világnézeti szabadság jogát. A kancellárnak e nyilatkozatát nem lehet Csehszlovákiára vonatkoztatni, mert a nemzetiségi és polgári jogok és a lelkiismereti szabadság biztosításáról a csehszlovák állam gondoskodott és gondoskodni fog. Mégis mivel a birodalmi kancellár két szomszéd állambeli tízmillió németről beszélt, a birodalom védelmének kiterjesztését bizonynyal a Csehszlovákiában élő németekre is értette. Ez az álláspont azonban beavatkozást jelentene államunk belügyeibe, amit Csehszlovákia és népe soha és semmi körülmények között nem engedhet meg. fia a birodalmi kancellár fejtegetéseit belügyeinkbe való avatkozásnak kellene minősíteni, akkor ezt a csehszlovák kormány őszintén sajnálná, mert ez lenne

az első ilyen kísérlet a megújított csehszlovák állami önállóság óta, amely éppen akkor történnék, mikor Csehszlovákia komoly előkészületeket tesz arra, hogy korrekt együttműködés és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elve alapján szabályozza Németországgal való viszonyát. Ezer évig nem féltünk, nem féltünk ma sem. Majd a kiegyezés iránti reményeit hangoztatta a miniszterelnök.

A csehszlovák minisztertanács március 19-én elfogadta a németek állami szolgálatba való felvételénél a február 18-i kormányhatározat értelmében követendő eljárás alapelveit rögzítő tervezetet. A rendelet megállapítja, hogy a központi hivatalokban a német tisztviselők és alkalmazottak kulcsszáma a németiség országos lélekszámarányával, 22%-kal, egyezik. Az országos hivataloknál és felsőbbíróságoknál az illető tartománybeli arányszám az irányadó, a járási hivataloknál, a kerületi pénzügyigazgatóságoknál, adóhivataloknál, kerületi bíróságoknál, járásbíróságoknál az illető körzet nemzetiségi aránya szolgál alapul így a csehországi országos hivatalnál, a csehországi országos pénzügyigazgatóságnál s a prágai főbíróságnál a németeket 33%-nyi hely illeti meg, s pl. az égeri kerületi bíróságon csaknem valamennyi hely. A rendeletet a minisztertanács elfogadta, de a részletek kidolgozását elhalasztotta.

A csehszlovák agrárpárt lapjának, a *Venkov*-nak áprilisi közlése szerint a készülő statútum nemcsak a kisebbségi nemzetek jogait fogja kodifikálni, de általános nemzetiségi alaptörvényt terveznek, amelynek rendelkezései az állam valamennyi népére vonatkoznának, tehát az összes szerződő felekre, az államnemzetre és a kisebbségekre egyaránt. A csehszlovák alkotmány nem ismer különbséget nagyobb és kisebb nemzetek között, helytelen tehát az a nézet, hogy a németekkel folytatott tárgyalások csak a németekre vonatkoznának. Nincs szükség, hogy a többi nemzetiségi csoportok jogait reklamálják. A prágai Bohemia azt tanácsolja, hogy az előkészítő munkába kapcsolják bele a nemzetiségi csoportok szakértőit is. A *Venkov* szerint erre nincsen szükség, mert a nemzetiségi csoportok már kidolgozták javaslataikat. A *Venkov* cikkében meglepő újdonság a „szerződő felek“ gondolata; ha ez valóra válik, automatikusan elismerést nyerne a csehszlovákiai nemzetiségek összeségi jogai, ami körül most anynyi vita folyik. A csehszlovák alkotmány országos viszonylatban nem ismeri el a nemzetiségek jogi személyiségét, csakis járási viszonylatban méltányolja a nemzetiségek bizonyos szociális, kulturális és vallási jogait. Ha a *Venkov* által jelzett terv valóra válik, a nemzetiségi jog kollektívvé és országossá válik.

A prágai cseh sajtó vegyes érzelmekkel kommentálta a francia és angol követnek május 7-i demarsát a kisebbségi kérdésben. Valamennyi lap hangsúlyozza, hogy a demars nem jelenthet beavatkozást Csehszlovákia belső ügyeibe, hanem azt csak baráti tanácsnak kell tekinteni. A *Venkov* rámutat arra, hogy a

kisebbségi kérdés nemzetközi-politikai jellegű, mert a kisebbségvédelmi szerződések regisztrálva vannak a Népszövetségnél, ami jogot ad a két nagyhatalomnak, hogy tanácsokkal szolgáljon. A *Národní Noviny* közlése szerint a két nyugati hatalom közbenlépésére a prágai kormány válasza lényegében a nemzetiségi kérdés integrális és végleges megoldását ígéri. A két nagyhatalom intervencióját a csehszlovák kormány az ügy békés elintézését célzó kezdeményezésnek tekinti. Az eddigi csehszlovák törvények és rendeletek különben már eddig is olyan vágányon haladtak, aminőt a két nagyhatalom közbenlépése megjelöl. A *Lidové Noviny*-ben Hubert Ripka, az ismert külpolitikai író jóval erősebb hangot üt meg. Meg kell érteni, úgymond, Anglia és Franciaország gondoskodó érdeklődését, annál is inkább, mert Csehszlovákia a segítségükre számít. Csehszlovákia teljesíteni fogja kötelességét; az eddigi rendszer kiépítésével megteremthető lesz a teljes igazság valamennyi nemzetiséggel, elsősorban a németéggel szemben. Csak ne követeljenek többet, mint amennyi összefér a köztársaság függetlenségével, oszthatatlanságával és honvédelmi fölkészültségével. Teljes megértéssel vagyunk Anglia érdeklődése iránt, de nem lehet csupán egyoldalú engedményekkel megvásárolni a békét. A brit politika, Franciaországtól eltérően nem vállalt kötelezettséget a középeurópa; ügyekben; ezzel el is van határolva befolyásának megengedhető mértéke.

Krofta Kamill külügyminiszter a Le Soir és az Intransigent munkatársának a készülő kisebbségi statútumról a következőket mondotta: A charta parlamenti úton a legliberálisabban oldja meg Csehszlovákiában a nemzetiségi kérdést, anélkül, hogy az állam integritását érintené és biztonságának nemzetközi kezességeit gyengítené. Ez megkönnyíti, hogy a világ megértse Csehszlovákia küldetését Középeurópában. *Henlein* karlsbadi követeléseivel közül azok, melyek összeegyeztethetők az állam integritásával és nemzetközi biztonságával, bizonyára megtalálják kielégítésüket. A szlovák népnek csak 33%-a tartozik *Hlinka* radikális autonómista pártjához, míg nagyrésze híve a csehszlovák kormánnyal való megegyezésnek. A kormány nem autonomista irányban halad, de a szlovák regionalizmus kiszélesítésére készül úgy politikai, mint gazdasági és művelődési téren. A Magyarországgal való jó szomszédság szükségének hangoztatása mellett beszélt a 81.000 főnyi lengyel kisebbségről is, mely Csehszlovákia legkisebb kisebbsége; szerinte a lengyelek is élvezik mindazon jogokat, melyeket a németek és a magyarok élveznek és a tervezett kisebbségi statútum minden kedvezménye kiterjed rájuk is.

A *Szepesi Német Párt* vezetősége kifejezést adott amaz óhájának, hogy a szepesi németiség képviselői szintén részt akarnak venni a statútum tárgyalásán. Kívánságaikat tíz pontba foglalták össze. 1. Tekintve, hogy a Szepcsesség nyolc százalaka német települési terület, e jellegét elismertetni és biztosítani kívánják. A túl-

nyomóan német községek egy közigazgatási egységben kell összefoglalni a legmesszebbmenő önkormányzat megvalósításával.

2. A Szepesség területén kívüli németiség számára szintén biztosítandó a közművelődési és gazdasági önkormányzat. 3. Korlátlan jogokat követelnek az iskolaügyekben, teljes támogatást az iskolák fejlesztése terén, kívánják a sérelmek és károk jóvátételét, a megszüntetett elemi és középiskolák, kiváltképpen a lőcsei reálgimnázium, továbbá az annyira fontos szakiskolák újbóli felállítását, valamint a németnyelvű iparoktatás fejlesztését. 4. Kívánják a szepességi ipari, bányai és kohóvállalatok, a Szepesség gazdasági fejlődése elé hájuló akadályok megszüntetését, a hadikölcsönkötvények beváltását stb. 5. A szepességi kereskedelem és kisipar javára megfelelő óvintézkedések foganatosítandók. 6. A szepességi mezőgazdaság számára hathatós segítség nyújtandó, hogy korszerű szintre emelkedhessen. önálló német szövetségek létesítése és fejlesztése elengedhetetlen. 7. Az idegenforgalom hathatósabban támogatandó, a káros és gátló beavatkozások kiküszöbölendők. 8. Népjóléti téren szintén követelik a teljes önkormányzatot. 9. Követelik a teljes szabadságot a szepesi német közművelődési és társadalmi egyesületek számára a szabad gyülekezési jog visszaállítását. 10. A német nyelvi jogok minden hivatali viszonylatban, főképpen pedig a bíróságnál, postánál és vasútnál teljes mértékben érvényesüljenek

Májusban a kormány változatlanul a nemzetiségi státútum előkészítésével van elfoglalva. A tervezetet a francia és angol kormánynak is bemutatják. A kormány még a nemzetiségi törvénytervezet nyilvánosságra hozatala előtt nyújtja be a szlovákiai országos elnök és választmány hatáskörének kiszélesítéséről, valamint a szlovákiai és kárpátaljai országos iskolatanácsok létesítéséről szóló javaslatát. Az iskolaautonómiának a kormány által készített tervezetét a szlovák néppárt elnöksége elégtelennek minősítette. Ez a kérdés Kárpátalján is kényes, mert ott az iskolaügy az önkormányzat ügye. Szlovákiában az iskolatanácsnak magyar és német alosztálya is volna.

Hodza Milán miniszterelnök május 20-án fogadta a csehszlovák koalíciós pártok sajtójának képviselőit. Hangoztatta, hogy Csehszlovákiának két lehetősége van: vagy összeütköznek benne az ellentétek, vagy pedig sikerül ügy rendeznie a nemzetiségi kérdést, hogy ez a nagy középeurópai probléma alkotmányos és kielégítő megoldást nyer. Csehszlovákia a béke és az igazságosság megszervezése mellett döntött. A nemzetiségi kérdés megoldásának két alapelve lenne: az önkormányzat és az aránylagosság. Az aránylagosság elve az igazságosságot jelenti. Az idillnek, amelyet a köztársaság fönnállásának első tizenöt éve jelentett, vége van; a csehszlovák nép újra nehéz körülmények közé jutott és létéért újra harcolnia kell. A németekkel és a többi kisebbségekkel való tárgyalások küszöbön állanak; a kormány alapvető megoldást készít elő, mely mélyen belenyúl az állam kor-

mányzatának, az önkormányzatnak, a kulturális szervezeteknek belső struktúrájába. A pittsburgi szerződés, véleménye szerint, nem tekinthető jogi szerződésnek, de erkölcsileg kötelező.

Hodzsa június elsején a Pesti Hírlap munkatársának nyilatkozott a csehszlovák nemzetiségi státútumról. *Hodzsa* úgy véti, bárhogy is érdeklődjék a német és a magyar közvélemény a csehszlovákiai németek és magyarok sorsa iránt, a nyugalom érdekében szükséges, hogy e kérdések elsősorban belpolitikai szempontok szerint oldassanak meg. A nemzetiségi státútum végleges megfogalmazása azért maradt függőben, hogy a státútum a nemzetiségi pártok felfogásához idomulhasson. A rendezés csakis a teljes egyenjogúságon alapulhat. A csehszlovák alkotmány módot ad arra, hogy a köztársaság összes nemzetiségi ügyei a jövőben helyi önkormányzatok útján legyenek rendezhetők. A nemzetiségek részesedési számaránya meg fog felelni az összes lakosságban elfoglalt arányuknak. A gyakorlati megvalósításnál természetesen a helyi számarányok irányadók az egyes nemzetiségek számára. Fontos szempont, hogy a kormányba beválasztott különféle nemzetiségű miniszterek, államtitkárok stb. legyenek az egyes nemzetiségek érdekeinek képviselői.

Dérer Iván igazságügyminiszter egy budapesti estilap tudósítójának nyilatkozott a nemzetiségi státútumról. A státútum önkormányzati jogokat biztosít a csehszlovákiai nemzetek számára. A miniszter szándékosan használta a nemzet szót, mert ezzel hangsúlyozni kívánta, hogy a köztársaságban minden nemzet egyenlő jogokat fog élvezni. Területi autonómia nem lesz, mondotta *Dérer*, mert ez végeredményben az ország feldarabolását jelentené, ellenben az önkormányzati elv fejlesztésével és kiépítésével akarják megoldani a magyarok és németek problémáit. Az új státútum nem ismeri a 20%-os arányszámot, de számarányra való tekintet nélkül minden nemzet megkapja a maga jogait. A státútum orvosolni fogja a magyarság nyelvi sérelmeit is. A miniszter magyar főiskolai jogi fakultást is ígért. Jogosnak tartja a miniszter azt a kívánságot is, hogy magyar nyelven képezzék ki a magyar tanárokat. Konkrétumot azonban nem mondott a megoldásról. Végül kijelentette, hogy a magyarok számarányuknak megfelelő tisztviselői állásokat kapnak a közigazgatásban és lehetővé válik az is, hogy a magyar tisztviselők túlnyomórésztben a magyar vidékeken teljesítsenek szolgálatot. A vasút, a posta, a hadsereg, a pénzügy ágazataiban pontosan keresztülviszük a státútum elveit, mondotta *Dérer*, de ez nem lehet persze öt perc alatt, ehhez idő is kell . . .

Szemlénk zártakor a csehszlovák belpolitikai válság, mely a magyar kisebbség sorsára is nagy kihatású lehet, még nem nyert megoldást. A torlódó események és tárgyalások a helyzet tiszta áttekintését lehetetlenné teszik. A nemzetiségi státútum még nem került a közvélemény elé. A szudétanémet párt változatlanul kitart radikális követelése mellett. A magyar kisebbség

ugyanazokat a jogokat követeli, mint a szudétánémetek. A rutének is ki akarják építeni önkormányzatukat. A szlovákok pedig valósággal cseh-szlovák dualizmust követelnek, ugyanolyan alapon, mint amilyen volt a viszony Ausztria és Magyarország között. A közeljövőnek kell eldöntenie, vajjon Csehszlovákia továbbra is megmarad a csehek saját nemzeti állama, avagy „nemzetiségi” állammá, egyenjogú nemzetek életkeretévé változik-e át? Ez utóbbi megoldás a békét mindenképpen fenntartani akaró nyugati hatalmak előtt lenne kedves. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy felelős csehszlovák államférfiak is áttérnek a „kisebbség” megjelöléséről a „nemzetiség” fogalmára, bár az ilyen elméleti jelentőségű változások a helyzet enyhítésére ma még nem elégségesek.

Kulturális sérelmek.

Kassa város képviselőtestülete január 18-án kihallgatáson jelent meg *Benes* köztársasági elnöknel, hogy átadja neki Kassa díszpolgári oklevelét. A kihallgatás során *Tost* László polgármesterhelyettes kifejezte azt a reményét, hogy a kassai kiállítás alkalmával lehetősége nyílik arra, hogy az államfőnek a kulturális hiányokat és különösen az iskolai igényeket előterjeszthesse. Az elnök válaszában kijelentette, hogy *Hodzsa* miniszterelnökkel együtt a nemzetiségi megértés és megbékélés híve, tudja azt, hogy a magyarság szempontjából vannak még kívánni valók kulturális téren, de ezeknek kielégítésére is rövidesen sor kerül.

Kassa város képviselőtestületének január 24-én tartott ülésén az Egyesült Magyar Párt erőlyesen követelte a magyarság nyelvi és kulturális sérelmeinek orvoslását. A párt nevében *Tost* László alpolgármester élesen elítélte a nemzeti türelmetlenség újabb megnyilvánulásait. Részletesen felsorolta a magyarság sérelmeit, követelte a magyar nyelv visszaállítását a városházán, a magyarnyelvű utcafeliratok visszahelyezését. Különösen a kassai magyarság iskolaproblémáinak megoldását sürgette, hogy valamennyi elemi iskolában állítsanak föl magyar párhuzamos osztályokat és ugyanekkor magyar óvodákat is létesítsenek. Lehetetlen, hogy a magyar gyermekek a város periferiáiról a város déli részében lévő egyetlen magyar elemi iskolába gyalogoljanak. Ugyanez a helyzet az óvodásokkal is. Követelte, hogy újabb magyar elemi iskolák létesítéséig a városi villamosvasúton ingyen szállítsák a gyermekeket az iskolába és vissza a külvárosokba. A magyar színészettel Kassán mostohán bánnak. A csehszlovák társulat az egész téli szezonra lefoglalja a színházat, holott előadásai iránt olyan csekély az érdeklődés, hogy az igazgató a szubvenciók ellenére a fűtést és a világítást sem tudja fedezni. Tiltakozott az ellen, hogy a csehszlovák társulat deficitje miatt újabb terheket vegyen a város magára.

A néppel kapcsolatban élő politikai vezetők nap-nap után

kénytelenek hallani a panaszokat a hatóságok túlkapasai ügyében, így a verebélyi járáshoz tartozó Pózba falut január végén megszállta tizenöt csendőr és házkutatást rendeztek a falu minden házában. Főleg asszonyokat zaklattak és letartóztatták Szabó Erzsébet református magyar tanítónőt. Mindennek oka az volt, hogy e faluban besúgás szerint forgalomban van egy Halleluja című református énekeskönyv, melyben állítólag a köztársaság ellen lázítanak. Nagynehezen találtak is egy 1914 előtt megjelent zsolttáros könyvet és benne egy sirató éneket, mely a magyar nép sorsán siránkozik és Isten segítségét kéri. A szomszéd Baracska községben is ugyanilyen hajszát rendeztek a csendőrök a református zsolttároskönyv után. Lót községben ugyancsak a zsolttároskönyv miatt zaklatták a református tanítót. Egy kereskedőt felelősségre vontak, hogy miért jár a magyar kultúregyesületbe. Az embereket erőszakkal terelik az agrárpártba. Az egyesült magyar párti gazdákat a nácselnik már eleve megbízhatatlanoknak nyilvánította és megvonta tőlük a határátlépési engedélyt, ugyanakkor, mikor ugyanezt az agrárpártiak megkapták. *Morva* Imre nagymegyeri mészáros 150 koronára büntették, mert a rádióon vasárnap délelőtt magyarországi istentiszteletet hallgatott. (*Jaross* Andor febr. 23-i képviselőházi felszólalásából.)

Chmelár kárpátaljai tanügyi főtanácsost, a Magyar Általános Tanítóegyesület küldöttsége kérte, hogy a magyar iskoláknál meghirdetett állásokra magyar anyanyelvű tanítók neveztesenek ki. A főtanácsos a kérést azzal tagadta meg, hogy annak a főnnálló rendeletek és a demokrácia szelleme alapján eleget nem tehet: egy állásra mindenki pályázhat, aki a föltételeknek megfelel és ha magyar iskolához egy idősebb ruszin, vagy cseh pályáznék, az nyeri el az állást a magyarral szemben.

A kárpátaljai országos képviselőtestület március 10-én ülést tartott, melyen főleg a tarthatatlan iskolaviszonyokkal foglalkoztak. *R. Vozáry* Aladár felszólalásában rámutatott, hogy Kárpátalján mintegy 1500 tanteremmel van kevesebb, mint amennyi kellene. A magyar és a ruszin elemi iskolák botrányos állapotban vannak, szemben a pompás cseh iskolákkal. Sokhelyütt rossz levegőben szünet nélkül folyik a tanítás. Munkácson 1914 óta nem épült iskola ruszin és cseh iskolán kívül s így ma itt 54 tanterem hiányzik. Az idegen látogatóknak természetesen nem mutogatják a botrányos iskolai állapotokat. A 4.5 milliós szanálási alap 5 millióval való fölemelését szorgalmazta s javasolta, hogy tanulmányozza a képviselőtestület a kárpátaljai Általános Magyar Tanítóegyesület által kezdeményezett „iskolaépítő szövetkezet” gondolatát, hiátha ennek segítségével is meg lehetne találni a megoldást. Az indítványokat elfogadták.

Tipikus iskolaeset Ipolynyéké. E magyar községben 1835 magyar lakik és csak 190 csehszlovák. A kisközség, mely egyben járási székhely is, eddig csak magyar tannyelvű katolikus elemi iskolával rendelkezett. A községbe nemrég került postames-

tér akciójára a községben levő összesen 6 csehszlovák iskolaköteles gyermek részére szlovák iskolát állítottak fel. A 6 szlovák tanulón kívül 7 magyart is sikerült az új iskolába beszervezni. Az iskolaigazgató is nagy propagandát fejtett ki az új iskola mellett s mindenféle anyagi kedvezésekkel a szegényebb magyar szülőknél elérte, hogy a csehszlovák iskolába még 18 magyar gyermeket írassanak be. Ezekkel együtt az összlétszám 31-re emelkedett s hogy növeljék a minimális tanulólétszámot, beírtak az iskolába még 5 iskolaköteles koron aluli gyermeket is.

Ezután sem lesz önálló középiskolája Kárpátalja százezer főnyi magyarságának. A beregszászi állami reálgimnázium megüresedett igazgatói állására *Kontros Andrejt*, az ungvári állami ruszin reálgimnázium tanárát nevezték ki s ezzel a magyar tagozat önállósításához fűzött remények meghiúsultak. E kinevezés a kárpátaljai „aktivista“ magyar csoport vereségét jelenti, amely egy év óta harcol a magyarság számára az önálló magyar reálgimnáziumért. Holott a százezer lelket számláló kárpátaljai magyarság számára ez csak szerény kívánság. A kisebb arányú itteni zsidóságnak már két héber gimnáziuma van. A kormányzat nem méltányolta a magyarság jogos kívánságát s nem volt hajlandó a beregszászi reálgimnázium alárendelt jellegű magyar osztályainak különválasztásával a kárpátaljai magyarságnak önálló középiskolát adni. Pedig a magyar tagozat önállósítása már elő is volt készítve, a magyar tagozat pedagógiai ügyeit másfél év óta külön adminisztratív igazgató intézte.

Rozsnyó város képviselőtestülete május 6-án tárgyalta az Egyesült Pártnak a magyar körzeti polgáriiskola és magyar gimnázium fölállítására, illetve visszaállítására vonatkozó indítványát. A képviselőtestület a magyar polgári iskola ügyében egyhangú elfogadó határozatot hozott, míg a magyar gimnázium felállításának szükségét 26 szavazattal kettő ellen szavazta meg. Rozsnyó város most memorandumban követeli, hogy úgy a magyar polgári iskolát, mint a magyar gimnáziumot a legrövidebb időn belül nyissák meg.

Erdösi Imre, a branyiszközi hős pap Selmecebányai emléktáblájára Vonatkozólag a járási hivatal elrendelte, hogy a Katolikus Kulturház vezetősége az emléktáblát tízezer korona pénzbüntetés, vagy háromhónapi elzárás terhe mellett harminc napon belül távolítsa el, mivel ez mélyen sérti a szlovák nemzeti öntudatot. E határozat folytatásaként a Hodruson lévő tizenhét honvédsír magyar fölírásait, valamint a selmeci múzeumban lévő összes magyar fölírásokat is el akarják távolítani.

Babits Mihály „Ezüstkor“ című könyvét kitiltották Csehszlovákiából. A hivatalos lap március 2-i száma közli a pozsonyi kerületi bíróságnak február 19-én hozott erre vonatkozó határozatát. A betiltásra a „Szózat ünnepére“ c. tanulmány szolgáltatott okot.

A kassai csehszlovák kultúr- és sportegyesületek a köztár-

saság 1938-ban tartandó húszéves és 1943-ban tartandó huszonöt-éves főnnállása megünneplésének ügyében megbeszélést tartottak. A megbeszélés úgyszólván csak arra szorítkozott, hogy tiltakozó rezolúciót fogadtak el, amelyben a magyar kisebbség kulturtevékenysége és városközi politikája ellen foglaltak állást. Élesen tiltakoztak az ellen, hogy a kulturális és anyagi javak megosztása terén a kisebbségek és a szlovákság között a feles arányt rendszeresítsék. Tiltakoztak a szlovák színházi szezon megrövidítése ellen, mely tudvalevőleg általános részvétlenség miatt történt és fölhívást intéztek az állami szervekhez, hogy a rezolúció szellemében járjanak el.

Május közepén a magyarul nem tudó cseh *Novotny* Györgyöt nevezték ki a pozsonyi tanítóvizsgáztató bizottság elnökévé. Előbb ezt a helyet egy magyarul tudó szlovák töltötte be, aki alkalmas volt e fontos tisztre. Prágának azonban ez a szakértő nem felelt meg. Nagy hibája volt, hogy szlovák volt és nem volt szocialista, írja az esetről a *Slovak*, a *Hlinka-párt* lapja, amely szintén szóvá tette az esetet.

Magyar-szlovák együttműködés.

A csehszlovák nemzeti kisebbségek közös autonomista frontalakítása főképen a magyar-szlovák viszonyban érezte hatásait. A magyarság mindig méltányolta a szlovák népnek Szlovákia autonómiájáért folytatott küzdelmeit; most, hogy ez a küzdelem döntő stádiumba jutott, természetes, hogy a közös föld, közös mult, a közös érdek és a közös otthon alapján a két nép politikája sokkal szorosabban kapcsolódott össze, mint eddig. Meghiúsultak a csehszlovák koalíciónak azok a törekvései, melyek *Hlinkát* és pártját a koalícióba való belépésre akarták rábírní. A szlovák néppárt élére állott az autonomista küzdelemnek, hangoztatván a csehszlovák nemzetegységi tanítás és politika hamis voltát, a szlovák népnek a csehektől teljesen különálló nemzeti jellegét. Természeti-nép jogi alapon követeli Szlovákia teljes önkormányzatát, egyben kellő figyelemben és megértésben részesíti a szlovákiai nemzeti kisebbségek — elsősorban tehát a magyarság — jogos igényeit.

Hlinka a *Prager Montagsblatt*-ba. adott nyilatkozata szerint már februárban tájékoztatta *Hodzsa* kormányelnököt, hogy a szlovák néppárt kész belépni a kormányba, ha Szlovákia részére a pittsburgi szerződés szellemében biztosítják az önkormányzatot, vagyis a szlovákságot elismerik etnikailag önálló és szuverén nemzetnek.

Esterházy János februári kelet-szlovenszki körútján szlováknyelvű beszédében részletes bírálatot mondott a kormánytöbbség szlovák politikájáról. Megállapította, hogy Szlovákia sorsáról olyan férfiak intézkednek, akik ezt a területet nem ismerik.

Az őslakosság sorsában alig van különbség magyarok és szlovákok között. így érthető, hogy a két nép találkozik az ellenzéki arcvonalon. A szlovák és magyar őslakosság legfőbb követelése az autonómia. A mélyen vallásos katolikus lakosság helyteleníti, hogy a kormány olyan hatalmakkal keres szövetséget, amelyek nem állanak valláserkölcsei alapokon, sőt egyenesen üldözői az egyháznak. A szlovákság részéről az autonómia nemcsak politikai kérdés, de kenyérkérdés is. A két testvérpárt egy célért küzd, az őslakosság boldogulásáért. Szükség van valamennyi ellenzéki erő egyesítésére és így alakult ki az a munka, mely közös frontba szólítja az autonómiát követelő őslakos pártokat.

Hlinka így nyilatkozott a szlovák néppárt lapja, a *Slovák március 1-i* számában arról a körinterjúról, melyet *Esterházy, Henlein* és *Pjescsák* adtak és melyben leszögezték magukat a közös autonomista Program mellett: *Henlein* elismerte a katolicizmus nagy szerepét a keresztény kultúrát fenyegető bolsevizmus elleni harcban. Egyetért velünk abban, hogy a sajátlétű nemzeteket közjogi személyiség illeti. *Esterházy* János a magyarok nevében kijelentette, hogy a szlovákoknak vezetőszeretet kell kapniok az autonómia megvalósítása esetén. A pittsburgi szerződés mellett van. Ugyancsak *Pjescsák* Ivan is az autonómia s a szlovákok és a ruszinok jogai mellett foglalt állást. Mi üdvözljük — mondotta — ezeket a nyilatkozatokat és hasonlóképp Ígérjük, hogy tartani fogjuk magunkat a uni cuique suum elvéhez. Mindenkinnek azt, ami kijár neki!

A *Právo Lidu*, a cseh szociáldemokraták lapja rossz néven vette a *Slovák*-tól az autonomista és kisebbségi politikusokat megszólaltató körinterjút. Kioktatja *Sidor* Károlyt, a *Slovák* főszerkesztőjét, *Hlinka* hívét az interjú vélt „hibáiról“: 1. miért nem vette *Sidor* figyelembe az interjú során, hogy a szlovákok nem kisebbség, hanem államnemzet. 2. Az ellenzéki magyarok szimpátiája gyanús. 3. A birodalmi német és a henleinista szudétanémet politikának célja: szétzülleszteni a csehszlovák köztársaság erőit, mint ahogy a lap szerint a budapesti kormány is erre igyekszik. 4. A szlovák néppárt a szlovák választóknak csak kisebbségét képviseli. Azzal is vádolja a lap *Sidort*, hogy Berlin és Budapest érdekeit képviseli. A körinterjú miatt más cseh lapok is éles hangon támadják a *Slovák*-ot.

Az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt végrehajtóbizottsága március 5-én Rimaszombatban ülést tartott. *Jaross* Andor kifejtette, hogy a köztársaság nemzetei követelik a maguk életjogát. Ebben a harcban minden különösebb tervszerűség nélkül érdekközösség alakult ki a köztársaság ama nemzetei között, amelyek a csehszlovák többség politikájával szemben saját nemzetükért küzdenek. Nem csodálható, ha a magyarok rokonszenvvel kísérik a németek, lengyelek, ruszinok és szlovákok e küzdelmét. A szlovák kérdés, mint nemzeti kérdés, nem olyan egyszerű, mint a többi nemzeté. A szlovákság tekin-

télyes része, sőt többsége, meg akarja őrizni a csehekkel egyenrangú nemzeti egyéniségét és erre eszközül Szlovákia területi autonómiáját véli alkalmasnak. A magyarság a szlováksággal azonos gazdasági érdekeltségű területen él és így a kenyér-kérdésben vele több síkon találkozhat. Szlovákia autonómiája, mint magyar követelés, nem újdonság, mert a magyarság két pártjának programjában az egyesülés előtt is helyet foglalt. *Esterházy* János a teljes egység és a nyílt színvállás szükségéről beszélt.

A *Slovák* március 9-i száma méltatta az autonomista mozgalom előrehaladását. Foglalkozott *Jaross* és *Esterházy* állásfoglalásával, majd így folytatja: A magyarok beszéde érthető és világos. Az államfordulat óta a magyarokkal ebben az államban senki sem beszélt úgy, mint a csehek beszélnek az ő németjeikkel, bár a magyarok éppenolyan polgárai a köztársaságnak, mint a németek. A köztársaságon belül a magyarok is el akarják érni nemzeti érvényesülésüket, ellenzik a centralista rendszert, amely számukra semmi jót sem hozott és azt remélik, hogy Szlovákia önkormányzata megadja mindazt, amit az alkotmánytörvény és a nemzetközi szerződések biztosítottak. A *Slovák* idézi *Masaryk* egy nyilatkozatát, mely szerint a köztársaságban a németeket állampolgároknak és nem ellenségeknek kell tekinteni. De ugyanez áll a magyarokra is, teszi hozzá a *Slovák*. Ahogy a cseheknek fontos, hogy a német probléma ne legyen nyílt seb az állam testén, éppúgy fontos a szlovákoknak is, hogy a magyar probléma ne legyen nyílt seb Szlovákia testén. A magyarok a szlovákokkal való összefogás alapjául a Szlovákia autonómiájáért való küzdelmet választották s hajlandók kilenc képviselőjükkel ilyen értelemben együttműködni, ezért aki szívén viseli Szlovákia és az egész állam érdekeit, kívánja, hogy az együttműködés minél jobban sikerüljön és minél több gyümölcsöt hozzon.

Hlinka pártjának álláspontját a külügyi expozéval kapcsolatban a csehszlovák képviselőház március 9-i vitájában *Sokol* képviselő fejtette ki. A szlovák néppárt az állam alapján áll és a köztársaság határait sérthetetlennek tekinti. A párt csak a kormánnyal szemben van ellenzékben, de nem az állammal szemben, mert az állam a szlovákok állama is. A szlovák nép politikailag érett és megérdemli, hogy problémái a köztársaság huszadik évében megoldást találjanak. Készek a kormányba belépni, de csak olyanba, amely programjára tűzi a szlovák probléma megoldását és amely figyelembeveszi a szlovák nép természetes jogait. Végül a pittsburgi szerződésnek alkotmánytörvénybe való iktatását követelte.

A *Slovák* április 3-i számában közli *Scotus Viator*-nak még 1937 október 10-én *Hlinkához* német nyelven írott levelét, melyben a csernovai véres templomszentelés harmincéves fordulójával foglalkozik. Kívánja, hogy ez az ünnepély ne legyen a szomorú múltra való visszagondolás, hanem inkább kiinduló pontja egy új éranak, amelyben a szabadságukat visszanyert szlová-

kok a többi nemzetiségekkel együtt megtalálják az együttműködés útjait. A magyar nemzeti kisebbségről azt írja *Scotus Viator*, hogy erősítsék meg jogaiban és szélesítsék ki nemzeti jogait. A szlovák fiatalság ne csak elméletileg, de a mindennapi életben is mutassa meg, hogy megérett a szabadságra és közeledni tud másnyelvű szomszédaihoz.

Gróf *Esterházy* János április 5-én beszédet mondott a képviselőházban a szlovákiai autonómia mellett. Utalt arra, hogy a csehszlovák kormánynak a kisebbségi kérdések megoldására vonatkozó Ígéreteiből semmi sem valósult meg. A szlovák nemzet a csehszlovák államiság keretében külön nemzetként akar élni. Ezt a gondolatot ma *Hlinka* képviseli, míg *Hodzsa* miniszterelnök nem maradt hű a világháború előtti elveihez. A szlovák nemzet nem gyakorolhatja az őt, a pittsburgi szerződés szerint is megillető szuverenitást saját területe fölött. A magyarság már kezdettől fogva a szlovák autonómia mellett foglalt állást. A csehszlovák körök most a *Hlinka*-pártot és a magyar pártot egyszerűen hazaárulással vádolják és rossz néven veszik a magyarszlovák együttműködést. A magyarság a prágai cseh centralizmussal szemben jövőjét csak azokkal az önérzetes, elvhű politikusokkal összefogva tudja biztosítani, akiknek meggyőződése 1908 óta nem változott. A szintén keresztény és nemzeti alapon álló magyarok általuk hamarabb tudják elérni nemzeti jogaikat, mint az elvakult csehszlovák rezsim révén, mely zsákutcába vezette a köztársaságot. Most a külpolitikai helyzet nehézségei mellett fölélednek a megoldatlan nemzetiségi kérdések összes bajai. A magyarok sorsa a köztársaságban sokkal rosszabb, mint a németeké, akiknek öntudatra ébredése robbantotta ki a belpolitikai válságot. Ha Magyarország kicsiny nemzet is és a békszerződések tönkre is tették, mégsem köthet Csehszlovákiával, hol vérei jogait lábbal tiporják, gazdasági szerződéseket. Az április elsején kiadott gyűléstilalom is bizonyítéka, hogy a demokratikus népi jogokat itt lábbal tiporják. A tilalom csak arra szolgál, hogy a kormány megszabaduljon a jogos és kellemetlen kritikától. A miniszterelnök nyilatkozatai semmitmondók. Az Egyesült Párt követeli a helyzet tisztázása végett az új nemzetgyűlési, tartománygyűlési, és községi választások kiírását egész Csehszlovákia területén.

Május közepén nyújtotta be az Egyesült Párt *Jaross* Andor és *Esterházy* János útján *Hodzsa* Milán miniszterelnöknek a magyarság memorandumba foglalt követeléseit. A csehszlovák közvéleményben erről a memorandumról téves hírek terjedtek el, úgyhogy *Jaross* Andor, az Egyesült Párt elnöke, szükségesnek látta a memorandum tartalmáról tájékoztatni a magyar közvéleményt. Az Egyesült Párt elnöksége, mondotta, szoros kapcsolatban a parlamenti klubbal, még február hónapban kidolgozott egy memorandumot, amelyben a magyar sérelmeket foglalta össze, mivel úgy látta, hogy a kormány a közeljövőben nem fog kitérhet-

ni a nemzetiségekkel való komoly tárgyalás alól. Ezt a memorandumot több, mint egy hónappal ezelőtt adtuk át a miniszternőkségen. Pontos tájékoztatás céljából a bevezető sorokat idézte: „Az Egyesült Párt szükségesnek látja, hogy a magyarság sérelmeit, amelyek jogi, gazdasági és kulturális természetűek, a kormánytényezőkkal megismertesse és így az orvoslás valódi módját megjelölve, utat mutasson az égető kisebbségi kérdés megoldására. Ezek a követelések részletkérdésekre vonatkoznak és nem ölelik fel a párt egész államjogi programját, amely a köztársaságban lakó valamennyi nemzet teljes önkormányzatát, egyenjogúságát, valamint Szlovákia és Kárpátalja területi autonómiáját is magában foglalja. Ezt a programot alkotmányrevízióval, illetve új alkotmány alkotásával lehet csak megoldani, amelynek munkájába a köztársaság összes nemzeteinek képviselőit bele kell vonni. Meggyőződésünk, hogy csak az állami berendezkedés teljes és organikus átépítése biztosíthatja a Csehszlovákiát alkotó nemzetek harmonikus együttélését, csak az egyes nemzetek etnikumát politikai, gazdasági és szociális téren biztosító egyenlőség, szabad fejlődés és egyenlő érvényesülés lesz alapja Csehszlovákia békéjének. Az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt úgy véli, hogy ezt a nagy, átfogó, tényleg történeti jellegű munkát meg kell előznie a belső nemzeti jóvátételnek, amely újból visszaadja magyar etnikumnak a teljes magyar jelleget. Ebben a memorandumban foglalt követeléseink ezt az előzetes feladatot jelölik meg teljes részletességgel“. Nyolcvanegy pontba foglaltuk össze követeléseinket, amelyek tényleg a magyar nemzetsoport minden aktuális követelését érintik. A párt programja, parlamenti és nyilvános beszédeink mindenki előtt közismertek. Felesleges tehát, hogy a nyolcvanegy pontra részleteiben kitérjek, csak hangsúlyozom, hogy a magyarság egyetlen társadalmi osztályáról, egyetlen szakérdekről, művelődési, gazdasági, politikai, jogi problémájáról sem felejtkeztünk el és ha a kormány a követeléseket teljesítené, helyreállítaná azt a nemzeti státusquót, amely nélkül a magyar kérdés megoldása légueres térben mozgó papirosmegoldás csupán. Az a tizenkét pont, amelyet deklarációnak a parlament fórumán ismertettünk, lényegében véve általános összefoglalása ennek a nyolcvanegy pontnak. Ebből is kiténik, hogy a magyarságot nem elégíthetik ki részletengedmények, hanem csakis a többi nemzetsoporttal való maradéktalan egyenjogúsítás. A cseh sajtóban megjelent tendenciózus beállításokkal szemben hangsúlyozni kell, hogy az Egyesült Párt programja ma is azonos a húsz év előtti magyar programmal. A csehszlovákiai közéletben az Egyesült Párt talán az egyetlen, amely vaskövetkezetességgel tart ki eredeti álláspontja mellett és magatartását csakis a magyar nép érdeke befolyásolta.

Tiso volt miniszter, a Hlinka-párt egyik vezető tagja május 15-én Besztercebányán a magyar-szlovák egymásrataltságról beszélt. A magyarokkal azért volt lehetséges az együttműködés,

mert ők is Szlovákia autonómiájáért küzdenek és keresztény alapon a nép jobb sorsáért szállanak síkra

A pittsburgi szerződés megünneplésére májusi előkészületei során a koalíció számára nagy meglepetést jelentett a szlovákok együttműködése a kisebbségekkel az autonómia kérdésében s éles visszautasításban részesült. A kormány lapjai arról írnak, hogy a kormány a szlovákiai közigazgatás decentralizációját készíti elő, ezáltal reméli a szlovák néppárt merev ellenzéki hangulatának enyhülését. Beavatottak szerint a kisebbségi státútum nemcsak a szlovákiai országos elnök hatáskörét bővíti ki, de az országos képviselőtestület munkakörét és hatáskörét is. Állítólag a szlovákiai kultúraautonómia megvalósítására is javaslat készül, amely szerint nemcsak szlovák, de magyar és német önálló iskolatanácsok is lennének Szlovákiában. A kormány a Szlovákiában működő közalkalmazottak kinevezése kérdésében is engedményeket akar tenni, az eddig ott működött cseh és morva tisztviselőket fokozatosan visszahelyezné a történeti országokba.

A pittsburgi szerződés huszadik évfordulója alkalmából nagyszámú amerikai szlovák utazott a csehszlovákiai jubileumi ünnepekre, akik magukkal hozták a szerződés eredeti okmányát. Az elutazás előtt tartott amerikai szlovák kongresszuson — a *Slovák* beszámolója szerint — az amerikai Slovenská Liga a szerződés törvény beiktatását követelte. Addig is, míg ez elkövetkezik, követelik a csehszlovák kormánytól, hogy alkossa meg a független szlovák iskolatanácsot, szlovákosítsa a pozsonyi Komensky-egyetemet, függessze fel a cenzúrát, a szlovákiai hivatalokba csak szlovákokat nevezzen ki, fokozatosan helyettesítse a cseh hivatalnokokat szlovákokkal, a diplomáciai szolgálatban a szlovákok számára biztosítsa az aránylagos képviselést, ugyanígy a hadsereg vezetésében is, s állítsa helyre Szlovákia területén a leépített ipart. Az amerikai szlovákok kongresszusa elhatározta ezenkívül, hogy támogatni fogja *Hlinkát* az autonómiaért való küzdelemben.

A szlovák néppárt autonómia-javaslatát június 5-én hirdette ki *Hlinka* András, a szlovák néppárt kongresszusán, a pittsburgi szerződés eredeti példányát Amerikából visszahozó szlovákok jelenlétében. A nagyszabású autonómia-tervezet követeli Szlovákiában a szlovák hivatalos nyelv bevezetését, a külön szlovák honpolgárságot és külön törvényhozó testületet. A szlovák országgyűlést és a hadsereg új fölépítését, belga mintára, nemzetiségi tagozás szerint tervezi. Szlovákiában csak szlovák katonaság állomásoznék szlovák főparancsnok alatt. Közös csehszlovák ügy maradna a nemzetvédelem (kivételt képez természetesen az előbb említett szlovák katonaság), közös lenne a pénzügy, az érmeügy, a biztosítás és a közlekedésügy, a vámrendszer, a mérték- és a súlyrendszer, a fennálló államadósság igazgatása, az állami monopóliumok, állami vállalatok ügye, a külpolitika és a vele kapcsos-

latos szerződés-kötési jog, a hadüzenet joga stb. Az összes többi ügyek a szlovák tartománygyűléshez tartoznának. A közös csehszlovák országgyűlés Szlovákiát illető határozatainak érvényéhez a szlovák képviselők többségének hozzájárulására lenne szükség. A szlovákiai országgyűlés elnöke az első autonóm szlovák országos kormányt az országgyűlés tagjaiból nevezné ki. A kisebbségek nyelvjogai a páriskörnyéki békeszerződések megállapításai értelmében érintetlenek maradnának. A tervezet kifejezetten kimondja a szlovákiai nem szlovák nemzetiségű lakosok egyenjogúságát. Legmagasabb autonóm bírói fórumot is tervez a javaslat. Rendezi továbbá a szlovák tartományi kormányzat rendeletalkotó hatalmát, a közös bevételek és kiadások felosztását, az önálló közigazgatási bíraskodást, a tarifa-szállítási és szubvenció-ügyeket.

Az amerikai szlovákok csehszlovákiai tartózkodása és a pittsburgi szerződés húszéves fordulója alkalmával lefolyt szlovák autonómista megnyilatkozások alkalmával *Esterházy* János, az Egyesült Párt országos ügyvezető elnöke levelet intézett *Hlinka* Andrásához, melyben a következőket írja: A csehszlovák köztársaságban élő magyarság a legőszintébb szimpátiával figyeli szlovák testvéreinek heroikus küzdelmét, amely küzdelemben a legönzetlenebb segítségünkre számíthat Méltóságod és nemzete, mert meggyőződésünk, hogy az itt élő magyarság sorsa, amely elválaszthatatlanul egy a szlovákokéval, csak akkor fog megjavulni, ha az autonómia diadalmas zászlaja fog lengeni Szlovenszko fölött.

A küzdő magyarság az egység útján.

Az Egyesült Magyar Párt klubja Pozsonyban február 4-én ülést tartott. *Szüllő* Géza elnöki megnyitójában a szudétanémet, a szlovák és a magyar kérdéssel foglalkozott. Ahogy van a köztársaságban német és szlovák kérdés, van magyar kérdés is. *Hodza* miniszterelnök hosszú magyar parlamenti tapasztalataiból nem okult. A magyarból és szlovákból sohasem lesz csehszlovák. Az öntudatos magyar lélek nemzetfönntartó ereje ma is változatlan. Mindaddig, mondta, míg a magyarság becsületes és őszinte, nyílt kívánságai megoldva nincsenek, mi tudunk várni, mert tudjuk, hogy Isten malmai lassan őrölnék és eljön az idő, mikor „pravda vitazi“.

A párt komáromi járási szervezetének február 17-én tartott gyűlésén *Jaross* Andor beszédében oda konkludált, hogy a köztársaság nemzetiségi kérdéseit csak az érdekelt nemzetiség többségi képviselőivel lehet megoldani. A szociális kérdés elintézése után most már következnie kell a nemzetiségi kérdés megoldásának. Az Egyesült Magyar Párt joggal mondhatja magáról, hogy

a magyarság többségi pártja, mert minden híreszteléssel szemben a magyar szavazók hatvanhat százalékára támaszkodhatik. Helytelenül nevelték éveken át a csehszlovák közvéleményt azok, akik azt hirdették, hogy a magyarság többet kapott, mint amennyi jussa volt. Marxista alapon nem lehet a magyarság iájó kérdéseit elintézni. A német kérdést a szudétanémet párttal, a magyar kérdést pedig a magyar párttal kell megoldani, ahogy a szlovák kérdés is csak *Hlinka* szlovák néppártján keresztül oldható meg. A demokrácia a nép akarata által irányított politika. A többségi pártoknak nincsen egységesen megfogalmazott nemzetiségi programjuk, ellenben a Magyar Párt egységes közvéleményre támaszkodhatik és ezt a közvéleményt nem fölülről irányítják. A Párt minden vezetője vallja, hogy úgy menetel, ahogy a nép akarja. Hangja hétszázézer magyar ember szava.

Korláth Andre kárpátaljai magyar képviselő a képviselőház március 3-i ülésén tiltakozott az ellen a gyarmati kezelés ellen, hogy a Kárpátaljára küldött — prágai központosító szándékokat szolgáló — tisztviselők fizetését Kárpátalja számlájára írják. Csehszlovákia a maga népfölöslegét telepíti át, ahelyett, hogy a békeszerződésben vállalt kötelezettségéhez képest, az állásokat odavaló emberekkel töltené be és így az ottani lakosság jólétét, társadalmi, kulturális emelkedését mozdítaná elő. A kormány súlyos szerződészegést követett el azáltal, hogy Podkarpatska Rus területi autonómiáját 19 év óta nem valósította meg. Ezt a hibát csak tetőzte azzal, hogy az európai közvélemény megtévesztésére az „autonómia bevezetése“ címén olyan közigazgatást léptetett életbe, mely az autonómiához semmiesetre sem hasonlít. Nekünk olyan autonómiára van szükségünk, amely kenyeret, megélhetést jelent — legalább is oly mértékben, mint az 1918. évi X. magyar néptörvény, vagy a horvát-szlavón autonómia. A területi autonómiának a nemzetközi szerződés és az állami alaptörvény szerint „legszélesebb körű“-nek kell lennie. A kormányzótanács 24 tagjából 9 tagot közvetlenül és 5 tagot közvetve Prága nevez ki. A kormány akarata a kormányzótanácsban teljes mértékben érvényesül, mert a kinevezettek bármikor leszavazhatják a nép által beküldött 10 tagot. A kinevezettek nagyrésze cseh, magyar egy sincs, ruszin is csak elvétve akad. Ezen az intézményen is meglátszik, hogy csupán a külföld nyomása alatt, a nemzetközi szerződések teljesítésének látszatára lett megalkotva.

Az Egyesült Magyar Párt Rimaszombatban március 5-én tartott végrehajtóbizottsági ülésén foglalkozott a kormányznak a vasúti és a postaigazgatás terén a magyar nyelv használatára vonatkozólag kiadott új rendeletével, mely nyílt beismerése annak, hogy a magyar kisebbség eddig a nyelvtörvény által biztosított jogoktól teljesen meg volt fosztva, másrészt jogos igényeket nem elégíti ki, mert a nyelvtörvényben biztosított 20%-os számarányt fölemeli 50%-ra, miáltal a magyar kisebbség nyelvhasználati jogát jelentősen megszőkíti. A párt követeli a nyelvtörvénynek a vasúti

és postai igazgatásban való teljes és maradéktalan érvényesítést.

Darányi Kálmán miniszterelnök győri beszédére válaszolva a *Narodni Politika* c. cseh lap a magyar kisebbség védelmének felmondását ajánlja a csehszlovák kormánynak. A következőket írja: *Darányi* beszéde nem lep meg és nem nyugtalanít. Az igazságot meg kell mondani akkor is, ha kellemetlen. A kisantant államoknak érdekük a magyar revizionizmus gyöngülése. Ezért szerettek volna bizonyos föltételek mellett megegyezni Magyarországgal a magyar fegyverkezést illetőleg. A tárgyalások azonban elhúzódtak, aminek oka a román kormányválság volt. Most *Darányi* bejelentette, hogy Magyarország nem hajlandó tovább várni. Ez a közép-európai együttműködés lehetőségének gyöngülését vonja maga után. A kisantant államai ezután megsérthetik a békeszerződésnek Magyarországra vonatkozó cikkelyeit. Így például Csehszlovákia eddig nem erősítette meg a Csallóközt. Ez a cikkely ezentúl nem kötelezi Csehszlovákiát. És nincs kizárva, hogy a csehszlovák kormány, miután Magyarország megsértette a békeszerződéseket, a csehszlovákiai magyar nemzeti kisebbséget illetően elutasítja a kisebbségvédelem kötelezettségét.

A képviselőház külügyi vitájában, március 8-án elsőnek *Szüllő* Géza szólalt fel. Mint ahogy a régi monarchiában nem volt „osztrák-magyar“ lélek és nemzetiség, mondta, Csehszlovákiában sem lehet a népfajokkal nem számoló egységesítéssel semmit elérni, mert bár közjogilag állampolgárai csehszlovák állampolgárok, csehszlovák fajú állampolgárok nincsenek. Csehszlovákia letagadhatatlanul magán viseli eredetének jellegzetességeit: két államból lett összetéve, a történeti országokból, amelyek az osztrák császársághoz tartoztak és Szlovákiából, mely ezer évig Magyarországnak volt integráns része. A békekonferencia alapvető tévedése volt, hogy a büntető bíró szerepét töltötte be és ezért erősítette meg a nemzetiségileg annyira vegyes és bizonytalan határokat. *Hodza* miniszterelnök propagandisztikus éllel állapította meg, hogy a kormány minden kötelezettségének eleget tett *Szüllő* Géza felelősége teljes tudatában kijelenti, hogy a miniszterelnök e megállapítása nem fedi a valóságot. A kisebbségi kérdés itt nincs megoldva, csak mellékvágányra van tolvá. Nem nagy eredmény, hogy azokban a községekben, melyek egy ezredéven át magyarok voltak, engedélyezik a magyar nevek használatát a posta és távirtda terén. De csak azok a községek használhatják a magyar neveket is, ahol a magyar lakosság aránya 50%-os és a község ezenfelül 50%-os magyar lakossággal bíró járáshoz tartozik, tehát a nyelvtörvény szerinti 20% nem elégséges. A csehszlovák kormányok politikája megváltoztatta a kisebbségvédelmi törvények szellemét. A tudatos telepítés, a tudatos elnemzetietlenítés, a tudatos iskolapolitika, a tudatos gazdasági gyengítés, a közvélemény tudatos megtévesztése: mind eszközei a politikának, de sohasem eszközei a becsületes megegyezésnek.

A csehszlovák kormányzat ott követte el a legnagyobb hibát, hogy nemzeti államot akart alkotni ebből a jellegzetesen nemzeti-ségi államból. A magyarokat Csehszlovákiában mindig mint másodosztályú állampolgárokat kezelték. Ebben sorstársaink is vannak és érhető, ha a szolidaritás lelki egységet teremt. Pártunk együttérez a német kisebbséggel és a szlovák néppel, amely-ívei ezer évig együtt éltünk s amely Szlovákia autonómiájáért küzd. Az ittlévő magyarság érdekében készek vagyunk a kormányal tárgyalni.

Esterházy János felszólalásában a teljes őszinteséget ajánlotta. A Szlovákiában élő németiség máig sem jutott az őt illető jogok birtokába. Furcsa tehát, ha a német aktivisták néhány a ezt hirdeti, hogy Magyarországon a németiség el volt nyomva. Ha ez így lett volna, nem maradt volna a mai Szlovákia területén annyi német. Az új államalakulás megszüntette viszont a 400 éve főnn-álló lőcsei gimnáziumot. Hiába beszélnek a felelős csehszlovák államférfiak csak német kérdésről. A német kérdés elsődleges kérdés; de az igazság azt követeli, hogy annak tekintsék a magyar kérdést is, amelynek elintézése elősegítené a Dunamedence megbékélését, amiről a miniszterelnök úgy szeret beszélni. Szinte egy tollvonással el lehetne intézni a következő sérelmeket: 1. A nemzetiségi statusquo tiszteletben tartása, a nyelvhatár érintetlensége szolgáljon alapelvül. 2. Mivel a magyar nyelvterület zárt és összefüggő, nem megfelelő a nyelvjognak a bírósági járáshoz való kötése. A 20%-os kisebbségeket megillető nyelv jogok terjesztessenek ki azon járáshoz magyarlakta területeire is, ahol a járáson belül a magyarság ugyan nem éri el a kvalifikált számarányt, de a saját területén legalább 50%-os többséget képvisel. 3. A nyelvjognak a bírósági járáshoz való kötése nem elegendő védelem a nagyobb településeknél, ezért az 5C00 főnél többet számláló településeknél a nemzeti kisebbséget a 10%-os aTány is kvalifikálja a nyelvjogra, de a nemzetiségi számarányra való tekintet nélkül is megkapja a jogokat a nemzeti kisebbség, ha a helyiségben legalább 5000 lelket számlál a legutóbbi népszámlálás szerint. 4. A kisebbségi iskolákról szóló 1919. évi 18. számú törvény kiterjesztendő Szlovákiára és Kárpátaljára is. Ezt valamennyi szlovák párt is követeli. Az erre vonatkozó rendeletet a kormány eddig azért vonakodott kiadni, mert akkor „a magyarok is igényelhetnének iskolákat“. 5. Visszavonandó az a rendelkezés, amely kötelezővé teszi az anyakönyvekben a nevek csehszlovák helyesírás szerint való átírását. Ez abszurdum és ez ellen a magyarságnak tiltakoznia kell.

Az Egyesült Magyar Párt március 10-én Zselizen rendezett körzeti gyűlésen *Majthényi* László elnök sajnálattal állapította meg, hogy színmagyar járáshozban a hatóságok a február 18-i kormányhatározat ellenére még mindig csak az államnyelven érintkeznek a magyar lakossággal.

Az 1930-as népszámlálás szerint a tornajai járás 22.187 la-

kosa közül 17.701 vallotta magát magyarnak. A nyelvtörvény és a nyelvrendelet értelmében tehát a járás valamennyi hatósága köteles magyarnyelvű kiadványokat is a lakosság rendelkezésére bocsájtani. Ezt azonban az ottani hatóságok következetesen és rendszeresen elmulasztják, amiből a magyar lakosoknak tetemes kára támad, mert a hozzá érkező egynyelvű elintézéseket nem érti meg és a fordíttatás költséget okoz. Legutóbb az adóhatóságok adtak tisztán egynyelvű elintézést, ami szintén a törvénybe ütközik. A kormány hangoztatja, hogy az ilyen sérelmek adminisztratív úton egy tollvonással elintézhető, mégsem hajlandó az alsóbb közegeknél a legszigorúbban eljárni, hogy a magyar nyelv jogai a magyar többségi járásokban érvényesüljenek. (*Jaross Andor interpellációja.*)

Március végén az Egyesült Párt manifesztummal fordult Csehszlovákia magyarságához. A kiáltvány a sorsdöntő napokban magyar egységre buzdít. Az egység útja az Egyesült Párt. A közös vér, föld, sors, történelmi tudat indokolja, hogy minden magyar tömörüljön egységes politikai szervezetbe. Semlegességnek helye nincs. Csak ez a szervezet alkalmas arra, hogy jogos nemzeti követeléseinket kiharcolja. E követelések nem kívánnak igazságnál cs nyugodt magyar életnél egyebet. A köztársaság nemzeti valamennyien egy táborba egyesülnek; egyesülnie kell a magyarságnak is: „Egy Isten, egy sors, egy akarat, egy tábor!”⁴⁷

Szlovenszói magyarságának nagy egységmozgalma során a tavasz folyamán tömegével jelentkeztek az új párttagok. Egész falvak egységesen az Egyesült Párt tagjai lettek. Eddigi agrárpárti magyarok meglehetősen levelekben nyilatkoztak szándékukat, hogy oda állanak ezekben a komoly időkben, ahová szívük cs vérük húz.

Az Egyesült Párt beregszászi és munkácsi irodájában házkutatást foganatosítottak. Beregszászban április 2-án 165 különböző ügyiratot foglaltak le. A házkutatás két és egy negyed óra hosszát tartott. Április 3-án délben újabb házkutatást tartottak: ekkor nyomtatványokat foglaltak le és vittek el. Az eljáró csendőr délutánra újra házkutatást helyezett kilátásba. A járási főnök kijelentette, hogy a lefoglalt iratok alapján kihágási eljárást indítanak egyes funkcionáriusok ellen. A munkácsi házkutatás április 29-én történt és foganatosításánál éppen jelen volt *R. Vozáry* Aladár tartománygyűlési képviselő is, akinek kérdésére az eljáró közegek kijelentették, hogy az Egyesült Párt taggyűjtési akciójára és a magyar nemzeti kataszter összeállítására vonatkozó iratokat kívánják megtekinteni. Ezután megnézték *Korláth* Endre felhívását, átvizsgálták a pártigazolványokat és ezekből egy-egy példányt lefoglaltak. Közölték, hogy az április folyamán elrendelt gyűléstilalom miatt semmiféle politikai mozgalomnak sem lett volna szabad folyója s az Egyesült Párt akcióját is be kell szüntetni. A felhívások terjesztése politikai mozgalomnak tekintendő, ami ugyancsak tilalom alá esik. Az eljárásról és a vizsgálatról

jegyzőkönyvet vettek föl. A Prágában tartózkodó *Korláth* Endre képviselő a belügyminisztériumban eljárta és tiltakozott a házkutatás ellen.

Május elseje alkalmából az Egyesült Párt törvényhozói kiáltványt intéztek a magyarsághoz. Hangoztatták a munka ünnepének jelentőségét; a magyarság is ünnepli május elsejét, de ebben az ünnepelésben nincsen gyűlés, osztályellentét, forradalmárság, hanem csak a magyar nemzetért dolgozni akarók rendíthetetlen akarata és áldozatkészsége. Május és június hónapokra tűzzék ki a községi képviselőtestületbe szóló választásokat. Fontos nemzeti érdek, hogy a magyarok helyiségekben a magyarság egyetlen jelölő listát állítsanak s ezzel kezébe vegye otthonának vezetését. Ne a kis szempontok érvényesüljenek a község életében, hanem az összalakosság nemzeti érdekei. Meg kell valósítani az „egy Isten, egy sors, egy akarat, egy tábor“ elvét a községi életben is.

Kihágás gyanúja miatt 41 magyar főiskolást őrizetbe vett a prágai rendőrség. A május elseji ünnepségek alatt a rendőrség behatolt a Magyar Akadémikusok Körének Vencel-téri helyiségébe és az ott tartózkodó 41 főiskolást előállították, mert állítólag az ünnepi nyilatkozat fölolvastása és a csehszlovák nemzeti himnusz éneklése alatt a térre néző egyesületi ablakokban „kihívóan“ viselkedtek. Ugyanekkor a MÁK helyiségeit lepecsételték.

Neumann Tibor, az Egyesült Párt pozsonyi szervezetének elnöke május első napjaiban Pozsony város polgármesteréhez indítvánnyal fordult az elhalasztott pozsonyi képviselőtestületi választások ügyében. Indítványában megállapítja, hogy noha a város képviselőtestületének megbízatása már tavaly ősszel lejárt, a városi képviselőtestület jelenlegi összetétele nem felel meg a lakosság politikai meggyőződésének, a május hó 22-ére kiírt választásokat mégis elhalasztották. Az 1931-ben tartott községi választások óta a kül- és belpolitikai helyzet gyökeresen megváltozott és a nemzeti eszme diadalmas előretörése folytán a köztársaság valamennyi nemzete az alaptörvényekben biztosított jogainak maradéktalan érvényesítését követeli. Megállapítja, hogy Pozsony magyar lakossága nemzeti érzésében megerősödött és nemzeti hitvallásában bátrabb lett. A május elsején tartott felvonulás, amely megmutatta, hogy Pozsonyban milyen nagy számban él az öntudatos magyarság, megcáfolta a népszámlálási statisztikai adatokat. Mint a pozsonyi magyarság vezetője és városházi képviselője, arra kérte a polgármestert, hogy tűzze napirendre és a képviselőtestület helyezze hatályonkívül az 1933. október 24-én hozott határozatot, amely a magyar nyelvet a város hivatalos életéből száműzte. A városházán helyezték vissza jogaiba a magyar nyelvet és állítsák vissza azt az állapotot, amely a képviselőtestület 1926. április 12-én kelt határozata szerint fennállott.

A szlovenszkói teljhatalmú minisztérium 1919. február 18-án egy nyilván helytelenül értelmezett nacionalizmusból fakadó rendeletet adott ki 39/1919. szám alatt, mellyel eltiltotta a magyar

nemzeti zászlók, kokárdák, jelvények, szalagok használatát. A jelek azt mutatják, hogy ezt a rendelkezést továbbra is érvényben akarják tartani. Ma azonban, mikor a kormány bel- és külföldön egyaránt hangoztatja a nemzetiségek egyenlőségének elvét, e régi rendelet érvénybentartása nem alkalmas a lelkek megnyugtatóására. (*Szilassy Béla szenátor májusi interpellációjából.*)

A pozsonyi csehszlovák rádió magyar nyelvű közleményeiben még azokat a városneveket is, melyeknek hivatalosan magyar nevük van, csak az államnyelven adja le. A rádiónak a magyar nyelvű leadásban kötelessége volna a magyar városneveket még abban az esetben is magyar nyelven említeni, amikor az illető városnévnek nincs is hivatalos magyar elnevezése, hogy a hallgatóság tudja, milyen városról van szó. A felelősség a tarthatatlan állapotért elsősorban a postaügyi minisztériumot terheli, mert a magyar nyelvű leadások irányítását olyan személyekre bízta, akiknek a magyarság jogos kívánságai iránt nincs érzékük és a rádió magyar részét nem magyar szellemben vezetik. *Szilassy Béla szenátor*, aki interpellációban tette szóvá ezt az ügyet, azt követelte, hogy a magyar nyelvű leadást a *Szlovenszkói Magyar Közművelődési Egyesületnek* engedjék át.

Losonc város képviselőtestületének május közepén tartott ülésén *Viest Darina* csehszlovák polgári iskolai igazgató nő felszólalása keltett általános meglepetést. Amint megköveteljük, mondotta, hogy az államnyelv minden vonatkozásban érvényesüljön, úgy megkívánjuk, hogy magyar polgártársaink nyelvi jogait is tiszteletben tartsák. *Giller János* tartománygyűlési képviselő az Egyesült Párt nevében sajnálattal állapította meg, hogy ez a felszólalás csupán most hangzott el és nem évekkel ezelőtt. Hiszen, úgymond, két évtized óta egyebet sem teszünk, mint a magyar nyelvi jogok tiszteletbentartását és érvényesítését követeljük. A megválasztandó új képviselőtestületre az a föladat is hárul, hogy a múlt hibáit helyrehozza.

Május közepén jelenti az Egyesült Párt munkásszakosztálya: A nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos kül- és belpolitikai események nagy hatást tettek a magyar munkástömegekre is. A magyar munkásság eddig széjjel volt szórva a különféle csehszlovák és nemzetközi pártokban; ezek a munkások tömegesen csatlakoztak az Egyesült Párthoz. Nem szórványosak ezek a jelenségek; egy-egy községből nem egyszer 50—100 munkás is bejelentette csatlakozását. Egyetlen hét alatt 3000 magyar munkás csatlakozott az Egyesült Párthoz. Ezzel a folyamattal egyidejűleg a csehszlovák agrárpárt, a kommunista és a szociáldemokrata párt frakciói elvesztik jelentőségüket, felbomlanak és megszűnik befolyásuk a községi életben.

Május közepén *Pajor Miklós* szenátor írásban tiltakozott a királyhalmeci, szepsi, rozsnyói, nagykaposi és nagymihályi járási hivataloknál amiatt, hogy a csendőrség számos községben felelősségre vonta az Egyesült Párt funkcionáriusait és a törvény el-

lenére gátolta a pártszervezési munkát. A csendőrség a község-házára idézte a párt helyi vezetőit, ismételt kihallgatásoknak vetette őket alá, elkobozták a párt hivatalos kiadványait, házkutatásokat tartottak és lefoglalták a vidéki szervezeti vezetőknek küldött postaküldeményeket. Sokhelyütt „jótanáccsal“, sőt eltiltással igyekeztek a taggyűjtést megakadályozni. Különösen a Prágai Magyar Hírlap különlenyomataira vadászott a csendőrség. A bodrozközi Véke községben a Prágai Magyar Hírlapban megjelent „*Magyarok!*“ kezdetű kiáltványt keresték. A csendőrség a helyi elnököt óva intette attól, hogy az Egyesült Párt ügyeivel foglalkozzék, mert ezekért az „üzelmekért“ könnyen megfenyíthetik. Borsi községben elkobozták a különlenyomatokat. Az újonnan belépett párttagokat a községházára idézték és faggatták őket, hogy nem kényszer hatása alatt léptek-e be a pártba. A párt pénztárosát a csendőrpáncsnok többször megintette, hogy hagyjon fel a pártmunkával és ne foglalkozzék a párttagok felvételével. Nagyráskán, Nagygéresen, Nagykaposon, Makrancon, Debrődön, Pányban, Pelsőcön ugyanilyen nyomozásokat folytattak s főleg a taggyűjtést és a Magyar Pártba belépés indokait kutatták.

Az Egyesült Párt május 19-én Losoncon tartott gyűlésén *Szilassy* Béla szenátor kifejtette, hogy a koimánynak kártalanítania kell a magyarságot mindazokért a károkért, melyeket az államfordulat óta elszenvedett. A magyarság három irányban követel jótétet: kulturális, közigazgatási és gazdasági téren. A magyar ifjúság nevelését csak szívükben magyarok irányíthassák. Gazdasági téren a magyar földbirtokosoktól elvett birtokokat törvény útján vissza kell adni, nem a régi tulajdonosoknak, hanem a föld nélkül maradt magyar földműveseknek. A magyar követelések szerves része az is, hogy a leépített gyárak hatezer munkása részére visszakövetelik azt az egymilliárd koronát, melyet a munkások elvesztettek munkabérből. Itteni új gyáripar teremtése nemcsak a magyar, de a szlovák munkásságnak is érdeke.

Az Egyesült Magyar Párt és a Szepesi Németek Pártjának törvényhozói május 17-én Pozsonyban együttes ülést tartottak, melyen *Szüllő* Géza kifogásolta, hogy a hivatalos csehszlovák politika változatlanul a régi úton halad, a becsületes megegyezést halogatja, elkobozzák a lapokat, tudományos és propagandisztikus téren is ugyanaz a helyzet, mint azelőtt. A *Komenský*-egyetem felolvasásokat tartanak arról, hogy *Oláh* Miklós prímás nem volt magyar. Olyan új állampolgársági törvény készül, amely a már meg is fizetett állampolgárságok elvételét lehetővé teszi és amely szerint, aki nem érti a csehszlovák nyelvet, nem lehet állampolgár. A magyarság őslakó, jogcíme ezer esztendő. A magyaroknak és cseheknek megértést kell egymás iránt tanúsítaniok; mint nem balkáni népek, egymásra vannak utalva; de az egyenlőség alapján lehetetlen a megegyezés. A magyarság vár, hogy a kormány megadja nekik mindazokat a jogokat, melyek Isten és

ember előtt megilletik, úgy őket, mint a cseheket, szlovákokat, lengyeleket, ruszinokat, németeket.

Az Egyesült Párt pünkösdi hétfőre tervezte Pozsonyba összehívott nagy gyűlését, de ez az agrárpárt gyűlése miatt csütörtökre, június 9-re maradt. Az agrárpárt pünkösdi hétfői gyűlésén *Hodzsa* miniszterelnök a ///inka-párt autonomista követeléseit azzal utasította el, hogy a szlovák nép többsége nem *Hlinka* mögött, de ömögött van. A magyarság nagygyűlése az önrendelkezési jog és a nemzeti egyenjogúság követelése jegyében folyt le. Az első szónok, *Neumann* Tibor, a pozsonyi magyarságot ért évtizedes sérelmeket tette szóvá. Majd *Szüllő* Géza hangoztatta, hogy a magyarság ezer éve van Pozsonyban, itt volt és itt is marad. Ha húsz év előtt ide akartak bennünket csatolni — mondotta — akarjanak most úgy, ahogy vagyunk. A magyarság nem kisebbség, hanem nemzet. Ez a magyarság tehát kisebbségi jogokkal nem élgedhet meg. Teljesjogú állampolgárok akarunk lenni. A kisebbségi védelem, melyet Genfre való hivatkozással hajlandók volnának nekünk megadni, nem elégíthet ki. A békeszerzések során az egyes népeket nem kérdezték meg sorsuk felől. A magyarság követeli, hogy ezt a mulasztást sürgősen tegyék jóvá és adják meg számára az önrendelkezési jogot. Vitán felül megillet ez a jog egy öntudatos nemzetet, mely mindig államalkotó volt. *Jaross* Andor a nemzetiségi törvény körüli huzavonáról beszélt. A magyarság nemzeti egyenjogúságot, önkormányzatot és teljes jóvátételt követel, melynek következtében a köztársaság magyar része újból magyar életérré kell, hogy váljék. *Esterházy* János bírálta a csehszlovák nemzetegységet és a kormány soha be nem váltott ígéreteiről beszélt. A csehszlovákiai magyarságnak, melyet megkérdése nélkül csatolták a csehszlovák köztársasághoz, szenvedések és elnyomatások közt kell élnie. A köztársaság húsz éves jubileumát ünnepli. A magyarság nem akar ünneprontó lenni, de ne kívánják, hogy együtt ünnepeljen és örüljön. Ma, mikor Budapesten az egyetemes magyar nép Szent István király emlékének áldoz, a szlovákiai magyarság lélekben szintén határontúli testvéreivel ünnepel. Szent István politikája erős nemzeti összetartozást jelent. Ez az út vezet a magyar feltámadáshoz. Itt a rendőrfelügyelő két ízben figyelmeztette a szónokot, hogy erről a témáról ne beszéljen tovább. *Esterházy* János azzal fejezte be szavait, hogy a szlovákiai magyaroknak kötelességük téglát hordani az ezeréves szentistváni határra egy második ezredév érdekében.

A községi választások eddig ismert eredményei — melyre még visszatérünk — fényesen igazolják a magyar egységmozgalom sikerét.

Pitt-Rivers kapitány (London) jelentése a csehszlovákiai népeśsęgtudományi kutatómunka lehetősęgeiről.

(Pitt-Rivers kapitány, a *Nemzetközi Népeśsęgtudományi Unió* főtítkára, az Unió 1937 július 28-i párizsi közgyűlése elé terjesztett főtítkári jelentésében foglalkozott a több országban, így Magyarországon is nemzeti csoportokkal bíró Unió csehszlovákiai országos csoportjának ügyével; egyben népeśsęgtudományi, valamint kisebbségvédelmi szempontból egyaránt tanulságos személyes tapasztalataira is utalt. Főtítkári jelentése francia, német, sőt tudomás szerint angol nyelven is *nyomtatásban* jelent meg és nemcsak az Unió párizsi közgyűlésén jelenlévők közt osztatott szét, hanem a népeśsęgtudománynak a közgyűléshez csatlakozó négynapos Nemzetközi Népeśsęgi Kongresszuson megjelent művelői — mintegy százötven francia és és 159—200 külföldi kutató — közt is. A jelentés „Csehszlovákia” című részének általánosabb vonatkozású szakaszait¹⁾ itt adjuk.)

„Csehszlovákia cseh hivatalos nyelvű állam. A többi fontosabb nyelv, melyet a népeśsęg több mint fele beszél: a német, magyar, lengyel, héber és rutén. A Szovjet köztársaságok Uniójával való akadémikus és politikai kapcsolat Csehországban, ahol a kulturális örökség, a hagyomány és a nevelési intézmények régóta csaknem kizárólag a németül beszélő népeśsęgtől származnak, a németnyelvű tudósokat mind ia tudományos együttműködés szempontjából, mind pedig képviselőiknek a hivatalos munkából való kizárása miatt nehéz helyzetbe hozta.

Csehszlovákia, mely a Nemzetközi Népeśsęgtudományi Unióhoz annak megalakítása óta tartozik, az Unió részére több év óta semmilyen hozzájárulást nem fizetett.

A hozzájárulások meg nem fizetésétől eltekintve is felmerül az a kérdés, hogy Csehszlovákia egyáltalában alkalmas-e arra, hogy alapszabályszerűen az Unióhoz tartozzék.

Információm szerint a helyzet a következő. Az Unió csehszlovák nemzeti csoportjának elnöke, *Schönbaum* dr. — *Bohac* dr. utóda — a kormány tisztviselője és az elnöki tisztsęgre a kormány nevezte ki. Úgy látszik, hogy németnyelvű tudósok a csehszlovák nemzeti csoportból ki vannak zárva, holott a prágai egyetem rokon tanulmányi ágaihoz tartozó tudósok csaknem kivétel nélkül németek.

A tisztán tudományos és demográfiai kutatások lehetőségét Csehszlovákiában határozottan kétségbe vonom. Demográfiai kutatóútam alkalmával, melyet Csehszlovákia kisebbségei közt 1936. szeptemberében tettem, a cseh rendőrség letartóztatott s elkobozta fényképeimet, irataimat és útleveletem. így akarták gákdályozni, hogy a Csehország szudéta-német népeśsęgével való bánásmódról és helyzetükről a külföld tudományos világához va-

*) A kivonat az eredetileg angolul irt főtítkári jelentés nem egészen gördülékeny német és francia fordításának egybevetése alapján készült.

lamilyen információk eljussanak. Azért említettem fel ezt a kérdést, mert diplomáciai incidensre vezetett és tárgya volt egy táviratnak, melyet az akkori prágai angol követ a brit külügyi hivatalhoz intézett.

Az Unió Végrehajtó Bizottsága (a hozzájárulások befizetése után) dönthet Csehszlovákia ama kérelme felett, hogy a Nemzetközi Uniónak továbbra is tagja maradhasson. Ehhez kapcsolódóan meg kellene keresni a csehszlovák kormányt, hogy tekintettel az ott élő kisebbségek demográfiai és politikai kérdéseinek sürgősségére és nagy fontosságára, a Nemzetközi Unió Végrehajtó Bizottsága által kijelölendő bizottságot hívjon meg Csehszlovákiába, mely a kisebbségek demográfiai életviszonyait a helyszínen tanulmányozná.“

Románia.

Az új román alkotmány.

A román belpolitikai élet nagyszabású kísérlet első rázkódtatásait szenvedti át. A Goga-kormány bukása után a király koncentrációs tekintélyt kormányt alakított, a pártok működését felfüggesztette, az ostromállapotot kiterjesztette az egész országra s Románia népét új, rendi szellemű alkotmánnyal ajándékozta meg. Az új alkotmányt a folyó év február 24-iki népszavazás 4,297.581 szavazattal 5.843 ellenében elfogadta. Az új alkotmány, mely a hivatalos lap 1938. február 27-iki számában jelent meg, Románia negyedik alkotmánya.

Az új alkotmány az eddigi pártképviselet helyébe a rendi képviseletet állítja. A képviselőház 1. a földművesek és munkások, 2. az iparosok és kereskedők és 3. a szellemi munkások képviselőiből fog állani. E korporációkban a döntő szó a románságé s így a kisebbségi politikai pártok megszűnése után a kisebbségek jóformán képviselet nélkül maradnak. Szavazati joguk azoknak van, akik e három foglalkozási ág valamelyikét tényleg űzik. Az aktív választójoghoz szükséges korhatárt az új alkotmány 21 évről 30-ra emelte föl, míg a passzív választójogét 25-ről ugyancsak 30-ra. A képviselőket hat évre választják, titkos, kötelező választással.

A szenátust a király által kinevezett, a jog szerinti és a választott szenátorok alkotják. A kinevezett szenátorok száma fele a választottaknak. Az új alkotmány csupán a kereteket vonta meg, a részletekről a később kibocsátandó választói törvény fog rendelkezni, irtlandzáltal máris megállapítható, hogy hivatalból mindössze egyetlen magyar tagja lesz a szenátusnak, az erdélyi református egyházkerület püspöke. A romániai római katolikus egyházat, amelynek tagjai csaknem 90%-ban magyarok, ezután is Cisar, bukaresti érsek fogja képviselni. Az unitárius püspök, mivel híveinek száma nem

éri el az alkotmány által előírt 200.000-et, nem lehet szenátor. A szenátorok mandátuma a régi alkotmány szerint négy, az új értelmében kilenc évre szól.

A törvényhozás nyelve kizárólag a román, aminthogy az új alkotmány a kisebbségek nyelvhasználatát a közigazgatásban sem biztosítja. A 7. szakasz az állam kormányformájának megváltoztatását, mások vagyonának felosztását, osztályharc stb. hirdetését tilalmazza. A vallási alapra helyezett politikai egyesületek tilosak. A 8. szakasz megtiltja a lelkészeknek, hogy tekintélyüket politikai mozgalom érdekében vessék latba. (Vasgárda!) Az alkotmány kimondja, hogy csak az lehet miniszter, aki három nemzedékre visszamenőleg román eredetű.

A 9. szakasz szerint az a román állampolgár, aki a kormány előzetes engedélye nélkül idegen állam szolgálatába lép, idegen katonai alakulathoz csatlakozik, vagy idegen hatalom védelme alá helyezi magát, elveszti román állampolgárságát.

Fontos kisebbségi szempontból az új alkotmány 16. szakasza, amely a kisajátítás és a vagyonek Kobzás ügyét szabályozza. Vagyonek Kobzás csak hazaárulás vagy közpénzekből való sikkasztás esetén rendelhető el. Kisajátítás csak közérdekből történhetik, előzetes kártérítés után.

A kisebbségi szerződés első szakaszában vállalt kötelezettségeknek az új román alkotmány nem tesz eleget, de a kisebbségekről két szakaszban megemlékezik. A 4. szakasz kimondja, hogy az összes románok, etnikai eredetre és hitvallásra való tekintet nélkül, kötelesek a hazát legfőbb életcéljuknak tekinteni, védelmében magukat föláldozni. Az 5. szakasz „elvileg” biztosítja a kisebbségek jogait: „Az összes román állampolgárok, etnikai és hitfelekezeti különbség nélkül egyenlők a törvény előtt, amelynek tisztelettel és engedelmességgel tartoznak.” A fentebb említett, a miniszterek származására vonatkozó szakaszon kívül, különbséget tesz többség és kisebbség között a 27. szakasz, amely szerint a polgári és katonai közhivatalokba és méltóságokba való kinevezéseknél *szem előtt tartandó a román nemzet többségi és államalkotó jellege*. Ez a megszorítás a gyakorlatban semmit sem jelent, mivel közhivatalokba eddig sem neveztek ki kisebbségeket, de jogi szempontból erősen kifogásolható. E szakasz tulajdonképpen a numerus valachicus alkotmánybaiktatását jelenti s visszaesés a régi alkotmánnyal szemben, amely semmilyen formában nem állította szembe a többségi elemet a kisebbséggel.

Az új alkotmány 50. és 70. szakasza a korrupció ellen veszi fel a harcot. Az 50. szakasz a képviselők és a szenátorok összeférhetetlenségét szabályozza. A 70. szakasz megtiltja a volt igazságügyminisztereknek, hogy a miniszteri tárcától való megválásuk után egy évig ügyvédi gyakorlatot folytassanak, megtiltja továbbá a volt minisztereknek, hogy tárcájuktól való megválásuk után olyan vál-

lelátónál vállaltanak igazgatósági tagságot, amellyel az utolsó három évben szerződést kötöttek.

Szembeeszköz a különbség a régi és az új alkotmány között, hogy a régi a hangsúly az állampolgárok jogain, az újban az állampolgárok kötelességein van. Az új alkotmány, mely a királyi hatalmat kiterjeszti, kombattáns szellemű, számos intézkedése a szélsőséges mozgalmak, elsősorban a veszedelmes méreteket öltött vasgárdista mozgalom ellen irányul, amelynek fölszámolását a kormány a legnagyobb eréllyel folytatja. Az új képviseleti rendszer is a román közélet depolitizálását célozza.

Fokozott románosítás.

Változást a kisebbségi élet szempontjából az új román kormányzat nem hozott. A depolitizáció, decentralizáció és a szélsőségek elleni küzdelem mellett a kormányzat egyik legfontosabb programpontja továbbra is a románosítás, melyet ha lehet, még kíméletlenebb eszközökkel folytatnak, mint eddig. A *Miron Crisfea* elnökletével megalakult román kormány kiáltványa a román nép rovására történt történelmi igazságtalanság jóvátételét ígéri s bár biztosítja a románsággal évszázadok óta együtt élő kisebbségeket, hogy igazságtalanságok nem fognak a terhükre történni, ez a program mégis nyugtalanságra ad okot a kisebbségek szempontjából.

A román személyzetnek a vállalatokban való alkalmazásával foglalkozó bizottság megkezdte tevékenységét. A jelenleg érvényben levő, a románság túlsúlyát biztosító törvényt, minden valószínűség szerint nem fogják megváltoztatni. Az *Universul* terjedelmes cikkben foglalkozik C. *Moteanu* statisztikáival, amelyek a román elemnek a romániai gazdasági életben elfoglalt helyzetét világítják meg. Eszerint a 100 munkásnál kevesebbet foglalkoztató erdélyi és bánáti vállalatoknál az alkalmazottaknak csupán 38%-a román, 61%-a kisebbségi és 1%-a idegen. *Moteanu* szerint 1934-ben 123 milliárd lej volt a nemzeti jövedelem s ennek csupán 22%-a illetve a románságot, 78%-a kisebbségieknek és idegeneknek jutott. A lap ebből azt a következtetést vonja le, hogy az ország kincseit idegenek gyümölcsöztetik a saját javukra, valószínűleg kizárva a románokat. E statisztikákat nincs módunkban ellenőrizni, de a nemzeti jövedelem eloszlására vonatkozó statisztika célzatossága első pillantásra szembeötlő. *Monteanu* egy kalap alá veszi az idegeneket és a kisebbségeket, holott ismeretes, hogy Romániában nagy külföldi vállalatok dolgoznak s élveznek jelentékeny állami koncessziókat. A nemzeti jövedelem állítólagos 78%-ából, mely együttesen jut az idegeneknek és a kisebbségnek, ez utóbbiak, tekintve, hogy a kisebbségi vállalatok jelentékeny része válságban van, bizonyára igen szerény há-

nyadban részesülnek. A román lapok szüntelenül követelik a gazdasági élet fokozottabb románosítását, noha jelenleg szakképzett román munkanélküli személyzet nincsen s annak ellenére, hogy a vállalatok nagy része már teljesítette a törvényben előírt kötelességeit. Azoknak a vállalatoknak, amelyek még nem foglalkoztattak román munkaerőt, a törvény előírta 80%-os mértékben, egy év határidőt adtak, mely csak abban az esetben hosszabbítható meg, ha megfelelő román etnikumú szakértő nem áll rendelkezésre. A román személyzetnek a vállalatokban való alkalmazására alakult bizottság folyó év április hó 14-én tartott ülésén elhatározta, hogy figyelmeztetést küld azoknak a vállalatoknak, amelyek nem tartják be a román elem elhelyezéséről szóló törvény rendszabályait.

A törvény előírta arányszám szigorú alkalmazása a magyarságot nem csupán megélhetésében, hanem kiszámíthatatlan következményeket idézve elő a belső vándorlásban, nemzeti létében is fenyegeti. A román nemzeti munkavédelmi törvény a beolvasztásnak minden eddiginél hatékonyabb eszköze lehet.

Hogy a közhangulat mennyire kisebbségellenes, bizonyítják a különböző szakegyesületek románosítási indítványai. A Romániai Állatorvosok Egyesülete márciusban kongresszust tartott, ahol erélyesen állást foglalt az állatorvosi kar románosítása mellett. A kar kimondta, hogy az egyesüléskor már Romániában élő kisebbségi állatorvosok szerzett jogait tiszteletben tartja, de ugyanakkor szorgalmazni akarja, hogy a román elem az állatorvosi karban számbelileg alatta ne maradjon a kisebbséginek.

Hasonló mozgalmat indított a román Ügyvédszövetség is, mely március hó 19-én tartott ülésén kimondta, hogy valamilyen nem román eredetű ügyvédet és ügyvédjelöltet, aki írásban és élőszóban nem bírja kielégítően a román nyelvet, törlik az ügyvédi kamarák névjegyzékéből. A törlést természetesen nyelvvizsga fogja megelőzni. Az ügyvédi kamarák elve a románosítás törvényes eszközökkel való megvalósítása. Az idegen népiségű ügyvédek számára numerus proportionalist fognak megállapítani. Az Ügyvédszövetségnek ez a határozata minden jogalapot nélkülöz, az ügyvédtörvény 1., 2. és 3. szakaszai, melyek a kamarai beírás feltételeit szabályozzák, nem írnak elő nyelvvizsgát. A törvény 86. szakasza megköveteli ugyan a román nyelv tudását, de a nyelvi készség elbírálására semmiféle rendszabályt nem ír elő. Az új alkotmány viszont jogegyenlőséget biztosít a kisebbségi állampolgárok részére. A kisebbségi ügyvédek az Ügyvédszövetség önkényes határozata ellen a legélesebben állást foglaltak. A száz ügyvédek Nagyszebenben tartott gyűlésükön egyhangúlag elhatározták, hogy nem állanak nyelvvizsgára, ugyanígy határoztak a bukaresti kisebbségi ügyvédek és más kamarák kisebbségi ügyvédei is. Az elhangzott bírálatokban rámutattak arra, hogy nyelvvizsgát követelni olyan ügyvédektől, akik román középiskolában végeztek és oklevelüket a román egyetemen szerezték.

a román iskolaügy lebecsülése volna. Április 9-én az Ügyvédszövetség ismét foglalkozott a kérdéssel s azt a határozatot hozta, hogy a román oklevéllel rendelkező ügyvédek csak abban az esetben állítják nyelvvizsgára, ha egy vagy több ügyvéd írásbeli beadványban, saját felelősségére kéri valamelyik ügyvéd vagy ügyvédjelölt vizsgáztatását, vagy ha az ügyvédi kamara tanácsának egy tagja a kamara fegyelmi bizottságához intézett beadványában azt állítja, hogy a kérdéses ügyvéd, noha román egyetemen végzett, mégsem képes megfelelni az ügyvéd-törvény 86. szakasza 2. bekezdésében megszabott követelménynek, azaz nem tud románul. Ugyanekkor kimondták, hogy a nyelvismeret elbírálásánál az idegenszerű kiejtés nem jöhet tekintetbe. A bukaresti ügyvédi kamara bizottságot jelöl ki, mely a nyelvvizsgákra vonatkozó szabályrendeleteket fogja elkészíteni.

Az Ügyvédszövetségnek ez újabb határozata következményeképpen az ügyvédi kamarák egyelőre lemondtak a nyelvvizsgák megtartásáról. Az Ügyvédszövetség újabb határozata és az ország ügyvédi kamaráinak halasztó határozata ellenére a csíkmegyei ügyvédi kamara megkezdte kisebbségi tagjainak vizsgáztatását. A kisebbségi ügyvédek nyelvvizsgáztatási ügye tehát távolról sem tekinthető befejezettnek.

Az igazságügyminisztérium márciusban az ügyvédi kamaráktól kimutatást kért a kamarák tagjainak nemzeti megoszlásáról. Az Universtól közli az adatokat: az aradi kamarában 123 román, ugyanennyi kisebbségi és 74 zsidó ügyvéd működik; a bihariban 128 román, 183 kisebbségi, 135 zsidó; a kolozsvárban 168 román, 115 kisebbségi, 64 zsidó; a hunyadiban 72 román, 57 kisebbségi, 24 zsidó; a marostordamegyeiben 43 román, 89 kisebbségi, 36 zsidó; a szatmáriban 47 román, 98 kisebbségi, 60 zsidó; a Szörényiben 68 román, 30 kisebbségi, 20 zsidó, a temestorontálban 142 román, 210 kisebbségi és 101 zsidó. A lap megjegyzi, hogy a számok maguktól beszélnek, mindenféle kommentár fölösleges. A román ügyvédeknek eltökélt szándékuk a számbeli megoszlásnak ezen az arányán változtatni s ha a nyelvvizsgák nem bizonyulnak célravezető szelektálási eszköznek, vannak más, kevésbé feltűnő s föltétlenül hatékony eszközök, amelyeknek segítségével célt érhetnek. Az Ügyvédszövetség március 19-i határozata kimondja a kamarákból való törlését azoknak az ügyvédeknek, akik hibásan vétették föl adataikat a névjegyzékbe, valamint akikről kiderül a felülvizsgálás során, hogy nincs román állampolgárságuk.

Perieteanu ügyvédszövetségi elnök a kamarák románosításával kapcsolatban adott nyilatkozatában kijelentette, hogy a kommunista, irredenta hajlandóságú ügyvédeket törölni fogják a kamarákból. Végül pedig az ügyvédek létszámát korlátozni fogják, a felvételi feltételek, a szigorú vizsgák csak azok számára fogják lehetővé tenni mesterségük gyakorlását, akiket tehetségük erre méltóvá tesz. Kétségtelen tehát, hogy ha a nyelvvizsgák le is ke-

rülnek a napirendről, a románosítás, csendesebb eszközökkel, lassabban, de könyörtelenül folytatódni fog.

Az erdélyi közjegyzői törvény felsorolja azokat az eseteket, amelyek a közjegyzők elbocsátására okot adhatnak. Ezek között nem szerepel az állam nyelvének nem ismerése. Márciusban törvényrendelet jelent meg a Hivatalos Lapban, amely hatályon kívül helyezi az erdélyi közjegyzői törvény megfelelő szakaszát. *A törvényrendelet értelmében azokat a közjegyzőket, akik szóban és írásban nem ismerik tökéletesen az állam nyelvét, fel fogják függeszteni. A kisebbségi közjegyzők nyelvtudásáról az igazságügyminisztérium kiküldöttei fognak meggyőződni. Sepsiszentgyörgyön már megkezdték a közjegyzők vizsgáztatását.

A nyelvvizsgák egyébként országszerte folynak. Sepsiszentgyörgyön, mintegy 150 dohánygyári munkást és munkánőt utasítottak nyelvvizsgára. Nagyváradon a villamosművek 9 kisebbségi alkalmazottját bocsájtották el, mivel nyelvvizsgájuk nem járt sikerrel. A Keleti Újság közli a tavaly ősszel nyelvvizsgára állított 800 kisebbségi vasutas vizsgaeredményét. Mintegy 250 vasutasnak nem sikerült a vizsgája. Ezeket minden valószínűség szerint el fogják bocsátani. A temesvári postafelügyelőségen ugyan csak tartottak nyelvvizsgát. Hírek szerint a vizsga kielégítő eredménnyel járt. A kolozsvári főpostán 150 kisebbségi tisztviselőt és alkalmazottat szólítottak fel nyelvvizsga tételére. A helyi postatisztviselőkn kívül más városokból is levizsgáztatták azokat a kisebbségi tisztviselőket, akik a legutóbbi nyelvvizsgák során nem feleltek meg. Külön érdekessége ennek a vizsgának, melynek eredménye még nem ismeretes, hogy a vizsgázók között, mintegy harminc útkaparó is szerepel.

A pénzügyminisztérium a szeszegyedárusítási törvény 194. szakaszának értelmében, amely az italmérési engedély megszerzésének lehetőségét az írni-olvasni tudás feltételéhez köti, az egész ország területén nyelvvizsgát rendelt el a nem román eredetű italmérők számára. Aki a vizsgán a kitűzött időpontban nem jelenik meg, elbukottnak tekintendő. A vizsga feltételei csak látszólag enyhék, minthogy a kisebbségi italmérők igen tekintélyes része idősebb ember, aki nem járt román iskolába és így románul írni és olvasni nem tudhat, ugyanakkor azonban a gyakorlatban a legtöbbször rendelkezik annyi román nyelvtudással, amennyi mestersége folytatásához szükséges. Az 1932-ben hozott pénzügyminiszteri rendelkezés nem tesz különbséget az 1932. előtt és után szerzett italmérési engedélyek között. A méltánytalan rendeletet a pénzügyminisztérium május 11-iki hatállyal visszavonta.

Nagy jelentőségű a semmitőszéknek a nyelvvizsgák ügyében legutóbb hozott határozata. Évekkel ezelőtt Bokor János székelyudvarhelyi állami tisztviselőt, rossz román nyelvtudása címén, a pénzügyminiszter elbocsátotta állásából. Bokor közigazgatási perrel támadta meg az elbocsátási határozatot, keresetét azonban a marosvásárhelyi tábla elutasította. A tábla ítéletét a semmitőszék hely-

ben hagyta, azzal az indokolással, hogy a román nyelv ismerete a teljes szolgálati idő alatt kötelező. A sikeres nyelvvizsga nem ad szerzett jogot, eredménye csupán arra az időre érvényes, amíg a vizsgázó nyelvtudásának valóban birtokában van. E határozat értelmében tehát a sikeresen levizsgázottakat is bármikor újabb nyelvvizsgára állíthatják s kudarc esetén elbocsáthatják állásukból.

A kereskedelmi és iparügyi minisztérium egy hónapot engedélyezett arra, hogy a cégek románnyelvű cégtáblákkal cseréeljék ki a régieket. A rendeletet már a legtöbb helyen végrehajtották. A minisztérium a leghatározottabban megtiltja az üzleti könyvek idegen nyelven való vezetését is. Azt a régebbi rendeletet, amely a nem román nyelven vezetett üzleti könyveket, nyolcszoros illetékekkel sújtva, megtúrte, hatályon kívül helyezték. A hadtestparancsnokságok az ostromállapot kiterjesztésével kapcsolatos rendelkezéseikben megtiltották, hogy az utcai és piaci árusok magyar nyelven hirdessék áruikat. Az egyik hadtestparancsnokság elrendelte, hogy a területén levő éttermek, kávéházak és egyéb nyílt városi helyek étlapjai csak román, francia és német nyelven lehetnek írva. Minden másnyelvű felirat tilos. A szatmári rendőrség utasította a város lakosságát, hogy az ablakokba tett hirdetések csakis román nyelven lehetnek fogalmazva. A kolozsvári pénzügyigazgatóság közli, hogy az eddigi gyakorlattal ellentétben a kétnyelvű szerződések láttamozását a hatóságok visszautasítják, kizárólag a román szövegű szerződések hatályosak. A vasutak vezérigazgatósága körlevelet küldött a vasúti személyzetnek, melyben felhívja őket, hogy szolgálati időben egymásközt, valamint a felekkel való érintkezésben csak az állam nyelvét használhatják. Az intézkedés az új alkotmány 94. szakaszára és a vasúti személyzet szolgálati szabályzatának 8., illetve 11. szakaszára vonatkozik. *Ralea* munkaügyi miniszter rendeletet adott ki, mely a munkakamarák tevékenységét szabályozza. A rendelet értelmében a kamarák közhivataloknak tekintendők, hivatalos helyiségekben tehát szóban és írásban egyaránt csak a román nyelv használható.

Az ily jellegű jogfosztó intézkedések nagy tömegével szemben egyet nyereségként könyvelhet el a romániai magyarság. A belügyminisztériumból a katonai hatóságok intézkedését megmászító rendelet érkezett a kolozsvári cenzúra-hivatalhoz. A belügyminiszteri rendelet megengedi a kisebbségi sajtónak, hogy saját nyelve helység-elnevezéseit használja, a hivatalos elnevezés megemlézése nélkül. A napi- és hetilapok, valamint a folyóiratok csupán megjelenési helyüket kötelesek a hivatalos elnevezéssel megjelölni. Úgy látszik azonban, hogy a rendelet alkalmazása akadályokba ütközik, mert a kolozsvári magyar lapok a román helységelnevezéseket használják.

A románosítás társadalmi úton is folyik s a Marosvásárhelyen megjelenő *Glasul Muresului* című lap szerint, nem is eredménytelenül. Az *Astra* Marosvásárhelyen, Nyárádszeredán és

Szászrégen vidékén leányiskolát nyitott az „elmagyarosodott székely parasztlányok visszarománosítása“ céljából. A nyáradszeredai tanfolyam folyó év március hó J-ától április hó 3-ig tartott. A növendékeket tíz községből szedték össze, kettő közülük református, a többi görög-keleti és görög-katolikus. Heti 17 órai oktatást kaptak s noha anyanyelvük magyar, egymásközt, valamint tanítónóikkal csak románul beszélhettek, román énekeket, táncokat tanultak s a tanfolyam végeztével minden egyes növendék román nemzeti öltözetet kapott ajándékba.

A románosítás láza még a sport-köröket sem hagyta érintetlenül. A román sportszövetség nemzetiségi megszorításokat tervez a sportéletben, a bajnokságokon az etnikai arányszámot készülnék alkalmazni, sőt szóba került az is, hogy kisebbségi sportoló semmilyen Romániát képviselő válogatott csapatba ne kerülhessen be.

A magyarság kulturális megmozdulásai elé, mint eddig is, most is mindegyre akadályok gördülnek. A bukaresti magyar katolikus társadalom emlékiratban kérte, hogy külön egyházközséget alapíthasson. Kérését visszautasították. A három évvel ezelőtt nagy lendülettel megindult bukaresti magyar katolikus élet erejét veszítette. Egyházközség hiányában rendszeres egyházi adózás sincs, a jótékonyági és közművelődési munka teljesen alábbhagyott. Az idén még nem volt egyetlen műkedvelő előadás, műsoros teadélután vagy mulatság sem a bukaresti magyar katolikus társadalomban. A magyar öntudat megtartásának, a magyar közösségi életnek eddig ezek a szerény összefüggések voltak úgyszólván az egyedüli ápolói.

A szatmári magyar színpartoló bizottság azzal a kérelemmel fordult *Radescu* szatmári polgármesterhez, hogy másfél hónapi tartamra bocsássa a *Szabadkai* színtársulat rendelkezésére a városi színházat, melyet jelenleg az Astra bérel. A polgármester, az Astra közművelődési egyesület vezetőségével folytatott tárgyalás után, a kérelmet visszautasította azzal, hogy egyelőre nem tartja üdvösnek egy magyar színtársulat működését Szatmáron. Szabadkai színigazgató ezután a Dácia szálló dísztermét kérte bérbe, vállalván a szükséges átalakításokat. A polgármester ezúttal is elutasította a kérelmet. A jelek szerint, míg a magyarság kulturháza nem épít magának, Szatmáron nem fog magyar színtársulat játszani.

Néhány hónapja prefektusi rendeletre bezárták és lepecsételték a szatmári kaszinó összes helyiségeit. A prefektus, azzal a feltétellel, hogy a kaszinó tagjai és vezetői közé egyenlő számban románokat is beválasztanak, engedélyezte a kaszinó megnyitását. Ez év június havában pedig a csendőrség lezárta és lepecsételte a 72 éve fennálló székelykeresztúri magyar Kaszinó helyiségeit.

A marosvásárhelyi állambiztonsági hivatal lezáratta a magyarság jogvédő irodáját, holott az iroda nem pártérdekeket szolgált, hanem törvényességre nevelve az alsóbb néposztályokat,

nagy hasznára volt magának az állami adminisztrációnak is. A felosztás ürügyéül az a körülmény szolgált, hogy a jogvédő iroda a Magyar Párt kezdeményezésére alakult s bár a Párttól függetlenül működött, alkalmazták rá a pártok felosztásáról szóló törvényrendeletet.

Az erdélyi magyar egyházak birtokainak, különböző ürügyeken való átvétele tovább folyik. Néhány hónappal ezelőtt Fogaras város tanácsa ia református egyház iskola- és templomépítés fenntartott telkéből, utcanyitási céljára nagyobb területet sajátított ki. Az egyház gondnokságának fellebbezését elutasították azzal az indokolással, hogy az a határozat, amely szerint templom- és iskolaterületeket nem lehet kisajátítani, elvi jelentőségű s a bíróságnak joga van megállapítani minden egyes esetben, hogy a kisajátítás közérdekből történt-e vagy sem. Sorra kobozták el a különböző r. kath. iskolaalapok ingatlanait. Így a bánási kath. iskolaialapok közül 14-et már átíratott az állam a saját nevére s még további 30 átírás van folyamatban.

Az udvarhelymegyei tanügyi hatóságok fölfedezték, hogy a makkfálvi ú. n. Wesselényi kollégium tulajdonjoga tisztázatlan. Arra hivatkozva, hogy az épület nem az egyház tulajdona, hanem alapítvány s az alapítónak egyenes leszármazottai nem élnek, a 103 éve fennálló iskolát az állam képviselői állami tulajdonnak nyilvánították s azonnal át is vették. Az egyházi főhatóság megette a szükséges lépéseket az iskola visszaszerzése érdekében.

A nagykárolyi, csomaközi, petresdi, tasnádszántódi római katolikus egyházközségeket a közoktatásügyi minisztérium rendeletileg arra kötelezte, hogy iskoláikba a magyar tannyelv helyett a németet vezessék be. A tábla, ahova az egyházközségek jogorvoslásért fordultak a miniszteri rendelet ellen, elutasította a keresetet. Az indokolás szerint, mivel kormányintézkedésről, nem pedig közigazgatási rendelkezésről van szó, az egyházközségeknek nincs joguk panasszal élni. A semmitőszék a keresetet jogosnak ismerte el, de egyben visszautasította. Egy másik perben a nagyvárad püspökség és a nagykárolyi egyházközség, valamint 217 gyermek szülője támadta meg a tanügyi bizottság végzését, mely a kérdéses 217 gyermeket svábnak jelentette ki s megtiltotta nekik, hogy magyar iskolába járjanak. A per ugyancsak sikertelenül végződött. Az Univerul a semmitőszék határozatával kapcsolatban örömének ad kifejezést, hogy e határozattal végleges megállapítást nyert az államnak az a joga, hogy szükség esetén a gyermekek nevelésében az etnikai eredetet és az anyanyelvet megvédje.

Jóakarát csak igen szórványosan nyilvánult meg az új kormányzat intézkedéseiben. Kormányfelirat értesítette az egyházakat, hogy az unitárius lelkészek 70%, a református lelkészek 50% kongrua emelést kapnak. A kolozsvári városi tanács a Magyar Színház 100.000 lejjel leszállított szubvencióját ismét az eredeti

200.000 lejre emelte föl. Közélről érinti a magyarságot az a belügyminiszteri rendelet is, amely a külföldi könyvek és sajtótermékek terjesztésére az Astra közművelődési társaságnak adott monopóliuszjogokat visszavonta. A jövőre a régi rendszer marad továbbra is érvényben.

Kiszámíthatatlan következményekkel fog ellenben járni a kisebbségekre — a még csak tervezeti alakjában ismeretes — új közigazgatási törvény, amely az országot tartományokra fogja osztani s az eddigi megye-rendszert csak bizonyos, erősen korlátozott téren hagyja érvényben. A közigazgatás átszervezésének célja a közigazgatás mentesítése a pártpolitika túlságos befolyásától, az ellenőrzés megszigorítása, valamint a központosítás csökkentése. A tartomány-rendszer bevezetése a kisebbségi szempontból azért aggályos, mert az új beosztás egyik burkolt célja a kisebbséglakta területeknek románlakta területek odacsatolásával való majorizálása. Végül az új rendszer, elmosván ez etnikai határokat, megnehezíti a statisztikai tájékozódást s szinte lehetetlenné teszi a múlttal való összehasonlítást. Az első tervezet szerint hét tartományra osztották volna föl az országot, utóbb azonban megváltoztatták a tervet. Újabb hírek szerint tíz tartományra osztják az ország területét, a felosztásnál különös figyelmet szentelve a földrajzi adottságoknak. A tartományok neveiket attól a legnagyobb folyótól kapják, mely területükön folyik. A tíz új tartomány neve a következő: Körösvölgy, székhelye Kolozsvár; Marosvölgy, székhelye Temesvár; Oltvölgy, székhelye Gyulaféhérvár; Zsilvölgy, székhelye Craiova; Dámbovita völgy, székhelye Bukarest; Prutvölgy, székhelye Galac; Dunavölgy, székhelye Constanta; Dnyeszter-völgy, székhelye Kisenev; Szeretvölgy, székhelye Jassy; Szucsavölgy, székhelye Csernovic. A felosztás szerint Brassó és vidéke a bukaresti tartományhoz tartozik, az Oltvölgye és Zsilvölgye tartományok pedig ókirályságbeli megyéket is magukban foglalnak.

Az erdélyi magyarság szervezkedési problémái.

A pártok feloszlata után az erdélyi magyarság legégetőbb kérdése a szervezkedésé. A politikai pártok alapítását és működési körét külön törvény fogja rendezni. Ismerve a jelenlegi kormányzat felfogását a politikai pártokkal szemben s tudatában annak a veszélynek, amelyet a teljesen még meg nem semmisített szélsőségek jelentenek az országra, valószínűnek tartjuk, hogy politikai szervezkedésre a közeljövőben vagy egyáltalán nem kerülhet sor, vagy ha igen, rendkívül szűkre szabott keretek között.

A magyarság eddig sem politikai úton igyekezett megvédeni jogait s biztosítani érdekeit. A Magyar Párt soha nem volt politikai párt, abban az értelemben, ahogy a román pártok azok voltak, hiszen nem törekedett, mint ahogy nem is törekedhetett ha-

talomra. A csúcsai paktum és a Goga-kormány bukásának előestéjén kötött választási paktum kivételével, a legmerevebben elzárkózott a pártpolitikai élettől. A Magyar Párt a kisebbségi magyarság összefogó szervezete volt, minden pártpolitikai célkitűzés nélkül, a magyarság szükséges védekezési eszköze az elnyomásra törekvő hatalommal szemben. Eredetileg, mint Magyar Szövetség alakult meg, tehát politikán kívüli szervezetként s csupán akkor vedlett át politikai párttá, amidőn *Bratianu Ionéi* kormánya 1922-ben úgy intézkedett, hogy a magyarság csak politikai párt útján képviseltesse magát. A pártszervezkedések korlátozása tehát csak annyiban jelent veszélyt a magyarságra, amennyiben a törvénymegszorítások kihatnának a politikától független szervezkedésekre is.

A közművelődési és gazdasági alapon álló szervezkedések számára egyelőre nyitva az út. Az erdélyi magyar sajtóban mind több cs több felszólalás sürgeti, hogy a Magyar Pártot alakítsák át Magyar Szövetséggé. A szász példa kézenfekvő. A szászok helyzete ezúttal is kedvezőbb, mint a magyarságé, Volksgemeinschaft juk a maga politikán felül álló szervezetével minden tekintetben alkalmas arra, hogy a fölmerülő problémákat elintézzék. Mindegy, hogy milyen névvel, milyen formában, de az erdélyi magyarságnak szüksége van egy olyan átfogó szervezetre, amely közvetítőül szolgálhat a kormányzat és a magyar kisebbség között s a magyarság általános jellegű — egyházi, gazdasági vagy közművelődési szervek útján nem képviselhető — ügyeiben fölléphet.

Szerencsére a pártok feloszlatása a magyar kisebbség történetének olyan pillanatában következett be, amikor a magyarság politikán kívüli szervezetei szinte napról-napra növekvő életerőről tesznek tanúbizonyságot. így bármilyen szigorúak és a kisebbségekre nézve kedvezőtlenek lesznek is a pártkérdéseket szabályozó új rendelkezések, a magyarságot nem fogják készületlenül érni.

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, amelynek húsz évig tartó pereskedés után végre sikerült jogi személyiségét elismertetnie, jelenleg az újjászervezés állapotában van. Az uralomváltozás után az EMKE-nek mintegy 110 tagozata szűnt meg. A megszűnt tagozatokat fokozatosan vissza akarják állítani, egyelőre harminc tagozat újrászervezését vették tervbe. Ezek közül kettő, a medgyesi és a szamosújvári már meg is kezdte működését. A Vásárhelyi Találkozóon többek között az a terv is fölmerült, hogy az EMKE, mint hatóságilag elismert Egyesület, mintegy csúcsszervezetben egyesítse a magyar közművelődési egyesületeket, azok önállóságának fenntartásával. Ennek a tervnek megvalósulása főképen a munkamegosztás szempontjából volna nagyjelentőségű, mivel a magyar közművelődési mozgalom alapvető hibája a szervezetlenség és a szétszórtság. A rendelkezésre álló erők észszerű csoportosításával és egy átfogó programba való beillesz-

tésével sokkal nagyobb eredményt lehetne elérni, mint a jelenlegi munkamódszerrel. *Sándor József*, az EMKE alelnöke a sajtónak adott nyilatkozatában kijelentette, hogy az EMKE vállalkozik a feledatra, hogy csúcsszervezetben egyesítse a közművelődési egyesületeket s egy általános munkatervben kijelölje a helyüket. Az erdélyi magyar sajtóban meglehetősen sűrűn jelennek meg panaszok, hogy az erdélyi magyar fiatalság nem mutat kellő érdeklődést az EMKE iránt, noha a Vásárhelyi Találkozó egyik határozata a fiatalság feladatává tette az EMKE felfrissítését. A Brassói Lapok fölveti a kérdést, mi értelme volt a Vásárhelyi Találkozóknak, ha a határozatok megvalósítására mégcsak kísérlet sem történik.

Széleskörű működést fejtett ki a múlt év folyamán az Erdélyi Múzeum Egyesület is. Az EME négy szakosztálya — a Bölcsészeti-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztály, az Orvostudományi Szakosztály, a Jog- és Társadalomtudományi Szakosztály, és a Természettudományi Szakosztály — 3—3000 lejt osztottak ki jutalomképpen az arra érdemes ifjak között. E díjakkal az Egyesület tudományos érdemeket jutalmaz s egyben segítséget kíván nyújtani további munkásságra. Az egyes szakosztályok a múlt év folyamán az EME székhelyén 24 népszerűsítő és 37 szakelőadást tartottak. A Jog- és Társadalomtudományi Szakosztály mindössze egyetlen népszerűsítő előadást tartott. A szakosztály működésének visszaesését egyfelől a feszült belpolitikai helyzet és az ostromállapot indokolja, másfelől az a tény, hogy e szakosztály munkaköre kényes területet ölel fel, ami érthetővé teszi, hogy a hatóságok a legtöbbször megtagadták az előadásokhoz szükséges engedély megadását. A vándorgyűléseken összesen 26 előadás hangzott el. A titkári jelentés fölőrja az ifjúságnak, hogy kevés érdeklődést mutat az EME munkája iránt.

Az impériumváltozás után az erdélyi magyarság elsősorban politikai és kulturális téren szervezkedett, a gazdasági szervezkedés felé csak később irányult a figyelem, de akkor annál hatalmasabb ütemben. A legnagyobb lendülettel az erdélyi magyarság szervezetei közül kétségtelenül az Erdélyi Gazdasági Egylet fejlődik. Az utolsó két év alatt elért eredmény tiszteletet és bámulatot érdemel. Az EGE tagjainak száma 1936-ban még 537 volt, a folyó év márciusában már 8.250-re emelkedett. Az EGE által szervezett gazdakörök száma 347, a gazdakörbe beiratkozott magyar gazdáké pedig 17.508. Ilyenformán az Egyesület összesen több, mint 25.000 gazdát szervezett meg. Mivel a gazdák meggyőződtek róla, hogy érdekeik egy egységes szervezeten keresztül könnyebben megvédhetők, az érdeklődés szüntelenül növekszik az EGE iránt s egyik községben a másik után alakulnak újabb és újabb gazdakörök.

A földműves lakosság gazdasági nevelése céljából az Egyesület 45 két-kéthetes téli tanfolyamot rendezett. A múlt évi 25 téli tanfolyam eredménye a termés minősége és mennyisége tekinte-

tőben egyaránt megmutatkozott a nyár folyamán s így a gazdaságtársadalom érthető érdeklődéssel, mind nagyobb számban seregűk az előadásokra. A téli gazdátanfolyamokkal párhuzamosan a gazdaleányok és asszonyok továbbképzéséről is gondoskodik az EGE, külön e célra rendezett előadásokkal. A gazdasági elmaradottság ellen indított harcot mintagazdaságok létesítésével is folytatják. Eddig két mintagazdaságot szerveztek, egyet a szilágy megyei Krasznán, egy másikat a bánási Nagybodófalván. A harmadik mintagazdaság szervezése most van folyamatban a kolozs megyei Gyalun. A múlt év folyamán az EGE nemcsak vetőmagot osztott ki tagjainak. Az állattenyésztés színvonalának emelése érdekében is akciót indítottak, egyrészt tenyészállatok juttatásával, másrészt módszeres felvilágosításokkal. Gazdasági gépek, eszközök és anyagok közös beszerzésével, melyet a közvetítő kereskedelem kikapcsolásával valósítottak meg, az EGE több, mint 1,300.000 lej értékű árut forgalmazott. Az EGE lapja, a „Gazda” elérte a 11.000-es példányszámot. Az EGE szervezete most, miután Románia alkotmánya rendi jellegűvé lett, politikai szempontból is nagyjelentőségű. Hasonló szervezetbe kellene tömöríteni az iparosokat és a szellemi munkásokat is.

Az utóbbi időkben, a már régebben is szép eredményeket felmutató szövetkezeti élet új erővel telítődött meg. Az erdélyi magyarságnak mind szélesebb és szélesebb rétegei kezdik felismerni a szövetkezeti eszme fontosságát, bár — *Perjéssy* János hitelszövetkezeti felügyelő szerint — a felkészültség és a tapasztalat hiánya sok kezdeményezés elbukását eredményezi. Igen sokszor hiányzik a szövetkezeti munkához szükséges áldozatkészség is. Nyereségként könyvelhető el azonban, hogy míg eddig az értelmiség csaknem teljesen elzárkózott a szövetkezeti mozgalomtól, újabban ez az osztály is kísérletet tesz a bekapcsolódásra, ami minden bizonnyal a közszellem változásának a jele. Értelmiségi körök alapították a „Pitvar”, a „Méhkas”, az „Alfa” és az „Ágisz” szövetkezeteket. A „Pitvar” szövetkezet népművészeti tárgyak értékesítésével foglalkozik. Célját, hogy kapcsolatot teremtsen Erdély népe és a nagyközönség között, máris elérte. Forgalma állandóan növekszik, vásárlóközönségében románok, sőt külföldiek is akadnak. A kolozsvári „Méhkas Szövetkezet” tagjai számára olcsó étkezőt állított föl a városban. Egy borbélyüzem és egy cipészület létesítését is tervbe vették. Az „Alfa” szövetkezet, mely azzal a szerény célkitűzéssel alakult, hogy tagjai ruhaszükségletét fedezze, ma már százezres tételekkel dolgozik. Az „Ágisz” szövetkezet népnevelési füzeteket ad ki, „Hasznos Könyvtár” címmel. Eddig 21 füzet jelent meg, a füzetek szerzői tervszerű gazdálkodásra oktadják a népet, egészségügyi tanácsokkal látják el, továbbá irodalmi és kulturális ismereteket nyújtanak számára.

A hitelszövetkezeti életre az 1931. évi konverziós törvény óriási csapást mért. Kihelyezéseik 60%-át elveszítve a konverzió által, a szövetkezetek úgyszólván megbénultak s mivel kellő fede-

cettel nem rendelkeztek, kénytelenek voltak a veszteség tekintélyes részét a betétesekre és üzletrészes tagokra hárítani, ami a bizalom megingását vonta maga után s évtizedekkel vetette vissza a szövetkezeteket a fejlődésben. Újabban azonban ismét megélénkült a hitelszövetkezeti mozgalom, megindult a tagtoborzás, a betétgyűjtés és a kölcsönök folyósítása is. A kölcsönösszegekből levonták a részjegyek árát, így a gazda akarva — nem akarva — szövetkezeti tag lett. A magyar hitelszövetkezetek komoly hivatást töltenek be a falvakban. A folyósított kölcsönök általában kicsiny összegűek, elsősorban kisemberek részesülnek segítségben, tehát a hitelszövetkezetek tevékenységét erős szociális szellem hatja át. Bár a szövetkezetek között legjobban a hitelszövetkezeti forma van elterjedve, a hálózat távolról sem tekinthető kielégítőnek.

Fogyasztási szövetkezetek terén a magyarság első helyen áll Romániában. Amíg a román és a szász fogyasztási szövetkezetek nem tudnak erőre kapni, a Hangya kötelékébe tartozó fogyasztási szövetkezetek szép eredménnyel működnek. (*Vita* Sándor megállapítása.) A kitűnő szervezettel dolgozó, évtizedes hagyományokra visszatekintő Hangya forgalma ma is emelkedő irányzatot mutat. A Hangya szövetkezetek múlt évi forgalma 130 millió lejt tett ki. A múlt évben húsz új fogyasztási szövetkezet alakult, a Hangya szövetkezetek száma ilyenformán 350 körül mozog, míg a tagok száma meghaladja a 70 ezret. Jelentős eredményeket ért el a tejszövetkezeti mozgalom, mely a Gazdasági és Hitelszövetkezeti Központ irányítása alatt működik. A Központ Marosvásárhelyen s újabban Székelykeresztúron tejfeldolgozó üzemet létesített. A mezőgazdasági és az ipari szövetkezetek száma is javulást mutat. Az öt évvel ezelőtt alakult Első Csíki Székely Fakitermelő és Értékesítő Szövetkezet ugyancsak nagy sikerrel működött a múlt év folyamán. A szövetkezeti mozgalom eredményességét néha maga a kincstár veszélyezteti, amikor a törvény figyelmenkívül hagyásával a szövetkezeteket, mint nyereszkedésre alakult közkereseti társaságokat adóztatja meg.

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, az Erdélyi Múzeum Egyesület, az Erdélyi Kárpát Egyesület, az Erdélyi Gazdasági Egyesület, a szövetkezetek fokozott tevékenysége, valamint a mind nagyobb számmal jelentkező egyéni kezdeményezések azt mutatják, hogy a magyarság még a pártok felosztása előtt ráeszmélt, hogy a fennmaradásáért vívott küzdelmet époly erővel kell folytatnia gazdasági és közművelődési téren is, mint politikáin. A magyar kisebbség sorsának irányítását a felsorolt intézmények mellett, de jelentőségben fölöttük állva, továbbra is az egyházak látják el.

Új hang Szinajában. Kisebbségi kormánybiztosság.

Az „Anschluss“ következtében előállott új politikai helyzet az eddiginél nagyobb nyomatékot és szélesebb jelentőséget adott a kisebbségi kérdésnek. A helyzet megváltozásának legszembe-tűnőbb jele a csehszlovákiai kisebbségek, főképen a szudétanémetek önértetesebb és erélyesebb fellépése jogaik biztosítása érdekében. De ugyancsak a politikai csillagzat megváltozását mutatják, egyéb jelenségek mellett, a kisebbségi kormánybiztosság létesítése Romániában, valamint a kisantant értekezletéről kiszivárgott hírek is.

A kisantant államok állandó tanácsa folyó év május 4—5-én tartotta rendes ülését Szinajában. Az értekezleten *Petrescu Comnen* román külügyminiszter elnökölt. Jugoszláviát *Sztójadinovics* külügyminiszter és miniszterelnök képviselte, Csehszlovákiát *Krofta* külügyminiszter. Az értekezlet végeztével általános jellegű és nagyon bizonytalan hangú hivatalos közleményt adtak ki. A külügyminiszterek a legnagyobb figyelemmel vizsgálták meg a kisantant államok és Magyarország kapcsolatainak kérdését; a folyamatban lévő tárgyalásokat tovább kívánják folytatni, azzal a céllal, hogy a Dunamedencében megszilárdítsák a bizalom és az egyetértés uralmát. Ennyi a nyilatkozat. A kisantant tehát közeledni akar Magyarországhoz, azt azonban nem tisztázza, hogy milyen módon és milyen mértékben. A kisantant államok és Magyarország között immár hónapok óta folyó tárgyalások két legfontosabb pontja Magyarország fegyverkezési egyenjogúsága és a magyar kisebbségek helyzetének kérdése. E két fontos pontra vonatkozólag semmi tájékoztatót nem közöl a hivatalos nyilatkozat. Az értekezletről kiszivárgott hírek szerint *Sztójadinovics*, aki az értekezlet szellemi vezére volt, kifejtette azt az álláspontját, hogy a Dunamedence megbékélése szempontjából Jugoszlávia kívánatosnak tartaná, hogy mind Csehszlovákia, mind Románia megegyezzenek kisebbségeikkel.

Csehszlovákiában a kisebbségi kérdés rendezésének előkészítő munkálatai most folynak, Románia ugyancsak megtette az első lépést a kisebbségi kérdés rendezésére. Törvényrendelet jelent meg egy kisebbségi kormánybiztosság felállításáról, világos bizonyítékául annak, hogy a román állam, ezúttal komoly formában, végre napirendre tűzte ezt az eddig annyira elhanyagolt kérdést.

A kultusz- és művészeti minisztérium kebelében működő kisebbségi igazgatóságot, amely kisebbségügyi szerv az idők során többféle szervezeti módosításon ment át, május elsejei hatállyal, a miniszterelnökség keretébe osztották be és széles hatáskörrel látták el. A kisebbségi kormánybiztosság hatáskörébe tartozik a törvényhozás és a közigazgatás kisebbségi intézkedései végrehajtásának ellenőrzése. A kormánybiztosság tanulmányozza mindazokat a kérdéseket, amelyeket törvényjavaslat formájában terjesztenek majd elő kisebbségi kérdésekben és általános ér-

dekii megoldásokat fog javasolni. Főadata, hogy a különféle intézményeknél a kormány intézkedéseinek végrehajtását biztosítsa. Vallásügyi és oktatásügyi téren, valamint az állam keretén belül a kisebbségeket érintő minden kérdésben a közhatóságok a kormánybiztosság véleményét kéri ki s minden szolgálati ág annak intenciói szerint intézkedik. A kormánybiztosság ügyosztályainak szervezetét külön végrehajtási utasítás fogja szabályozni.

Bukaresti jelentés szerint ideiglenes kormánybiztosul *Zenobie Păcleseanu* dr-t neveztek ki. *Păcleseanu* kinevezése erdélyszerte nagy meglepetést keltett a kisebbségi körökben, mert a kormánybiztos eddigi működése arra enged következtetni, hogy a megértés szellemében fogja betölteni hivatalát. *Păcleseanu*, aki erdélyi születésű, régóta foglalkozik kisebbségi problémákkal, nem politikus, hanem közigazgatási szakértő, emellett jeles tanügyi férfit és képzett egyháztörténeti író. Kinevezése reményt kelt arról, hogy a kormány több jóakarattal kívánja irányítani a kisebbségek ügyét.

A kisebbségi kormánybiztosság létesítésével a román kormány magához ragadta a kezdeményezést és bizonyos tekintetben kivonta a kisebbségi kérdést a nemzetközi ügyek szövevényéből. Az *Indépendance Roumaine* szerint a román kormány legfőbb célja, hogy a lakosság különböző rétegei között helyreállítsa és tartóssa tegye a társadalmi békét. A Népszövetség beavatkozása komolyan veszélyeztetné ennek a munkának a sikerét. Románia még azon is ragaszkodik a kisebbségi kérdésnek belügyi kérdésként való megoldásához, hogyha magatartása következményeképpen ki kellene lépnie a Népszövetségből.

Kérdés, van-e okunk annak föltételezésére, hogy a kisebbségi kormánybiztosság felállítása a kisebbségi kérdés kezelésének alapvető változását jelenti. Hiszen nem volt Romániában kormány, mely valamilyen formában programjába ne vette volna a kisebbségi kérdés rendezését. Létesítettek külön kisebbségi államtitkárságot, külön kisebbségi miniszteri szakosztályt, de ezek az intézmények együtt tűntek el az őket életrehívó kormányval, anélkül, hogy komoly munkát végeztek volna. Ha a kisebbségeknek valamilyen elintézendő ügyük volt a hatóságokkal, egyik hivatalos szervtől a másikhoz zárandokolva, valóságos vesszőfutáson estek át s elveszve a különböző hatáskörök útvesztőjében, általános érvényű döntés helyett részletmegoldásokkal kellett megelégedniök. Ez az újabb intézmény azonban a maga széles és világosan körülhatárolt hatáskörével nem hasonlítható az eddigi vérszegény kisebbségi árnyintézményekhez, amelyek valamennyien ugyanegy hibában szenvedtek: nem volt hatáskörük. A kisebbségi kormánybiztosság, amint a rendeletből kitűnik, rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyek álláspontja érvényre juttatását biztosíthatják. A lehetőség tehát adva van, csak a *valóság* csalódást ne hozzon . . .

A román 6. Hadtestparancsnokság rendeletéből.

(Idézetek egy plakátról. Kelt Kolozsvárt, 1938. február 23-án.)

„Szigorúan tiltva van bármiféle gyűlés vagy összejövetel, bármily célból való engedély nélküli összehívása. Eljegyzésekre, lakodalmakra, keresztelőkire, táncmultságokra és estélyekre is engedélyt kell kérni“. (I. szakasz 1.)

„Tilos egyenruhák, jelképek és jelvények viselése, úgyszintén az olyan jelekkel való üdvözlés, amelyet valamely párt vagy szervezet politikai célzattal vezetett be“. (I. szakasz 10.)

„Tilos az autóbuszok és közúti vasutak személyzetének a megállóhelyek nevét másképp, mint románul bemondani“. (I. szakasz 12.)

„Tilos az áruk kikiáltása az eladók részéről más nyelven, mint románul“. (I. szakasz 13.)

„Cenzúra alá esnek az összes időszaki közlemények, napilapok, írásművek, falragaszok, hirdetések, illusztrációk, ezek utánnomása, a rádió híradások stb. Semmilyen nyomtatvány nem jelenhet meg a Cenzurahivatalhoz való betérjesztés és annak jóváhagyása előtt“. (II. szakasz.)

„Szigorúan tilos a helységeket, megyéket, kerületeket illetően a hivatalosan kívül más elnevezést használni“. (III. szakasz.)

„Az összes lakosok kötelesek fegyvereiket és lőszerüket — a vadászfegyverek kivételével — beszoigáltatni. Valamennyi eddig kiadott fegyverviselési engedély érvénytelen. Ugyancsak tartoznak az összes állampolgárok vadászfegyvereiket beszoigáltatni a megyefőnökséghez, ahol szigorú vizsgálat után visszatartandók azok, amelyek katonai jellegűek, valamint azoké is, akik nem rendelkeznek kellő erkölcsi vagy államhűségi garanciával“. (IV. szakasz.)

„Az összes cégtáblák kizárólag román nyelven és helyes románnyal írandók“. (V. szakasz.)

„Aki a jelen rendelet rendelkezéseit megsérti, a 6. Hadtest haditörvényszéke elé állíttatik. (VI. szakasz.)

Jugoszlávia.

Ámbár a magyar és jugoszláv állam viszonyát barátságosnak mondják, a délvidéki kisebbség sorsa nem kedvező. Az új éra csupán abban különbözik az elmúlttól, hogy a kisebbségi sérelmek megvizsgálásra kerülhetnek.

Abban a pillanatban, amidőn az emberi jogok bármily kis mértékben is érvényesülhetnek, észlelhető a kisebbségi sorsban élők kulturális fellélegzése. Még csak rövid idő óta működhetnek Délvidéken a gazdasági és közművelődési egyesületek. Ezeknek munkája által a magyarság saját nemzeti kultúrkincséből próbál erőt meríteni. Kultúrestéket rendeznek; ia temerini Magyar Katolikus Kör Arany János, a zombori Közművelődési Egyesület Ady Endre, a verbászi Keresztes Ifjak Egyesülete Ady és Petőfi, az újvidéki Polgári Kaszinó Gyóni Géza emlékének áldozott. Ez utóbbi egyesület könyvtára, mely évente 200—250 könyvvel gyarapszik, ma 3.675 kötetből áll.

A magyar társadalmi egyesületek a gazdasági önvédelem téren is itt-ott eredményesen működhetnek. A temerini Gazdakör munkája ezen a téren példaképpen említhető. Tagjainak száma félezerre tehető. Ugyanott a diáksegélyezés 22 magyar iskolásnak lehetővé tette a szabadkai magyar gimnázium látogatását. Néhány egyesület összefogva a szegénysorsú gyermekek ingyenes nyaraltatását viszi keresztül.

Mindez azonban csupán a magyar kisebbség egyes tagjai önfeláldozó munkájának érdeme. A magyar kisebbségi élet a szilárd jogrendet nélkülözi. Napvilágot láthatnak oly rendeletek, melyek a magyarság társadalmi életét, nevelő intézményeit megtámadják.

Ez év március 15-i keltezéssel a hivatalos közlöny 8765/938. sz. rendelete eltiltja a magyar szót a magyar tánctanfolyam oktatásánál. Ez a rendelet is ahhoz a számos többihez tartozik, mely a jugoszláv állam által elvállalt és a kisebbségi szerződés 7. cikkében foglalt kötelezettséget megsérti.

Az iskoláztatás megjavítása ügyében sem apad el a panasz. Számos községben meg mindig nincs tanító; de panasz van ott is, ahol már alkalmaznak magyar tanítót, mert az iskolások nagy száma miatt nem tudja rendesen elvégezni munkáját. Sürgősen szaporítani kell a magyar tanítók számát, mert például Oromhegyesen 247 tanulót kell egyetlen egy tanítónak oktatásban részesíteni. Hasonló panaszok máshonnan is hallhatók. Tantermekben is nagy a hiány.

KISEBBSÉGVÉDELEM

Budapest, 1938.

I. évfolyam. 4-5. szám.

HAJNALODIK.

A kisebbségi magyarság két évtizedes éjszakájában fény dereng a horizonton.

Csillanó remény, hogy a magyar kisebbségek egyrészének problémája megszűnik kisebbségi probléma lenni.

A múlt napok világtörténelmi eseményeiből súlyos tanulságokat kell levonnia azoknak, akik húsz évig vakok voltak a kisebbségi kérdés fontosságának felismerésére s akiknek fülei süketek maradtak a kisebbségek panaszai számára. Akiknek nemtörődése vagy rosszindulata fenn akarta tartani a nem egyenlő jogú népek rendszerét.

A kisebbségi kérdés most a maga igazi, tragikus jelentőségében tárult fel. Sarkáig megrázta a világot és amikor az idegtáncolatot, rettenetes lidércnyomásból felocsúdtunk, rá kellett eszmélni, hogy az elnyomottak szenvedései égbekiáltanak s a kisebbségi probléma el nem intézése képes pusztulást hozni az egész civilizációra.

A kisebbségek legelemibb jogait megtaposták s ime, a leigázott népek gyötrelmeinek feszítőereje szétrobbantott egy államot. Amely, mert idejében nem adta meg a kevesebbet, meg kellett adnia a többet és kénytelen volt túrni, hogy a népek önrendelkezési joga a maga teljességében érvényesüljön.

A kisebbségvédelem eszközei mértéktartók, de a macacs jogfosztásra a célkitűzés módosul.

A felvidéki magyar kisebbség kényszerű és nem önkéntes kisebbség. Nem önszántából, menedéket, megélhetést keresve helyezkedett el a Csehszlovák államban, mint a történelmi Magyarország kisebbségei. De nem is természetes, hanem mesterséges kisebbség, állam-

határontúli része az egybefüggő magyar törzsnek. Itt tehát a kisebbségvédelem a legközvetlenebb és legkézenfekvőbb módon érvényesülhet: az erőszakkal elszakított kisebbségek visszacsatolásával.

Az igazság, amelyet egyenlően kell mérni a gyengébbnek, mint annak, akinek hatalmas testvérnép a védelmezője, utat tör magának. De kemény munkát ró kormányra és polgárra, tudósra és politikusra, statisztikusra, etnográfusra és geográfusra, hogy meggyőzzék a magyar kérdés elbírálására hivatottakat. S hogy megakadályozzák az igazság eltaktikázását, vagy egy félelmetes hazárdjáték megismétlődését.

Intő példa az elmúlt napok története a többi államok számára is, amelyekben a kisebbségek ma is mostoha gyermekek, kálváriát járó, másodrangú állampolgárok.

S végül nagy okulás, hogy a kisebbségvédelem eddigi, a Népszövetségen felépülő rendszere csődöt mondott. Amit egy hatalmas apparátus húsz év óta csak odázott, azt órák alatt megoldotta négy ember bölcsessége és energiája. Ezen a rendszeren tehát változtatni kell.

NÉHÁNY CSEH ÉRV A BÉKEKONFERENCIÁN.

A békeszerető világ közvéleményének közönyös, vagy még mindig félrevezetett része is kénytelen ma már észrevenni, hogy a világháború utáni békeparancsok elkészítésénél súlyos hibák történtek. E hibák újabb szörnyű veszedelmeket rejtenek magukban és az igazi békét csak erélyes, bátor és nagyvonalú orvoslásuk hozhatja meg. A szövetséges és társult hatalmak akkori tévedéseinek néhány olyan okát óhajtjuk ezúttal bemutatni, amelyek a világháború legfurcsább gyermekének, Csehszlovákiának keletkezését szolgálták.¹⁾

¹⁾ *David. Hunter Miller*, a washingtoni külügyi hivatal osztályfőnöke a tárgyalások anyagát gyorsírási feljegyzések alapján közzétette 22 kötetes „My Diary at the conference of Paris“ c. munkájában. Magyar vonatkozású anyagának egyes részeit dr. *Czakó István*: „A trianoni békekötés felelősége“ c. munkája nyomán idézzük.

A „csehszlovák“ nemzet.

Az entente delegátusok 1919. február 5-iki ülésén a magyar-cseh határ kérdésének tárgyalása alkalmával állította *Benes* Eduárd a következőket: „Szlovákia tulajdonképen egyszer régen része volt a nagy csehszlovák államnak. A X. század elején azonban a magyarok meghódították ezeket a területeket, amelyeket azonban a hódítók századokon keresztül hiába igyekeztek magyarizálni. Erre irányuló próbálkozásuk minden eredmény nélkül maradt. A lakosság mindig csehül érzett és nem volt más vágya és most sincs más vágya, mint hogy az új államhoz csatlakozhassák. Szlovákia különválásának még csak a gondolata sem merült fel soha, ami szinte természetes is, ha tekintetbe vesszük a közös nyelv, az azonos lelki kapcsolatok és az azonos vallási viszonyok öszekötő erejét. A szlovákok nemzeti entuziazmusát persze béklyóba kötötte Magyarország ellenkezése“.

Hozzáfűznivaló *Benes* állításaihoz tulajdonképpen kevés van. Szvatopluk morva birodalma, amire hivatkozik, 870-től 894-ig, tehát összesen csupán 24 évig állott fenn; sem előtte, sem utána ilyen természetű állam nem létezett. A honfoglalástól kezdve több mint ezer esztendeig Szlovákia megszakítatlanul a magyar állam része volt és a magyar államtól való különválásának gondolata fel sem merült. A szlovák nyelv erősen különbözik a cseh nyelvtől, a csehek husziták, a szlovákok többsége mélyen vallásos katolikus, kisebb része evangélikus. Nemzetiségi kérdés Magyarországon a 19. századig ismeretlen volt, magyarosításra pedig nem is gondoltak. A kiegyezés utáni magyarosítási törekvések lényegében csak a magyar nyelv terjesztését tűzték ki célul és egyetlen eszközük a magyar tanítás volt; a magyar állam azonban egyetlen magyar telepest sem telepített Szlovákiába és semmiképpen sem zárta el a szlovákok elől az érvényesülés útját. Tehát nem alkalmaztunk „csehszlovák“ módszereket még akkor sem, amikor hibás premisszákból kiindulva, téves utakon kíséreltük meg államunk egységének biztosítását. Jellemző a „magyarizálás“ természetére, hogy az utolsó két évszázad alatt a szlovák nyelvterület jelentékenyen bővült és pedig a magyar nyelvterület rovására! A cseh-szlovák lelki kapcsolatok a köztársaság húsz esztendeje alatt még nem nagyon jelentkeztek; a magyarokkal mindenestre ezer év közös munkája, kenyeré és Ínsége, öröme és szenvedése kapcsolta egvbe a szlovákokat és a két nép mélyeséges sorsközösségét a világháború befejezéséig semmi sem ingatta meg. A szlovák katona a világhá-

ború utolsó puskalövésig kitartott magyar bajtársa oldalán, úgy ahogy ezer éven keresztül minden őse!

A határ megállapítása.

A határ kérdését illetően *Benes* így kezdte érvelését: „Szlovákia északi határát a Kárpátok adták, déli határa a Duna volt; a Duna déli hajlásától a Tisza folyóig részben természetes, részben mesterséges határ határolta. Ez a terület persze most magyarokat is magában foglal s így ez olyan problémát képez, amelyet a konferenciának kell megoldania“.

Lloyd George kérdésére, hogy a dunamenti területeken milyen arányban laknak szlovákok, *Benes* így válaszolt: „Ha a szóbanforgó területeket a csehszlovák állam megkaphatná, akkor mintegy 350.000 magyart is kénytelen volna bekebelezni. Ez a Pozsony és Vác közötti területre vonatkozik, a folyam másik partján, bár szétszórta, de szépszámu szlovák-lakta község van. így például a budapestkörnyéki falvakban is legalább 150.000 a számuk, ezekről azonban a bekebelezendő magyarok kártalanítása címén Csehszlovákia kész lemondani“.

Az 1910. évi népszámlálás szerint a „szóbanforgó“ területen, tehát Pozsony, Nyitra, Bars, Komárom, Esztergom és Hont vármegyék Cseh-Szlovákiához csatolt területén nem 350.000, hanem 509.000 magyar lakott, a Csehszlovákia által bekebelezett 1,067.000 lelket számláló magyarságnak tehát majdnem a fele. A folyam másik partján, vagyis Moson, Győr, Komárom, Esztergom, Veszprém, Sopron és Fejér megyékben 17.846 szlovák élt. A budapestkörnyéki legalább 150.000 szlovák szintén mese volt, számuk Pest megye egész területén csupán 26.681 főt tett.

Sonnino megkérdezte *Benestől*, hogy a dunabalszéli elcsatolandó magyar nyelvterületen milyen arányban szerepelnek a szlovákok. *Benes* szerint: „Ez az arányszám vidékenként igen változó. Az ő becslése szerint a szóbanforgó területeknek mintegy 60 százaléka szlovák népességű, de itt általában nagyon nehéz teljesen megbízható becsléssel szolgálni, minthogy ezek a területek sohasem voltak külön népszámlálások folyamán külön ellenőrzésnek alávetve“.

Az említett összefüggő magyar nyelvterület nagyjából Pozsony városát, Pozsony vm. somorjai, galántai és szenei járásait, Nyitra vm. érsekújvári, nyitrai, vágsellyei járásait, Nyitra és Érsekújvár városokat, Bars vm. lévai és verebélyi járásait és Léva városát, Hont vm. elcsatolt területéből az ipolynyéki, ipolysági, szobi és vámosmikolai járásokat,

Győr, Komárom és Esztergom elcsatolt részeit, valamint Komárom városát foglalja magában. Az említett területen a szlovákok aránya csupán 21.8°/-ot tett! Hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy ezt az arányszámot a járások egész területének figyelembevételével állapítottuk meg; ha a nyelvhatáron túlterjedő járások tót községeit leszámítjuk, az arányszám 21.8°/-nál is jóval kisebb.

Benesnek az az állítása, hogy ezek a területek sohasem voltak külön népszámlálások folyamán külön ellenőrzésnek alávetve, nem felel meg a valóságnak. A magyar népszámlálások nemcsak anyanyelvi statisztikát készítettek külön-külön minden egyes községről, hanem ennek ellenőrzése céljából már 1880. óta pompás nyelvismereti statisztikát is. Persze ez a statisztika tárgyilagossá volt és éppen ezért Benes céljaira alkalmatlan. Helyességét azonban a legutóbbi felvidéki községi választások eredményei is igazolták.

Az 1919. május 8-iki ülésen *Laroche* francia előadó a Csallóközről *Lansing* kérdésére, hogy e terület milyen arányban magyar, a következőket terjeszti elő: „Részben magyar, részben német, de ez a terület gazdaságilag eddig is szoros kapcsolatban volt a felvidéki — most már Csehszlovákiához tartozó — Hinterlanddal, amelyhez saját jól felfogott közgazdasági érdekei is fűzik. Ennek a vidéknek a problémája kétségkívül komplikált egy kissé, de éppen ezért ezt a kérdést igen gondosan három ülésben is tanulmányozták. Ezen az üléseken kialakult az az egyhangú vélemény, hogy ennek a szóbanforgó területnek az elcsatolása teljes mértékben indokolt és észszerű“.

Csupán azt említjük meg, hogy a Csallóköz lakosai közül magyar volt 101.839, német 2.884, tót 453.

Szlovákia mint gazdasági egység.

Benes érvelése az 1919. február 5-iki ülésen a következő volt: „A szóbanforgó területen a völgyek és a fennsíkok anynyira összefüggő, egymáshoz simuló egészet alkotnak, hogy szétválasztásuk nagy rendszertelenséget okozna. Ezeknek a területeknek lakossága mezőgazdasági és ipari termékek cseréaru forgalmából él. Szlovákia fensíkjai ipari gócpontok, míg a völgynek lakossága földműveléssel keresi kenyerét. Ezt a határvonalat éppen a vasúti összeköttetések teszik nélkülözhetetlenné. A hegyek északról dél felé húzódnak és kelet és nyugat közötti irányban a közlekedés szinte minimális. Ezért volt szükséges ezt (az egyetlen) fővonalat is bekebelezni, amely oldalirányban is biztosítja a közlekedést. Ezáltal per-

sze tekintélyes magyar lakosság bekebeleztenék a csehszlovák államba; nem lehet letagadni, hogy a magyar népszámlálás sokkal rosszabb eredménnyel járt, mint az osztrák, mert míg 250.000 magyart feltüntetett ez a statisztika, addig 350.000 szlovákot kihagyott“.

Bölcsen elhallgatta Benes, hogy Szlovákia ezer éven keresztül egy harmonikus gazdaságföldrajzi egység fontos alkotórésze volt; a magyar Felvidék déli határa nem a pozsony-váci dunaszakas, hanem a Dráva és az Alföld déli határa. A hibrid cseh-szlovák egyesülés megbontotta ezt a tökéletes gazdasági egységet, aminek egyik szembetűnő következménye volt a fölöslegessé vált szlovákiai iparnak a cseh impérium alatt történt pusztulása és az alföldi területeket felkereső szlovák idénymunkások kirekesztése Csonkamagyarországról. Magának Szlovákiának kelet-nyugati irányú közlekedésre — a földrajzi nehézségektől eltekintve — már csak azért sem volt különösebb szüksége, mert e keleti és nyugati területek gazdasági összefüggése egészen laza volt, gazdaságilag mindkét terület a folyók irányába eső magyar medencére volt és van utalva.

Benesnek a magyar népszámlálást illető vádjára megjegyezzük, hogy az általa hivatkozott osztrák népszámlálást 1850-ben, a magyar népszámlálást pedig 1880-ban, tehát 30 évvel később tartották. A két népszámlálás idevágó eredményei egyébként a következők;

		1850	1880
magyar	4,818.170	6,445.487	
tót	1,739.871	1,864.529	

Az adatokból kitetszően a szlovákok tényleg jóval kedvezőtlenebbül szaporodtak, mint a magyarok. Nem említette meg azonban Benes, hogy a szabadságharc leverése után az abszolutisztikus osztrák népszámlálás egyéb eljárások mellett azzal is csökkentette a magyarok lélekszámát, hogy külön zsidó nemzetiséget mutatott ki, éppen úgy, ahogyan ezt az elmúlt 20 év alatt a csehek is megtették. Emellett elkövették ugyanazt a statisztikai inkorrektiséget, amit később a csehek is utánoztak, hogy zsidó nemzetiség gyanánt elsősorban azokat tüntették fel, akik magyar anyanyelvűnek vallották volna magukat. így 1850-ben az említett osztrák népszámlálás vallási eredményei 366 ezer, nemzetiségi eredményei azonban csak 253 ezer zsidóról számoltak be. A magyar népszámlálás nem mutatott ki zsidó nemzetiséget és ez a körülmény jelentékenyen megnövelte a magyar anyanyelvűek számát. Egyébként ettől eltekintve, a szlovákok a közben eltelt 30 év alatt tényleg valamivel kisebb szaporu-

latot mondhattak magukénak, mint a magyarok; hangsúlyozni kell azonban, hogy az 1880. évi magyar népszámlálás jelentékenyen több szlovákról számolt be, mint az osztrák. A szlovákok gyengébb szaporodásának különben oka volt egyebek között a hetvenes évek kolerajárványa is, amely a szlovák vidékeken több áldozatot szedett, mint a magasabb kultúrájú magyar településterületen.

A rutén kérdés.

A ruténekről a következőket tudta *Benes*: „Ami a ruténeket illeti, ezek ugyanabból a népcsaládból valók, mint a szlovákok, őket csupán a Kárpátok választották el. Szoros szomszédjaik voltak a szlovákoknak, társadalmilag és gazdaságilag egymással teljesen rokon népek, nyelvük is szinte azonos, csupán egy egész halvány átmeneti dialektus különbség áll fenn a rutén és szlovák nyelvek között, ők nem akarnak magyar uralom alatt maradni és Csehszlovákiával szoros szövetségben egy autonóm államot akarnak alakítani. Mintegy 450.000 a számuk. Igazságtalan dolog volna őket a magyarok uralmának alávetni és minthogy a rutének Csehszlovákia kebelébe kíváncsoznak, Csehszlovákia e kérdést a konferencia elé terjeszti. Valószínű, hogy ez a bekebelezés Csehszlovákiára nézve nagy anyagi áldozatokkal fog járni. Mégis ez a megoldás biztosíthatja egyedül a közös cseh-román határt, amely a cseh-jugoszláv Adria korridorral együtt az utódállamoknak közös érdeke.“

Nem kívánunk részletesen foglalkozni azokkal a közhelyszerűen ismert különbségekkel, amelyek a rutének és szlovákok között fennállanak. A mai szlovákok ősei, a nyitirai szlávok már a magyar honfoglalás idején itt éltek; a rutének lassú beszivárgása csak a tatárjárás után kezdődött meg. Az erős nyelvi különbségek mellett e<*>vébként a kelet-európai kultúrkörhöz tartozó görög keleti ill. görög katolikus rutének és a római katolikus ill. evangélikus szlovákok között nemcsak vallási és kulturális, hanem éles antropológiai, faji különbségek is vannak. Egyébként a csehek a *Benes* által itt is hangsúlyozott autonómiát a ruténeknek éppoly kevésbé adták meg, mint a szlovákoknak. A *Benes* által említett nagy anyagi áldozatok meghozatalától pedig a húszesztendő cseh rezsim ugyancsak óvakodott. A ruténekekkel kapcsolatban nincs is más kívánságunk, csak az, amit már a békeértekezleten is hiába kértek a magyar delegátusok: kérdezzék meg egyszer a ruténeket, hogy ők hova akarnak tartozni, mert hiszen igazságtalan dolog volna olyan uralom alatt tartani ezt a derék népet, mely tőle mélységesen idegen.

Az elszakított magyarok.

Benes az előkészítő ülésen így nyilatkozott: „Teljes egészében cca. 650.000 magyar válna így az új csehszlovák állam alattvalójává, míg 450.000 csehszlovák maradna Magyarország határain belül“.

Laroche francia előadó az 1919. május 8-iki ülésen a következőket állította: „A csehek igényét az előkészítő albizottság 1,300.000 magyarról a legújabb jelentések szerint mindössze 855.000 magyarra csökkentette. *Benes* jelentése szerint különben 638.000 szlovák maradt volna magyar uralom alatt; és különben is *Benes* garantálja a magyar kisebbségekkel való jó bánásmódot“.

Az 1910. évi népszámlálás szerint élt

Csonkamagyarországon az elszakított Felvidéken

magyar	6,730.996	1,066.685
tót	165.273	1,694.420

A magyar elnyomás.

Benes szerint: „A magyarok különben is szabadon hangoztatják, hogy a „tótok nem emberek“. Szlovákia 2300 köztisztviselője közül mindössze 17 volt szlovák, 1700 bírója közül csupán egy volt szlovák és kb. 2500 adótisztviselője közül mindössze 10 szlovák származású akadt, aminek következtében a szlovák lakosságnak mintegy egyharmada kénytelen volt az Északamerikai Egyesült Államokba kivándorolni. Sokan közülük viszont Magyarország azon részein telepedtek meg, ahol könnyebb volt a megélhetésük, így jöttek létre a Budapest körüli kb. 90.000 és Debrecen körüli kb. 80.000 lakosságú szlovák szigetek“.

Nem felel meg a valóságnak, hogy a *Benes* által említett foglalkozási kategóriákban olyan kevés szlovák származású akadt. Tény az, hogy a szlovák származásúak túlnyomó többsége, amikor a magyar középosztályba került, már magyar anyanyelvűnek vallotta magát. Ez volt a magyar asszimilációs politikának egyetlen látszatsikere, ami azonban elsősorban a szlovák népi öntudat fejletlenségében lelte magyarozatát. A magyarokkal szemben például az osztrákok legvadabb németesítő kísérletei is kudarcot vallottak. Mindezzel szemben áll azonban, hogy rendkívül sok szlovák származású ember találta meg az érvényesülés út-

ját a háború előtti Magyarországon a legmagasabb állami méltóságokig. A magyar tiszti címtár még ma is, húsz évvel különválásunk után, a szlovák nevek olyan halmazát tartalmazza, hogy ez egymagában beszédes cáfolata Benes állításának. Más kérdés természetesen, hogy már a magyarság szempontjából is helyes volt-e a magyar középosztálynak ilyen nagyfokú vérségi felhígítása és nem lett volna-e sokkal helyesebb mindkét nép szempontjából, ha az értelmiségi pályára lépett szlovák megmaradt volna Istentől rendelt ősi közösségében.

A szlovákok kivándorlásának semmiesetre sem az volt az oka, hogy a magyarok elzárták volna előlük az érvényesülés lehetőségét. A valóság az, hogy nemcsak a tótok, hanem a magyarok is hatalmas tömegekben keresték boldogulásukat a tengeren túl és a kivándorlók között csak egy árnyalattal volt kisebb a magyarok aránya, mint a nemzetiségeké. Utóbbinak oka nem a magyar elnyomás volt, hanem az a körülmény, hogy a nemzetiségi területek kevesebb életlehetőséget nyújtottak, mint a magyar termőföld. Éppen a felvidéki tótok kivándorlásának meggátlása volt az egyik főcélja annak a nagyszabású iparosításnak, melyet a magyar kormányzat súlyos anyagi áldozatok árán keresztül vitt Szlovákiában. A cseh uralom azonban szisztematikusan kipusztította a felvidéki gyáripart!

Mint már említettük, Budapest környékén nem 90.000 szlovák élt, mint itt állítja Benes, nem is 150.000, mint fentebb állította, hanem egész Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében csupán 26.681 fő. Egész Hajdú vármegyében pedig Debrecennel együtt összesen 110 tót lakott a Benes féle 80.000 helyett!

Ami végül a gyűlölködő cseh propaganda által népszerűsített, idéetlen, a szlovákokra vonatkozó állítólagos magyar vélekedést illeti, felhozhatjuk, hogy a magyar nép őszinte ajka tót atyafiról beszél. Ezt a csehek mindig gondosan elhallgatták. Atyafi más szóval egyazon apától való édes testvért jelent és ezzel a jelzővel a magyar nép csak a tótokról emlékezik meg.

B. Gy.

TÖRTÉNELMI ÁLLAM ESZME ÉS TARTOMÁNYI ÖNKORMÁNYZAT CSEHSZLOVÁKIÁBAN.¹⁾

A csehszlovák kormány a kisebbségi kérdés megoldását többek között azáltal is gondolta előmozdítani, hogy a történelmi tartományoknak nagyobb önkormányzatot biztosít. Ezek a tartományok Csehország, Morvaország, Szilézia, Szlovenszko és Kárpátalja. Ez utóbbi kettőnek mint tartománynak ugyan semmi tradíciója nincsen, hiszen Nagymagyarország integráns részét képezték, de mivel egyrészt Kárpátaljának nemzetközi jogi alapon kell önkormányzatot biztosítani, Szlovenszko pedig a nyugati tartományokkal közvetlen közjogi kapcsolatban a múltban sem állott, a csehszlovák államban különálló történelmi egyéniséget képezett, így mindenesetre a történelmi tartományok közé volt sorozható. A történelmi tartományoknak ez a közjogi aktiválása összefüggésben áll a cseh történelmi állameszmével, amelynek politikai hivatása a csehszlovák állam erkölcsi és történelmi igazolása.

A csehszlovák történelmi állameszme alapja elsősorban az ú. n. „cseh közjog“, amely alatt a három Habsburg koronatarománynak, Csehországnak, Morvaországnak és Sziléziának a csehek által állított régebbi közjogi egysége értendő. A „Vencelkoronája országai“ részére — így hangzott a cseh terminológia — egyben közjogi különállást is követeltek a Monarchián belül, mert hiszen ez felelt meg a „cseh közjog“ értelmének. A háború és a béketárgyalások folyamán a cseh-szlovák történelmi egységre is hivatkoztak, aminek alapja az a Nagymorva Birodalom, amely ezer évvel ezelőtt, a magyarok bejövetelekor valóban létezett, de a két nép öntudatából csaknem kiveszett, legalább is politikai jelentősége ennek a történelmi ténynek a modern időben sohasem volt.

Nem szándékunk itt vita tárgyává tenni azt, hogy Csehszlovákia esetében mennyire van jogosultsága a történelmi állameszmének, inkább azt kutatjuk, vajjon a történelmi állameszme alapján milyen funkciója van a történelmi tartományoknak, illetve alkalmasak-e ezek olyan feladatok megoldására, amelyeket az államon belül valóban önkormányzati alapon lehet csak megoldani? Más szóval a történelmi állameszméből logikusan folyik-e a történelmi tartományok közjogi aktiválása és önkormányzati jogokkal való felruházása?

¹⁾ E tanulmány, bár a szerző a legújabb események bekövetkezte előtt írta. időszerűségéből nem vesztett. Szerk.

Nem szükséges különösen kiemelni, hogy abban a korszakban, amelyben élünk, államok átalakulásánál, illetve új államok létesítésénél a n e m z e t i állameszmének van döntő szerepe. A történelmi állameszmének csak alárendelt szerep jut és legfeljebb a nemzeti állameszmével kapcsolatban érvényesül. Ez történt a csehek esetében is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a történelmi állameszmének már semmi jogosultsága nem volna. Jelentősége szoros összefüggésben áll azzal a politikai és erkölcsi funkcióval, amit teljesíteni tud. Egy rövid formulával kifejezve azt lehetne mondani, hogy a történelmi állameszmének ott és akkor van jogosultsága, ahol egy bizonyos területen csak egységes politikai vezetés képes lakosságának igényeit és érdekeit optimálisan kielégíteni. Ennek földrajzi és pszichológiai feltételei vannak. A földrajzi feltétel abban áll, hogy az illető terület a különböző főleg gazdasági jellegű állami feladatok szempontjából zárt egységet képezzen, ennek az egységnek megbontása pedig súlyos hátrányokkal járjon a lakosság ily irányú érdekeire. A pszichológiai feltétel pedig, hogy a lakosság a közös államnak híve legyen, hogy öntudatában a földrajzi egységet állampozitív tartalommal töltsse meg. A történelmi állameszme követelményeinek nagy mértékben Nagymagyarország felelt meg, amely ideális földrajzi egysége mellett évszázadokon keresztül volt különböző fajú és nemzetiségű népeknek igazi hazája.

Ha — amint ezt itt kifejtettük — a történelmi államterületnek lehet is jelenkori konkrét funkciója, vajjon ebből logikusan az kell következzen, miszerint most már ezen a területen belül a történelmi tartományoknak is szükségszerűen ilyen funkciója van? Szó sincs róla: lehet ilyen funkciója, különösen akkor, ha közjogi jellegét a történelem folyamán meg tudta tartani és a jelenbe átmenteni. De semmiképpen sem lehet azt állítani, hogy a történelmi tartományok funkciója szerves kapcsolatban áll a történelmi államterület esetleges funkciójával. Nézzük meg, mi funkciója lehet egy közjogi jelleggel bíró területnek az államon belül? Nevezzük ezt a közjogi egyéniséget tartománynak, vármegyének, kerületnek vagy bárminek, feladata olyan közületi funkciók vállalása, amelyeket a központi állami vezetés vagy nem tud olyan tökéletesen elintézni, mint a területi közjogi egység, főleg akkor, ha egészen különleges területi problémákról van szó, vagy pedig mert a központi vezetést tehermentesíteni kell. Az ilyen terület közjogi működése vagy önkormányzati jellegű, vagy pedig egyszerűen a központi államvezetésnek egy alsóbb fokát képezi, tehát mindent, amit tesz, közvetlen központi megbízatás alapján cselekszi. Utóbbi esetben tehát nincsen mással dolgunk, mint az álla-

mi központi vezetés decentralizációjával, amit akkor sem lehet szigorúan vett önkormányzatnak nevezni, ha a közjogi terület lakosságának bizonyos befolyása van a közigazgatásra.

Közismert tény, hogy azok a feladatok, amelyeket a modern államnak elvégeznie kell, rendkívül megszorodtak és komplikálódtak. Ez magával hozza az önkormányzatoknak részleges leépítését. Amíg az állami élet kevésbé komplex volt, a területi érdekek érvényesítése nem veszélyeztette olyan könnyen a közös állami érdekeket, mint amennyire ma veszélyezteti, ha ragaszkodunk a területi érdekek érvényesítéséhez. Ha abból a feltevésből indulunk ki, hogy egy bizonyos földrajzi területen a történelmi állameszmének jogosultsága van, ebből nemcsak hogy nem következik a történelmi közjogi egységek aktiválásának a követelménye, hanem ellenkezőleg a történelmi tartományokhoz való merev ragaszkodás igen könnyen kompromittálhatja a történelmi állameszmének. A történelmi állameszme — amint azt fent kifejtettük — akkor jogosult, ha azon a területen a közös állam funkcióit optimálisan tudja teljesíteni. Ámde igen könnyen bekövetkezhet az a helyzet, hogy a modern állam funkcióit csakis akkor képes teljesíteni, ha szigorúan célszerűségi szempontból osztja be területét kisebb egységekre és azoknak a hatáskörét is szükség szerint korlátozza. Ebben az esetben szembe kerül a történelmi tartományokkal és azoknak külön területi érdekeivel. Ha viszont a történelmi tartományok érdekeit nézi elsősorban, akadályozva lesz feladatainak optimális elvégzésében és ez a vájaja a történelmi állameszmét. Azt hisszük, sikerült tételünket bizonyítanunk: a történelmi állameszme és a történelmi tartományok közjogi aktiválása egymással semmiféle logikai összefüggésben nem áll, a történelmi állameszméből sehogyan sem következik a történelmi közjogi egységek aktiválása.

A modern állam — amint láttuk — az erős, egységes központi vezetés állama. Ámde amikor történelmi állameszméről beszélünk, eleve is feltételezzük, hogy az állam olyan népi részekből van összetéve, amelyek csakis a történelmi együttlét következtében váltak bizonyosfokú egységgé, egyébként azonban különálló egyéniségek, esetleg az államon kívüli egységeknek a részei. Vagyis a történelmi kötelek a nem homogén részek között olyan bensőséges, hogy ez teszi indokolttá a történelmi állameszme alkalmazását más, a modern kor felfogásának és célszerűségi kívánalmainak jobban megfelelő elv helyett. Viszont az sem vonható kétségbe, hogy erős központi vezetés ott tudja célját legjobban elérni, ahol leghomogénebb az állam, ahol a részek szinte önként, minden nagyobb megrázkódtatás nélkül integ-

rálódnak a központosított államba. Igaz, hogy a történelmi eszme alapján álló államban a különmemű részek is aránylag könnyen tudnak az állami egységgel megbarátkozni, hiszen ez az értelme, de egyben ez is tételezi fel a történelmi állameszmét. Ámde a különmemű részeknek mégis lehetnek olyan különleges egyéni sajátosságai, amelyeket nem lehet közös nevezőre hozni, amelyekre a központosított állam csak korlátozott befolyást gyakorolhat. Ha az állam ezt az élő egyéniséget nem akarja tudomásul venni, hanem tisztán célszerűségi elgondolások alapján központosít, ugyancsak szembekerül a történelmi állameszmével, mert hiszen lakosságának igényeit és érdekeit már nem tudja optimálisan kielégíteni. Láttuk, hogy a történelmi állam szembe kerül önön eszméjével, ha mereven ragaszkodik a történelmi tartományok közjogi aktiválásához, most pedig azt kell megállapítanunk, hogy ugyancsak sérelem esik a történelmi állameszmén, ha az állam egyes részeinek nem ad bizonyos önkormányzati szabadságot. Ebben csak látszólagos ellentmondás van. A célszerűségi elgondolások alapján álló központosító államnak is tiszteletben kell tartani a népi egyéniségeket és átengedni nekik azon feladatok elvégzését, amelyeket csakis azok tudnak jól elvégezni. Ha el is ismerjük a történelmi állameszme jogosultságát, mégis kiemeltük, hogy a mai kor-
nak legjobban a nemzeti állam felel meg. Ebből tehát az következik, hogy a történelmi állameszme fennállhat ugyan a nemzeti állameszme mellett, de semmiesetre sem azon értékek rovására, amelyeket a nemzeti állam termelni, illetve megőrizni képes. A történelmi államnak legfeljebb ott van jogosultsága, ahol a nemzeti állam gyakorlatilag meg nem valósítható, vagy ahol annál még nagyobb értékeket tud termelni, de természetesen nem mint annak az ellentéte.

Mivel a nemzeti állam legfőbb hivatása a népi egyéniség kifejlesztése és megőrzése, ezzel a hivatással a történelmi államnak sem szabad szembekerülnie. Tekintve azonban, hogy a történelmi államban — az állam nem homogén jellege miatt — a központi államvezetés nem forrhat össze az összes népi egyéniségekkel, legjobb esetben azoknak a szintézise, tehát nem vállalhatja az olyan feladatok szuverén elvégzését, amelyek a népi egyéniség egyéni életével állanak szerves kapcsolatban. Népi egyéniség elsősorban olyan eszmei értékek komplexumát jelenti, amelyek általában a kultúra fogalma alá tartoznak. Amikor tehát a népi egyéniség fennmaradási, fejlődési, értékek termelési jogát elismerjük, akkor egyben elismerjük a jogát azon eszközökhöz, amelyek ezen cél elérésére szolgálnak. Ebből máris következik a kulturális autonómia, amely nem jelent mást, mint a népi egyéniségnek szabad rendelkezését ezen eszközök felett. Nem jelenti ez, hogy a kulturális önkormányzaton

túl már nincsenek olyan érdekek, amelyek a népi egyéniség fennmaradásával és értéktermelésével állanak összefüggésben. Nem lehet tehát a népi egyéniség önkormányzatát minden esetben a kulturális érdekekre korlátozni. Hiszen a gazdasági, társadalmi és politikai tényezőknek olyan szövevénye befolyásolja a népi egyéniség fennmaradását, hogy adott esetben annak önkormányzatát ezekre a feladatokra is ki kell terjeszteni. Ha már most ez a népi egyéniség a történelmi államban egy ősi és zárt települési területen él, mi sem természetesebb, minthogy az államterület közjogi tagozódásánál elsősorban a népi egyéniségek települési területei lesznek közjogi egységekké emelve, de nemcsak a decentralizáció érdekei szempontjából, hanem azoknak valószínűségi önkormányzatot kell adni. Az így létesített közjogi egységeknek a feladata nemcsak az állami feladatoknak alacsonyabb fokozatú elvégzése, hanem bizonyos, a népi egyéniséggel összefüggő feladatok a u t o n o m elintézése.

A csehek által elfogadott történelmi állameszme nemcsak hogy nem kívánja meg a történelmi tartományok közjogi aktiválását, de ez a tagozódás egyenesen megnehezíti az állami feladatok optimális elvégzését, ha a történelmi tartományok nem esnek össze a zárt népi egyéniségek települési területével. A valóságban nem esnek velük össze, így tehát ez a reform sem a történelmi állameszmet nem elégítené ki, sem pedig a kisebbségi kérdés megoldását nem jelentheti.

A cseh tartományok alkotmányjogi átépítése már 1848-ban akuttá vált. A kremsieri alkotmányjogi bizottságban csaknem mindenki azt hangoztatta, hogy Ausztriát a népek települési területének megfelelően kell közigazgatásilag beosztani. Még a csehek nagy történetírója P a l a c k y is 8 ethnikailag elhatárolt területre akarta a birodalmat felosztani. Cseh- és Morvaországra vonatkozóan Palacky és H a v l i c e k a járásoknak nemzetiség szerinti beosztását fogadta el, amit egy másik nagy cseh politikus R i e g e r is helyeselt. Utóbbi kijelentette, hogy Ausztriának akkori tartományi beosztását nem tartja helyesnek és a csehországi német területnek különválasztását elvben elfogadta, csak annak gyakorlati megvalósításáról nem volt feltétlenül meggyőződve. A cseh imperializmus azonban már akkor is mutatkozott, mert egyrészt a „cseh közjog“-ot is hangoztatták úgy a szlávok kongresszusán, mint a koronának átnyújtott prágai petícióban, másrészt az autonóm nemzeti területek felosztásának kérdésénél Palacky olyan álláspontot foglalt el, amiből kitűnt, hogy ő Alsó- és Felsőausztriával határos német települési területeket kiengedte volna ugyan az ő cseh tartományából, de nem az egyéb szudétánemeteket. A többi cseh képviselő is elvi hozzájárulását a nemzetiségileg elha-

tárolandó kerületekhez azáltal tette illuzóriussá, hogy ezeknek lehetőleg jelentéktelen hatáskört akart engedélyezni. A csehek az 1867.-i osztrák alkotmányt nem fogadták el és 1868-ban 81 cseh képviselő egy deklarációt nyújtott át a csehországi tartománygyűlésnek, amely lényegében a „cseh közjog“ visszaállítását kívánja. Rieger egy évvel később, az akkori osztrák kancellárhoz írott levelében kénytelen ugyan a szudétánemeknek önkormányzati jogát elismerni, amit a tartománygyűlésen belül nemzeti kúriák létesítésével gondol megoldhatónak. 1871-ben a Hohenwarth kormány egy merész lépéssel akarta a cseh kérdést megoldani. Császári leiratot intézett a cseh tartománygyűléshez, amely elismerését jelentette a „cseh közjog“-nak. Ugyancsak törvénytervezetet dolgozott ki, amelyet a cseh és a morva tartománygyűlés a németek távollétében elfogadott és amely a cseh és német nemzetiség érdekeit lett volna hivatva megvédeni. Ebből a tervezetből Hohenwarth bukása következtében nem lett törvény. A tervezet a csehországi németeket politikai nemzetnek ismeri el, nemzeti kúriákat kontemplál, a járások nemzetiségi elhatárolását írja elő és az iskolakérdésben az önmegadóztatás jogát ismeri el. A csehek természetesen tovább mentek. Feliratban kérték az ú. n. Generallandtag összehívását, amely a három tartomány képviselőiből állott volna és amely hivatva lett volna a koronával a kiegyezést létrehozni. A csehek általában nem sokat törődtek azzal, hogy a másik két tartomány mit szól az ilyen törekvésekhez. 1848-ban a morvaországi szlávok tiltakoztak Csehországhoz való csatolás ellen. Most pedig Szilézia, amelynek erős német többsége volt a tartománygyűlésben, utasította el a cseh-morva követeléseket. 1889/90 telén Taaffe miniszterelnök a cseh-német kiegyezés érdekében egy konferenciát hívott egybe, amely 1890 január 19-ig ülésezett, amely napon egy jegyzőkönyvet írtak alá a cseh és a német résztvevők, az ú. n. bécsi pontációkat. Ez meg egyezést tartalmazott a nyelvhasználatra vonatkozóan, a járások nemzetiségi elhatárolását mondotta ki és a tartománygyűlést német és cseh kúriára osztotta. Ezt az elvet a legtisztábban a tartományi iskolatanácsra és a kultúratanácsra vonatkozóan vitték keresztül, amelyeknek teljes kettéosztása mellett döntöttek. A bécsi pontációkat az értekezleten képviselt összes pártok elfogadták, azonban a ifjúcsehek, amelyek nem kaptak arra meghívást, rendkívül erős agitációt indítottak a megegyezés ellen. Követelték a „cseh közjog“ elismerését és a tartomány feloszthatatlanságát, ami tulajdonképpen a járások nemzetiségi elhatárolása ellen irányult, az ifjúcsehek befolyása állandóan emelkedett és így a megegyezésből csak annyi ment át az életbe, hogy az iskola- és kultúratanácsot két-két különálló tagozatra osz-

tották és a prágai legfelsőbb tartományi bíróságnál a tanácsnoki állásokat is ketté osztották. Később a csehországi orvosi kamara is két nemzeti tagozatra lett felosztva.

A cseh álláspont tehát nem volt egyöntetű a cseh-német kérdéssel kapcsolatban. Volt idő, amikor hajlandók voltak a németek önkormányzati követeléseit honorálni, ezt azonban a cseh imperializmus fegyverével a „cseh közjoggal” mindég sikerült megakadályozni. A „cseh közjoginak” általuk vallott felfogása szerint a három tartomány nemcsak közjogi egységet képez, de az egyes tartományok is feloszthatatlanok, így tehát a nemzetiségi elhatárolást is tiltotta. De nemcsak elvi tekintetben volt a nemzetiségi elhatárolás vita tárgya, hanem — amikor ahhoz a csehek hozzájárultak — annak tartalma és terjedelme is. 1897 után a csehek végleg megtagadták a nemzetiségi elhatároláshoz hozzájárulásukat. A demokratikus többségi elvhez is mereven ragaszkodtak, mert úgy ez, mint pedig a „cseh közjog” alkalmas eszköznek bizonyult ahhoz, hogy a nemzetiségi kérdés megoldását a szudétaterületen ők vehessék kezükbe és saját nemzeti érdekeiket teljes mértékben érvényesíthessék.

Morvaországban a helyzet mindég kedvezőbb volt, mint Csehországban. A két nép itt erősebben van keveredve, amellet a cseh lakosság még 1867-ben is nagyrészt alkotmányos érzületű volt és a két nép általában jobban megértette egymást, mint Csehországban. Morvaország különben sem képez olyan földrajzi egységet, mint az előbbi. Dél felé pl. nincsen természetes határa és így inkább történelem-politikai egyéniségnek nevezhető. Jóval az ú. n. „morva kiegyezést” megelőzően két nemzeti tagozatra osztották a tartományi kultúratanácsot, majd az orvosi kamarát is. 1905-ben pedig létre jött a megegyezés, amely a tartománygyűlést nemzeti kúriákra osztotta. Ennek alapját viszont a nemzeti kataszterek képezték, amelyekbe a választókat nemzeti hovatartozásuk alapján vették fel. így minden vegyes lakosságú községben két kataszter lett felfektetve. A morva kiegyezés alap gondolata egy messzemenő nemzeti közigazgatási önkormányzat, az egyes nemzetiségek védelme a majorizálás ellen olyan törvényalkotásoknál, amelyeknek nemzeti szempontból jelentőségük van, végül a nemzeti kataszter bevezetése.

Sziléziának lényegesen más volt a helyzete, mint a két másik tartománynak. Itt három nép élt együtt, a németek voltak többségben, a csehek és lengyelek kisebbségben. Igaz, hogy a csehek a szudétatartományokban uralkodó cseh-német ellentéttel szemben nem voltak immunisak, a lengyeleket azonban a „cseh közjog” nem igen érdekelte. Tekintve, hogy galíciai lengyel testvéreik sem sokat tördtek velük, a politikai aktivitásról teljesen lemondottak.

Ilyen körülmények között nem csoda, ha ez a tartomány a nemzetiségi harcban kisebb szerepet játszott, mint a másik kettő.

Érdekes megemlíteni, hogy egy olyan államférfi, mint a köztársaság jelenlegi elnöke, Edvard Benes, Masarykkal együtt a Csehszlovákia megalapítója, sem zárkózott mindig el attól, hogy a szudétanémetek önkormányzati jogát elismerje. Így egy Párisban 1908-ban megjelent tanulmányában többek között a következőket írja: „Ha a németek később nem akarnak ugyanabba a helyzetbe kerülni, mint ma a csehek, vagyis nem akarnak később cseh uralom alá jutni, mindenáron a nemzeti önkormányzat programját kell elfogadniok.“ Ennek a műnek egy másik helyén pedig ezt írja: „Amikor a realisták a természetes jog elvéből indulnak ki, következetes és kimondott föderalisták. Az osztrák problémát és a cseh kérdést decentralizáció útján, az alkotmánynak föderalista és önkormányzati alapon történő átépítése révén akarják megoldani. Valóban a két népnek kibékülése Csehországban csak úgy lehetséges, ha mindkét nép a legteljesebb önkormányzatot élvezzi; egyiket a másiktól külön kell választani . . . Az állam a nemzetekre bízna, hogy úgy kormányozzák magukat, amint azt jónak találják.“ Köztudomású az is, hogy a béketárgyalások alkalmával a cseh küldöttség megígérte, hogy svájci mintára fogja az államot berendezni. Amikor ezt ígérte, természetesen nem a svájci történelmi kantonokra gondolt, hanem elsősorban arra, hogy svájci értelemben fogja a népi egyéniségek önkormányzatát biztosítani.

1920-ban Csehországban valóban törvényt is hoztak, mely az országot tartományok helyett 22 „Gau“-ra akarta osztani, köztük kettő tiszta német lett volna. Az 1927-es közigazgatási reform azonban eltért ettől a tervtől és megmaradt a tartományok mellett, azonban Sziléziát megszüntette és Morvaországgal egyesítette. A tartományi beosztást történelmi szokásokra hivatkozva tartották meg. Ezzel a felfogással ellenétben azonban Szilézia tartományt megszüntették, aminek a magyarázata, hogy ott a németek a lengyelekkel együtt többségben vannak.

A cseh történelmi tartományok a múltban sem feleltek meg a történelmi állameszme azon követelményének, hogy az illető lakosság igényeit optimálisan kielégítsék. A történelmi eszme alkalmazásának tehát már ezért sincsen jogsúlya. Ugyanakkor a csehek sem zárkóztak el mindig attól, hogy a németeknek az önkormányzati jogát elismerjék. Ezt magáról Benesről is meg tudjuk állapítani. A történelmi gondolat igen jó fegyvernek bizonyult a cseh imperializmus érdekei szempontjából, de erkölcsi alapja sem

a múltban sem a jelenben nincsen. Fokozott mértékben áll ez a Magyarországtól elcsatolt Felvidékről, amely bár a mai cseh államban tényleg képez történelmi egyéniséget, semmiképpen sem válhat keretévé egy olyan közjogi intézménynek, mely hivatva volna az ottani magyarság nemzeti életének igényeit kielégíteni. A magyarság a múltban a politikailag egységes magyar nemzetnek volt tartozéka és ha a Felvidéken együtt is élt a szlovákokkal, ezt az együttélést nem egy regionális helyzet determinálta, hanem az összmagyarságnak a magyarországi töbtsághoz való viszonya. A mai magyar-szlovák együttesnek ebben a formában tehát múltja sincsen. A Felvidéknek nem mint tartománynak van történelmi tradíciója, hanem mint Magyarország integráns részének.

Török Árpád.

VARÁZSLATOS BEOLVASZTÓ ERŐNK ÉS A VALÓSÁG.

A világháború előtti évtizedeknek nemcsak publicisztikai, de tudományos irodalma is nagy jelentőséget tulajdonított a magyarság kivételes beolvasztó erejének. A beolvasztó erő feltételezése mögött egy nagy magyar álm húzódott meg: a magyarság e varázslatos tulajdonsága csodát fog tenni és belátható időn belül megszületik valamennyi nemzetiség feloldásával 30 millió magyar egységes nemzeti állama. Mindezeket az ábrándokat Trianon kegyetlenül szétfoslatta. Megmaradt azonban közvéleményünkben a beolvasztó erő torz elméletének egy rendkívül ártalmas hatása, amely a magyarság népi, ha úgy tetszik, faji öntudatát ma is igen hátrányosan befolyásolja. Ez az a nézet, amely szerint magyar fajról, értvén alatta a mai magyaroknak a honfoglaló magyar néppel való vérségi kapcsolatát, még beszélni is képtelenség. Ebben a beállításban már a honfoglalók is igen kevesen lettek volna az új hazában talált és leigázott nem magyar népelemekhez képest; ezeket azonban a rejtélyes beolvasztó erő magyarrá varázsolta. Maga a tulajdonképeni magyarság pedig a magyar múlt megpróbáltatásai során egyrészt kipusztult, másrészt olyan nagy mértékben keveredett volna el a különböző asszimilált idegen származású elemekkel, hogy a ma magyarjai nem tekinthetők már a foglaló nép leszármazottainak, legfeljebb egy elenyésző töredékükben. Az úgyszólván kivétel nélkül idegen származású elemekből összetett magyar nép létezése tehát teljes

egészében a beolvasztó erő egyedülálló történelmi csodát tette. Maga a magyarság pedig merő idealitás csupán: nyelv és múlt, hagyományok, terhes örökség, amelynek fantasztikus tehetetlenségi nyomatéka a beolvasztó erő.

Közbevetőleg, anélkül, hogy a kérdés részletes tárgyalására ezúttal kitérnénk, szükségesnek látszik a nép, faj, vérség fogalmak némi elhatárolása. *Szekfü* a népet történeti, a fajt pedig természettudományi kategóriának tekinti, amelyek egymással kapcsolatba nem hozhatók.¹⁾ Annyi bizonyos, hogy a természettudomány fajkutatásainak eddigi eredményei alapján a faj és a nép nem egyeztethetők össze, hiszen e kutatások, amelyek bizonyos faji jellegzetességek, Mpusok előfordulását tartják szem előtt, csak arról számolhatnak be, hogy — amint *Szekfü* mondja, — az európai népek fajilag atomizáltak. Ám a népnek, mint tisztán kulturfogalomnak beállítása mégsem látszik egészen indokoltnak. A nép nem tekinthető *kizárólag* egy sajátos kultúra és egyazon történelmi sors közösségének. Maga a nép, ha keletkezésében — teljesen indokolatlanul — tisztán történeti kategóriának tekintjük is, az általános emberinek mégis élesen elhatárolt, sajátos megjelenése, amely ebből a szempontból zárt embercsoportot jelent. Kétségtelen, hogy a különböző népek egymással is keverednek; azonban már a területi elhatároltság egymagában is olyan tényező, amely az egyes népeken belül mégis sokkal intenzívebb vérségi keveredést eredményez: a beltenyésztés egy nemét a népen belül, amelynek következtében e kulturközösség feltétlenül vérszűkössé is válik. A nép vérségi közösségének pusztán a tipizáló antropológiai kutatások eddigi eredményei alapján való tagadása már csak azért sem lehet indokolt, mert ennek feltételezése nélkül *a sajátos nemzetiség, azaz népiség* — pl. *magyarságunk* — sem volna érthető. Amikor tehát a *nép* és *faj* fogalmakat egymástól megkülönböztetjük, a *népben* ennek ellenére *a vér közösségét is látjuk*, ami gyakorlatilag más népekhez képest egyes *fajtypusoknak a nép körében való gyakoribb előfordulásával és bizonyos, a fajiság által determinált jellegzetes tulajdonságoknak erősebb vagy uralkodóbb elterjedtségével jár.*

Nem lehet kétséges, hogy ma, amikor a faji, helyesebben *népi gondolat* egyre nagyobb erővel tör előre és válik *korunk uralkodó eszméjévé*, a beolvasztó erő elmélete, különösen pedig annak a mai magyar nép vérségi állagára vonatkozó megállapításai igen nagy hátrányt jelentenek éppen a *magyarság népi öntudatának* kialakulása és érvényesülése szempontjából.

¹⁾ V. ö. *Szekfü* Gyula: Történetpolitikai tanulmányok (Napkelet könyvtára 3.) Budapest, 1924.

A beolvasztó erő tudománytalan elméletének legfőbb alapjául a háború előtti népszámlálások anyanyelvi eredményei szolgáltak. A magyar anyanyelvűek száma évtizedről-évtizedre valóban olyan mértékben növekedett, amiből tekintélyes asszimilációs nyereségre lehetett következtetni. Erősen alátámasztotta a feltételezett beolvasztó erő létezését *Acsádynak* Magyarország 1720. évi népességére vonatkozó becslése is, amelynek eredményét az elmélet hívei komoly bíráló nélkül elfogadták. *Acsády* ugyanis a 18. század eleji magyarok számát olyan alacsonyra tette, hogy a későbbi, reális adatok tényleg csak egy rendkívüli asszimilációs nyereség feltételezésével voltak érthetőek. Az *Acsády* téves becslésén és az anyanyelvi statisztikának megfelelően ki nem analizált, háború előtti eredményein alapuló felfogás hívei azután az egész magyar múltat a magyarság e „csodálatos” tulajdonságával magyarázták.

A modern nyelvtudomány, így különösen *Melich*, *Schwarz*, *Németh*, *Gombócz*, *Kniezsa* helynévkutatásai azóta döntő módon bizonyították, hogy a honfoglaló magyarság, — amelynek lélekszámát *Hóman* szerint is félmillió före kell tenni, — csupán elenyészően gyér számú magyar néptörmelékét talált a meghódított területen. Ez a körülmény, nem pedig a magyarság varázslatos vonzóereje okozta az idegenek asszimilálódását, amit kétségkívül elősegített bizonyos mértékben a magyarság magasabb kultúrája és politikai főhatalma. A honfoglalókat azonban kizárólag hatalmas számszerű fölényük óvta meg a kis számú hódítók törvényszerűen bekövetkező sorsától, népiségük elvesztésétől és a leigázott rest tömegben való feloldódástól.

Állami életünk első évszázadainak népesedési viszonyai minden valószínűség szerint elsőrangúak voltak. Óvatos becsléssel is csaknem bizonyosra vehető, hogy a tatárjárásig a népesség száma a természetes szaporodás útján évszázadonként megkétszereződött. Ez annyit jelent, hogy a magyarság a honfoglalástól 1241-ig mintegy 4 millió före szaporodhatott. Ehhez a tömeghez képest úgy a foglalás alkalmával itt talált, mint a betelepített elemek elenyészően kis számúak voltak, lassú feloldásukhoz pedig nem volt szükség semmiféle „varázslatos” beolvasztó erőre. Nem is olvadtak be teljesen, hiszen a felvidéki szlávok, a szlavonok, horvátok, erdélyi szászok stb. megtartották népiségüket.

A tatárdúlás emberveszteségét pesszimiztikus becsléssel sem tehetjük 50—60%-nál nagyobbra, még ha számolunk a fellépett éhínség és járványok pusztításával is. A magyarok száma tehát 4 millióról körülbelül 2 millió före olvadtott. A tatárjárás után betelepített idegen elemek azonban egészen a mohácsi vészig számszerűen alatta maradtak az

egymillió lélekszámnak és túlnyomó többségük, így az oláhok, erdélyi és szepesi szászok, tótok, rutének, nyugatmagyarországi németek, stb. nem olvadtak be a magyarságba, amint kivonták magukat az asszimiláció alól több város önkormányzatot élvező nemzetiségei is. A 13. század közepétől Mohácsig eltelt közel 300 év alatt a magyarság asszimilációs nyeresége körülbelül 10% lehetett a kunok és jászok beszámításával. *A török időkig bekövetkezett lassú és fokozatos beolvadási folyamat tehát semmiképpen sem jelenthetett törest a magyarság vérségi összetételében.*

A mohácsi véstől a kuruc háborúk befejezéséig a magyarság csak igen korlátozott mértékben növelhette lélekszámát asszimiláció útján. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy e korban asszimiláció egyáltalában nem volt. A nép, hacsak ezt különleges földrajzi tényezők nem okozzák, nem képzelhető el hermetikusan elzárt embercsoportnak. Különböző népek érintkezése esetén (együttélés, nyelvi határok) bizonyosfokú beolvadás mindig fellép és pedig rendszerint kölcsönösen. Legfeljebb tehát csak azt mondhatjuk, hogy a beolvadás mérlege e korban a magyarságra nézve valószínűleg igen veszteséges volt.

A 18. század második évtizedétől kezdve kétségtelenül szerepet játszott a magyar nép számszerű gyarapodásában az asszimiláció is. Hogy azonban a fellépett folyamatokat kellő tárgyilagossággal megítélhessük, némi tájékozódást kell szereznünk mindenekelőtt a kezdő időpont magyarságának valószínű nagyságáról. Említettük, hogy a beolvasztó erő elméletének hívei fenntartás nélkül elfogadták *Acsády*-nak Magyarország 1720. évi népességére vonatkozó becslését. *Acsády* a háború előtti anyaország területének összes népességét a mondott időpontban 2,582.598 főre tette; ebből a magyarok száma szerinte 1,161.208 (45.49%) lélek volt. Az 1720. évi összes népességet²⁾ azonban nagyjából 3 és fél millió főre becsülhetjük és a magyarok arányát az összes népességben legalább 55%-ra kell tennünk, ami közel 2 millió léleknek felel meg. A magyarok száma 1850-ben 4.8 millió fő volt, 1910-ben pedig 10 millió ember vallotta magát magyar anyanyelvűnek. Az 1720. évi kiigazított népszámot alapul véve, 1850-ig kb. félmillió főre becsülhető a *magyar nép asszimilációs nyeresége*, míg 1910-ig az *anyanyelvi statisztika* hasonló többlete újabb másfél millió lélekre tehető. A magyar anyanyelvűeknek 1910-ben 10 millió főt meghaladó tömegéből tehát két milliónál valamivel több tekinthető beolvadási nyereségnek. Ha az anyanyelvi statisztika eredmé-

²⁾ V. ö. Magyar Statisztikai Szemle 1938. évf. 343—358. 1. — *Mefzrter* Károly: A Dunántúl gazdasági és népességi leírása a XVIII. század elejéről. Föld és ember 1930. évf. 166—172. 1.

nyeit behatóbban nem is vizsgáljuk, e 200 esztendő alatt legfeljebb csak 25%-ra volna tehető a néptestnek idegen vérrel való kiegészülése, ami ugyan kétségtelenül igen nagyarányú vérkeveredést jelentene, de az ősi fajiség teljes elvesztését mégsem vonhatta volna maga után. A lejátszódott asszimilációs folyamatoknak és a népszámlálások anyanyelvi eredményeinek behatóbb vizsgálata azonban azt mutatja, hogy a széles magyar tömegeknek idegen elemekkel való keveredése távolról sem volt olyan nagymértékű, mint azt a nyers adatok alapján hinni lehetne.

A Rákóczi-szabadságharc befejezése után hatalmas lendülettel indult meg a felszabadult sík területek benépesülése. Kezdetét vette az a világháborúig világosan megfigyelhető belső népáramlás, amely a sodrába került elemeket a folyók irányában északról délre, az ország széleiről a központi területek felé vezette. A magyar nyelvterület népessége egyre gazdagodott újabb és újabb bevándorlókkal. Elsősorban a magyarság vette ki részét a belső vándorlásból; ennek következtében nyelvterületünk északon veszteséget szenvedett, míg délen némileg kibővült. A magyarok mellett főleg a felvidéki szlávok játszottak a belső népáramlásban szerepet és az akkoriban keletkezett zárt alföldi tót települések mellett a magyar falvak is számos szlávot szívtak fel. Jórészt magyar nyelvterületen helyezkedtek el a betelepített németek is. Minthogy a magyarság e területen hatalmas számszerű fölényben volt, gyors ütemben bekövetkezett elsősorban a magyar településekre vándorolt idegen elemek beolvadása. A múlt század közepéig a magyar nyelvterület szlávjainak asszimilálódása nagyjából befejeződött, de a zárt tót és német települések nagyjából érintetlenül megőrizték népiségüket. Az 1850-ig jelentkező asszimilációs nyereség túlnomó részét a magyarságban feloldódott szláv elemek adták.

A múlt század második felétől kezdve azonban jelentősebb agrártömegeket sem az Alföld, sem a Dunántúl nem tudott már felvenni, sőt a népesség természetes szaporulata következtében egyre több helyen lassankint bizonyosfokú agrártúlnépesedés állott be. Ez egyik legfőbb oka volt annak, hogy e korban mindinkább előtérbe lépett a mezőgazdasági jellegű területek népfeleslegének a városokba való tódulása. Ez az európszerte fellépett folyamat nálunk is a modern ipari központok és nagyvárosok kialakulásához vezetett, illetőleg ott, ahol ilyen lehetőség nem kínálkozott, a fölös agrártömegek kivándorlásának volt okozója. Az agrárterületek népességének száma különösen a múlt század hetvenes éveitől kezdve már egész Európában nagyjából változatlan maradt, sőt helyenkint még fogyott is, és úgyszólván kizárólag csak az ipari települések mutattak fejlődést. A városok felé irányuló vándorlás természetesen már koráb-

ban megindult; nálunk különösen a 19. század elején. A 18. század elejének hatalmas agrárvándorlását az agrárvidékek egymás közötti — természetesen sokkal kisebb méretű — népcseréje váltotta fel; ez okozta a magyar nyelvterületen fekvő nem magyar települések lassú és ma is tartó feloldódását. Ám paraszti tömegeinknek idegen elemekkel való keveredése a fentebb kifejtett okokból a múlt század második felétől kezdve már csak igen csekély mértékű lehetett. A magyar agrárréteg asszimilációs nyeresége a 18. század elejétől napjainkig legfeljebb 15%-ra tehető.

A belső vándorlás legfőbb mozgatója tehát a múlt század második felétől a városiasodás volt és ugyancsak a városokban jelentkezett az anyanyelvi statisztikának az a többlete, amelyet fentebb már érintettünk. A városokban történt magyarosodás egyébként sok hasonlóságot mutatott az Amerikai Egyesült-Államok bevándorlóinak elamerikaiásodásával. Lényegében tehát *csak nyelvi és kulturális asszimiláció* történt tulajdonképen, de az asszimilációnak legfontosabb része, *a vérségi keveredés* jórészt elmaradt. A kifejlődött ipari proletariátus kisebbik, a városi középosztály nagyobbik fele került ki ilyen csupán nyelvileg és kulturálisan asszimilált, de vérségükben teljesen idegenül maradt elemekből. (1910-ben például a népszámlálás már 700.000 magyar anyanyelvű zsidót mutatott ki.) Minthogy azonban a modern nagyvárosok népe nem szaporodik, illetőleg minél magasabb osztályhelyzetű rétegéről van szó, annál szaporátlanabb és annál gyorsabb ütemben hal ki, az említett idegen elemeket a városokba állandóan beáramló újabb törzsökös magyar tömegek lassankint ki fogják szorítani, de vérségi asszimilációjuk minden valószínűség szerint csak részben fog megtörténni.

A népesség e lassú kicserélődésének folyamata során a fajiságukat legjobban megőrzött és egyedül szaporodó magyar agrártömegek leszármazottai belátható időn belül minden olyan társadalmi osztályban is, amelyben ma még talán idegen származásúak vannak többségben, döntő fölénybe fognak kerülni. Térhódításuk egyébként már ma is megfigyelhető.

Népességtörténetünk tehát a beolvasztó erő elméletét nem igazolja. A magyar nép széles tömegeit és a ténylegesen bekövetkezett teljes beolvadást szem előtt tartva, el kell ismernünk, hogy népünk múltjában az asszimiláció valóban játszott bizonyos szerepet; a magyar nép asszimilációs mérlegének aktív és passzív tételei aránylag nagyobbak voltak, mint más, kevesebb megpróbáltatást szenvedett népek beolvadási nyeresége és vesztesége. Nem lehet azonban elégszer hangsúlyozni hogy *a magyarságnak jelentős asszimilációs vesztesége is volt*, és nem volt a háború előtti Magyar-

ország területén olyan nagyobb nemzetiségünk, amely a történelem során színmagyar tömegekkel ne gazdagodott volna. A jelentkezett asszimilációs nyereség pedig nem a magyarság varázslatos vonzóerejének fantasztikus sikere volt, hanem minden korban egy *lassú, fokozatos és egészen természetes folyamat* eredménye. Méretei pedig távolról sem voltak olyanok, amelyek a magyarság népi folytonosságát megtörhették volna. *Az ősi verség elvesztése* — amint ezt a tudománytalan beolvasztó elmélet túlzói, gyakran burkoltan, a magyar népről állítani merészelték, — *feltétlenül maga után vonta volna sajátos jellegünknek, az ősi magyar népiségnek elvesztését is*. Felesleges talán hangsúlyozni, hogy ez nem következett be. *Népünk kimagasló szellemeinek alkotásaiban mindenkor megtaláljuk a magyarság ősi megkülönböztető jegyeit, és töretlenül élnek ezek a sajátosan magyar élet minden megnyilvánulásában.*

A beolvasztó erő hirdetőit kétségtelenül a városokban lejátszódó nyelvi látszat-asszimiláció sikerei tévesztették meg. Nem vették azonban észre, hogy e gyökerüket vesztett városi tömegek efemer jelenségek, és hogy hasonló méretű valódi beolvadási nyereségről a magyar nép alapját alkotó széles paraszti törzsnél szó sem volt. A kornak, melyben a beolvasztó erő hirdetői éltek, uralkodó eszméje a nemzeti gondolat volt és azt hitte, hogy a nemzet nyelvében él. *A nép — a vér és sors mélységes közössége* — e kor számára semmitmondó színtelen embersokaság volt csupán és *Széchenyi* István örök igazságai süket fülekre találtak. *A magyar nyelv lelkes zászlóvivői megfélemedtek a magyar népről. Azóta fájdalmasan bebizonyult, hogy a nemzet n é p é b e n é l.*

Barsy Gyula.

ROMÁNIA KISEBBSÉGI STATÚTUMA.

A közelmúltban bejárta a világsajtót az a hír, hogy Románia saját elhatározásából kisebbségi statútumot léptetett életbe, amiben széleskörű jogokat biztosított az ország lakosságának — a hivatalos adatok szerint is — 28.1 százalékát kitevő nemzetiségek számára. Annyi már tavasszal történt, hogy a hivatalos lap 1938. május 4-i 101. számában megjelent rendelettvény a Kultuszminisztérium mellett működő kisebbségi szakosztályt a Miniszterelnökség mellé helyezte át és főkormánybiztossággá (Comisariat general) emelte. A statútummal kapcsolatos híreknek azonban az az alapja, hogy ennek a rendelettvénynek a hivatalos lap augusztus 4-i 178. számában megjelent a végrehajtási utasí-

tása egy minisztertanácsi naplóval egyetemben, mely a fő-kormánybiztosság működésének alapelveit tartalmazza.

Az egész világ tud már a román kisebbségi statútumról, csak azok nem, akikre vonatkozik. A katonai cenzúra-hivatalok ugyanis csak a törvény végrehajtási utasításának a megjelenését engedélyezték a sajtóban, amely nagyobbára technikai rendelkezéseket tartalmaz, de ezekhez sem volt szabad a kisebbségi sajtónak természetesen semmiféle kommentárt sem fűzni. A minisztertanácsi naplónak, mely az érdembeli, statutáris intézkedéseket tartalmazza, sem a többségi, sem a kisebbségi lapokban való megjelenésére nem adott engedélyt a cenzúra. A tulajdonképpeni statútum tehát csak egy minisztertanácsi napló, de az is csak a hivatalos lapban jelent meg, amit a nagyközönség nem olvas, máshol sem írni, sem beszélni nem szabad róla, kivéve a külföldet, ahol azt nagy engedménynek állítják be s így joggal el lehet mondani, hogy az egész statútum csak a külföld számára készült.

Mi adott okot arra, hogy Románia, ahol a kisebbségi magyarság helyzete a legmélyebbre sülyedt, valamilyen formában mégis hozzákezdett a nemzetiségi kérdés rendezéséhez, — ezt találgatja ma mindenki. A nemrég beszűntetett Országos Magyar Párt, társadalmi egyesületek és egyházak számtalan emlékiratban tették panasz tárgyává a magyarság súlyos életviszonyait s ezeknek egyes tételei fel is fedezhetők a kisebbségi statútumban. A kisebbségi magyarság azonban egymagában nem bírhatta reá a román kormányt a statútum meghozatalára, hiszen ez a panaszolás már húsz év óta folyik, anélkül hogy a panaszokat törvényhozási úton orvosolták volna. Éppen ezért vitán felülállónak látszik, hogy a magyar kormánynak a román kormánnyal egy év óta beindított tárgyalásai s azok között a legfontosabb követelés, a romániai magyarság életszínvonalának emelése döntően befolyásolták Románia kormányzatát a kisebbségi statútum megalkotásánál. E mellett bizonyos általános európai politikai vonatkozása is van a kérdésnek, amennyiben Románia nevében Tatarescu királyi tanácsos a közelmúltban kölcsönügyben folytatott tárgyalásokat Londonban s Anglia, mely az Anschluss óta a középeurópai kisebbségek helyzetét a legélelénkebb figyelemmel kíséri, bizonyára most sem szalasztotta el az alkalmat, hogy Tatarescunak a kérdést felvesse. Ezt a feltevést az is igazolja, hogy az angolok tárgyalták a legrészletesebben és a legelőnyösebb beállításban a kisebbségi statútumot, bizonyára azzal a hátsó gondolattal, hogy ezzel elejét vették egy új Runciman lord esetleges romániai küldetésének.

A kormány hivatalos sajtónyilatkozataiban természetesen hangoztatja, hogy ami történt, azt a kormány saját el-

határozásából, minden külső kényszer nélkül tette, de semmi sem történik ok nélkül, legkevésbé éppen a politikában, a nemzetiségi kérdés pedig a világháború óta inkább külpolitikai, mint belső állami probléma. A román sajtó, amennyiben foglalkozhatott a státúttal, inkább azt igyekezett kiemelni, hogy az csak a kisebbségek eddigi tételes jogait foglalja rendszerbe, sőt olyan hangok is voltak mint a Pamfil Seicariué, aki a státútumot feleslegesnek mondta a Curentul hasábjain, mivel a nemzetiségek helyzete Romániában eddig is kitűnő volt. A katonai cenzúra miatt természetesen a román közvélemény sem szólhatott őszintén és érdemben a kérdéshez s a kormánykörökben éppen azzal indokolták a minisztertanácsi napló körüli titkolózást, hogy ha szélesebb körben hozzák nyilvánosságra, a szélső jobboldali sajtó nagyon kiélezte volna azt a kormány és a kisebbségek ellen. Annyit el kell ismerni, hogy a mai királyi diktatúra váratlanul és erélyesen nyúlt hozzá a nemzetiségi kérdés rendezéséhez, ami eddig egyik nártkormánynak sem sikerülhetett, mert az ellenzék azonnal megbuktatta volna, ha a kisebbségeknek bármiféle, csak látszólagos engedményeket is próbált volna tenni. A kisebbségi státútumot mint jelenséget természetesen mindenki csak örömmel üdvözölheti és végrehajtásához sikert kell kívánnunk, de jelentőségét túlbecsülni sem szabad s éppen ezért az alábbiakban igyekezünk helyes értelmezését megadni és értékét felmérni.

A kisebbségi ügyek vezetésével a román kormányok eddig egy-egy pártemberüket bízták meg, így volt kisebbségi államtitkár a liberális uralom alatt Tatarescu későbbi miniszterelnök, a nemzetiségi kérdés tanulmányozására küldte volt külföldre a nemzeti parasztpárt Pop Ghiat, egy ízben pedig a Jorga-kormány alatt alminiszterséget állítottak fel a kisebbségi panaszok orvoslására, amit akkor a szászok által azóta hazaárulónak nyilvánított Brandsch Rudolf vezetett. A pátriárka kormánya a kultuszminisztérium mellett működő kisebbségi ügyosztályt helyezte át a miniszterelnökséghez „kisebbségi főkormánybiztosság“ név alatt és hatáskörét külön rendelettörvény útján szabályozta, mely 1938 május 4-én jelent meg a hivatalos lapban. A rendelettörvény indokolása a következőket mondja: „A jelenlegi ügyosztály átszervezése főkormánybiztossággá abból a szükségből származott, hogy minden miniszteri ügyosztály működése összhangban álljon azokban a kérdésekben, amelyek a kisebbségeket érdekelhetik s e kormánybiztosság informatív jellegű feladatain kívül javaslatokat is tehet a kisebbségi elemeknek a lakosság többi részével való harmonikus együttélése érdekében az állam keretei között.“

Maga a rendelettörvény a kisebbségi főkormánybiztosságnak hármas hatáskört állapít meg: ellenőrzi a törvényhozási és közigaz-

gatási intézkedéseknek a kisebbségekkel szembeni végrehajtását, szükség esetén közbelép eme intézkedések egységes és pontos alkalmazása érdekében, végül tanulmányozza azokat a kérdéseket, amelyeket az állami törvényhozás a kisebbségek tekintetében felvet s az illetékes hatóságoknak javaslatokat tesz. A közhatóságok kötelesek a kisebbségi főköormánybiztosság véleményét mindazon intézkedésekre vonatkozóan kikérni, amelyeket a kisebbségi egyházak, oktatási intézmények és általában a kisebbségek állami keretben való életének szabályozására vonatkozóan tenni óhajtanak. Viszont minden közhivatal köteles a kisebbségi főköormánybiztosság rendelkezésére bocsátani mindazt a dokumentációs anyagot, amelyre a főköormánybiztosságnak hivatásából kifolyólag szüksége lehet.

Ez a hatszakaszos törvényjavaslat lényege. A kisebbségi főköormánybiztosi állásra különben Silviu Dragomir kolozsvári egyetemi tanárt nevezték ki, aki mint történelemtudós, az erdélyi kérdésnek is kítűnő ismerője és kisebbségi körökben is bizalomnak örvend.

Ez volna a keret a nemzetiségi kérdés rendezéséhez s bár a kisebbségi főköormánybiztosság csak tanácsadói hatáskörrel rendelkezik, mégis örvendetes, hogy ezentúl van hová fordulni a kisebbségeknek, van gazdája ennek az állam szempontjából is fontos kérdéskomplexumnak. A kisebbségi főköormánybiztosság működését részletesebben szabályozza az idézett rendelettörvény végrehajtási utasítása, mely a hivatalos lap augusztus 4-i számában látott napvilágot és technikai intézkedéseken kívül bizonyos anyagi kisebbségjogi intézkedéseket is tartalmaz. Ami a technikai rendelkezéseket illeti, a végrehajtási utasítás nagyjában megismétli a törvényt s ehhez még hozzáteszi, hogy a miniszterelnök meghívhatja a kisebbségi főköormánybiztost a minisztertanácsban való részvételre, valahányszor ott a nemzetiségekkel kapcsolatos kérdések megvitatására kerül sor; csak a miniszterelnökség útján tehet a főköormánybiztosság javaslatokat az egyes minisztériumoknak; a főköormánybiztosság tisztviselőinek ismerniök kell annak a kisebbségnek a nyelvét, amelynek az ügyeivel foglalkoznak, stb. Fontosabbak azonban a végrehajtási utasítás érdemi intézkedései az anyagi kisebbségi jog köréből, bár ezek lényegileg csak a kisebbségi szerződés, alkotmány és egyes törvények rendelkezéseit ismétlik meg. Ezekkel foglalkozik a 3. cikk három bekezdésében és öt pontban, mint olyan elvekkel, amelyekre a kisebbségi főköormánybiztosságnak tekintettel kell lennie.

A 3. cikk először is a köteleességekkel kezdi és megismétli az 1938 február 27-i új alkotmány 4. cikkének egy részét, mely szerint „minden román faji eredetre és hitvallásra való tekintet nélkül köteles a hazát az életben való szerepe legfontosabb alapjának tekinteni.“ Utána még egy idézet az alkotmány 5. cikkéből; „a román állampolgárok nyelvre, fajra vagy vallásra való tekintet nél-

kül egyenlők a törvény előtt, amellyel szemben tisztelettel és engedelmességgel tartoznak“.

„Az életben levő törvények minden román állampolgárnak nyelvre, fajra vagy vallásra való tekintet nélkül ugyanazokat a polgári és politikai jogokat, ugyanazt az elbánást és ugyanazokat a biztosítékokat tartalmazzák“ — folytatja a végrehajtási utasítás, azután pedig az egyes jogok részletezésébe kezd. Az a) pont így szól: „A kisebbségi román állampolgárok szabadon használhatják nyelvüket vallási ügyekben, sajtóban, személyes és kereskedelmi érintkezésben, valamint a törvény értelmében és az illetékes hatóság által jóváhagyott alapszabályok alapján üléseiken és gyűléseiken. Hasonlóképpen méltányos könnyítéseket fognak alkalmazni, hogy anyanyelvüket a bíróságok előtt szabadon használhassák.“ Itt a végrehajtási utasítás több előző törvényre hivatkozik, ezzel is bizonyítva, hogy csak meglévő intézkedések megerősítéséről van szó. Az alkotmány 10. cikke általános közszabadságokat biztosít, amelyeket az idézett pont a kisebbségekre is kiterjeszt. A Szövetséges és Társult Főhatalmak valamint Románia között 1919 december 9-én Párizsban létrejött kisebbségi egyezmény 8. és 9. cikkére szintén hivatkozik a végrehajtási utasítás, de csak mint az 1920 szeptember 26-i törvényt idézi, tudniillik ezzel a törvényvel ratifikálták a kisebbségi szerződést s a törvényhozó el akarja látszatát is kerülni annak, hogy kivühhől diktált szerződés alapján cselekednék. A nyelvhasználatra vonatkozó fent idézett rendelkezések a kisebbségi szerződés említett két szakaszának az ismétlései s ezek mellett felesleges is volt hivatkozni az 1928 április 22-i kultusztörvényre, mely az egyházak és a különböző egyházak hívei közötti jogegyenlőséget biztosítja.

A következő b) pont is a kisebbségi szerződés 9. cikke folytatásának az ismétlése, amennyiben „a kisebbségi állampolgárok a többi román állampolgárral azonos feltételek mellett örvendenek annak a jognak, hogy jótékonyági, vallásos és társadalmi intézményeket létesíthetnek, vezethetnek és felvigyázhatnak azokra, valamint iskolákat és bármiféle nevelőintézeteket állíthatnak fel azzal a joggal, hogy ott sajtót nyelvüket szabadon használhatják és választukat zavartalanul gyakorolhatják a törvény értelmében.“ A végrehajtási utasítás itt az alkotmányra, kultusztörvényre és az 1925 december 22-i magánoktatási törvényre hivatkozik még, ezeknek a hivatkozásoknak azonban egy része nem tartozik a tárgyhoz, más része pedig ellentétben áll magával a kisebbségi szerződés 9. cikkének második mondatával, ahonnan ezt az intézkedést szó szerint átvették. Ez a kisebbségi nyelv kizárólagos használatáról beszél a kisebbségek által fenntartott intézményeknél, a kultusztörvény pedig a kisebbségi teológiai akadémiákon, a magánoktatási törvény az elemi és középiskolákban elrendeli a román nyelv, irodalom, történelem, földrajz és alkotmány tan, vagyis az úgynevezett „nemzeti tárgyak“ kizárólag román nyelven való tanítását. Ha figyelmesen elolvassuk a végrehajtási utasítás bekezdé-

sünk elején idézett intézkedését, az mindenféle iskolára értelmezendő, mivel nem tér ki arra, hogy a kisebbségeknek csak bizonyos típusú vagy fokozatú iskolákat volna szabad felállítaniok. Ezzel szemben a magánoktatási és egyetemi törvény kizárja más, mint állami főiskola létesítését, de a középfokú iskolák közül is két újabb törvény csak román előadási nyelvű ipar- és háztartási iskolát engedélyez. Az a kitétel is illuzórius, hogy a kisebbségeknek a többséggel azonos feltételek mellett volna joguk iskolákat fenntartani, amikor már a beiratkozásnál a tanulók szüleinek az állami iskolai igazgató és falun újabban a jegyző előtt kell nyilatkozatot tenniük, hogy gyermeküket felekezeti iskolába kívánják íratni s csak ha ezek a nyilatkozatot elfogadják, történhet meg a beiratás. A középiskola elvégeztével pedig a tanulóknak állami bizottság előtt kell bakkalaureatusi vizsgát tenniök, ahol legtöbb esetben nemcsak a nemzeti tárgyakat, hanem a magyarul tanult természetrajzot, számtant, fizikát, kémiát is románul kérdezik s így nem csoda, ha egyes magyar felekezeti iskolákban a bukási arány százszázalékos volt. Ennyi tételes törvénnyel és évtizedes gyakorlattal kérdéses, hogy egy végrehajtási utasítás fel tudja-e venni a harcot, mivel ennek a román közjog szerint csak törvény-magyarázó ereje van.

„Azokban a helységekben, ahol a lakosság jelentős része kisebbségi állampolgárokból áll, az e kisebbségi állampolgárok által a törvény értelmében létesített nevelő, vallásos vagy jótékonyági jellegű intézmények méltányos részt fognak kapni az állami vagy helyi költségvetésbe nevelői, vallásos vagy jótékonyági célra előirányzott összegekből, tekintetbe véve természetesen az állam hasonló intézményeit, amelyek ugyanazon kisebbségek céljait szolgálják.“ A végrehajtási utasításnak ez a c) pontja megismétli a kisebbségi szerződés 10. cikkének második bekezdését és a kultusztörvény hasonló rendelkezését azzal a megszorítással, hogy a községélynél tekintettel kell lenni az államnak az illető községben levő hasonló intézményeire, ami könnyen oda vezethet, ahova az eddigi gyakorlat, hogy tudniillik az egész községi segílyt az állami iskola kapta s a felekezeti magyar iskolának semmi sem jutott. De erre is és az iskolai államsegély kérdésére is a minisztertanácsi napló tárgyalásánál még visszatérünk.

„Ami a közoktatást illeti, a nagymértékben kisebbségek által lakott helységekben a román kormány minden könnyítést megad, hogy a kisebbségi állampolgárok gyermekeinek biztosítsa az állami elemi iskolákban saját nyelvükön való tanításuk lehetőségét.“ Ez az intézkedés, a d) pont, éppen olyan rugalmas, mint az 1924 július 26-i állami elemi oktatási törvény 7. cikke, amire utal és a kisebbségi szerződés 10. cikkének első bekezdése, amire nem hivatkozik. A „nagymértékben“ és „minden könnyítést“ olyan kifejezések, amiket mindenki úgy értelmezhet, ahogy akar s ma már legfőképpen a kultúrznás Székelyföldön csak névleg vannak magyar nyelvű állami iskolák, pedig amikor a milleneumtól kezdődően egy-

házközségeink önként átadták iskoláikat a magyar államnak, szinte mindenütt kikötötték, hogy az előadási nyelv a jövőben is csak a magyar lehet. Ma ezekből az iskolákból kihalt a magyar szó, több száznak az ügye a Nemzetek Szövetsége előtt áll, nem is beszélve a hatalomváltozás után a községek költségén létesített új állami iskolákról, amelyeknek az előadási nyelve kizárólag román.

„A kisebbségi román állampolgárok végül ugyanazon feltételek mellett gyakorolhatják a különböző foglalkozásokat, mint az ország többi állampolgárai, a közhivatalokban, állásokban alkalmazhatók, stb.“ mondja a 3. cikk harmadik bekezdésének utolsó e) pontja és az alkotmány 27. cikkére hivatkozik. Lássuk mint mond emez? „Csak román állampolgárok alkalmazhatók polgári és katonai közhivatalokban és tisztségekben, tekintetbe véve a román nemzet többségi és államalkotó jellegét.“ Az idegen olvasó, ha csak a hivatkozást látja, joggal gondolhatja, hogy ennek az elemi kisebbségi jognak valóban alkotmányos ereje van Romániában. Az alkotmány azonban nem egyenlő jogról, hanem a románok előnyben részesítéséről beszél, ami a gyakorlatban már régóta így van s egyrészt az állami magyar tisztviselőknek nyelvvizsgák ürügye alatti elbocsátása, másrészt a magyar fiatalság elől a közhivatalok teljes elzárása következtében ma magyar embert állami hivatalban csak fehér hollóként lehet találni. A kereskedelem, ipar és szabad foglalkozások gyakorlásáról pedig jobb nem beszélni, mert az egyenlőtlen adóztatás és a „nemzeti munkavédelem“ címén többszörösen megkísérelt numerus nullus a kisebbségek ellen még a Nemzetek Szövetsége előtt is nyilvánvalóvá tette az Országos Magyar Párt egy év előtti panaszának kapcsán a kisebbségi szerződés nyílt megsértését. (Lásd a népszövetségi hármass bizottság 1937 október 22-i jegyzőkönyvét Pop Valér ipar- és kereskedelemügyi miniszternek a román személyzet alkalmazása tárgyában kiadott köriratára vonatkozóan.)

Amint látható volt, a kisebbségi főkormánybizottság létesítéséről szóló rendelettvény végrehajtási utasítása nem tesz egyebet, mint pongyolább fogalmazásban megismétli a kisebbségi szerződés, alkotmány és különböző törvényeknek a nemzetiségekre vonatkozó egyes intézkedéseit, helyenkint bizonyos megszorításokkal. A végrehajtási utasítás a román közjog szerint csak magyarázhatja és alkalmazhatja a törvényt, de új jogszabályt nem állíthat fel, sem pedig meglevő jogszabályt nem hatálytalaníthat. Mivel ezek a rendelkezések eddig is törvényerővel bírtak, a jövőben is csak mint törvénycikkek nyerhetnek alkalmazást s az, hogy a végrehajtási utasítás most felújítja őket, legfeljebb erkölcsi és politikai, de nem jogi jelentőséggel bír.

*

A tulajdonképpeni kisebbségi státútum a hivatalos lapnak ugyancsak augusztus 4-i számában megjelent minisztertanácsi napló, amit a hivatalos lapon kívül egyetlen sajtóorgánium sem közölhet le Romániában, tehát jelenleg jóformán csak a külföld ismeri. Ez a

napló bizonyos fentebb ismertetett alapelvek ismétlése mellett számos új intézkedést tartalmaz és elsősorban a hatóságoknak szól, amint a bevezetése is mondja: „A minisztertanács 1938 augusztus 1-i ülésén meghallgatva a külügy-, belügy-, nemzetnevelésügy-, kultusz- és művészeti miniszter urak előterjesztéseit, az életben levő törvények alapján a következő alapelveket állapítja meg, amelyek minden miniszteri ügyosztály és bármely hatóság és közhivatal működését irányítani fogják a kisebbségeknek az állam keretében való életét érdeklő kérdésekben, azokat az alapelveket, amelyek a kisebbségi főköormánybiztosságnak is útbaigazításul fognak szolgálni“. A minisztertanácsi napló jogi helyzete különben nagyon kétséges a román közjogban, Boila Romulus, az alkotmányjog kolozsvári egyetemi tanára, fel sem sorolja alapvető munkájában (Organizatia de Stat) a naplót a jogforrások között. Míg a kisebbségi ügyosztály átszervezéséről szóló rendelet törvényt és végrehajtási utasítását királyi dekrétummal léptették életbe és a király aláírásával jelent meg a hivatalos lapban, addig a minisztertanácsi napló alatt csak a miniszterek aláírásait olvashatjuk. Annyi kétségtelen, hogy a minisztertanácsi napló kisebb értékkel bír a jogalkotásban, mint a törvény vagy a végrehajtási utasítás és sem törvényt nem módosíthat, sem pedig új jogszabályt nem állíthat fel. Éppen ezért, sajnos, fenntartással kell fogadnunk azokat az újításokat is, amiket a minisztertanácsi napló az iskoláztatás, egyházi kérdések, nyelvhasználati jog, közigazgatás, érdekképviselet és kisebbségi intézmények működésének terén bevezet, mivel ezeknek egy része a tételes törvényekbe ütközik s így gyakorlati alkalmazására kevés remény van. A minisztertanácsi napló egyébként, amint bevezetésében is hangsúlyozza, a hatóságoknak kíván útmutatással szolgálni s most csak az a kérdés először, hogy a hivatalos lap útján tudomást szerez-e róla minden hatósági közeg s másodsor, hogy alkalmazkodni fog-e hozzá, mert a napló semmi szankciót sem ír elő azok számára, akik szembehelyezkednek vele.

A 28 szakaszos napló első cikke megismétli a végrehajtási utasítás 3. cikke harmadik bekezdésének *b)* pontját, hogy tudniillik a kisebbségek is létesíthetnek, vezethetnek és igazgathatnak iskolákat és kulturális intézményeket az 1925. évi magánoktatási törvény keretei között, melynek egyes intézkedéseire már rámutattunk.

A második és harmadik cikk a közsegélyről intézkedik a következőképpen: „Az állam a költségvetés útján ezen iskolák fenntartóinak könnyítéseket fog adni“ (2. cikk) és „a kisebbségi magániskoláknak a község által beszedett 14%-os adóból megfelelő hányadot fognak adni“ (3. cikk). A kisebbségek közsegélyhez való jogát már a végrehajtási utasítás is biztosította, a napló azonban ennek a részleteire is rámutat. Iskolai államsegélyt a magyar iskolafenntartó egyházak a román államtól húsz év alatt csak két ízben kaptak s ha az alaptörvényjellegű kisebbségi szerződés nem volt elegendő az államsegély folyósításához, akkor vájjon egy miniszter-

tanácsai napló alapján fog-e valamit kapni a római katolikus, református és unitárius egyház? Ugyancsak fontos kérdés a községi segélyezés, ami Romániában a 14%-os iskolai adó formájában történik. Már az iskolaszékek szervezéséről szóló 1919 július 14-i törvény előírta, hogy a községi jövedelmek 14%-át iskolai célokra kell fordítani, majd a közoktatásügyi és kultuszminisztérium szervezéséről szóló 1930 július 1-i törvény 186. szakaszának d) pontja kimondotta, hogy ezt a hányadot arányosan kell szétosztani az állami és magániskolák között. Későbbi miniszteri rendeletek a szétosztás arányának hol a tanulók létszámát, hol pedig az iskolák szükségleteit állapították meg, a gyakorlatban azonban már évek óta a legtöbb község új állami iskola építésének céljaira fordította az egész 14%-ot és a magyar felekezeti iskolák számára semmit sem juttatott. Ennek az intézkedésnek, éppen úgy, mint az államsegély folváltásának végrehajtására is, azonban csak 1939 április 1-én kerülhet sor, vagyis az új költségvetési év kezdetén.

A 4. cikk így szól: *„Azokat a nyilvánossági jog megadása iránti kéréseket, amelyek a jelen pillanatig nem volnának elintézve, vizsgálat tárgyává fogják tenni és az életben levő törvények szerint fogják elintézni.”* A magánoktatási törvény 62. és következő cikkei értelmében ugyanis a magániskoláknak, tehát a felekezeti iskoláknak is nyilvánossági jog iránt kell folyamodniuk a nemzetnevelési minisztériumhoz, ami már magában véve is egyenlőtlenséget jelent az állami iskolákkal szemben s a folyamodványokat záros határidőn belül kell elintézni. Maga a minisztertanács napló is beismeri, hogy ezek a kérések ma is tömegesen hevernek elintézetlenül, aminek pedig az a következménye, hogy a nyilvánossági joggal nem rendelkező iskolák tanulóinak minden év végén állami bizottság előtt kell vizsgáznok és a 4. cikk igen a kérések szabályszerű elintézését.

Az 5. cikk elvi jelentőségű: *„! gyermek neveléséért törvényesen felelős személyek (apa, anya vagy gyám) egyedül jogosultak a gyermek etnikai hovatartozásának megállapítására s beírathatják őt a felekezeti iskolába, az állami iskolába vagy bármely más felekezeti iskolába”.* A nemzetiség szabad bevallása Észországban büntetőjogi védelem alatt áll, de az adott viszonyok között Romániában már azt is nagy eredménynek kell elkönyvelnünk, hogy ezt az elvet, bár szankció nélkül, kimondták. Az eddigi törvények s a gyakorlat is ennek határozottan ellentmondott. Az állami elemi oktatási törvény 8. cikke kimondotta, hogy azok a román származású állampolgárok, akik anyanyelvüket elveszítették, csak román előadási nyelvű iskolában taníthatják gyermekeiket, a magánoktatási törvény 34. cikke pedig hozzátette, hogy azokban a magániskolákban, amelyeket román eredetű szülők gyermekei látogatnak, az előadási nyelv az állam nyelve, a 35. cikk szerint pedig a magániskolák előadási nyelvét az iskolát fenntartó határozza meg, de oda csak olyan tanuló vehető fel, akinek az anyanyelve egyezik az iskola előadási nyelvével. így indult meg elsősorban a

Székelyföldön hivatalos segédlettel a visszaramánosítási akció, aminek a során történészek kimutatták a székelység román eredetét, fajkutatók vérvizsgálat alapján bizonyították be a székelyek román származását, a jegyző és csendőr erőszakkal térített át százakat és ezeket görög keleti és katolikus hitre, a székely gyermekek pedig bekerültek az állami elemi iskolába, ahol az ókirályságbeli tanító Tománul nem tudta ugyan megtanítani őket, de vigyázott arra, hogy magyarul se tanuljanak meg írni és olvasni. Az alfabetizmusnak ez a hatósági kitenyészése a Nemzetek Szövetségét két ízben is foglalkoztatta, sajnos, eredménytelenül s éppen ezért egyike a kisebbségi státútum legfontosabb intézkedéseinek a szabad iskolaválasztás elismerése, bár nem tudható még, hogy az ellenkező törvényes intézkedésekkel szemben, amiket a minisztertanácsi napló nem hatálytalanít, érvényt lehet-e majd szerezni az 5. cikknek.

A 6. cikk a kisebbségi vasárnapi iskolák és ifjúsági egyesületek zavartalan működését biztosítja, mivel azonban az egész országban ostromállapot van (a részleges ostromállapot már 1933 óta tart), egyelőre ennek az intézkedésnek a végrehajtásáról sem lehet szó, mert ha a többségiek nem gyűlésezhetnek, akkor nem valószínű, hogy a kisebbségi ifjúságot gyűlésezni engedjék. A 7. cikk elismeri a kisebbségi felekezeti iskolai vallástanároknak azt a jogát, hogy a teológiai akadémiájukon elnyert diploma alapján taníthassanak, de nekik is le kell tenniük az általános képesítő (capacitate) vizsgát, aminek a részleteiről a napló nem nyilatkozik. A 8. cikk lehetővé teszi, hogy a felekezeti iskolai tanulók azokból a tárgyakból, amiket anyanyelvükön tanultak, az állami bakkalaureatusi bizottságok előtt anyanyelvükön vizsgázzanak s e célból a vizsgáztató bizottságokba olyan tanárokat fognak kinevezni, akik ezt a nyelvet ismerik. Ez is fenti állításunkat támasztja alá, hogy tudniillik a bakkalaureatusi bizottságok eddig minden tárgyból románul vizsgáztattak, a nemzeti tárgyakat azonban, természetesen, ezután is románul fogják kérdezni, mivel a tanulók minden iskolában románul tanulják azokat.

A 9. és 10. cikk a közigazgatási hatóságokat inti a kisebbségi egyházak jogainak tiszteletben tartására. Nevezetesen nem szabad sérteniük a történelmi kisebbségi egyházaknak (a kultusztörvény ilyenek ismeri el a római és örmény katolikus, református, evangélikus, unitárius és zsidó egyházat is) azt a jogát, hogy „önkormányzati úton vezessék összes egyházi, pénzügyi, alapítványi kérdéseiket szervezeti szabályzataik szerint, amennyiben ezek nem ellentétesek a közrendi törvényekkel“ (9. cikk). Tilos a közigazgatási hatóságoknak az istentisztelet kérdéseibe beavatkozni. (10. cikk.) Főként az utóbbi intézkedésre volt szükség, mert megtörtént nem egyszer, hogy a csendőrőrmester puskával beállított a templomba és ott rendelkezett vagy sajátkezűleg letépte a magyaryelvű feliratokat.

A 11. cikk szerint „a papok javadalmazása, ami az államsegélyt

illeti, felekezeti különbség nélkül ugyanazon fokozatok szerint történik a kultusztörvény értelmében.“ Ennek az intézkedésnek a végrehajtására is valószínűleg csak a jövő évi költségvetés alkalmával kerülhet sor. A kisebbségi lelkészek kongruája valóban messze elmarad a görög keleti és katolikus papok államsegélye mögött s ezt a sérelmet a legutóbbi költségvetés már igyekezett is orvosolni. A kultusztörvény 31. cikke, amire a végrehajtási utasítás is hivatkozott, egyébként is kimondja, hogy az egyházi államsegélynek arányban kell állania az illető egyház híveinek számával, anyagi helyzetével és reális szükségleteivel.

A kisebbségi nyelvhasználati joggal a minisztertanácsi napló 13., 14., 15., 18., 19., 22. és 25-ik cikke foglalkozik. A 13-ik cikk így szól: *„Bármely kisebbségi tag a községi tanácsokban a tanácsok tárgyalásain anyanyelvén fejezheti ki magát. E tanácsok üléseinek jegyzőkönyvei román nyelven fognak megszerkeszteni.*“ A régi közigazgatási törvényhez képest ez haladást jelent, mert aszerint csak a falusi községekben volt szabad a tanácsban magyarul felszólalni. Az 1938 augusztus 14-én megjelent új közigazgatási törvény 41. cikke már csak szűkített formában, csupán azokban a községtanácsokban ad helyet a kisebbségi nyelven történő felszólalásnak, amelyik községben az illető kisebbségi lakosság van többségben, nem határozva meg, hogy abszolút vagy relatív többségre van-e szükség és hozzátéve, hogy az ilyen felszólalásokat azonnal románra kell fordítani. Mivel pedig a legtöbb községben már évek óta nincs választott tanács, hanem időközi bizottságok, ma pedig csak kinevezett bírók igazgatnak, a kisebbségek ezzel a jogukkal csak akkor élhetnek, amikor a román közélet visszatér az alkotmányos mederbe.

A 14. cikk is egyedülálló a maga nemében. *„Azok a kisebbségi állampolgárok, akik még nem bírják az állam nyelvét, a helyi községi elöljáróságokhoz anyanyelvükön is nyújthatnak be kéréseket. Ebben az esetben a kérésekhez mindig hitelesített román nyelvű fordítás mellékelendő.*“ Hasonló intézkedést tartalmazott az új közigazgatási törvény javaslata is, ez azonban a törvény végleges szövegéből — nem lehet tudni mi okból — kimaradt, már pedig közigazgatási kérdésekben az alaptörvény, és nem az azzal ellentétes más intézkedések az irányadók. A kisebbségi nyelven való kérvényezés jogát különben is illuzóriussá teszi az a megszorítás, hogy a kéréshez hiteles román fordítás is mellékelendő s bár nem mondja meg a 14. cikk, hogy a fordítást kinek kell hitelesítenie, bárhogy is álljon a dolog, az ilyen kétnyelvű kérés elkészítése körülményesebb és költségesebb, mint az eddigi gyakorlat szerinti egyszerű román kéréseké.

A 15. cikk a hivatalos levelezésre vonatkozik, ami az állam nyelvén történik. Ennél fontosabb a 18- cikk, amit szószerint idézünk. *„A napilapok, folyóiratok, hirdetési szervek, stb. elnevezésében a helységeknek a neve, ahol ezek a kiadványok megjelennek, az illető kisebbség nyelvén is megjelölhető. E közlemények szövegé-*

ben azonban használható csak a kisebbségi nyelv e helységek megjelölésére.“ Köztudomású, hogy az ostromállapot alatt a cenzúrahivatalok sorra megszüntették mindenütt a magyar tartományi, megyei, községi és utcaneveknek a sajtóban való használatát s így Erdélyt csak Transylvániának, Bihar megyét Bihornak, Nagyváradot Oradeának volt szabad sokáig még a szépirodalmi közleményekben is írni. Ez főként a falvaknál vezetett a legnagyobb zavarokra, mivel ezeknek gyakran változó román nevét a magyar közönség nem tudta azonnal megtanulni s így a magyar napilapok olvasói sohasem tudják biztosan, még ha a megye meg is van jelölve románul, hogy melyik községben történt az az esemény, amiről a lap beszámol. A 18. cikk úgy van megfogalmazva, hogy abból arra is lehetne következtetni, hogy a lap szövegében csak a lap megjelenési helyét szabad magyarul feltüntetni és a többi helységnévet csak románul lehet írni. Bárhogy is értelmezzük ezt az intézkedést, tény az, hogy eddig az országban egyetlen cenzúrahivatal adott engedélyt annak végrehajtására, mivel a cenzúra hivatalok a katonaság kezeiben vannak, ezeknek pedig nem a jogot, hanem a felsőbb utasítást kell szem előtt tartaniok.

A 16. cikk kimondja, hogy a családnevek mindig eredeti formájukban írandók, ami szintén annak a beismerése, hogy az állami anyakönyvi hivatalokban önkényesen román helyesírással írták a magyar vezetékneveket. A 22. cikk a bíróságok előtti nyelvhasználatról beszél, amiről a végrehajtási utasításban szintén volt már szó. „A bíróságoknál a kisebbségi származású állampolgárok részére bizonyos könnyítések fognak tétetni olyan értelemben, hogy ezek anyanyelvükön védhessék meg érdekeiket akkor, amikor nem képviseli őket ügyvéd. Általában a megfelelő hatóságoknak az őket megillető tolmácsok rendelkezésére bocsátása érdekében szükséges intézkedések fognak foganatosíttatni“. Attól eltekintve, hogy a kisebbségi szerződés nemcsak szóban, hanem írásban is biztosította a kisebbségeknek a bíróságok előtti nyelvhasználatot, az általános gyakorlat az, hogy ha a bíró tud az illető peres fél vagy tanú nyelvén, akkor úgy hallgatja ki, ha pedig nem, akkor valamelyik jelenlevő bírósági tisztviselőt vagy ügyvédet kéri fel a tolmácsolásra. A tolmács alkalmazása, amire a legkritikább esetben szokott sor kerülni, inkább célszerűségi intézkedés, mint kisebbségi jog.

Végül a 25. cikk régi vitás kérdést igyekszik megoldani, amikor elrendeli, hogy „a kereskedelmi címtáblákat román nyelven kell megfogalmazni. A kisebbségek saját nyelvükön is megfogalmazhatják, de csak azonos betűkkel és terjedelemben.“ Ez az intézkedés különösen viszonylik a közigazgatási törvényhez. A régi közigazgatási törvényhez mellékelt táblázat a községi illetékek között kimondotta, hogy a román és más nyelvű címtáblák illetéke, ha azon az idegen szöveg a románnal egyenlő terjedelemben és ugyanazzal a betűtípussal van feltüntetve, ugyanannyi, mint a kizárólag román nyelvű címtábláké. A kizárólag idegen

nyelvű címtáblák illetéke pedig az előbbinek nyolcszorosa. Az ostromállapot alatt azonban részben a polgári, részben a katonai hatóságok elrendelték a más, mint román nyelvű címtáblák átfestését, ami az egész országban meg is történt. Most jön a minisztertanácsi napló és nyomában az új közigazgatási törvény, mely helyreállítja a status quo ante-t és a hozzámellékelt táblázat 5 szakaszának h) pontjában megismétli az előző közigazgatási törvény idézett rendelkezését. Mindez azonban későn jött, mert főként a kereskedők valószínűleg nem fogják nagy költséggel átalakított cégtábláikat és hirdetményeiket ismét átfesteni, elsősorban pedig azért, mert nem tudható, hogy a kolozsvári VI. hadtestparancsnokság február 23-i rendeletét nem fogja-e a hadbíró-ság velük szemben alkalmazni. Ez a rendelet egy hónaptól két évig terjedhető fogházbüntetéssel sújtja azokat, akik más mint román nyelvű címtáblákat függesztenek ki; a sajtóban más mint román nyelvű helységneveket használnak; azokat a tisztviselőket, akik közhivatalokban más mint román nyelven beszélnek; azokat a jegyzedőket, akik a villamosokon és autóbuszon más mint román nyelven mondják be az állomások neveit s azokat a piaci elárúsítókat, akik más mint román nyelven kiáltják ki áruikat. Százával ítélte el a kolozsvári hadbíró-ság ezen az alapon kisebbségi, sőt többségi polgárokat is és bár a közigazgatási törvény, mely a magyar cégtáblák használatát megengedi, utolsó szakaszában hatálytalanít minden ellentétes törvényes és egyéb rendelkezést, kérdéses, hogy a hadbíró-ság tekintetbe fogja-e ezt venni, mivel a katonaság külön állam az államban. Egyébként a minisztertanácsi napló csak román vagy kétnyelvű címtáblák használatát engedélyezi, míg a közigazgatási törvényből az tűnik ki, hogy kizárólag magyar nyelvű címtáblák is használhatók, mivel a törvény csak megengedett cselekmény után állapíthat meg illetéket. Itt történik meg első esetben, hogy tételes törvény a státutumon túlmenő engedményt tesz, de ennek a jognak a gyakorlására sem fog előreláthatóan sor kerülni, mert a kisebbségi kereskedők célszerűségi okokból is több nyelvű cégtáblát használtak a vegyes lakosságú vidékeken már akkor, amikor a román felírás nem volt még kötelező, másrészt pedig a kizárólag magyar nyelvű címtáblák illetéke nyolcszoros, aminek a jogosultságát a kisebbségi szerződés értelmében szintén vitatni lehet.

A román sajtó nagy része a nemzetiségi kérdést pusztán közigazgatási kérdésnek fogja fel s hogy az ország agyonbíralt közigazgatása iránt a kisebbségi lakosság bizalmát felkeltsék, a 16. és 17. cikk két üdvös intézkedést tartalmaz. „*A kisebbségi közösségek tisztviselőinek ismerniük kell az illető kisebbség nyelvét*“ és „*azokban a községekben, ahol etnikai vagy vallási kisebbségekhez tartozó román állampolgárok jelentős arányban laknak, a bírót vagy helyettesét a kisebbségek közül fogják kinevezni*“. Az első intézkedést, ha azonnal végre akarnák hajtani, nagyon sok tisztviselői kinevezést kellene megsemmisíteni s ezért csak

arról lehet szó, hogy a jövőben ezt az elvet fokozatosan érvényesítsék. A második rendelkezés pongyolaságát („jelentős arányban“, „bírói vagy helyettesét“) az új közigazgatási törvény 41. cikke bizonyos mértékben tisztázta, amikor kimondotta, hogy „azokban a községekben, ahol a lakosság többsége valamely etnikai kisebbséghez tartozik, a bírót közülük fogják kinevezni”. Nyitva marad azonban az a kérdés, hogy relatív vagy abszolút többség szükséges ahhoz, hogy valamely község magyar bírót kapjon, a gyakorlatba pedig a törvénynek a bírói kinevezésekre való intézkedését szintén „fokozatosan és minisztertanácsi jegyzőkönyv útján fogják keresztülvinni“ mondja a 194. cikk.

A kisebbségeknek a közhivatalokban való helyzetéről a 12. és 20. cikkben olvashatunk. „*Valamely román állampolgár faji származása vagy nyelvi és vallási különbözősége nem képez akadályt állami, megyei vagy községi hivatalok elfoglalásánál*“ — mondja a 12. cikk a végrehajtási utasítás 3. cikke harmadik bekezdésének e) pontja után, amiről már ott kimutattuk, hogy ellentétben áll a román elemet előnyben részesítő alkotmány 27. cikkével. „*Az állami és községi tisztviselők mentesítve vannak román nyelvvizsga letévése alól, ha állami román iskolák által kiállított diplomákkal rendelkeznek. Hasonlóképpen mentesítve lesznek újabb nyelvvizsga alól azok, akik más alkalommal sikerrel tettek le hasonló román nyelvvizsgát*“. A 20. cikknek ez a rendelkezése is elkészült, mert húsz év alatt szinte minden magyar tisztviselőt kirosztáltak nyelvvizsga ürügyével az állami hivatalokból, újakat pedig csak fehér hollóként alkalmaztak az új magyar nemzedék köréből. Nagyon sok olyan magyart is elbocsátottak már, akik román iskolát végeztek, akik pedig sikeresen letették a nyelvvizsgát, azokat újabb nyelvvizsgán buktatták el a Semmitőszéknek egy olyan végzése alapján, mely szerint a nyelvtudás állandó tulajdonság és az illetékes hatóságoknak bármikor jogukban áll felülvizsgálni, hogy az állami magyar tisztviselő időközben nem felejtett-e el románul? Magyar existenciák és családok tízezrei kerültek így nyugdíj- és végkielégítés nélkül az utcára, ezeknek a visszavételére vonatkozóan azonban nem intézkedik a minisztertanácsi napló s erre is lehet remény, mert állásaikat időközben betöltötték románokkal. Ha a román diplomával rendelkező állami magyar tisztviselők nem állíthatók nyelvvizsgára, akkor még kevésbé állíthatók azok elő, akik szabad pályán működnek, pedig az ügyvédi kamarák már meg is kezdték helyenként a kisebbségi ügyvédek román nyelvvizsgáját s hasonló intézkedés megtételét határozták el a többi érdekképviseleti testületek is.

A 21. cikk elírásán alapulhat, mivel kimondja, hogy 50%-os vasúti kedvezményt kapnak az állami középfokú és elemi iskolai tantestület kisebbségi tagjai, akik eddig is féljegyvel utazhattak az államvasutakon. Valószínűleg a felekezeti tanerők vasúti kedvezményéről lehetett eredetileg szó, akiknek tényleg nincs

vasúti kedvezményük s így kerülhetett be a minisztertanácsi naplóba ez az értelmetlen intézkedés.

A 23. cikk lehetőséget nyújt a „történelmi kisebbségeknek” ahhoz, hogy a kereskedelmi és iparkamarákban, mezőgazdasági és munkakamarákban képviselőkhöz jussanak. A minisztertanácsi napló itt használja első ízben a „történelmi kisebbség” kifejezést, amit közelebbről nem határoz meg, a magyarokat azonban mint ösfoglalókat legelső sorban kell történelmi kisebbségnek tekintennünk. A szakkamarákban eddig is képviselve voltak a kisebbségi iparosok, kereskedők, mezőgazdák és munkások s a vezetőségbe is bejutottak, ahol többségben voltak. Ennél a 23. cikk sem biztosít több jogot, sőt abban csak lehetőségéről van szó anélkül, hogy a képviseleti arányra és módra vonatkozóan intézkedés történt volna.

A 26. cikk egyes kisebbségi egyesületeknek a kormány engedélyétől függően lehetővé teszi, hogy zászlóikat és jelvényeiket használhassák, amit az egyházak és az Országos Dalosszövetség eddig is megtett. A 24. cikk a kisebbségi bankok és szövetkezeteknek a többséghez hasonló feltételek melletti szabad fejlődését biztosítja. Az 1938. június 23-i új szövetkezeti törvény a magyar szövetkezeti központokat is (kolozsvári Gazdasági és Hitel-szövetkezetek Szövetsége és nagyenyedi Hangya) a Nemzeti Szövetkezeti Hivatal alá rendeli és igazgatóságukba hivatalbeli román tagokat küld ki. Ezzel a magyar szövetkezeti önkormányzat már megszűnt s itt derül ki, hogy a jogegyenlőség nem oldja meg a nemzetiségi kérdést, mert a román szövetkezeteknek csak előnyük származik abból, ha az állam fokozottabban támogatja és ellenőrzi őket, a magyar szövetkezeti központok gazdasági és nemzetvédő munkáját azonban teljesen megbéníthatják az új törvényes intézkedések, amiken a minisztertanácsi napló sem segíthet.

A 27. cikk az Erdélyi Múzeum Egyesület, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és a marosvásárhelyi Teleki könyvtár helyzetének méltányos elintézését ígéri az alapítványi okmányok szellemében. Az E. M. E. könyvtárát, levéltárát és gyűjteményeit ma is a kolozsvári egyetem használja díjtalanul, a Székely Nemzeti Múzeum jogi helyzete teljesen tisztázva van, a marosvásárhelyi Teleki téka kérdésének rendezése azonban időszerű. A 28. cikk az Erdélyi Gazdasági Egyesület működését biztosítja, ami eddig is zavartalan volt s az egyesület munkája az országos ostrom-állapot ellenére sem szenvedett fennakadást.

*

Nem volna helyes a román kisebbségi státútum értékelése, ha rá nem mutatnánk végül azokra a főbb kérdésekre, amiknek a rendezése kimaradt a kisebbségi főkormánybiztosság szervezéséről szóló rendelettörvényből, annak végrehajtási utasításából és az azt kísérő minisztertanácsi naplóból.

Az ismertetett végrehajtási utasítás és minisztertanácsi napló elsősorban a párisi kisebbségi szerződésre támaszkodik, de annak tulajdonképpen csak a 8., 9. és 10. szakaszait fejtí ki bizonyos korlátozásokkal. Nem mondja ki a kisebbségi szerződés 2. cikkében foglalt alapelvet, hogy az ország minden lakója, tehát a nem román állampolgárok is az élet és szabadság teljes védelmének, valamint a szabad vallásgyakorlat jogának örvendenek. De ami ennél sokkal fontosabb, nem tesz említést a 3—7. cikkekben foglalt intézkedésekről, amelyeknek az alapján Románia jogérvényesen és mindennemű alakiség nélkül román állampolgárnak kellett volna, hogy elismerje mindazokat a személyeket, akik a kisebbségi szerződés életbelépésének idején Románia bármely területén, ideértve a Magyarországtól átszatolt területeket is, állandó lakhellyel bírtak. Az állampolgársági névjegyzék összeállításánál azonban súlyos hibák történtek és nagyon sokan kimaradtak, akiknek a jelentkezési határidőt több ízben, legutóbb pedig 1933 szeptember 1-ig hosszabbították meg. Még így is tízezzrel voltak és vannak olyanok, akik lakhelyüktől távol elmulasztották a jelentkezést, másoknak pedig a hatóságoknál vesztett el a kérésük. Ezt bizonyítja az igazságügyminiszternek 1938 június 5-én kibocsátott rendelete, amelyben felszólítja az állampolgársági névjegyzékbe fel nem vett fajrománokat, hogy bármikor jelentkezzenek a felvételre. A kisebbségekre azonban ez nem vonatkozik s így azok számára az állampolgársági névjegyzék 1933 szeptember 1-én véglegesen lezárult. De még azoknak a kérését sem intézték el, akik e határidő előtt jelentkeztek s ami a legsérelmesebb, minden jelentkezőtől az 1924 február 23-i állampolgársági törvény 56. cikke alapján a kisebbségi szerződéssel ellentétben nem az állandó lakhely, hanem az illetőség bizonyítását kérik, ami a magyar törvények szerint sokkal nehezebben igazolható. Sőt nemcsak hogy az idejében jelentkezettek kéréseit nem intézték el, az utólag jelentkezőket pedig elutasították, hanem ma már azoknak a magyaroknak az állampolgárságát is veszély fenyegeti, akik azt annak idején szabályszerűen megszerezték. A Goga kormány alatt 1938 január 22-én kiadott állampolgársági revíziós törvény hivatalból csak a zsidók állampolgárságának felülvizsgálatát rendelte el, de a 21. cikk lehetőséget nyújt arra, hogy feljelentés alapján bárkinek az állampolgárságát revízió alá vegyék s ilyen feljelentés már érkezett is be a határmenti magyar birtokosok ellen, akiknek előbb az állampolgárságát, majd pedig a birtokát veszik el, mivel idegennek nem lehet falusi ingatlana Romániában. A Damokles kard minden erdélyi magyarnak a feje felett lóg s hogy ezt a kérdést valamilyen formában nem rendezték, az a kisebbségi státútumnak is egvik legnagyobb hiánya.

Ennek a kérdésnek a jelentősége annál is nagyobb, mert akinek nincs rendben az állampolgársága, az Romániában állami fizetést vagy nyugdíjat nem kaphat, a magánvállalatoknál csak mint idegen, a nemzeti munkavédelmi törvény által megállapított százalék arányában alkalmazható és ki van téve annak az állandó veszélynek, hogy kitoloncolják a magyar határra.

De hiányzik a statútumból a kisebbségi szerződés 11. cikke is, mely a székely közületnek biztosított helyi önkormányzatot vallási és iskolai kérdésekben, ami pedig a mai napig nemhogy megvalósult volna, de szóba sem került. Beszélhetnénk még általában a kisebbségi szerződés államjogi helyzetéről is, hiszen a kisebbségi szerződés 1. cikke kimondotta volt, hogy Románia köteles a szerződés 2—8. cikkeiben foglalt rendelkezéseket alaptörvénynek elismerni, amivel semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz ellentmondásban vagy ellentétben. A szerződés becikkelyezése azonban sem a régi, sem az új alkotmányba nem történt meg, hanem a parlament csak egyszerű törvénnyel ratifikálta 1920 szeptember 26-án s miután a lex posterior derogat priori elv alapján későbbi törvények nagyrészt hatályon kívül helyezték a kisebbségi szerződés intézkedéseit, most újra megjelennek az elfelejtett rendelkezések nem legfelsőbb alaptörvény, hanem jogilag kétes értékű végrehajtási utasítás és minisztertanácsi napló formájában.

Hogy helyes távlatból lássuk a kisebbségi magyarság metamorfózisát a hatalomváltozástól a kisebbségi statútumig, elég a nemsokára jubiláló gyulafehérvári egyesülési határozatokra utalni, amelyek a békekonferenciára is nagy hatást gyakoroltak, amikor az erdélyi román igényekről volt szó. 1918 december 1-én az erdélyi románok Gyulafehérváron így határoztak a nemzetiségek sorsáról: „Teljes nemzeti szabadság az ittlakó nemzeteknek. Mindenik nemzet önmagát kormányozza saját nyelvén, saját közigazgatással, a saját kebeléből vett egyének által. Minden nemzet a törvényhozási képviselőre és az ország kormányzásában való részvételt népeiségének számarányában nyer jogot Az állam összes hitfelekezetei egyenjogúak és az autonómia teljes szabadsága illeti meg őket.“ Ebből a távlatból nézve a mai helyzetet a kisebbségi statútumban tett engedmények csak morzsáknak tűnnek fel.

Folytathatnók még annak a felsorolását, hogy milyen, elsősorban anyagi vonatkozású kérdéseket nem intézett el a statútum, mint a csíki magán javak, az ősmarossszéki közbirtokosság, a katolikus Státus ügye, de a felsorolás sohasem lenne teljes és kimerítő. Az adott viszonyokból indulva ki, a kisebbségi főkormánybiztosság létesítéséről szóló ren-

delettörvény fórumot állított fel a nemzetiségi kérdés számára, a végrehajtási utasítás és minisztertanácsi napló pedig olyan alapelveket szögezett le, amelyeket hogyha be is tartanak a kisebbségi magyarság helyzetének lényeges javulása remélhető Romániában. Bizonyos jogi aggályok merülnek ugyan fel az új jogszabályok alkalmazhatóságára vonatkozóan, amikről fentebb szólottunk, a gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a hatóságok, ha nem akarják, a törvényeket sem hajtják végre, ha pedig akarni fogják és erre felülről utasítást kannak, akkor végre fogják hajtani a végrehajtási utasításban és minisztertanácsi naplóban foglalt új kisebbségpártoló intézkedéseket is. Mindez azonban Románia kül- és belpolitikai helyzetétől függ és mint mindig, úgy ezután is elsősorban attól, hogy Magyarország mennyi erőt és barátságot tud keleti szomszédjával szemben felmutatni. Az erdélyi magyarság a múltban mindig a túszok szerepét játszotta, a jövőben miért ne lehetne a magyar-román béke záloga?

Böloni István.

NEMZETKISEBBSÉGI BREVIÁRIUM.

„Ha csak a nyelv teszi a nemzetet, nincs nagy nemzet a földön, mert nincs olyan milliós népesség, amely csak egy nyelvet beszél. Nem, nem csak a nyelv. Az érdekeknek, a jogoknak, a kötelességeknek, a történetnek, de főként az intézményeknek a közössége, ami egy talán nyelvre és fajra nézve különböző lakosságot összeköt napi érintkezésben a városokban, melyek középpontjai és otthonai a kereskedelemnek és iparnak; emellett maguk a hegyrendszerek, a folyó- és folyamrendszerek; az anyaföld, melynek pora összevegyül őseink haló porával, kik ugyanazokon a mezőkön, ugyanazokért az érdekekért véreztek, a dicsőségnak és gyásznak, közös örökség, közös törvények és intézmények, közös szabadság és elnyomatás; — mindebből áll a nemzetiség összetett fogalma“.

KOSSUTH LAJOS

Select speeches of Kossuth. New-York.

1854. 80 l.

„Mi nem garantálhatjuk az önök határait, ha nem tudjuk, hogy azok bizonyos jogelveknek megfelelnek és zavarokra és panaszkokra nem fognak okot adni. Ugyanez a megoldás alkalmazandó a kisebbségekre is.

Ha önök azt akarják, hogy a Szövetséges és Társult Főha-

talmak garantálják magának az államnak fenntartását, igazságtalan-e, hogy ők meg is akarják szabni azokat a feltételeket, amiket nélkülözhetetleneknek tartanak egy jövő háború elkerülése érdekében“.

WILSON WOODROW

válaszbeszéde Bratianu Jonelnek 1919.
május 31-én, a békekonferencia plenáris
ülésén.

„A népek szabadság után törekednek. Éppen ezért nem lehet ma abszolutisztikus rendszert érvényre juttatni. A kisebbségeknek fejlődési szabadságot kell adni. A szabadságot tartom az alapelvnek. Az olyan emberek, akiket nem a szabadság szellemében nevelnek, forradalomra hajlanak“.

MASARYK G. TAMÁS

nyilatkozata a Gazetta Warszavska ré-
szére.

„Csak a buta, vagy az igen sok tudomány által kifecamlott eszű képzelgő ringathatja magát azon csalfa abberációban, mihez képest nemzeteket úgy lehetne egybekeverní és összeolvasztani, mint a spanyol elkészítí ollaputridáját és tűz közelében olvad a zsír“.

SZÉCHENYI ISTVÁN gróf

Szekfü Gyula: A mai Széchenyi. 425. 1.

„Annak idején Mello Franco kijelentésével kapcsolatosan azt állítottam, hogy a kisebbségeket assziminálni kell; belátom, hogy ennek a kifejezésnek a megválasztása helytelen volt. Távol áll tőlem, hogy a kisebbségvédelmi szerződésekét átmenetieknek mondjam. Az egyes államoknak olyan politikát kell folytatniok, hogy a kisebbségek beleilleszkedhessenek az állami életbe“.

CHAMBERLAIN AUSTIN

1929-ben a Népszövetségi Tanács 54-ik
ülésén.

„A nemzetiségi kérdés megoldása a demokrácia· alapfeltétele“.

VAJDA SÁNDOR

a magyarországi román kisebbség kép-
viselője, 1914. március 20-án, a magyar
parlamentben.

„A nemzeti állam alapja a nemzeti és nem a grammatikai egység. Nemzeti egység nélkül nem képzelhető el nemzeti állam, de grammatikai egység nélkül igen“.

BEKSICS GUSZTÁV

„A dualizmus“. Budapest. 1892. 294. 1.

„Aki a kisebbségi kérdéstről és a nemzeti kisebbségek statisztikájáról hall, könnyen hajlandó azonnal a politika mezején érezni magát. A kisebbségi problémát kizárólag mint politikai kérdést felfogni azonban teljesen hibás, mert az sokkal inkább tudományos kérdés, mintsem politikai“.

SEIPEL IGNÁC

volt osztrák kancellár, a bécsi egyetem
Kisebbségi Intézetében 1925-ben tartott
előadásában.

„A kisebbségeknek véleményem szerint fontos szerepük van. Nagy hasznukat lehet venni főképpen a nemzetközi feszültségek korában és létezésük igazi jótétemény lehet azokra a népekre, amelyek élni tudnak vele. Országunk számára nagy előny, hogy magyarok élnek Romániában. A magyar energikus és loyális. Lovagi érzületű. Ebből a szempontból mintául szolgálhat a románoknak és amikor ezt mondom, nemcsak mint történész, hanem mint gyakorlati ember és mint tanár beszélek. Nagyon hasznos az is, hogy nálunk németek laknak. Közvetíthetik számunkra annak a csodálatos műveltségnek jótéteményeit, amelyet most csak a politika homályosít el. Nincsen olyan kisebbség, amelynek Romániában való jelenléte ne szolgálhatna határokon túli fajtestvéreikkel való jó kapcsolataink megerősítésére és ne adhatna át nekünk olyan elemeket, amelyek bennünk hiányoznak“.

JORGA MIKLÓS

volt román miniszterelnök cikke a Bukarestben megjelenő „Le Moment“ című
lapban.

„Itt Európa délkeletén nem-e a magyar és román faj az a két nemzet, amelyeknek itt fajrokonai nincsenek? Amelyeknek saját magukban kell keresniük azt a fenntartó erőt, amelyeknek össze kell fogniuk arra, hogy sokkal hatalmasabb, sokkal népesebb néparadatokkal szemben megálljanak?“

TISZA ISTVÁN gróf

1910. március 3-án a magyar képviselő-
házban.

„Mire jó e békét szilárd jogi alapokra helyezni, mikor alul vulkán háborog? A modern korszak háborúinak legtöbbször az elégedetlen kisebbségek zúdították fel. Így volt ez az 1912-iki balkán háborúban s ha a dolgok mélyére tekintünk, ugyanezt mondhatjuk a világháborúra is. A szláv kérdés Ausztria-Magyarországon, nyugaton pedig az elzász-lotharingiai kérdés voltak ennek igazi okai. Így lesz ez a jövőben is“.

MARTIN WILLIAM

Journal de Génévé, 1924. szeptember 7.

„Azt a tételt hangsúlyozom, hogy az elemi oktatás csakis a nép nyelvén engedhető meg. A műveltség megszerzésének előfeltétele, hogy minden egyes gyermek csakis a maga nyelvén tanuljon. Nem fognak nekem önök olyan népet mutatni, amely két nyelvű volna, amely két nyelvet művelne, amely az egyik nyelv kultúrájának művelése mellett, a másik, saját nyelvének kultúráját el ne hanyagolná. Ne vegyék tőlünk rossz néven, hogy meg akarjuk tartani népünknek azt a nyelvet, azt a kultúrát, melyet örököltünk. Nem lehet rossz néven venni tőlünk, hogy minden olyan irányzat ellen, amely nyelvünket, kultúránkat meg akarja támadni, minden erőnkől tiltakozunk“.

MANIU GYULA

a magyarországi román nemzetkisebbség
képviselője, 1907. január 15-én a magyar
parlamentben.

„Az új háború oka nemcsak abban rejlik, hogy negyvenmillió ember kisebbségi sorsban él, de főképen abban, hogy a kisebbségekkel szembeni bánásmód és életlehetőségeik az elégedetlenség állandó forrásai. Teljesen lehetetlen Európa térképét úgy alakítani, hogy az egyes nemzetiségek egységes országban egyesüljenek és hogy ne legyenek számottevő kisebbségek. Ennek következtében a háborús okokat csak úgy lehet kiküszöbölni, ha a nemzeti kisebbségek helyzete nem ad okot elégedetlenségre. Ha tehát a jövő háború lehetőségét csökkenteni akarjuk, ez csak azáltal történhetik meg, ha minden államban, kivétel nélkül, teljes egészében tiszteletben tartják a kisebbségi jogokat. Mert a világbékét nem tarthatja fenn sem Népszövetség, sem Kellogg-paktum, sem államcsoporthozulás, hanem egyesegyedül az igazságos bánásmód minden nemzettel, de főképen a nemzeti kisebbségekkel“.

JÓSIKA JÁNOS báró

az erdélyi magyar kisebbség képviselője
1938. augusztus havában a stockholmi ki-
sebbségi kongresszuson.

„Véleményein szerint egy kisebbség s így a vajdasági magyarok kulturális fejlődése elé sem kell és nem szabad semmiféle akadályt gördíteni vagy azt lassítani, mert ez nemcsak a humanus és európai gondolat megtagadása lenne, de felesleges sebeket is okoz. A magyarságot kulturálisan egybekapcsoló törekvések ellen — amennyiben azok szellemi és lojális eszközökkel történnek — kifogást emelni nem lehet. Ilyen kérdések megítélésénél szerintem csak egyetlen szempont érvényesülhet és ez: hogy mindent meg kell engedni, ami a két nemzetet egymáshoz közelebb hozza, de semmit, ami az ellentétet elmélyíti“.

CSIRICS STEVAN

a jugoszláv képviselőház elnöke, 1936. július havában Budapesten az Interparlamentáris Unió 32-ik konferenciáján.

„Nem kell hangsúlyoznom, hogy az autonómia-törekvéseket nem tekintem államelleneseknek és nem tévesztem szem elől az állam és a kormány közötti különbséget. Különösen kulturális téren minden művelt és öntudatos népnek önállóan kell saját tökéletesítésén dolgoznia“.

MASARYK G. TAMAS

köztársasági elnök, a Prágában megjelenő Deutsche Presse munkatársa előtt.

„Abban a kérdésben, amely jelenleg Európát felkavarja, a megoldás csak egy lehet: népszavazások. Népszavazás minden nemzetiség számára, amely kívánja azt és amelyet arra kényszerítettek, hogy szervei hibában szenvedő államban éljen“.

MUSSOLINI BENITO

miniszterelnök szeptember 18-i trieszti beszédéből.

„Milyen borzalmas, fantasztikus, hihetetlen, hogy árkokat ásunk és gázálarcot próbálunk fel azért, mert egy távoli országban vita állt elő olyan népek között, amelyek felől semmit sem tudunk“.

CHAMBERLAIN NEVILLE

miniszterelnök szeptember 27-i rádiószózatából.

„Az állam valamennyi polgárának és nemzetiségének a tényleges egyenjogúságot akarjuk biztosítani, ahogyan ez megfelel alkotmányunknak, demokratikus eszméinknek és intézményeinknek

— és oly módon, hogy minden nemzetiség azt a helyzetet foglalja el az államban, amelyre számszerű erejénél fogva joga van“.

BENES EDE

köztársasági elnök szeptember 10-i
rádiószózatából.

Közli: Pusztai-Popovits József.

IRODALOM.

Gustave Kövér: Non, Génévé ne protege pas les minorités nationales!

Editions du Bureau Central des Minorites, Génévé, 1938. 234. 1.

Előszavában a szerző a következő szavakkal határozza meg könyvének célját: „Pontos és döntő bizonyítékok alapján, e mű célja mindazoknak, kik a világon még szabadon és becsületesen gondolkodnak — és szerencsére még nagy számban vannak ilyenek — tudomására hozni, hogy gyakorlatban mit ér az a nemzetközi védelem, melyet a szerződések a kisebbségeknek biztosítanak. Az itt közölt értesüléseket, gondosan ügyelve az igazságra, magától a Népszövetségtől származó okmányokból gyűjtöttük össze“.

Az első rész általánosságban ismerteti a kisebbségvédelem kérdését és kritikus szemmel vizsgálja a Népszövetség eljárásának fázisait. A második rész a Népszövetség „C. 5“ jelzésű titkos okiratainak kivonatát és a kedvezőtlenül elintézett, vagy elintézetlen petíciók tömegét tartalmazza, míg a harmadik rész eredeti okmányok facsimiléit adja és fellebbenti a Népszövetség kulisszatitkairól a fátyolt. Szerző a Népszövetséget bírálva megállapítja, hogy az nem az egész emberiség szolgálatában álló eszköz, hanem egy bizonyos hatalmak kezén lévő és azok érdekeit szolgáló engedelmes kerékszerkezet.

A világháború után a kisebbségek védelmére kötött szerződések négy kategóriáját különbözteti meg:

A. A legyőzött államokra *kényszerűen szerződéses* a kisebbségi töredékek védelmére (Ausztria, Bulgária, Magyarország, Törökország).

B. A győztes csoport (Lengyelország, Csehszlovákia, Románia és Görögország) *saját elhatározásból kötött szerződesei* a nagyhatalmakkal.

C. A Népszövetség előtt tett *kijelentések* (Finnország, Albánia, Litvánia, Lettország, Észtország és Irak).

D. Egyes államok *egymásközi szerződesei*, pl. a „Felsősziléziára vonatkozó német-lengyel megegyezés“ és a „Memelvidékre vonatkozó megegyezés“ egyes fejezetei.

A Népszövetségben *Kisebbségi Osztály* működik a petíciók felülvizsgálatára. A petíciók sorsát egy hármas bizottság intézi, melyhez azonban azok ritkán jutnak el. Tekintve, hogy a petíciót francia vagy angol nyelven kell megszövegezni, a mellékletekről ilyennyelvű hiteles fordításokat kell készíttetni és — sok esetben — az írásbeli petíciót előszóval kell kiegészíteni, az egész eljárás rendkívül sok fáradsággal és még több anyagi áldozattal jár. Nagyon sokszor fordult elő, hogy a kérelmező, vagyonának nagy részét pénzzé téve, Genfbe utazott, ott hosszú időt töltött és végül eredmény nélkül volt kénytelen otthonába visszatérni. Ugyanis a Népszövetség Kisebbségi Osztálya a petíciót csekély alaki hiba miatt is elutasítja; ezért a leggyakoribb eset az azonnali elutasítás. Ilyenkor a Főtitkárság a kérelmezőt értesíti, hogy petíciója „a követelményeknek meg nem felelőnek találtatott“ és azt, „ad acta“ helyezi. Ha a Főtitkárság a legnagyobb igyekezettel sem talál kivetnivalót a petíción, annak másolatát elküldi az érdekelt államnak, mely arra „Megjegyzések“-et tesz. Ezeket a Főtitkárság minden tagállamnak hozzászólás végett megküldi. Természetesen ez az eljárás igen sok időt vesz igénybe és mivel a „Megjegyzések“ titkosak, azokról a kérelmező nem szerezhet tudomást s így a valótlan állításokat nem utasíthatja vissza. Gyakori például az az állítás, hogy a panasztévő bizonyítékai hamisítványok. Azon igen ritka esetben, ha az illető kormány a petíciót nem kifogásolja, megjelenik az a Népszövetség hivatalos lapjában. A petíciót érdemlegesen csak ekkor tárgyalja a hármas bizottság. Így nem vonható kétségbe, hogy „Genf nem védi a nemzeti kisebbségeket!“

Annak ellenére, hogy a mostani szabályozás elégtelenségéről s a kisebbségi petíciók itt leírt procedúrájáról már sok szó esett, e munka nagy érdeklődésre tarthat számot, mert Genfben, francia nyelven olyan pillanatban jelent meg, mikor a kisebbségi problémák a nemzetközi politika legaktuálisabb kérdéseinek bizonyultak. A munka legnagyobb jelentősége, hogy második részében az 1933 és 1937 közt a Népszövetségnél benyújtott petícióknak, „Megjegyzéseikének és a hármas bizottság elintézéseinek kivonatait tartalmazza. E titkos iratok most először kerülnek nyilvánosságra.

R. Gy.

Werner Schaumann: Die gewaltsame Vertschechung des deutschen Igelandes. (Dokumente der Entnationalisierung. I.)

Herausgegeben von Karl Hermann Frank Wilhelm Braumüller, Wien—Leipzig. 1938. 127 l.

A tartalmas könyv a csehországi Iglau városnak és a körülötte fekvő német nyelvszigetnek 1918 utáni sorsával foglalkozik. A könyv figyelemreméltó kísérlet arra is, mint kell megrajzolni egy-egy kisebbségi sorsba jutott terület, város vagy népcsoport állapotait. Az előadás történeti módszert követ; de mivel az 1918 után napjainkig tartó időszak még mindenestül a politikai viszonyokkal a legszorosabban összefügg, természetes, hogy a szerző előadása nem lehet szenttelen, hanem mindvégig a német népközösségi eszme és a szudétanémet szabadság gondolat hatja át. Módszertani szempontból tanulságos bő adatgyűjteménye, mely organikus egészként simul az 1918 után folyó történeti előadásba; a német népközösségi gondolat és a mai csehszlovák kormányrendszer fölötti bíráló a szerzőnél nem merül ki szavakban, de adataival mindenkor bőségesen illusztrálja mondani valóját. A részletes adatgyűjtemény egyfelől tartalmazza a csehszlovák kormányrendszer iglauer magatartását illető tényeket, másfelől pedig ezzel kapcsolatosan organikus és pozitivisták módjára, időbeli sorrendben megvilágítja a német sérelmeket. A könyv előadása mindvégig lebilincselő és a szudétanémet ügyet a maga teljes dinamikájában érzékeltető. A szerző nagy sérelmi és sajtóanyagot dolgozott fel; (közigazgatási, nyelvi, iskolaügyi, politikai sérelmek). Hasznosan egészítik ki a könyvet a különféle hivatalos okmányoknak és egyéb dokumentumoknak szövegei, valamint a különféle statisztikai táblázatok. A nagy elmélyedésről tanúskodó munka magyar olvasója bizonyosan joggal kívánhatja, vajha nyernének ilyen tudományos földolgozást a mi kisebbségi területeink és népcsoportjaink; az utódállamokban élő magyarság helyzetének ilyen pontos, adatszerű feldolgozása nélkülözhetetlen minden kisebbségi irányú magyar politikai és szellemi tevékenység számára; de ezenfelül történeti, vagy kisebbség jogi szempontból is elkerülhetetlen az ilyen földolgozás, hiszen minden kisebbségi munkának alapja a helyzet pontos és a tényeken alapuló vizsgálata.

G. L.

A RUTHÉNFOLD A BOLSEVIZMUS ÁRNYÉKÁBAN.

F. de Gerando: Le Complot Rouge en Ruthénie.

Jouve et Cie, Paris, 1930. 125 l. + 3 térkép.

Darás Gábor: A rutén kérdés tegnap és ma.

A Magyar Nemzeti Szövetség kiadása, Budapest, 1938. 63 l. + 2 térkép.

A szövetséges és társult főhatalmak és a cseh-szlovák állam közt 1919 szept. 10-én Saint Germain-en-Laye-ben létrejött szerződés a Ruténföldre vonatkozólag kimondja, hogy az a cseh-szlovák állam kebelében autonóm egység alakjában oly szervezettel látandó el, amely számára a Csehszlovákia egységével összeegyeztethető legszélesebb autonómiát biztosítja (10. cikk). Ez az autonómia a nyelv-, közoktatási és vallásügyekre, valamint a helyi közigazgatási ügyekre terjed ki. Mindenki előtt ismeretes, hogyan festett az elmúlt 19 esztendő alatt a Ruténföld autonómiája a valóságban és hogyan lett Ruzsinszko Európa veszedelmes tűzfészke a csehesítő prágai politika és a pánukrán bolsevista agitáció közt. A ruténföldi vörös propagandának az utolsó évtizedben öltött hatalmas méretei minden nemzeti gondolkozású embert az imminens veszélyre döbbsentenek különösen ma, amikor a csehszlovák állomtákormány erősen inog. Mi történt tegnap és mi történik ma a Ruténföldön? A közelmúlt helyzetéről *F. de Gerando* francia szerző behatóan tájékoztatta a közvéleményt 1930-ban megjelent „Le Complot Rouge en Ruthénie” című művében. A mai állapotokat élénk színekkel ecseteli *dr. Darás Gábor* „A rutén kérdés tegnap és ma” című könyvében.

F. de Gerando nagy körültekintéssel és tárgyilagossággal írt könyvének előszavában Ruténiát Európa békéjére „veszélyes pontnak” nevezi. Az a tény, hogy 1924-ben a szovjetpropaganda következtében a Ruténföld lakóinak 45%-a kommunista jelöltekre szavazott, olyan területen, melynek 95%-a földműves és úgyszólván ipara nincs, készíti a szerzőt arra, hogy munkája megírásával Európa sorsának intézőit felhívja a szerencsétlen Ruténföld állapotában rejlő nagy veszélyre.

Szerző a könyv hét fejezetében a Ruténföldön tett utazásairól és biztos forrásokból merített ismereteiről ad számot, míg a függelékek hivatalos okmányok, szerződések és beszédek kivonatait tartalmazzák.

A tulajdonképeni ruténföldi vörös összeesküvést harmadik fejezetében tárgyalja, mint tanulmányútja konklúzióját. A ruténség a világháború után nem akart az alakulóban lévő cseh-szlovák államhoz csatlakozni, hanem autonómisztikus törekvését a magyar állam keretén belül akarta érvényesíteni. *Masaryk* azon-

ban elérte *Wilsonnál*, hogy a Ruténföldet, teljes autonómia ígéretének ellenében, Csehszlovákia gondjaira bízta. Ruzsinszkóban a zavart maga a prágai kormány kezdte a „nyelvkérdés“ felvetésével, mely három egymást követő áramlatot indított meg: a nagyorosz, a pravoszláv és végül az ukrán mozgalmakat. Prága az ukrán mozgalom szítására milliókat áldoz, jóllehet az végeredményben Csehszlovákia, Románia és Lengyelország területi épségét veszélyezteti egy Nagy-Ukrajna létrehozása érdekében. A „Ceskoslovenska Republika“ 1928. okt. 28-i számában *Bydlo* cseh tanár ezt írja: „Ruzsinszko csak ideiglenes függeléke a csehszlovák köztársaságnak, melyet idővel Ukrajnának kell átengedni“. Sőt *Seton-Watson*, a hírhedt *Scotus Viator*, Benes személyes jóbarátja és a cseh propaganda főpapja is így ír: „Ruténia területi státútuma még nem végleges; ezt a tartományt kellő időben az ukrán állam fogja birtokába venni“. Ennek a felfogásnak eredménye, hogy Moszkva és Kiev az oroszosítás ill. ukránosítás cége alatt, prágai segédlettel, bolsevizálják évek óta a Ruténföldet. 1919-ben a ruténföldi kommunista pártnak 7.000 tagja volt, 1924-ben már közel 100.000 és azóta számuk egyre nő. Ez volt a Ruténföld helyzete 1930-ban egy francia újságíró szemüvegén keresztül.

És 1938-han? Feleletet ad erre *dr Darás Gábor* „A rutén kérdés tegnap és ma“ című, nagy tájékozottsággal megírt munkája.

Tárgyalja, hogyan jutottak a kárpátalji rutének cseh uralom alá. Könyvének ez a része alapos történelmi és okirati kutatások eredménye s összhangban áll *de Gerando* művével. Különös érdekességgel az utolsó fejezetek bírnak, melyek a mostani állapotokat vázolják. A rutén agrártársadalom *gazdaságilag* tönkrement. A nép el van vágva a termékeny magyar síkságtól, mely azelőtt minden esztendőben fehér kenyert és munkát adott a rajokban alászálló rész- és aratómunkásoknak. Míg Budapest 400 km-re, Prága csaknem 1.000 km-re fekszik Ungvártól és nem biztosíthatja a Ruténföld termékeinek elhelyezését. Mindenütt nyomasztó a *pénztelenség*. *Vallási téren* a csaknem 100%-os görögkatolikus rutén társadalmat már a világháború előtt kikezdte a demoralizáló orosz pravoszlávia. Ezt a bomlasztó munkát most a gombamódra terjedő cseh és amerikai pénzen támogatott szekták folytatják. A *politikai helyzet* még szomorúbb. Az 1934-ben megkötött cseh-szovjet szövetség olaj a vörös propaganda tüzére. A cseh hatóságok túriák, hogy rutén kommunista pártberek Oroszországban agitátorképző tanfolyamokon vegyenek részt. A legutóbbi adatok szerint Kárpátalján 300 nyílt és 3.000 titkos kommunista sejt működött, megfelelő népes adminisztrációval, heti és napilapokkal, majdnem harmincféle szovjetbarát egyesülettel. A háttérben pedig a cseh kormány fedezetet nyújt.

Ez a helyzet 1938-ban. Vájjon meddig?

Ruh György.

Dr. Kertész János: A magyar—lengyel közös határ.

Almanach-kiadóvállalat, 1938. 43. 1.

A magyar-lengyel kapcsolatok történetét elmélyedéssel és nagy adatszerúséggel tárgyaló könyv egyben hasznos adalékokkal is szolgál a csehszlovákiai kisebbségi kérdés ismeretéhez. Különösképp kiemelendők e szempontból azon részletei, ahol a rutén problémával, annak középeurópai, külpolitikai és csehszlovákiai részleteivel foglalkozik. Gazdag bibliográfiája is számos adalékot ölel fel a csehszlovákiai lengyel és rutén kérdésekre vonatkozólag.

Magyarok Csehszlovákiában. 1918—1938. Szerkesztette: Dr. Borsody István.

Az Ország Útja kiadása. 224. 1.

A terjedelmes kötet a csehszlovákiai magyar önismeret könyve. Egyszerű és valóságismereten alapuló módon vezet be a csehszlovákiai magyarság húsz évének nehéz és bonyolult problematikájába. A könyv első része a keresztény egyházakkal foglalkozik. *Noszkay* Ödön a magyar katolicizmus, *Kövy* Árpád a magyar protestántizmus, *Baráth* László az evangélikusok helyzetéről írt. A második rész a csehszlovákiai magyarság demográfiai helyzetét mutatja be. *Gr. Révay* István tudós és alapos tájékoztatója után *Varga* Imre a statisztika módszereivel elemzi a magyarok állapotait. *Duka-Zólyomi* Norbert az asszimilációról írt, *Ungar* Jób a magyar zsidóság kérdéseit elemzi. A politikai részben kiemelkedik *Darvas* János alapos áttekintése húsz év politikai fejlődéséről, míg a gazdasági kérdéseket *Hantos* László tárgyalja, külön kiemelve a magyar gazdasági szervezkedés új alapelveit, különösen a szövetkezeti rendszert. A magyar műveltség sorsáról *Sziklay* János írt legelőbb, aki a magyar kulturális szervezkedés történetét és problémáit mutatja be. *Fizély* Imre tanulmánya a magyar iskolaügy kérdéseivel foglalkozik. *Fass* László az irodalmi élet alakulását mutatja be, a művészeti életet pedig *Brogváni* Kálmán ismerteti meg velünk. *Narancsik* Imre a tudomány műveléséről ír, *Szvatkó* Pál pedig a csehszlovákiai magyar sajtó kérdéseiről. A társadalomtudományi részben *Bólya* Lajos a magyar polgárság sorsát vizsgálja, *Haltenberher* Vince pedig a parasztság viszonyairól értekezik. Az új ifjúság kialakulásáról *Sinkó* Ferenc ad beszámolót s a Sarló történetét *Kovács* Imre mutatja be. *Vájtok* Sándor a szlovák-magyar viszony, *Czuczor* László a magyar-cseh viszony alakulását tárja fel; *Krammer* Jenő a csehszlovákiai magyarok és Európa kapcsolatait tárgyalja. *Bor-*

sody István a csehszlovákiai magyarság viszonyát elemzi a társadalmi valóságok világánál. A rendkívül gazdáig és tanulságos kötet egyben telí van a legkülönbözőbb felvilágosító adatokkal, eddig ismeretlen részletekkel és szempontokkal; a csehszlovákiai viszonyok politikai és történeti alakulásának ismereténél nélkülözhetetlen. Mindenre kiterjedő, gondos szerkesztése *Borsody* Istvánnak, a Prágai Magyar Hírlap fiatal publicistájának érdeme.

G. L.

Dr. Robert Nowak: Der künstliche Staat. Ost-Probleme der Tschecho-Slowakei.

Gerhardt Stalling Verlag, Oldenburg i. O./Berlin, 1938. 324 l. + 12 térkép.

Ez a könyv azokban az izgalmas napokban jelent meg, amikor hajszálon múlt, hogy a szudétanémet kérdés egész Európát lángba borítja. A müncheni négyhatalmi értekezletnek sikerült békés megegyezései a szudéta területek Németországhoz való csatolását biztosítani, de előtérbe került az a megállapítás, hogy a csehszlovák mozaikállamban a szudéta kérdésen kívül nem kevésbé fontos a magyar, szlovák, rutén és lengyel kérdés, amelyet késedelem nélkül meg kell oldani. *Nowak* jelen munkája is ezt a tényt igazolja. Szigorúan tudományos alapon, számos eddigi ismeretlen szláv forrásra támaszkodva, drámai módon ecseteli az etnográfiai, felekezeti, népessépolitikai, gazdasági és kulturális különbségeket, melyek a mesterségesen összetákolt Csehszlovákia keleti részében a nemzetiségi problémákat előidéztek. Kitűnő érdeme e munkának, hogy politikai feltevések kiküszöbölésével, kizárólag a cseh és szlovák okiratokkal bizonyítható tények felsorakoztatására szorítkozik és ezek alapján állapítja meg a nemzetiségi kérdések megoldásának *azonnali* szükségességét. Magyar szempontból különös fontossággal bír az a fejezet, mely a magyarok és csehek egymásközi viszonyát tárgyalja a történelem folyamán. Itt kitűnik az az óriási ellentét, amely e két népet mindig elválasztotta. Szerző erősen kiemeli a szlovákok és ruszinok állandó súrlódásait a csehekkel. Nem csoda, ha a szlovák és ruszin nép többsége visszakívánczik az ezeréves szentistváni Magyarországot testébe, melyből megkérdése nélkül szakították ki.

Külön fejezetet szentel a „szervezett“ cseh légióknak, amelyeket még *Kun* Béla szervezetlen vörös bandái is megszalasztottak 1919-ben. Érdekessége e könyvnek Csehszlovákia keleti részének két megegyező etnográfiai térképe, melyek egyikét *Teleki* Pál gróf állította össze a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézetének közreműködésével, míg a másikat *Bohác*, illetve a csehszlovák statisztikai hivatal készítette. Ezek a térképek, melyek a színmagyar vidékek erőszakos cseh települé-

seit dokumentálják, még nagy fontosságúak lesznek a felvidéki magyar kérdés elintézésénél. Nowak a könyv függelékében a szlovák néppárt autonómia tervzetét közli.

R. Gy.

S Z E M L E .

A Népszövetségi Ligák Uniójának XIII-ik közgyűlése.

A Népszövetségi Ligák Uniója — amelynek célja egyrészt a Népszövetség alapeszméjének terjesztése és fejlesztése, másrészt ezeknek az eszméknek a gyakorlati életbe való átvitele és megvalósítása — július hó folyamán Kopenhágában tartotta meg XIII-ik közgyűlését.

A közgyűlés által egyhangúlag megszavazott hét pont a következőkben foglalja össze a nemzetiségi kérdés megoldásának feltételeit:

1. A kisebbségi népek jogát az élethez, a szabadsághoz és a teljes egyenlőséghez, a többségi népekkel szemben sokkal hatékonyabban kell biztosítani mind nemzetközi, mind belföldi viszonylatban.

2. A cél elérése és a szükséges módosítások végrehajtása érdekében keresni kell a kisebbségi kérdés és a kisebbségi szervezetek szakértőinek közreműködését.

3. A Nemzetek Szövetségének kebelében állandó kisebbségi bizottságot kell szervezni, hogy a Tanácsnak a kisebbségi kérdés megoldásánál megfelelő segítsége legyen.

4. Semmiféle indokolatlan korlátozásnak nem lehet helye a különböző államok azonos népeinek kulturális érintkezésében.

5. Senkit sem szabad akár közvetett, akár közvetlen nyomásnak kitenni, abból a célból, hogy nemzetiségét megtagadja, vagy elhagyja.

6. A Nemzetek Szövetségének meg kell gyorsítania a kisebbségi panaszok körüli eljárást.

7. Végül elismeri a közgyűlés, hogy a veszedelmek, amelyek a kisebbségi kérdés megoldhatatlanságából származnak, nemcsak azokban az országokban jelentkeznek, amelyekre a kisebbségi szerződések vonatkoznak, hanem mindenütt, ahol olyan nemzeti kisebbségek élnek, amelyeknek jogos igényeit nem elégítették ki.

Mindezek után a közgyűlés felkéri a tagegyesületeket olyan javaslatok készítésére, amelyek a fenti határozatok szellemében alkalmasak a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítására.

Az európai kisebbségek értekezlete Stockholmban.

Az európai kisebbségek augusztus második felében Stockholmban tartott értekezletén 13 országból 50 kiküldött vett részt mintegy 25 millió főnyi kisebbség képviselőjében. A magyar kisebbségek részéről *Szűllő Géza* felvidéki egyesült magyar párti képviselő kifejtette, hogy gazdasági, kulturális, politikai és vallási téren ijesztően rosszabbodott a kisebbségek helyzete. Különösen súlyos a helyzet az iskoláztatás terén. Egyes államok éppen ezen a ponton igyekeznek a kisebbségeket elnemzetietleníteni, sajnos, meglehetősen eredménnyel. Senki sem hajlandó belátni, miért kelljen háborúnak kitörni néhány ország miatt, amely nem akarja megérteni, hogy a kisebbségek legegységesebb jogait biztosítani kell. Báró *Jósika János*, az erdélyi magyarság képviselője Svájc, és az északi államok példájával bizonyította, hogy a kisebbségi kérdés megoldható. Az értekezlet két fontos határozati javaslatot fogadott el. Az első kimondja, hogy a saját nemzetiség szeretete, az ahhoz való hűség és az élet jogaiért való sikeressé válás erkölcsi parancsolat, de ép ilyen erkölcsi parancsolat más népek élniakarásának tiszteletben tartása. A másik határozati javaslat óva inti az egyes államokat attól, hogy tovább folytassák a nemzetiségek elnyomását, mert a népek között felgyülemelő gyűlölet veszedelmes kitérésrel fenyeget. A nemzetiségi értekezlet az európai államok kormányaihoz azt a sürgős felhívást intézi, hogy igyekezzenek megvalósítani olyan új rendezést, amely politikai és kulturális téren tiszteletben tartja a nemzetiségek egyenjogúságát, mindenek felett az iskoláztatás, az egyházak terén és gazdasági téren.

A Magyarok II. Világkongresszusa.

Augusztus 14 és 20-a között zajlott le Budapesten a Magyarok II. Világkongresszusa, amelyre az elvándorolt magyarok soraiból a világ minden tájáról mintegy ezer kiküldött zárandokolt Budapestre. Az augusztus 14-iki ismerkedési vacsora és a 15. i esztergomi kirándulás után 16-án a Vigadóban tartott megnyitó ülésen *Petényi Zsigmond* báró koronaőr, a Magyarok Világkongresszusának elnöke megnyitó beszéde után *Teleki Pál* gróf kultuszminiszter, *Szendy Károly* Budapest polgármestere és *Hóman Bálint* volt miniszter mondott nagyhatású beszédet. 16-án délután hódoló küldöttség kereste fel *Horthy Miklós* kormányzót. Augusztus 17-én, 18-án és 19-én a benyújtott javaslatokat tárgyalta a kongresszus: a külföldi magyarok budapesti házának építéséről, a sajtó és filmpropaganda fokozottabb fejlesztéséről, a kisebbségi sorsban élő fiatalság felkarolásáról, végül pedig a Magyarok Világszövetségének megalakulásáról.

A magyarok világgyűlésével kapcsolatosan említésreméltó a Pesti Vigadó termeiben, a kongresszus irodája és a Külkereskedelmi Hivatal rendezésében megnyílt kiállítás. Igen érdekes része volt a kiállításnak az a hatalmas világtérkép, amely vitéz Nagy Iván miniszteri titkár szerkesztésében a világon szétszór-tan élő 13 millió magyar elhelyezkedését és számát mutatta be

Kisebbségi tárgyú egyetemi előadások.

Az 1938/39 tanév első felében a budapesti tudományegyetemen *Gajzágó* László ny. r. tanár „Nemzetek Szövetsége és kisebbségvédelem“ címen kétórás, a szegedi egyetemen *Csekey* István ny. r. tanár, e. i. dékán „Nép, nemzet, nemzetiség“ címen kétórás kollégiumot, a pécsi egyetemen *Faluhelyi* Ferenc kétórás kisebbségi szemináriumot hirdetett.

Hírek.

Budapest valamennyi hazafias egyesülete szeptember 21-én szerdán este ½7 órakor a Hősök Terén a Felvidék felszabadításáért és az elnyomott népek önrendelkezési jogáért országos nagygyűlést tartott. A gyűlésen százezrekre menő tömeg előtt olvasta fel *Zadravec* István ny. tábori püspök a Hazafias Egyesületek kiáltványát.

*

A „*Láthatár*“ kisebbségi kultúrszemle szeptemberi számában a délszláv-magyar gazdasági kapcsolatot ismerteti, amihez az aktualitást a belgrádi őszi mintavásáron való szereplése adta meg. A „*Láthatár*“, amely évek óta fokozódó figyelemmel kíséri a magyar—jugoszláv közeledést, szeptemberi számához szerb—horvát nyelvű szöveget is mellékel, a jugoszláv olvasóknak a magyar gazdasági élet és a magyar kultúra iránti szeretetét kérve.

KISEBBSÉGI SORS.

CSEHSZLOVÁKIA.

Csehszlovákia válsága.

Csehszlovákia politikai nyara alatt már érezni lehetett a közelgő válságok előjeleit. A halálra készülő *Hlinka* András utolsó politikai akciója a szlovák autonómiáért folytatott küzdelem megújítása volt s ebben élénk részt vett az az *amerikai szlovák küldöttség*, amely magával hozta a pittsburgi szerződés eredeti példányát. A küldöttség elégedetlenül látta a szlovákok helyzetének rosszabbodását és a hivatalos cseh körök ellenkezését az autonómista törekvésekkel szemben. Június folyamán ismételt demonstrációkon nyilvánították az amerikai és az otthoni szlovákok igényeiket. A *Benes* elnökkel és *Hodzsa* miniszterelnökkel az autonómia tárgyában folytatott megbeszélésekről az amerikai szlovák vezetők kijelentették, hogy semmi jót és pozitívet nem hoztak. A szlovák autonómia követelése mellett újra éles formában támadtak föl a rutének követelései is és mindezek a törekvések szoros kapcsolatban álltak a magyar és a szudétanémet autonómista politikával.

A május óta tervezett nemzetiségi státútum elkészítését különös makacssággal halogatták a cseh kormánykörök. Csak találgatások, sejtetések jutottak el az érdekelt kisebbségek képviselőihez így *Hodzsa* Milán június elején ígérte, hogy helyi önkormányzat útján fogják majd a nemzetiségi kérdéseket megoldani. A csehszlovák kormány hosszú ideig vonakodott attól, hogy a nemzetiségek képviselőit bevonja a tárgyalásokba s ez közrehatott a közelgő válságban is.

Június közepén a szudétanémet párt tárgyalóbizottsága (*Frank, Kundt, Peters* és *Sebekovszky*) meghívást kapott *Hodzsa*hoz, de még ekkor sem ismertették velük a státútum tervezetét. A magyarság képviselői nem kaptak meghívást. A tárgyalások a németek részéről a karlsbadi pontok alapján folytak, a kormányzat pedig a karlsbadi pontokat igyekezett egyeztetni saját elgondolásaival. Ha a cseh körök akkor már megbarátkoztak az állam átépítésének s decentralizálásának gondolatával, nem akarták elismerni a nemzetiségek külön, közjogi és területi, szuverén személyiségét. Olyan hírek is elterjedtek, hogy a kormányzat a nemzetiségek nélkül, sőt azok akarata ellenére is megalkotja a státútumot.

A magyarság számára némi biztatást jelentett *Pozsony, Kassa* és *Ungvár* szempontjából az a híresztelés, hogy a magyar kívánságnak megfelelően — az eddigi 20% helyett 10% lesz a nemzetiségi kvalifikáló arányszám és így e városok visszakapnák magyar nyelvjogukat. Ilymódon kb. 75.000 magyar nyert volna nyelvjogot.

Pozsony, Kassa és Ungvár mellett (a következő változásokat jelentette volna e rendelkezés: az előbbi városok igazgatása mellett a pozsonyi bírósági járás 13%-nyi magyarja, a 13.82%-nyi nyitrai, a 13.19%-nyi rimaszombati, a 12.57%-nyi kassai, a 18.93%-nyi munkácsi) a pozsonyi, nyitrai, rimaszombati, kassai, munkácsi bírósági járás magyarsága is megkapta volna nyelvjogát. A felsorolásban nem szerepelt több oly város, amelyben a magyarok száma 5000 felüli. Azonban mindezek csak találgatások voltak, a kormány tervezetét csak a cseh koalíció vezetőivel közölték; a tárgyalások határnapjait pedig egyre jobban kitölták.

Június 29-én fogadta a magyarok képviselőit *Hodzsa* miniszterelnök, amikor is az utóbbiak memorandumot adtak át a magyarság követeléseiről. A hivatalos cseh közlések szerint a községi, járási és tartományi igazgatást önkormányzattá szervezték volna át s bevezették volna mindenütt, az eddigi kinevezéses — centralista rendszer helyett — a választás gyakorlatát, ami különösen a képviselőtestületek szempontjából lett volna fontos a nemzeti-ségi vidékeken. A közigazgatást így „kettős vágányra” akarták átállítani; az autonómia embere mellett mindenütt ott lett volna a kormány képviselője is.

A cseh kormánykörök végül már szeptemberre ígérték a végső rendezést. Közben a külpolitikai helyzet Csehszlovákia körül kiélesedett. Németország egyre jobban érdeklődött a cseh nyomást mind nehezebben viselő szudétánémet testvérek sorsa iránt s a nyugati nagyhatalmak is sürgették a cseh kormányzatnál a végső rendezést, hiszen ettől függött az európai béke sorsa is. Miközben a szudétánémet párt egyre jobban fokozta igényeit, a többi népcsoportok is azonos elbánást követeltek.

A magyarság képviselőinek július 20-án ismét módjukban volt *Hodzsával* tanácskozhatni, de a statútum szövege ekkor sem volt még ismeretes. A szlovákiai autochton magyarság, ahogy ezt *Szűllő Géza*, az Egyesült Párt július 21-i ülésén kifejtette, változatlanul fenntartotta történeti és népi alapon a területi és nemzeti önkormányzatra vonatkozó követeléseit.

Július végén a szudétánémetek újra határozott kijelentéseket tettek igényeikről: csak a honvédelem és a külügy tartozott volna a központi kormányzat alá, minden más ügyet az autonóm népparlamentek tárgyaltak volna. Az állam egységét féltő cseh kormányzat természetesen nem tehette magáévá ezen igényeket s az augusztus elején összeülő parlament elé sem vitte a nemzetiségi javaslatokat tárgyalás végett.

Új elemet vitt bele ebbe az egyre fokozódó nemzetiségi küzdelembe Ištů *Runciman* prágai útja, mely hivatva lett volna létrehozni Anglia tekintélyének erejével a csehek és a szudétánémetek között a megvezést. A kormány ekkor gyors iramba fogott a javaslatok végleges elkészítéséhez. A szudétánémet párt azonban határozottan elutasította a csehszlovák kormány nemzetiségi tervezeteit, mert ezekben nem látott a német nép számára elég garan-

ciát. Augusztus elején az *Egyesült Párt* is állást foglalt hasonló okokból a státútum tervezetével szemben, követelvén a teljes egyenjogúságot, a nemzeti önkormányzatot s húsz év alatt a magyarságnak okozott károk jóvátételét.

Az angol delegáció és a szudétanémet párt tárgyaló bizottsága között folyó hosszú megbeszélések és viták is nagymértékben hozzájárultak a megoldás elhúzódásához. Közben ismét kiújult a sajtóháború a cseh és német közvélemény között. Külön érdekessége ennek az augusztus elejei időszaknak, hogy a magyarsággal együtt megmozdult a *szepesi német párt* is; közigazgatási téren kuriális rendszerű önkormányzatot kívántak, a pozsonyi országos iskolatanácsban német osztályt, három német tanfelügyelőiséget a *Szepesség, Körmöcbánya és Pozsony* számára, a német párhuzamos osztályok önállósítását, a négytízéves löcsei gimnázium, a gölnici fémipari és a késmárki kereskedelmi és szövőipari iskola visszaállítását, Késmárkon evangélikus német tanítóképzőt, egyházi téren német szuperintendensi hivatalt, az evangélikus lelkészek nyugdíjvéneinek méltányosabb beszámítását, stb.

Augusztus közepén az Egyesült Párt Léván országos pártvezetőségi ülést tartott, amelyen *Jaross Andor* és *Esterházy János* beszéltek s kiemelték, hogy a magyarság az alkotmány teljes revízióját követeli. *Esterházy János* nyilatkozott a *Daily Mail*-ben s ismételten hitet tett a teljes egyenjogúság és önrendelkezési jog mellett.

A csehszlovák kormányzat közben enyhíteni akarván a német tömegmegmozdulások által végsőkig fokozott helyzetet, intézkedni próbált német tisztviselők kinevezése felől. Viszont a magyarság felé változatlanul elutasító magatartást tanúsított s a Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát elismerő bledi konferencián egyedül cseh részről történt tiltakozás a megegyezés, valamint a Magyarország és a kisántánt közti kedvezőbb viszonyinak a magyar kisebbségek helyzetének javításával való kapcsolatba hozása ellen. A lord *Runciman* által folytatott egyezkedési tárgyalások során a magyar ügy nem szerepelt az előtérben, hiszen az angol delegáció elsősorban a szudétanémet kérdést akarta rendezni, de a magyarság képviselői nem mulasztották el az alkalmat, hogy a megfelelő időben tájékoztassák az angol államférfit a magyar kisebbség helyzetéről.

Augusztus végén mind nyilvánvalóbbá vált a birodalomnak a szudétanémet szabadságtörekvések iránti aktív érdeklődése. *Henlein Hitlerhez* utazott s megállapították álláspontjaik teljes azonosságát. A nemzetközi válság kiéleződése közben kevés hatást tett az a hivatalos megoldási tervezet, hogy a csehszlovák közigazgatás az eddigi centralizáció helyett áttérne az ú. n. nagymegye rendszerre, ami különben nem jelentett volna sok változást. A német követelésekkel együtt a magyarság a szudétanémetekkel egyenlő elbánást követelt. Így készült el szeptember elején, a válság kitörése előtt az ú. n. *negyedik státútum-tervezet*; ez

a nagymegyéknek még szélesebb önkormányzatot biztosított volna. De a terv nem ismerte el a szudétánémetek ama jogát területeiken, hogy a nemzeti szocialista világnézethez csatlakozzanak s nemzeti szocialista politikát kövessenek.

Nem tett jó szolgálatot a *pozsonyi* városi jegyzői hivatal határozata, mely megtiltotta a tisztviselőknek a magyar nyelv használatát s ugyancsak nagy felháborodást keltett az a terv, mely a *losonci* városi tanács élére a krasznójarszki magyar foglyok gyilkos vérbíráját akarta állítani. Ezért a városi tanács nem alakulhatott meg, az Egyesült Párt tanácstagjai a végsőkig menő obstrukcióra határozták el magukat.

Mialatt a „negyedik terv“ felett folytak az egyre feszültebb atmoszférában az amúgy sem sok sikerrel bízható tárgyalások, *Mährisch-Ostrau*-ban sajnálatos incidensek történtek a szudétánémet tömegek és a cseh rendőrség között; a szudétánémet párt erre félbeszakította a tárgyalásokat. Ekkor hozták nyilvánosságra a kormány végleges tervzetét, amely csak nagy általánosságban szögezte le a csehszlovákiai nemzetek egyenrangúságát. *Benes* elnök beszédeiben optimizmust hirdetett. Válaszkép *Hitler* szeptember közepén tartott beszéde súlyos vádakát hangoztatott a csehszlovák nemzetiségi politika ellen s hangot adott a világ előtt a szudétánémetek szabadságtörekvéseinek. A csehszlovák kormány közben a nyugtalan szudétánémet területeken ostromállapotot hirdetett s végleg meghiúsult minden egyezkedés. A szudétánémet párt nyíltan kítüzte a szabadságküzdő zászliját s a szudétánémet vidékeket megszálló csehszlovák katonaság akcióit a nép magatartása igen megnehezítette. A tárgyalások megszakadtak, a szudétánémet párt elköltözött Prágából. A feszült világpolitikai helyzet indította *Chamberlain* angol miniszterelnököt ismételt németországi utazásaira, melyek az olasz és francia kormányfők bevonásával történt tárgyalások során végül is eredményre jutottak. A nagyhatalmak méltányolták a szudétánémet területek felszabadítását s október elején a német csapatok meg is kezdték a megszállást. Csehszlovákia kénytelen volt belenyugodni a változtathatatlanba.

Mialatt a szudétánémet területeken a német lakosság szabadságvágya elemi erővel támadt fel, az egész köztársaságra súlyosodó statárium a magyar vidékeket is erősen sújtotta, a német és lengyel igények elismerése után pedig legfőbb martaléka a magyarság maradt. A cseh katonaság megszállotta a határsávot s elképzelhetetlen módon sanyargatta a lakosságot; a magyarság minden életnyilvánítását elnyomják s túsokat szednek, rekvirálnak, üzembehelyezik az aknamezőket és erődítményeket a magyar határ mentén. Egymásután futnak be a hírek, amelyek szerint a magyar katonaság nem akar magyarok ellen harcolni; számos magyar katonát agyonlőttek s a magyar ezredeket szudétánémet vidékre viszik. Menekültek nagy számban lépik át a határt. A cenzúra és a megszakadt postaforgalom lehetetlenné teszi a pontos tájékozo-

dást. Mialatt a lengyelek is megszállták *Teschent* és mialatt a német megszállás is folyik, Magyarország is felkészült arra, hogy a helyzethez mérten biztosítsa a magyar népcsoport jogait. A müncheni négyhatalmi megegyezés erre módot is ad s *Imrédy* miniszterelnök már eldöntöttnek tekinti a magyar területek visszatérését.

A magyarság a szlovákiai politikában.

A nyári politikai időszakot Csehszlovákiában a *községi választások* foglalták el s ezek a magyarság óriási előretörését mutatták mindenütt. A *kárpátaljai magyarság* június 26-án Munkácsott tartott kongresszusa újra kiemelte határozatában az 1919 szeptember 19-i st.-germaini szerződésben foglalt s a csehszlovák alkotmányba becikkelyezett, de a kormányzat által meg nem valósított autonóm jogokhoz való ragaszkodást. A kongresszus azt is megállapította, hogy a kárpátaljai 44.765 magyar szavazatból az Egyesült Párt 37.931 szavazatot kapott, ami 84.8%-nak felel meg. Ez azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyarság képviselőjére egyedül az Egyesült Párt jogosult. így a magyarság nevében teljes joggal hangoztatta a kongresszus a be nem váltott önkormányzati ígéretek teljesítését. *Korláth* Endre, a kárpátaljai magyarság vezére, külön kiemelte, hogy a megvalósítandó autonómia keretében a magyarság meg fogja találni a megegyezést a ruszin néppel: a politikai és gazdasági fejlődés különben is mindenben a magyarságot igazolta.

A *szlovenszkoí autonómia* követelésének az Egyesült Párt június 30-i *pozsonyi klubülése* adott hangot, melyen egyben a párt képviselői beszámolhattak a nemzeti státútum körüli tárgyalásokról is.

A községi választásokon a magyarság sorra elhódította a csehszlovák agrárpárt s a kommunisták erősségeit a magyar vidékeken; különösen figyelemreméltó, mint szorult vissza az agrárpárt az Egyesült Párttal szemben a kelet-szlovákiai és ruténföldi községi választásokon, amely vidékeken pedig rendíthetetlennek hitték helyzetét. Ugyanilyen lelkes hangulat kísérte az Egyesült Párt térhódítását a munkásság soraiban a szociáldemokrata és kommunista párt rovására. Már június 2-ig összesen 63 községben dönt el az arány a magyarság javára s nem sokkal utóbb már az a hír is elterjedt, hogy a szlovákiai magyar vidékeken és a szlovák városokban 35%-kai erősödött az Egyesült Párt tábora. E nagy egységmozgalom különös erővel nyilatkozott a pozsonyi magyarság június 9-i nagygyűlésén, amelyen *Szüllő* Géza a magyar követelések igazságosságáról beszélt, *Jaross* Andor pedig teljes nemzeti egyenjogúságot követelt. Tízezrek vettek részt az Egyesült Párt délszlovákiai gyűlésein, melyeken egyre erőteljesebben

hangzott fel a magyarság követelése, hogy tétessenek jóvá a húsz év alatt elszenvedett károk és veszteségek. *Henleinék* kivételével minden más párt győzelmét messze túlszárnyalta az Egyesült Párt eredménye, melynek nagyságát bizonyítja, hogy a mandátumok száma 53%-kal több az eddiginél s a községekben 45.9%-kal több a magyarpárti szavazó; általában a magyar szavazatok erősen meghaladták a hivatalos csehszlovák népszámlálási adatokat. Így alakult ki június közepére az eredmény, hogy a községi választások magyar szavazatainak 90%-a az Egyesült Párté lett, ami 1633 mandátumból 1073-at jelent. Kelet-szlovákia magyar vidékein mindenütt az Egyesült Párt vette át a községházat és a magyarság s az autonomista blokk jelentős győzelmeket aratott a bíróválasztások során is.

A magyar vidékek nagy öntudatraébredése közepette annál kirívóbbak voltak azok a hivatalos törekvések, melyek a magyarságot természetes jogai érvényesítésében akadályozni igyekeztek. *Érsekújváron* a járásbíróóság mellőzte a nyelvtörvény előírásait s magyarul beadott keresetekre szlovák elintézéseket adott ki csupán; még a jegyzőkönyvvezetők sem tudnak magyarul; öt tárgyaló bíró közt három egyáltalában nem érti a magyar nyelvet. Hasonlóképpen élénk tiltakozás támadt azért is, mert a postáról eltávolították a magyar feliratokat. *Rimaszombatban* a „csehszlovák népfront“ városatyái „sztrájkba“ léptek és így igyekeztek meggátolni a városi közgyűlés munkáját, nem tudván szenvedni Rimaszombat magyar egységét. Az ugocsamegyei *nagyszöllősi* járás magyarságát úgy akarták gyöngíteni, hogy el akarják innét csatolni a tiszaháti magyar községeket. A tiszta magyar *szepsii* járásban a bírósági közegek minden módon akadályozzák a magyar nyelv érvényesítését, mert — nincs elegendő munkaerő, aki magyarul tudna... *Pozsonyban* minden módon akadályozták a képviselőtestület megalakulását. Természetes, hogy ezek a jelenségek nem hatottak közre kedvezően éppen a csehszlovák köztársaság válságos napjaiban a magyarság hangulatára.

Magyar kultúra — magyar ifjúság.

A magyarság iskolaügye változatlanul hiányos és elégtelen elbánásban részesült. A lélekszám szerinti magyar kvóta 4.78%; a magyarságnak ebben az arányban kellene részesednie minden kulturális intézményben és állami juttatásban. Az óvodáknak azonban csak 1.29%-a volt magyar, a magyarságnak tehát háromszor annyi óvoda járna, mint amennyivel rendelkezik, összesen 31 magyar óvoda van. A lengyelek lélekszám szerint a magyarok kilencedét tették ki s mégis kétszerannyi óvodájuk volt, mint a magyaroknak; az oroszok lélekszáma hivatalosan a magyarok kétharmada, s ugyancsak kétszerannyi óvodájuk van.

A népiskoláknál az arányszám magasabb; a magyarságnak 4.84%-nyi osztálya van. De itt figyelembeveendő, hogy a magyarság iskolaköteles korosztályai sokkal népesebbek, mint a csehszlovák, német és zsidó nemzetiségű korosztályai, hiszen populáció szempontjából a magyarságot csak az oroszok előzik meg. Amíg a csehszlovák osztályokban minden tanítóra 37, a németek területén 34.3, a lengyeleknél 29.7 tanuló jut, addig a magyar tanítóknak 45.5 gyermek oktatásával kell foglalkoznia. A polgári iskoláknál 4.78% helyett csak 1.2% jut a magyaroknak, annak a számnak egynegyede, amely megilleti a magyarságot. A magyar nemzetiségű polgári iskolások egyharmada idegen iskolákba kénytelen járni a magyar iskolahálózat hiányos volta miatt. A magyar közepiskolák aránya 4.78% helyett 2.8%. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a magyarságnak a mai 8 reálgimnázium mellé még 5 intézetre volna szüksége. Egy magyar osztályt 43 növendék látogat; a német osztályokba viszont átlag 35, a csehszlovák osztályokba 39 diák jár. Az ipari és szakiskolák aránya 0.7%, egyenlő a arányszámmal; tehát nyolcszor annyi szakiskolának kellene lennie, mint amennyi van. Az ipari és továbbképző iskolák is csak 2.95%-át teszik ki az országos számnak. Az iskolán kívüli népművelésnél a magyar helyi közművelődési testületek 0.7%-át teszik ki a valamennyi helyi közművelődési bizottságnak.

A magyarság nagy öntudatraébredését különben jól mutatja az iskolaügy első alakulása is. A kassai magyar elemiben 40 százalékkal emelkedett a beiratkozók száma; 80 olyan gyermeket írtattak be, aki eddig szlovák elemibe járt s szükségessé vált új párhuzamos osztályok szervezése. A magyar gyermekek részére tehát párhuzamos osztályokat állítanak fel a perifériákon, nehogy kilométereket kelljen gyalogolniuk. A losonci magyarságnál hasonló szükségletek merültek fel. Kassán olyan nagy volt a magyar gyermekek jelentkezése, hogy az minden eddigi arányt felülhaladt. Végül is győzött itt a magyarság akarata; magyar felírás kerül — a magyar iskolára s elintéződött a párhuzamos osztályok ügye. A magyar önszegély felvirágoztatta a kassai magyar felsőipariskolát is, melybe idén már 145 tanuló iratkozott be. A kassai magyar tanonciskolában a tanulók létszáma ugyanekkor kétszeresére emelkedett a hivatalos közegek minden ellenkezése dacára; emellett külön elriasztásul minden olyan növendékről, aki átiratkozott a magyar tagozatra, jegyzőkönyvet vettek fel. A kassai magyar elemik és polgárik túlszűfoltak s egyre többen lépnek át a szlovák gimnáziumból a magyarba. A kassai városi igazgatás mindenképpen meg akarta gátolni a magyar iskolák fejlődését s ez a szándék okozza többek között a túlszűfoltást és a teremhiányt; a tanfelügyelőség mindenképpen késlelteti a magyar párhuzamos iskola megnyitását, noha az engedély meg nem tagadható. Nagy felháborodást keltett az az eset, mely szeptember közepén játszódott le *Beregszászon*: egy ruszin tanító ráköpött egy magyar szülőre, aki ruszin iskola helyett ma-

gyar elemibe akarta íratni gyermekét; egyébként is „megszavaztatták“ a magyar óvodásokat, nem akarnak-e ruszin iskolába járni...

A szlovákiai magyar katolikus életet élénken foglalkoztatta az *eperjesi* plébánosválasztás botránya, mikor is a járási főnök, aki evangélikus, beleavatkozott a választásba és ellenáll annak, hogy az őslakosság — magyarok és szlovákok — által választott lelkész lehessen a plébános. A társadalmi szervezkedés terén kiemelendők a különböző magyar szociális vállalkozások és gyermeknyaraltatási akciók. A szellemi élet eseménye volt az új „*Nemzeti Kultúrát*“ c. folyóirat megjelenése. Augusztus végén az egész magyarság találkozott *Léván*, ahol tízezrekre menő közönség előtt adták elő a város főterén a „*János vitézt*“. Ha e nagy nemzeti találkozás kizárólag szellemi és érzelmi jellegű volt is, e válságos időkből nem lehet megtagadni a politikai jellegét; a magyar tömegek újra és újra bizonyosságot tettek az egységes magyar összefogás mellett.

A Szlovákiai Magyar Színpártoló Egyesület erélyes hangú memorandummal fordult az illetékes hatósághoz és 8 pontban foglalta össze a magyarság kívánságait. Azt kérték, hogy a Felvidék területén minden koncesszió a Magyar Színpártoló Egyesületé legyen. A koncessziók terjedjenek ki minden felvidéki városra és községre, tekintet nélkül arra, hogy ott milyen százalékban van magyar lakosság. Az előadásra kerülő darabok ne eszenek semmilyen korlátozás alá. A magyar színészet is kapjon állami segítséget, éppen úgy, mint a cseh színházak — a magyar arányszám szerint. A magyarországi színészek és együttesek szereplését ne korlátozzák. Kérték továbbá felvidéki magyar színiiskola engedélyezését, a színészek speciális helyzetének biztosítását s magyar színházi törvényszék létesítését. Végül kérték, hogy a magyar színházi ügyekben a hivatalos cseh fórumon csakis a magyar nemzethez tartozó tisztviselő intézkedhessék és a Színpártoló Egyesület meghallgatása nélkül ezekben ne hozzanak döntést.

ROMÁNIA.

Románia átszervezése és a kisebbségek.

A jelek szerint Románia a kisebbségi kérdés tekintetében, noha előkészületeket tett ennek valamilyen irányban való rendezésére, várakozó álláspontot foglal el. Nem látjuk semmi kezességét annak, hogy, amint azt hivatalos helyről hirdették, Románia a külpolitikai események változásaitól függetlenül, jóhiszeműen s a kisebbségi szerződések kötelmeinek megfelelően általános és megnyugtató megoldást keresne. Semmi sem mutatja, hogy a kor-

mány a csehszlovákiai eseményekből tanulságot merített volna, éppen ellenkezőleg, az európai feszültség pillanatait saját belpolitikai céljainak zavartalanabb megvalósítására használta fel. A kisebbségi kérdés háttérbe szorult az általános átszervezési kérdésekkel szemben, amelyek hol közvetve, hol közvetlenül mind kihatnak a kisebbségek sorsára. A törvények vagy rendelkezések mind olyan lazán, rugalmas módon vannak megszövegezve, hogy a legkönnyörtelenebb elnyomás felé éppúgy nyitva hagyják az utat, mint a méltányos kisebbségi politika felé. Általánosságban a kisebbségek helyzete nem rosszabbodott, sőt bizonyos enyhülés is észlelhető, az alsóbbfokú hivatalos közegek önhatalmú és törvényellenes erőszakoskodásai csökkentek. Nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy a jelenlegi román kormányzat sokkal erősebb a régebbi kormányoknál, amelyek pártpolitikai és taktikai megfontolásokból sokszor kénytelenek voltak engedményeket tenni vagy elnézést tanúsítani. A jelenlegi kormánynak megvan a hatalma, hogy amit jónak lát, kíméletlenül keresztülvigye, így ami törvénytelenység vagy méltánytalanság történik, azt joggal tekintjük a kormány hivatalos felfogásával egyező, sőt ebből következő eljárásnak.

Az új alkotmány életbelépésétől kezdve Románia társadalmi rendjének valamennyi területén folyamatban van az átszervezés munkája. Az átszervezések közös vonása az ellenőrző hatalom nagymértékű megerősítése. Másfelől a kormány az ország rendjének átalakításával a románság ipari és kereskedelmi megerősödését kívánja előmozdítani, s a túlnyomóan állami támogatásban részesíteni.

A Semnalul című bukaresti lap kifogásolja, hogy Nagyenyeden, ahol a híres Bethlen-kollégium szüntelenül újabb vezetőket nevel a magyar irredenta számára, a vasúti állomástól a város végéig nem lehet román szót hallani. Ezen az állapoton változtatni kell, hozzanak papokat, tanítókat, román telepéseket ide, hogy a város románná lehessen. A kulturális liga nagygyűlésén *Jorga* professzor foglalkozott az erdélyi városok románosításának mind többet emlegetett kérdésével. Elgondolása szerint a nagyobb városokban román negyedeket kellene létesíteni s e negyedeket gyárak alapításával vagy áttelepítésével, jótékonyági intézmények, iskolák, stb. létesítésével minél jobban megerősíteni.

Az *Universul* az erdélyi városok új munkásnegyedeinek kérdésével foglalkozik. Ismeretes, hogy a főhatalomváltkozás után az erdélyi falusi lakosság körében erőteljes mozgalom indult meg a városok felé. E mozgalom a mai napig tart s eredménye, hogy a nagyobb erdélyi városok meglévő munkásnegyedei megduzzadtak, új munkásnegyedek képződtek. Az új negyedek lakosságának jelentékeny részét kisebbségiek, még pedig elsősorban magyarok alkotják. Az *Universul* állítása szerint a kisebbségi bankok több mint egy milliárd lej tőkét fektettek be ezekbe a negyedekbe s ilyen módon valósággal megszervezték a székelységnek a Bar-

caságba és Erdély belsejébe irányuló települését. A bankok támogatásának köszönhető, hogy a kérdéses munkásnegyedekben a vagyonmegoszlás a kisebbségeknek kedvez. Figyelmezteti a kormányt, hogy a magyarság százaléka állandóan növekszik és sürgeti, hogy a kormány intézkedéseket tegyen a munkásnegyedek románosítása érdekében. A lap véleménye szerint időszerű volna a románság és a kisebbségek vagyonállományának felmérése s intéz például utal arra, hogy a háború előtt a románság csak úgy tudott ellenállni a magyarosító törekvéseknek, hogy birtokállományát szüntelenül gyarapította. Az Univer sul az erdélyi kisebbségek gazdasági helyzetével foglalkozva, arra a megállapításra jut, hogy Erdélyben nem a kisebbségek, hanem a románság szorul védelemre(l) „Új adatokra“ hivatkozva, kijelenti, hogy a kisebbségek arányszáma egyetlen erdélyi megyében sem haladja meg a 75%-ot, — az 1930. évi hivatalos román népszámlálás adatai szerint ez az állítás valótlan — következésképpen a közigazgatásban, a románság sérelme nélkül, sehol sem lehet alkalmazni kisebbségi nyelvet.

A román személyzet alkalmaztatásáról szóló törvény végrehajtását szigorúan ellenőrzik. A Hírlap jelentése szerint a nemzetgazdasági minisztérium újabban 524 cégre rőtt ki ezer lejtől kétszázezer lejig terjedő pénzbírságot. A Magyar Lapok jelentése szerint Temesvár városa körrendeletben felszólította a vállalatokat, hogy kisebbségi munkást abban az esetben szerződtesse nek, ha a kérdéses kategóriákban dolgozó többségi munkást nem találtak. (A körrendeletét augusztus elején bocskátották ki.) Egy hónapra rá a temesvári kereskedelmi és iparkamara felhívta a vállalatok vezetőségét, hogy készítsenek kimutatást alkalmazottaik etnikai eredetéről. A hivatalos lap augusztus 30-iki száma 188 olyan vállalat jegyzékét közli, amelyeket a román személyzet alkalmazására vonatkozó törvény be nem tartása miatt, töröltek az állami és községi árlejtéseken tekintetbe vehető cégek közül.

Kisebbségi szempontból egyáltalán nem megnyugtató, hogy a román kormány a fentebbi drasztikus megkorlások ellenére sincsen megelégedve a román személyzet alkalmazására vonatkozó törvénnyel s a törvény módosításának gondolatával foglalkozik. A törvény nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: egyfelől a bíróságok nem minden esetben hagyták jóvá az adminisztratív úton kivetett bírságokat s így a mintegy negyvenmillió lej bírságból mindössze húszmilliót tudtak behajtani; másfelől a jelenlegi törvény szigorú alkalmazása komoly károkat okozhat a nemzetgazdaságnak. Kiszivárgott hírek szerint, a módosítás az egyes vállalatok különleges helyzetét is tekintetbe fogja venni. *Avgeioianu* ipar- és kereskedelemügyi miniszter az iparpolitikáról adott programjában kifejtette, hogy a román elem fokozottabb foglalkoztatására irányuló minden kísérlet elbukik a megfelelő szakorók hiányán. A legsürgősebb feladat tehát a szakoktatás megszerve

zése, már pedig elsősorban a középosztálybeliek kiképzése egy tervszerű program alapján.

Ez az elgondolás hamarosan meg fog valósulni. A hivatalos lap augusztus 6-iki számában törvényrendelet jelent meg a közoktatás teljes átszervezéséről. *Calinescu* belügyminiszter, ideiglenes közoktatásügyi miniszter nyilatkozatából kitűnik, hogy a közoktatás átszervezése egyetlen célt szolgál: a román elemnek a kereskedelmi és ipari pályákon való megerősítését. A miniszter elgondolása az, hogy az elméleti középiskolák számának csökkentésével s a szakiskolák számának aránylagos és egyidejű növelésével lehet kiküszöbölni a szakemberekben való hiányt. A törvény rendelkezései következtében húsz elméleti jellegű középiskola megszűnik.

Könnyű felismerni, mily nagy veszedelmet jelent az állami s a szabad szellemi pályákról nagyrészt már amúgy is kiszorított magyarság számára, ha a közoktatás átszervezését a fentebb ismertetett irányelvek szerint, de ellenséges szellemben fogják megvalósítani, épp abban az időben, amidőn a magyarság körében mind jobban hódító mozgalom indult meg a fiatalságnak az ipari és kereskedelmi pályákra való terelése érdekében. A kormánynak a kereskedelmi és ipari ügyekbe való könnyebb beavatkozását biztosítja az országnak nyolc kereskedelmi felügyelőségre osztása.

Kisebbségi szempontból ugyancsak elsőrangú fontosságú a szövetszervezetek átszervezéséről szóló királyi törvényrendelet. A 2. §. szerint a jövőben minden új szövetszervezeti alakulást csak a Szövetszervezeti Nemzeti Hivatal hagyhat jóvá. A 11. §. szerint a Szövetszervezeti Hivatal egyes zónákban több szövetszervezet fúzióját rendelheti el, meghatározva azt a szövetszervezetei, amelybe a többinek be kell olvadnia. Nemzetgazdasági vagy közrendi érdekből a Szövetszervezeti Központ feloszthat egyes szövetszervezeteket. A Szövetszervezetek Igazgatóságának 9 tagja közül a közgyűlés csak ötöt választ, négyet a Nemzetgazdasági Minisztérium nevez ki, magához ragadva ilyenformán a szövetszervezetekben a hatalmat. Az ellenőrzést ezentúl kizárólag a Nemzeti Szövetszervezeti Hivatal gyakorolja. Ahol a tagok többsége kisebbségi, a könyveket a kisebbség nyelvében is lehet vezetni, de a mérleg, a költségvetés és az évi jelentés román nyelven is lefektetendő.

Eddig a magyar és német szövetszervezeteknek megvolt a maguk külön-külön szövetségük. Ezeknek be kell olvadniuk a központi szövetségbe, ami az állami befolyás túlsúlyba jutását, a szövetszervezeti eszme megcsönkítését jelenti. Kétséges, hogy az új rendszerben a kisebbségi szövetszervezetek ki tudják-e majd fejteni azt az erkölcsi és nevelő munkát, amely eddigi tevékenységüket jellemezte. A sem politikai képvisellel, sem gazdag középosztállyal nem rendelkező magyarság számára a gazdasági és erkölcsi önvédelem egyik leghatásosabb eszköze a szövetszervezeti mozgalom volt.

A Romániában folyó átszervezés munkája bizonyára nem irányul kimondottan a kisebbségek ellen, a kisebbségellenesség a

programnak csak járuléka, nem pedig célja. Ez a körülmény azonban nem enyhíti azt a tényt, hogy az átszervezés befejezésével az országban olyan rendszer fog kialakulni, amelyben a kisebbségek legjelentéktelenebb életnyilvánításukban is korlátlanul ki lesznek szolgáltatva az államhatalom kénye-kedvének.

Iskolaügyek.

A közoktatás átszervezéséről szóló törvényen kívül még két olyan nemzetnevelésügyi minisztériumi rendelkezés van, amely a kisebbségi iskolaügyre kihatással lehet. Az egyik rendelkezés értelmében a nemzetnevelésügyi miniszter meg fogja semmisíteni mindazoknak a magán- és felekezeti iskoláknak a működési engedélyét, amelyeknek ez engedélyeket a törvényes formák betartása nélkül adták meg. Ami más szóval azt jelenti, hogy lényegtelen alaki hibák ürügyén virágzó iskolákat zárathatnak be. A másik rendelkezés arról intézkedik, hogy a középiskolai oktatási törvény a tanulók számát az alsó tagozatban osztályonként 50-ben, a felsőtagozatban osztályonként 40-ben állapította meg. E számot semmi körülmények között sem szabad túllépni.

A Curentul híradása szerint, a nemzetnevelésügyi minisztériumban, egyetértésben a kisebbségi fő kormánybiztossággal, a kisebbségi nyelveknek az elemi és középiskolákban való tanításának módozatait készítik elő. Fenntartják az összes állami kisebbségi iskolákat, valamint a párhuzamos kisebbségi osztályokat is. Ahol sem kisebbségi iskola, sem párhuzamos osztály nincs, gondoskodni fognak arról, hogy a kisebbségi tanulók anyanyelvüket tanulhassák. Be fogják vezetni a tanítóképzőkbe is a kisebbségi nyelvek oktatását. Egy másik híradás arról számol be, hogy a református és az unitárius lelkészek kongruáját, amelynek összegét a kormány tavasszal 100, illetve 80%-kal felemelte, most 50%-kai leszállították.

A temesvári piarista lyceumnak, bizonyos hiányokra való hivatkozással, megvonták a nyilvánossági jogát. *Pteancu* közoktatásügyi vezérfelügyelő kijelentette, hogy ha az oktatási nyelvet románra változtatják, az iskola ismét megkapná nyilvánossági jogát. Az aradi római katolikus gimnázium nyilvánossági jogát ugyancsak megvonták.

A tasnádi római katolikus egyházközség és a nemzetnevelésügyi minisztérium között pedig eljárás indult, mivel a minisztérium elrendelte, hogy az iskola magyar oktatási nyelv helyett a németet vezesse be, ami annál érthetlenebb, mert a tasnádi lakosság nem akarja a német oktatási nyelvet. A bíróság ítéletében megállapította a nemzetnevelésügyi minisztérium rendeletének törvénytelen voltát, de arra való hivatkozással, hogy magasabb állami érdeket szolgáló kormányzati tény, nem semmisítette meg. A zilahi tanfelügyelőség a tanév kezdete előtt csendőri karhatalommal bezáratta az iskolát.

Az augusztus eleji minisztertanácsi napló szerint egyedül a szülők és a gyámok illetékesek gyermekek vagy gyámoltjuk nemzetiségi hovatartozásának megállapítására. Következésképpen egyedül az ő joguk eldönteni, hogy a gyermek milyen iskolába járjon. Ez a rendelkezés a névelmezések szokásával való szakítást jelentené, ha a rendelkezés ugyanakkor ki nem mondaná, hogy azok a tanulók, akiknek román eredetük kétségbevonhatatlan, állami iskolába kötelesek járni. A „kétségbevonhatatlan“ faji hovatartozás kérdésében minden valószínűség szerint ezentúl is az állami iskola igazgatója, vagy a tan felügyelőség fog dönteni. Jellemző esetekről máris tudunk.

Sok gyimesfelsőlöki, gyimesközéplöki és gyimesbüki katolikus szülő panasolja, hogy újszülött gyermekének nevét és vallását nem a bejelentett adatoknak megfelelően vezetik be az anya könyvbe, hanem a szülők nevének romános elváltoztatásával; ha pedig valamelyik nagyszülőjének, esetleg az anyjának görög katolikus vagy görög keleti vallása volt, ezt írják be a gyerek valóságként. A múlt év folyamán egyedül Gyimesbükkön 22 ilyen visszaélés történt. A román közigazgatás nemcsak a jelennek, a jövőnek is dolgozik. Ezeket a román névre keresztelt gyermekeket, ha majd iskolakötelesek lesznek, hasztalan akarják majd szüleik felekezeti iskolába íratni, nyilatkozatukat nem fogják elfogadni, arra való hivatkozással, hogy a gyermekek román fajisága „kétségbevonhatatlan“.

Nyelvvizsgák.

A belügyminiszter július elején az egész ország területén nyelvvizsgát rendelt el a kisebbségi tisztviselők részére. Több városban a tisztviselők vonakodtak eleget tenni ennek az újabb, zaklató rendelkezésnek. A nagyszebeni tisztviselők testületileg elhatározták, hogy a vizsgán nem jelennek meg s hogy a legfelsőbb bíróságnál óvást emelnek a belügyminiszteri határozat ellen. A vizsgán a megidézett 68 tisztviselő közül mindössze 26 alacsonyabb rangú tisztviselő jelent meg, de ezek sem vizsgázhattak, mert a vizsgázató bizottság, a megidézettek többségének távolmaradása miatt, felfüggesztette a vizsgát s az esetről jelentést tett a belügyminiszternek. Temesvárott, ugyancsak bizonytalan időre, elhalasztották a helybeli 113 városi kisebbségi tisztviselő vizsgáztatását. Szatmár városa átiratban kérte a belügyminisztert, hogy a nyelvvizsgák megtartásáról szóló rendelet végrehajtási kötelezettségét a városra nézve helyezze hatályon kívül. A belügyminisztérium a város érvelését elfogadta s a vizsgákat felfüggesztette.

A nagyváradai városi vezetőség a közüzemek kisebbségi alkalmazottai közül többet nyelvvizsgára állított és az állam nyelvének elégtelen ismerete indokolással állásából felmondás és végkielégítés nélkül elbocsátott. Az érdekelt tisztviselők közül 9 közigazgatási

perrel támada meg az elbocsátási végzést. A temesvári közigazgatási tábla ítéletében kimondta, hogy a nagyváradi közüzemek alkalmazottai magánalkalmazottaknak tekintendők, mivel alkalmazásukkor nem vették tekintetbe a köztisztviselői törvény rendelkezéseit s mivel a tisztviselők nem tagjai az állami nyugdíjintézetnek sem. Később újabb harminc kisebbségi tisztviselőt helyeztek rendelkezési állományba, ugyancsak az állam nyelvének nem tudása címén. Az elbocsátottak közigazgatási perrel támadták meg az elbocsátási végzést. Szeptember hó folyamán belügyminiszteri rendelkezés érkezett Nagyváradra az elbocsátott kisebbségi tisztviselők ügyében. A rendelkezés szerint mindazok a rendelkezési állományba helyezett kisebbségi tisztviselők, akik a legutóbbi nyelvvizsgán 5—6-os osztályzatot kaptak, újabb nyelvvizsgát tehetnek, amelyen ha megfelelnek, visszahelyezik őket állásukba.

Rizescu Eugen csíkmegyei prefektus javaslatára 13, többévi szolgálattal rendelkező községi és városi tisztviselőt bocsátottak el nyugdíj és végkielégítés nélkül.

A kolozsvári közigazgatási tábla a minisztertanácsi napló 20. pontjára való hivatkozással, egy sikertelen nyelvvizsga következtében elbocsátott kisebbségi tisztviselő ügyében elvi jelentőségű döntést hozott. *Ferencz Béla* székelyudvarhelyi kertészeti tisztviselő, miután egy nyelvvizsgán sikeresen megfelelt, zavartalanul dolgozott munkahelyén, amíg az új prefektus ismét nyelvvizsgára nem utalta. *Ferencz Béla* megtagadta a nyelvvizsga letételét, amire a prefektus elbocsátotta állásából. A kolozsvári tábla megsemmisítette a prefektus elbocsátási határozatát és *Ferenczet* vissza helyezte állásába. Mindezek alapján remélhető, hogy a helyi közegek nyelvvizsgáztatási túlbuzgósága veszteti fog eddigi lendületéből.

KISEBBSÉGVÉDELEM

Budapest, 1938.

I. évfolyam. 6. szám.

A MÜNCHENI EGYEZMÉNY ÉS A ROMÁN KÜLÜGYMINISZTERI NYILATKOZAT.

A müncheni egyezmény, amely Németország jogát a szudétánémetek bekebelezésére megállapította, elismerése volt annak az igazságnak, hogy az államhatárok rendezésénél az etnikai elvet tiszteletben kell tartani. Nem szabad tehát megengedni, hogy egy-egy faj nagyobb számú, összefüggő területen élő tagjai idegen faj uralma alatt éljenek. Ez az elv szükségképen utat kell hogy törjön magának, több okból is. Először is minden faj csak akkor élheti ki nemzeti és népi erőinek teljességét, ha a hozzátartozók egy közjogi közösséget alkotnak. Ez pedig nemcsak magának a fajnak természetes joga, de érdeke az emberiségnek is, amelynek fejlődését minden faj hivatott szolgálni a maga különleges tehetségeivel. De az elmúlt két évtized tanulságai arról is meggyőztek, hogy — különösen ott, ahol régi történelmi öntudattal bíró népcsoportok kerülnek idegen hegemonia alá — az etnikai szempont elhanyagolása veszélyezteti a belső konszolidációt és a nemzetközi békét. Az érvényesülésükben akadályozott vagy éppen elnyomott kisebbségek elégedetlenségének és a rájuk kényszerített határokon túl élő testvéreikhez vágyódásának feszítő ereje meglazítja az állam szerkezetét, — önálló közjogi létet élő faj testvéreik érthető törekvése a velük egyesülésre pedig állandó akadály a államok harmonikus együttműködésének. A tényleges erőviszonyok mérlegelésén és a súlyos következményekkel fenyegető bonyodalmak elkerülésének célszerűségi szempontjain túl az imént említett, a célszerűség mellett az igazságot is szolgáló tekintetek vezettek a müncheni megegyezésre és a bécsi döntőbíróági ítéletre, amelyek Csehszlovákia néprajzi térképének tarkaságát a szudétánémetek kiemelésével és a magyarlakta területek legnagyobb részének visszajuttatásával lényegesen enyhítették.

A népi együvé tartozás gravitációs ereje természetesen

nem az egyetlen tényező az államhatárok helyes kialakításában. A földrajzi és gazdasági összetartozandóság és egymásrautaltság is hatalmas, — sőt nem egyszer ellenállhatatlan dinamikával törnek a parancsaikkal ellenkező közjogi állapot megváltoztatására. Ezt bizonyítja a Ruténföld mai határai közt éhezésre ítélt népének állandó forrongása is. Ezidőszerint azonban a nyolcvan milliós német nép érdeke és akarata szerint a néprajzi elv érvényesülése áll homlokterben és jelentkezik egyre szélesebb körben, amint ezt az olasz nemzet tuniszi és korzikai igényei is mutatják. E történelmi folyamatot, amely Németországra nézve — legalább is Csehszlovákiával szemben — beteljesedéshez jutott, nem is lehet többé föltartóztatni. Hogy ez így van: kitetszik az angol parlamenti közvéleménynek a kormány felfogásával alighanem egyező megnyilvánulásából is.

Épen ezért méltán kelthetett csodálkozást Petrescu-Comnen román külügyminiszternek egy nagy angol világ-lap főszerkesztője előtt tett nyilatkozata, amely az épen Romániában különösen bántó etnikai határsérelem jóvátételéről hallani sem akar. Mert azt a javaslatát, hogy e sérelmet és a belőle fakadó feszültséget az itteni oláhoknak az ottani magyarokkal való kicserélésével szüntessük meg/ — komolyan venni nem lehet. A román külügyminiszter úr e nyilatkozata valóban meglepő a müncheni egyezmény után, amelynek nyomán az etnikai elv érvényreemelése határozott lépést jelentett az izgalommal teljes nemzetközi atmoszféra enyhítésére. És csak sajnálni lehet, hogy a miniszter úr nem hajlandó követni a Csehszlovákiában végbement faji igazságtétel üdvös példaadását, még pedig olyan megokolással, amelyet szembehelyezkedésnek kell tekintenünk a román statisztika adataival is bebizonyítható tényekkel. A miniszter úr ugyanis a faji szempontokat kielégítő határkiigazítást lehetetlennek mondja, mert szerinte az erdélyi magyarság csak városlakó elem, amelyet az oláhság sűrű tömegei vesznek körül. Ebből az állításból annyi az igaz, hogy az erdélyi városok népét magyarok és németek alkotják és ennél fogva ami kultúra, tudomány, irodalom, művészet az erdélyi városokból kisugárzik, az valóban a városok magyar és szász lakóinak az érdeme. Ha azonban megnézzük a néprajzi térképet, meg kell állapítanunk, hogy az Ugocsa-Nagyvárad közt elnyúló területen, továbbá a cséffakisjenői szakaszon és Arad meg Magyar-Pécska környékén körülbelül 5.000 négyzetkilométer területen 201 községben — szoros összefüggésben a trianoni Magyarország Alföldjének magyarságával és attól semmi természetes határ által el nem választva — oláh impérium alatt több mint 400.000 magyar él, akik e terület 476.000 főnyi lakosságának jó 84%-át alkotják. Ez a 400.000 magyar ránk nézve aránylag csaknem

akkora tömeget jelent, mint amekkorát — lélekszámúhoz viszonyítva — Németország számára a szudétánémetség jelentett. E mindössze 5.000 négyzetkilométernyi földdarab visszabocsátásával Románia nem veszítene számottevő területet, ellenben sokat nyerne belső szilárdságban és külső békekészségben.

Magyarország sohasem mondhat le arról a természetes jogáról, amely a müncheni egyezményben is elismert és a bécsi döntőbírósi ítéletben gyakorlatilag is megvalósított etnikai elven sarkallik, hogy visszakövetelje úgy az imént említett, mint a Jugoszláviához csatolt, de ugyancsak a trianoni magyarság tőszomszédságában fekvő mintegy 350.000 lakosú magyar területeket. Hiszen ezek kiszakítását az ezerezstendős államközösségből se faji, se gazdasági, se természeti, se történeti szempontok nem indokolták. Ellenkezőleg valamennyi szempont visszacsatolásukat és ezzel megszüntetését követeli annak a nyugtalanító helyzetnek, amelyet a háborús gyűlölség és kapzsiság kielégítésére a pillanatnyi erőviszonyokkal való visszaélés teremtett.

De téves a miniszter úrnak az a megállapítása is, hogy Erdély belső területén a magyarság csak városokban tömörül. Hiszen a székely megyék: Csik, Háromszék, Udvarhely, Maros-Torda tömbjében és a hozzá csatlakozó területeken legalább 6—700.000 magyar él. És ezek túlnyomó része nem városi sziget az oláh nyelvtengerben (1910-ben Kolozsvárnak 51.000, a különben is magyar nyelvterületen fekvő Marosvásárhelynek 23.000 magyar lakosa volt), hanem nagy kiterjedésű szántóföldek, hegyek, völgyek, friss erejű, szorosán összefüggő, hatalmas nyelvvidéket betöltő népe. És ezt a nyelvvidéket aránylag rövid és nem sok másnyelvűt magában foglaló korridoron könnyen összefüggésbe lehet hozni az Alföld magyarságával.

Aki a kisebbségi kérdés megnyugtató elintézését és a nemzetek békéjét komolyan akarja, csak ezen az úton találhatja meg a kielégítő megoldást. De semmiesetre sem vezet el erre a miniszter úrnak az a fantasztikus elgondolása, hogy a magyarországi oláhokat és a romániai magyarokat kölcsönösen telepítsük át. Fantasztikusnak kell mondani ezt a tervet már csak azért is, mert a trianoni Magyarország területén mindössze 16.000 oláh lakik, ellenben Romániában a legszerűnebb számítás szerint is több mint százszor annyit: 1.8 millió magyar él, (még a kéteshiteles román hivatalos statisztika is 1.4 millió magyarról ad számot.) Nyilvánvaló, hogy ezt a számbeli és ezzel járó területbeli különbséget kiegyenlíteni csere útján nem lehet és hogy ekkora embertömeg megmozdítása és újra elhelyezkedése legyőzhetetlen fizikai és anyagi nehézségekbe ütközik. Mindenekfölött pedig az emberi érzéssel és a történelem filozófiájával ellen-

kezik az az elgondolás, amely emberek százezreit akarná elszakítani az ősi rögtől, létük föltételét alkotó munkahe-lyüktől és — mint szivaccsal tábláról a krétabetűket — le-törölni ezeresztendő földjéről azt a népet, amely ott tíz-évszázadon át élt, dolgozott és nagy tettek fényes betűivel írta be nevét a történelembe. Az ilyen groteszk tervek ko-holóinak rá kell végre eszmélniük arra a valóságra, hogy területi revízió nélkül nincs elfogadható megoldása a ki-sebbségi kérdésnek és hogy a megoldást ki fogja kényszeríteni a szüntelen munkáló etnikai erő, amelynek gravitá-cióos hatása — a közelmúlt eseményei is bizonyítják — erő-sebb, mint egyes államférfiaknak elfogultságtól vagy szen-vedélytől irányított akarata.

Kenez Béla dr.

A FELVIDÉK VISSZATÉRÉSE.

Az 1938. esztendő a kisebbségek életében sorsdöntő fordulatot hozott. A történetek igazi jelentőségét a történe-lem fogja lemérni.

Jó szolgálatot vélünk tenni, ha időbeli sorrendben, fel-idézzük a Csehszlovákia válságával kapcsolatos legfontosabb eseményeket.

Még az elmúlt évek örökségeként tart tovább Csehszlo-vákia elnyomott népeinek szabadságukért való harca. Ez az esztendő, melynek lepergését jelszavakba rögzítettük, mé-hében hordta a felszabadulás óráját és fokozatosan vitt kö-zelebb elkövetkezéséhez.

Január.

Január első napjaiban még folyik az a vita, melyet Krofta csehszlovák külügyminiszter évváróbeszédével idézett fel. „Ki a második államalkotó nép?“ A német-e, mint Krofta, vagy a szlo-vák, mint Hlinka állította? Ma már tudjuk . . .

9. és 12. között ülésezett a római egyezmény államainak bi-zottsága Budapesten (Ciano, Schuschnigg és Kánya). — Romá-niában Goga uralkodik.

Február.

1. Spina miniszter sürgeti a szudétánémet kérdés megoldá-sát, Hodzába veti hitét, aki a nemzetiségi kérdés megoldásán fáradozik.

5. Horthy kormányzó több napon át Lengyelországban va-dászik.

10. Goga lemond.

12. Schuschnigg Hitlerrel tárgyal Berchtesgadenben. Ausztria új kormányt kap. Seiss-Inquart Berlinbe látogat. Az osztrák kérdés utolsó fejezete kezdődik.

20. Eden lemond, Halifax lép helyébe.

27. Henlein a teplitz-schönauai gazdasági gyűlésen egyesülésre hívja föl néptársait a cseh elnyomás ellen. Hlinka a szlovák néppárt gyűlésén kijelenti, hogy azokkal, akik a szlovákokat megsértik, egy padba nem ülnek; a kormányba tehát mindaddig nem lép, amíg nem tettek eleget a szlovák követeléseknek.

Március.

4. Hodza képviselőházi beszédében köszönetét mond Franciaországnak, hogy új életre pezsdítette a népszövetség békemunkáját. A Kisantant hivatása magaslatán áll és tárgyalások folynak a kapcsolatok megerősítése végett. Kitér Hitlernek a külföldi németiség megsegítéséről szóló kijelentésére, mely, megállapítása szerint, nem vonatkoztatható a szudétánemetekre, akik egy demokratikus államban teljes szabadságban élhetnek. Csehszlovákia határa szent és sérthetetlen. Tudatában van népei együttműködésének és bízik az európai államok békeakarátában.

5. Benes nyilatkozik a „Sunday Times“ kiküldöttjének. Elutasítja másoknak Csehszlovákia belügyeibe való beleszólását. A szudétánémet autonómiáról nem lehet szó, mert az veszélyeztetné az állam egységét. — Darányi győri programját terjeszti be.

10. Chautemps lemond. Leon Blum kormányalakítása.

9—11. Ribbentrop Londonban tartózkodik.

12. Miután 9-én az osztrák kormány népszavazást rendelt el, a német csapatok bevonulnak Ausztriába (Anschluss).

18. Frank szudétánémet képviselő üdvözlí a visszatért osztrákokat. Figyelmezteti a cseh kormányt, hogy idejében oldja meg feladatát, mert most fokozott erővel küzdenek politikai és kulturális jogaikért. Szlovenszkóban és Kárpátalján az ellenzéki sajtó türelmetlenül sürgeti az autonómiát. A csehszlovák minisztertanács döntése: 22%-os arányban vesznek fel szudétánémeteket állami szolgálatba. — Lengyelország 48 órás ultimátumot küld Litvániának.

23. A Pozsonyban üléselő szlovák néppárt végrehajtó bizottsága határozatilag nyilatkozik, hogy Szlovenszkón valamennyi nemzeti kisebbség autonómista alapra helyezkedik.

24. Chamberlain angol miniszterelnök utal Anglia fennálló kötelezettségeire, melyek a fegyveres segélynyújtás esetére is szólnak. Eden egyik régebben tett nyilatkozatával kapcsolatosan az automatikus katonai segélynyújtást csak a legvitalisabb érdeksértésre (Belgium) korlátozza.

25. Csehszlovákia hiteléletének megóvására intézkedéseket tesz.

28. A szudétánémet Mezőgazdák Egyesülete letér aktivista

útjáról és a Német Iparpárttal valamint a Keresztényszocialista Néppárttal a Henlein-pártba lép be. Három német nemzetiségű miniszter, Spina, Zajicek és Czech kilépnek a kormányból.

29. Hodza miniszterelnök szükségesnek tartja rádióbeszédében kijelenteni, hogy Németországnak nincsenek agresszív tervei Csehszlovákiával szemben. Csehszlovákia Európa biztonsági rendszerében jelentős szerepet tölt be. — A csehszlovák parlamentben felszólalnak az ellenzéki képviselők. Szüllő Géza a szlovák testvérekkel együtt követeli a pittsburgi szerződésben megadott jogokat. Kundt szudétanémetpárti képviselő bátor és határozott megoldást kíván a nemzetiségi kérdésben. Wolf lengyel képviselő az elmúlt húsz esztendő eredményeiről beszél; Teschen és vidékének autonómiáját követeli. Tiso: a szlovák nép önrendelkezési jogával akar élni.

Április.

Elsjétől kezdve politikai „húsvéti békét“ hirdettek Csehszlovákiában.

4. Horthy kormányzó rádiószózatát mondja.

6. Jaksch szociáldemokrata képviselő a szudétavidék sürgős megsegítését javasolja.

10. „Ausztriában“ választás; 99.7%-os eredmény. — Leon Blum megbukott, Daladier kap megbízást.

16. Létrejön az angol-olasz egyezmény. Mussolini—Chamberlain táviratváltása. — Benes elnök amnesztiát rendel el. „Európa forrongó átalakulása Csehszlovákiában a nemzetiségi kérdés alakjában jelentkezik“.

17. Codreanu, a Vasgárda vezérét letartóztatják.

24. Henlein nagyjelentőségű karlsbadi beszéde. A szudétanémet kérdés fordulópontjához érkezett. Lefekteti a végleges rendezés irányelveit. Kijelenti, hogy a német és magyar népcsoportok csak erőszakoskodást és igazságtalanságot tapasztalhattak az új Európában. Az „aktivizmus“ kézzelfoghatóan csődöt mondott. Az eddigi előzményekből ítélve, Hodza nemzetiségi statútumai sem hozzák a megoldást. Követeli 1. a teljes egyenjogúságot, 2. a szudétanémet népcsoport jogi személyiségének elismerését, 3. a szudétanémet néptalaj szabatos megállapítását, 4. a német önkormányzat tökéletes felépítését, 5. a néptalajon kívülmaradó néptestvérek teljes jogbiztonságát, 6. az 1918. óta elszenvedett igazságtalanságok és károk jóvátételét, 7. a német nemzetiszocialista világnézethez való csatlakozás szabadságát. A felsorolt követelések teljesítéséhez szükséges, hogy a csehek: 1. szakítsanak téves történelmi mítoszokkal, 2. revidéálják szerencsétlenül megfogalmazott hivatástudatuk tartalmát, miszerint a „Drang nach Osten“ föltartói ők volnának, 3. külpolitikájukat úgy szabják meg, hogy ne szövetkezzenek a német nép ellenségeivel. — Magyarországon a Revíziós Liga, a Frontharcosszövetség stb. az önrendelkezési jog érvényesítését követeli.

27—29. Daladier és Bonnet Londonban tárgyalnak. A csehszlovák kormány emlékiratot nyújtott át a tárgyaló felekhez, melyben támogatásukat kéri a szudétanémet kérdés elintézésénél

Május.

1. Henlein hajlandó az alkotmány keretein belül folytatni a tárgyalásokat, de kijelenti, hogy az alkotmány elkészítésénél a németek nem voltak jelen és az a nemzeti követelményeknek nem tesz eleget. Nem kíván előjogokat, de jogfosztottan sem akar élni.

2—9. között Hitler Olaszországban van.

4. Romániában a kisebbségek részére főkormánybiztosságot állítanak fel.

5. Szinajában a Kisantant konferencia ülészik.

7. Nagy-Britannia és Franciaország közli a csehszlovák kormánnyal, hogy segítségére lesz a nemzetiségi kérdés megoldásánál. — Goga meghalt.

13. Imrédy első kormányát alakítja.

15. Hivatalos csehszlovák közlés szerint a nemzetiségi státum elkészülés előtt van. A községi választások időpontját kitűzik: május 21, május 29, június .12. Elrendelik gázálcok vásárlását.

19. Hodza miniszterelnök újból nyilatkozik a nemzetiségi státumról és kiemeli, hogy annak teljes megoldást kell tartalmaznia. A pittsburgi egyezményt nem tekinti jogi jellegűnek, hanem csupán erkölcsi kötelezettségnek, melynek alapján nem lehet az állam dualisztikus átépítését követelni.

21. A választások okozta felszűlés kirobbanással fenyeget. A szudétavidéken véres összeütközések vannak. Csehszlovákia azt a hamis hírt terjeszti el, hogy német mozgósítás történt. — Csehszlovákia mozgósít. Kiélesedik a helyzet, mely a csehszlovák állam átalakulásáig tart. Henlein nem hajlandó tovább tárgyalni. Követeli a rend és nyugalom biztosítását. Benes rádiószózata Táborban: „Nem vagyunk magunkra hagyatva, egész Európa számon tart minket“. — Felfegyverezik a szokolokat és szociáldemokratákat; ez ellen a Szudétanémet Párt tiltakozik. — Pénzügyi rendszabályok a cseh korona megvédésére. — Újabb határsértések miatt kölcsönös tiltakozás Berlinben és Prágában. A berlini angol követ jegyzéket nyújt át, melyben felvilágosítást kér az állítólagos cseh határmenti német csapatösszevonásokról. Egyúttal a békés megoldás óhaját fejezi ki.

25. Budapesten megnyílik az Eucharisztikus Kongresszus.

27. Megérkeznek Varsóba az amerikai szlovákok vezetői. Magukkal hozták a pittsburgi szerződés eredeti példányát.

29. Folytatódnak a községi választások. — Henlein nyilatkozata a Pesti Hírlapban Középeurópa megbékéltetéséről és az államoldások veszélyéről.

Június.

1. Kánya Kálmán expozéjában közli a magyar kormány prágai tiltakozását a legutóbbi csehszlovák katonai rendszabályokkal kapcsolatban. — A szudétavidéken az összeütközések napirenden vannak. Kundt, szudétanémet képviselő kijelenti, hogy a sokat hirdetett nemzetiségi státútumot még senki sem látta, valószínűleg nem is létezik, mert tárgyalására senkit sem hívtak meg.

5. Pozsonyban megnyitják a szlovák emlék-kongresszust. Ismét a pittsburgi elvek megvalósítását sürgetik.

6. Hodza hívei, az agrárpártiak, ellengyűlést szerveznek meg ugyanott.

10. A készülő nemzetiségi státútumról írja a „Deutsche diplomatische-politische Korrespondenz“, hogy a csehszlovák kormány a fennforgó kérdést mindig a „kisebbségi“ vágányra szeretné áttolni, holott az a népi önkormányzatra vonatkozik. A legutóbbi megfélemlítéseknek semmi eredménye sem lesz. — Angol „megfigyelő“ személyéről tárgyainak. — Szüllő Géza pozsonyi beszédében hangoztatja, hogy a magyarok hajlandók a csehekkel együtt dolgozni, ha ígéretek helyett végre cselekedetekkel is szolgálnak. A teljes egyenjogúságot, az 1918 óta elszenvedett károk jóvátételét, a földreform revízióját, a bírósági és iskolai önkormányzatot követeli. — A csehszlovák Nemzeti Bank a honvédelmi alap részére jubileumi adományokat kér.

12. A szudétanémet ifjúság testületileg tagja lesz a Szudétanémet Pártnak.

17. Hodza előre bejelenti, hogy meg nem egyezés esetére a nyugati hatalmak segítségét kéri.

21. Hivatalosan jelentik, hogy a nyelv jogokat kiemelik a nemzetiségi státútum-tervezetből, mert azok az alkotmányba tartoznak.

30. Magyarországon a Nemzeti Repülőalapot létesítik.

Július.

2. Az Egyesült Magyar Párt átnyújtja Hodza miniszterelnöknek munkatervét, amelynek alapján a tárgyalásokat folytatni kívánja. — Ismertetik a nyelvtörvény-tervezetet.

16. Kommüniké jelenti be a nemzetiségi státútum széleskörű kedvezményeit, melyet azonban még mindig nem látott senki.

17—20. Imrédy és Kánya Rómában vannak.

19—22. Az angol királyi pár Párizsban.

25. Angol részről felajánlják Lord Runciman szolgálatait a csehszlovák kormány részére.

30. Nyilvánosságra kerül a nemzetiségi státútum, melyet a kormánynak a koalíciós párttal való letárgyalása után kellett volna jóváhagynia. Egy-két napra rá már elkészült a szudétapártnak könyvalakban megjelent bírálata is.

31. Bulgária visszanyeri katonai egyenjogúságát.

Augusztus.

3. Megérkezik Prágába az angol megfigyelő: Lord Runciman. A következő napokban és hetekben sorra tárgyal a cseh és szudétanémet vezetőikkel.

8. Romániában Silviu Dragomirt nevezik ki a kisebbségek fő-kormánybiztosává.

11. Súlyos összeütközésekre kerül a sor a szudétanémetek és a szocialisták között. — Hletko, az amerikai szlovákok vezetője, elutazása előtt kijelenti, hogy nem látta a prágai kormány jó-akarátát és tiszta szándékát a szlovák kérdés megoldásánál. A puttsburgi szerződés teljesítése érdekében a hágai nemzetközi bírósághoz fordul.

12. Szüllő, Esterházy és Jaross Lord Runcimannál.

16. Meghal Hlinka András páter, a szlovák néppárt vezetője.

20—27. Horthy kormányzó és felesége németországi látoga-táson van.

23. Bledben elismerik Magyarország katonai egyenjogúságát.

September.

1. Az Egyesült Magyar Párt emlékiratot nyújt át, amelyben kijelenti, hogy a csehszlovákiai magyarok sorsáról való tárgyalá-sokon résztvenni kíván.

2. Henlein Hitlerhez utazik.

5. Franciaország behívja tartalékosait. — A cseh kormány szerint az engedmények legvégső határáig jutottak. — Imrédy ka-posvári beszédét mondja.

7. Újabb (Runciman—)Benes terv készült el, 9 ponttal. Hen-lein ragaszkodik a karlsbadi követelésekhez. — A londoni Szt. Pál székesegyházban mindennap imádkoznak a békéért. — Délután megszakadtak a tárgyalások a kormány és a szudétanémetpárt között, mert újabb súlyos incidensekről érkezett hír Morva-Osztravából. Cseh rendőrség inzultálja a szudétanémet képviselőket. „A kormány már nem ura a helyzetnek“. — Sutton-Prat, angol őrnagy a helyszínre siet. — Esterházy nyilatkozatában két-ségbevonja a csehszlovák kormány jóindulatát.

8—10. Napokig tartó zavargások. A menekülés megindul.

10. Goring a nürnbergi pártnapon a külföldi német testvérek megsegítéséről beszél, ha azok nem kapják meg kijáró jogaikat. — Benes rádiószózatában a megoldás gyorsabb üteméről szól. A „szellemen“ nem hajlandó változtatni. A szomszédokkal való jó-vízszerony helyreállítását óhajtja. Végül: „Maradjunk bizakodók, ez most a legfontosabb“. — Újabb incidensek Teplitz-Schönauban.

12. Hitler nagy beszéde. „Benes úr, Csehszlovákia elnöke, azt a hazugságot kürtölte szét, hogy Németország csapatokat moz-gósít és hogy ezek bevonulni készülnek Csehszlovákiába. Nem engedem, hogy Európa szívében egy második Palesztinát hozza-

nak létre. A csehszlovákiai németek azonban sem nem védtelenek, sem el nem hagytattak“.

13. Csehszlovákiában bevezetik a sajtó-, telefon-, postai cenzúrát, kihirdetik az ostromállapotot. „A huszita erőszak véres tort ül“. — Légvédelmi gyakorlatok Középeurópában. — Henlein ultimátuma a kormányhoz az ostromállapot azonnali beszüntetése végett; szudétanémet rendosztatok gondoskodnak a rendről stb. Prága nem felel idejében. — Az angol honi hajóraj kifut.

14. Chamberlain tudatja berlini követe útján, hogy Hitlernél megkísérelné a békés közvetítést. — A nyugati hatalmak sajtója népszavazásról ír.

15. Chamberlain Brechtesgadenba utazik. „Neville Chamberlain a béke megmentője“. — Runciman elhagyja Prágát. — Henlein bejelenti, hogy csatlakozást követelnek. — Magyarországon az északi hadgyakorlatok befejeződnek.

16. Csehszlovák csapatösszevonásokat jelentenek a magyar határ mentén; magyar tiltakozás ez ellen. — A cseh tisztviselők hazájukba menekülnek. Véres zavargások. — Lengyelország is követeli kisebbsége jogait.

17. Henlein szabadcsapatai felveszik a harcot. — Az Egyesült Magyar Párt kiáltványa: sorsunkról maguk akarnak gondoskodni; de erőszak alkalmazása nélkül fogják követeléseiket keresztülvinni. — Éjféle angol államtanács. Angol lapok figyelmeztetik Csehszlovákiát. 45 millió gázlarcot osztanak szét Angliában. Az angol-olasz tárgyalások újból megindulnak. Hadiállapot egész Csehszlovákiában.

18. Daladier és Bonnet ismét Londonba érkeznek tanácskozássra. — A szudétavidéken rémuralom van. Mindenünnen szöknek át a csehszlovák határon. — Magyarországon több nap óta revíziós tüntetéseket rendeznek. — Mussolini látogatást tesz a jugoszláv határvidéken.

20. Horthy kormányzó Göringhez utazott. Imrédy és Kánya Hitlernél, ki repülőgépet küldte eléjük. — A csehszlovák kormány az angol-francia minisztertanács által kidolgozott javaslatot tárgyalási alapul elfogadta. — Angol körökben már úgy tudják, hogy nemzetközi bizottság állapítja meg az új német-cseh nemzetiségi határt. — Sorozatos határcidensek. — Románia aggódik a cseh precedens miatt. — Magyar ifjúsági szimpátiatüntetés az olasz-, német-, lengyel-követség előtt.

22. Chamberlain Godesbergben. — A szudétavidéken és Teschenben németek, illetve lengyelek veszik át a közhatalom egy részét. — Eden—Churchill Chamberlain politikája ellen.

23. A godesbergi tárgyalások megszakadnak Chamberlain levelet intéz Hitlerhez. Másnap Londonba megy. — Hodza lemond. Helyét Sirovy foglalja el. Este a rádióban Sirovy bemutatkozik. Fölvassa Benes mozgósítási parancsát: „hat órán belül mindenki köteles jelentkezni“. A cseh kormány két tárcát ajánl fel a szlovákoknak

24. A német emlékirat szerint azokra a területekre, melyek 70%-os német lakossággal bírnak, a német katonaság október 1-én bevonul.

25. 40.000 lengyel jelentkezik a szabadcsapatokba.

26. Roosewelt 500 szavú táviratot küld Hitlernek, Benesnek, Chamberlainnek és Daladiernek. — Anglia mozgósítja légvédelmi és partvédelmi egységeit. A párizsiak vidékre menekülnek. — Este Hitler második nagy beszédét mondja. „Október 1-én ezt a területet át kell adni nekünk“. — A Felvidéken mindjobban érzik a hadiállapot türhetlenségét. — Budapest: légvédelmi intézkedések.

28. Mozgósítják az angol flottát. — Hitler 14 órás ultimátumot küld Csehszlovákiának. — Benes személyes üzenete Moszcikihez.

29. Mussolini közbenjárására 24 órai halasztás. Münchenben összeül a „négyhatalmi értekezlet“: Mussolini, Hitler, Chamberlain és Daladier. — A megmentett béke fölött örömmámor mindenütt. — Este aláírták az egyezményt. Pótjegyzőkönyvben fektették le azokat az irányelveket, melyek a magyarlakta Felvidék nemzetiségi rendezésénél alkalmazandók. Amennyiben három hónapon belül a két kormány megegyezni nem tudna, kérhetik az aláíró hatalmak döntését.

Október.

1. Megindul a berlini nemzetközi komisszió tárgyalása az új határ megállapítása végett, melyet zónák szerint száll meg a német katonaság október 6—10-e között. A csehszlovák kormány nyilatkozata kijelenti, hogy ezt a döntést megbízottjainak tiltakozása ellenére vitték keresztül. — Hitler több ízben meglátogatja a felszabadult szudétavidéket és beszédet mond.

3. Magyar részéről felhívták a prágai kormányt a müncheni egyezmény pótjegyzőkönyve értelmében Csehszlovákia és Magyarország között fennforgó függő kérdések mielőbbi elintézésére. Követelik a magyar nemzetiségű katonák azonnali hazabocsátását, a politikai foglyok kiszabadítását, helyi őrség ideiglenes felállítását és végül a terület jelképes átadásaként két város átadását. A tárgyalások időpontját a magyar kormány október 6-ára tűzte ki. A csehszlovák kormány hivatkozott az elnökének és külügyminiszterének lemondásával beállott nehézségekre és két napi halasztást kért. A magyar kormány erre hajlandónak mutatkozott.

5. Benes lemond. Sirovy vezeti egyelőre az állam ügyeit. Chaikovszky római követ foglalja el Krofta helyét. Szlovenszkoí és kárpátaljai miniszterek kinevezését jelentik be.

7. Chamberlain elmondja az alsóházban az utolsó hetek történetét. — Zsolnán nagyjelentőségű határozatot hoznak az összegyűlt szlovák pártok. — Este a pozsonyi rádióban Esterházy János, mint az újonnan alakult Magyar Nemzeti Tanács elnöke és

Jaross Andor, az Egyesült Magyar Párt alelnöke szöveget intézett a magyarokhoz. „Magyar véreim! Nehéz húsz esztendő kálváriája után Szent István évében ismét tündökölni kezd a magyar csillag és szertehullanak azok a láncok, amelyeket kezünkre kovácsoltak“. Az Egyesült Magyar Párt követeli, hogy a hadsereg űrítse ki a magyarlakta területeket, hogy érjenek véget azok a szenvedések, amelyek a magyar lakosságot rekvirálás, zaklatás, a szabadakarat elnyomása folytán sújtják. Követelik a magyar politikai foglyok és túsok azonnali szabadlábrahelyezését, mindazoknak a tárgyaknak visszaszolgáltatását, melyeket a hadsereg részére kiadtak, a magyarlakta területen a közhatalom átvételét, a nemzeti jelvények korlátlan viselhetését, stb. Követelésüket egyöntetűen szögezik le: az alkotmány törvénybe iktatandó Szlovenszko autonómiája és Szlovenszko jogi helyzete tisztázandó; ez ügyben Tisot bízzák meg a kormánnyal való tárgyalással. — Pozsonyban megalakul az első szlovák kormány Tiso elnöklete alatt. — Funk német gazdasági miniszter Blegrádban tárgyal Délkelet-Európa gazdasági bekapcsolásáról.

8. Kárpátalján a parlamenti képviselők ugyanazokat a jogokat kívánják, mint amilyeneket Zsolnán a szlovákok maguk részére biztosítottak. A kárpátaljai kormány megalakul: tagjai: Bródy, kit később a csehek elfogattak (és kivégeztek?), Bacinsky, Fencik, aki lemondott és Magyarországra menekült, Volosin, akit Sirovy telefonon nevezett ki miniszterelnöknek, Révay stb.

9. Este 7 órakor megkezdődnek a komáromi tárgyalások. Magyar Tészről Kánya Kálmán külügyminiszter, gróf Teleki Pál vállás- és közoktatásügyi miniszter, szlovák részről Tiso miniszterelnök vezeti a tanácskozást. Az első hivatalos kommuniké csupán az előzetes eljárás módozatairól szól. A tárgyalás sikeres folytatása s a megnyilvánuló bizalom jeléül két város jelképes átadását jelentik be. A csehek Sátoraljaújhelyei 24, Ipolyságot 36 órán belül űrítik ki. A tárgyalás magyar részről, folyton nehézségekbe ütközik. A két város átadásánál sem tartották be a kijelölt időpontot.

10—13. A szlovák kormány ellen javaslatokat terjesztett elő.

13. Este Kánya Kálmán, a magyar küldöttség vezetője kénytelen volt a következő kijelentést tenni: a magyar kormány a maga részéről befejezettnek tekinti a tárgyalásokat és Csehszlovákiával szemben fennálló követeléseinek teljesítését az aláíró hatalmaktól fogja kérni. — Az éjféλι minisztertanács öt korosztály behívását rendeli el.

14. A diplomáciai gépezet működik: Darányi Hitlernél, Csákv Cianonál, Chalkowsky ismételtén Berlinben van. — A szlovenszkoí németek államtitkárságot kapnak. Vezetője Karmasin. Szlovenszkon is „jobboldali átszervezés“ folyik; a kommunista és szabadkőműves pártot, illetve páholyt feloszlatják. Német mintára Hlinka-gárdát szerveznek meg; a közéletet tekintély alapon rendezik.

18. Beck a román királyhoz repül. — Imrédy bejelenti, hogy Német-, Olasz- és Lengyelország támogatását kéri. — Magyarország mind erősebben követeli Pozsonyt, Nyitrát, Kassát, Ungvári és Munkácsot.

22. Csehszlovákiában új elnökről és a köztársaság új elnevezéséről tárgyalnak.

23. Csehszlovák jegyzék érkezett, mely 75%-ig megfelelt a magyar követeléseknek.

24. A magyar kormány újabb jegyzékben eddigi követelései mellett tart ki. A színtiszta magyar vidékre azonnal be kívánja vonultatni a katonaságát. Pozsonyt külön elbírálás alá veszik, mert ott 1918-ban egy nemzetiség sem volt többségben.

25. Sirovy nyugalomra int. A pénz értékét a pánikhangulat leontja. — Hitler Pozsonylyigetfaluban van. — Magyarország türelmetlenül követeli a Felvidék visszacsatolását.

31. A cseh kormány közli, hogy a magyar jegyzékben javasolt és a terület átadására vonatkozó két megoldás közül inkább Németország és Olaszország döntését választja, mint a népszavazást. Amennyiben Magyarország még Lengyelország döntőbírói résztvételét is követelné, Csehszlovákia Románia közreműködéséhez ragaszkodna. — Mindkét kormány felkéri a baráti nagyhatalmakat döntőbírói szerepük elvállalására.

November.

1. Lengyelország véglegesen kielégíti követeléseit: Morva Osztrava környékét és a Csaca városkától északra fekvő területet, majd később magát a várost is bekebelezi. A Magas Tátrán is kiigazítja határát. — Beck a Ruténföld Magyarországhoz való visszacsatolása mellett nyilatkozik.

2. A bécsi Belvederben összeül a német-olasz döntőbíróóság. Estére megjön a döntés: a visszaítélt terület, melyből Pozsony és Nyitra hiányzik, október 5 és 10-e között átadandó. A bécsi döntés alkalmával jelen voltak többek között: Ciano, Ribbentrop, Kánya, Teleki, Tiso, Chvalkovsky, Volosin és Tuka. — Pozsonyban a katonai bizottság tárgyal az átadás műszaki kérdéseiről. — A magyar kormány külön felhatalmazást kér a Felvidék visszacsatolásával kapcsolatos ügyek intézésére. Felvidéki minisztérium felállításáról tárgyalnak.

3. Az angol-olasz egyezmény életbe lép. — A Ruténföldön forrongani kezd a lakosság, mely Magyarországhoz kívánczik. — Pozsonyban a magyarok helyzete kétségbeesítő. A Hlinka-gárda garázdálkodik. Benes, Masaryk és Seton-Watson szobrait eltávolítják. — Jaross a Szlovenszkóban maradt magyarokhoz rádióbeszédet intéz: „Tudjuk, hogy az idők méhében van egy nap, amikor őket is keblünkre ölelhetjük, mint ahogy keblére ölelt bennünket most is a mi édes hazánk: Magyarország“. — Esterházy Pozsonyban marad, Jaross Magyarországra jön. — Horthy kormányzó hadparancsa.

5. A magyar katonaság bevonul Csallóközbe.
6. Horthy kormányzó ünnepélyesen bevonul Komáromba. — A ruténföldi községek táviratilag kérik a bécsi döntőhatalmaktól visszacsatolásukat. — A Felvidék katonai közigazgatásáról szóló rendelet jelenik meg. — Hitler Weimarban a háborúra uszítók ellen beszél.
8. Budapesten magyar-csehszlovák gazdasági-, közlekedési stb. bizottság tárgyal. — Imrédy beterjeszti a felvidéki törvényjavaslatot.
9. Hóry varsói követ Becknél.
11. Horthy kormányzó és kormánya bevonul Kassára.
12. Kánya expozéja a Házban; baráti szavakkal emlékezik meg Jugoszláviáról.
15. Károly román király Londonba utazik. — Imrédy második kormányában Jaross Andor a felvidéki ügyek minisztere lesz.
16. Mach szlovák propagandafőnök bejelenti a pozsonyi rádióban új szlovák-magyar viszony kezdetét a béke és megegyezés jegyében. — Csehszlovákia fontos feladata, hogy határait garantáltassa; a Ruténföld azonban Volosin ellen fellázad. Ez a helyzet körülbelül még tíz napig tart. Magyar- és Lengyelország népszavazást követel Kárpátalja részére.
23. Belpolitikai válság 63 kormánypárti képviselő kilépése folytán. Imrédy benyújtja lemondását, negyedik napon újból megbízást kap.
24. Chamberlain—Daladier párizsi tárgyalásai.
30. Hácha Emilt, a legfelsőbb közigazgatási bíróság elnökét a köztársaság elnökévé választották. — Codreanut, a román vasgárda vezérét tizenharmadmagával agyonlőtték.

December.

2. A Rómában lezajlott tüntetések során az olaszok Tuniszt és Korzikát követelik. — A Ház vita nélkül határoz a felvidéki képviselők behívásáról. Mandátumot kaptak: Fencsik, Földest, Füssy, Giller, Gürtner, Holota, Jaross, Korláth, Ortutay, Pajor, Porubszky, Salkovszky, Szent-Ivány, Szilassy, Turchányi, Virágh, Vozáry.

5. A Ház a Felvidék behívott képviselőit ünnepi ülésen fogadja. — „Elérkezett az olasz revízió órája“ — írja az olasz sajtó.

6. Ribbentrop és Bonnet Párizsban aláírja a francia-német békeegyezményt.

7. Bartha honvédelmi miniszter az új honvédelmi javaslatot ismerteti. 12 és 70 év között mindenkit a haza szolgálatába állítanak.

10. Gróf Csáky István az új külügyminiszter.

11. Szavaz a Memelvidék.

12. Esterházy János, az egységes magyar párt elnöke, küldött-séget vezet Tiso miniszterelnökhöz. A magyarság követeléseinek sürgős teljesítését kéri.

14. Csáky István válaszol Berán csehszlovák miniszterelnöknek: „Amíg magyarok sínylődnék csehszlovák börtönökben, jószomszédi viszonyról nem lehet szó“. Esterházy János Tiso beszédére felel: „Ha nem találók kellő megértésre, a legelszántabb harci eszközökhöz nyúlok“.

15. A Központi Statisztikai Hivatal, miután előzőleg az uralomváltozáskor okozott károkat összeírta, népszámlálást végez a Felvidéken.
G. J.

A FELVIDÉKI KÉRDÉS ALAKULÁSÁNAK NÉPESSÉGI MÉRLEGE.

Az 1938 november 2-i bécsi döntés, a békés revíziónak magyar vonatkozásban első lépése, nagyjelentőségű új átlomás a Felföld háború utáni történetében. Észak felé nemcsak a magyar határ módosult, de a felszabadult közel tizenkétezer négyzetkilométeren élő millió lélek hazaérkezésével *megváltozott a felvidéki magyar kisebbségi kérdés népességi súlya és jellege is*. Részleteiben ezzel a kérdéssel ma még korai volna foglalkozni, hiszen északon a jelenlegi határmegyék csupán *ideiglenes katonai demarkációs vonal*, melynek legalább 19 kirívóbb szépséghibái a határcölöpök végleges leveréséig hihetőleg még eltűnnek vagy lecsiszolódnak. A felvidéki kérdés előzetes és csupán *néhány legfőbb tételt felölelő* népességi mérlegének elkészítése azonban talán ennek ellenére sem felesleges feladat.¹⁾

Mérlegelésünknel a természetes kiindulópont *az 1910. esztendő*, vagyis a csorbítatlan egészet alkotó Magyar birodalom világháború előtti utolsó népszámlálásának éve. Ebben az időpontban a Felvidék népességének anyanyelvi összetétele és magyarbirodalmi jelentősége (aránya) a következő volt:

Anyanyelv	Az egész elszakított Felvidék 1910-ben:		A magyarbirodalmi adat %-ában
	Szám szerint	%-ban	
Magyar	1.066.685	30.3	10.6
Német	260.403	7.4	12.8
Szlovák (tót)	1.694.420	48.2	86.1
Rutén	431.818	12.3	91.4
Egyéb	64.242	1.8	1.0
Összesen:	3.517.568	100.0	16.8

A területcsonkítás hatását ugyan az 1910. évi népszámlálás nem tükrözi egészen tökéletesen, mert még az összeom-

¹⁾ A visszacsatolt északi terület népességéről valamivel bővebb adatokat a Magyar Statisztikai Szemle 1938. évf. 929—933. lapjain közölt.

lásig: az 1918. esztendőig is mutatkozott némi eltolódás a magyarság javára; a különbség azonban nem lehetett akkora, hogy a tisztánlátást megzavarhatná. 1910-es alapon érdemel még említést, hogy *a Magyarországtól elszakított egész területnek¹⁾* (232.000 km²), *valamint* az elcsatolt részen élő *lakosságnak* (13.27 millió) *valamivel több mint egy-negyede* (61.633 km², illetve 3.52 millió fő) *jutott* a trianoni bókemü rendelkezései nyomán *csehszlovák fennhatóság alá, a kisebbségi sorba kényszerített egész magyarságnak* (3.32 millió) pedig közel *egyharmada* (1.07 millió) lakott 1910-ben az elcsatolt északi területen.

Minthogy a müncheni négyhatalmi egyezmény népi alapon döntött Cseh-Szlovákia sorsa felett, *á magyar igény is* a gazdaságföldrajzi adottságok és a történeti jogcím teljes háttérbe szorításával *csupán etnikai bázison nyugodhatott*. Kétségtelen, hogy egy tisztán csak a nemzetiségi nézőpontot szem előtt tartó megoldás sem a megcsonkított Magyarország, sem a Kárpátok övezete egységes Dunamedence vajúdjó problémáit nem hozhatta — és nem is hozhatja — nyugvópontra, egyedül az északi határvonal kiigazítása a csonka országdarab és a kisebbségi életet élő magyar tömegek létkérdéseit meg épenséggel csak töredékesen rendezheti. A magyar kormány a müncheni döntés nyomán kínálkozó alkalmat természetesen ennek ellenére nem szalaszthatta el. Követeléseit céltudatos határozottságon kívül a müncheni elvekhez való kényszerű alkalmazkodás jellemezte. Hiszen a magyar részről igényelt terület a stratégiai, közlekedési, gazdaságföldrajzi és természetes választóvonalak szinte teljes figyelmen kívül hagyásával csupán a magyar többség lakta községekre korlátozódott és nem magyar ajkúak településeit egy-két kisebb belső nyelvszigeten kívül a javasolt új határszéleken is csak néhány helyileg elkerülhetetlen esetben ölelte fel. Ennek (és részben a magyar-szlovák nyelvhatár sok helyt tapasztalható élességének, átmenetnélküliségének) következményeként a *magyarság* az 1910-es népszámlálás tanúszkodása szerint *az igényelt területen* nem 50, hanem *közel 80%-os többséget alkotott*.

Anyanyelv	Követelt terület (1910)		
	Szám szerint	%-ban	Az egész elszakított Felvidék %-ában
Magyar	848.969	77.9	79.6
Német	63.925	5.9	24.6
Szlovák	147.294	13.5	8.7
Rutén (ruszin)	19.918	1.8	4.6
Egyéb	10.463	0.9	16.3
Összesen:	1,090.569	100.0	31.0

¹⁾ Horvát-Szlavonországgal együtt.

Területileg a magyar igény 14.158 km²-re rúgott; ez a Cseh-Szlovákiához csatolt rész területének mindössze 23.0 %-a. Követelésünk mérsékelt volta tehát aligha vitatható.

Mint ismeretes, a tárgyilag ennyire megalapozott és mérsékelt magyar követelésre a cseh-szlovák kormány taktikázással és halogatással válaszolt. A komáromi tárgyalásokon elhangzott első cseh-tót javaslat szinte a tárgyalások komolyságának kigúnyolására is alkalmas módon *csupán önkormányzat felajánlására* szorítkozott s a magyar területi igényből jogosnak egy jottányit sem ismert el. A második javaslat — az első cseh-szlovák *területi ajánlat* — még mindig csak a Csallóközt volt hajlandó Magyarországnak átengedni (egy komáromi szabadkikötővel súlyosbítva) s a következő ajánlat sem ment ennél sokkal messzebbre: a Csallóközön és Komáromon kívül a városok teljes kizárásával csupán egy több darabból álló keskeny határsávnak az ezeréves magyar hazához való visszakapcsolásába óhajtott csak belegyezni. Egyedül a komáromi tárgyalások megszakadása után közeledett — az egyre határozottabb magyar követelések nyomása alatt — komolyabban a cseh ajánlat a magyar részről javasolt új határvonal felé. A magyar igazság érvényesülésének ezt az időközben lepergett idő rövidsége ellenére is sokszor fájdalmasan lassúnak érzett folyamatát a *cseh-szlovák ajánlatokat megközelítő számokkal jellemző következő összeállítás szemlélteti:*¹⁾

Cseh-szlovák ajánlatok:		A népesség száma 1910-ben	A magyarok száma 1910-ben
	Terület km ²		
1. ajánlat	—	—	—
2. ajánlat: I. területi ajánlat	1.840	105.000	2)
3. ajánlat: II. területi ajánlat	5.400	350.000	340.000
4. ajánlat: III. területi ajánlat	11.300	740.000	680.000

A cseh-szlovák ajánlatok kevéssé őszinte voltát és a magyar álláspont helyességét a német-olasz döntőbírák bécsi határozata azzal igazolta, hogy Pozsony, Nyitra és Nagyszőlős s e három város környéke, valamint néhány kisebb területdarab községtelepülései kivételével Magyarországnak ítélte vissza Kassával az élen az összes igényelt városokat és községeket;³⁾ a Belvedere-palotában meghúzott határvonal tehát igen jelentős részében hajszállra egybeesik az 1910. évi magyar nyelvterülettel ill. a követeléssel.

¹⁾ Az utolsó cseh-szlovák ajánlatra a magyar kormány tudvalevőleg azzal válaszolt, hogy eredeti követelésének egészen lényegtelen módosításával a csehek által felajánlott határ és a magyar igény közé ékelődő területekre népszavazást, Pozsonyra és közvetlen környékére pedig a kérdés külön megvitatását és egész javaslatának el nem fogadása esetében a kérdés döntőbíróság elé utalását javasolta.

²⁾ Számuk megközelíti az egész lélekszámot.

³⁾ összesen 2 thj. és 9 rt. várost s 848 községet.

A bécsi döntés szerint főleg az 1910. évi lélekszám-adatok emelkednek — a városok odaítélése következtében — erősen a magyar igény közelébe:

Anyanyelv	A Magyarországnak ítélt terület (1910):			
	Szám szerint	%-ban	Az egész elszakított Felvidék %-ában	A magyar követelés %-ában
Magyar	746.912	86.6	70.0	88.0
Német	17.341	2.0	6.7	27.1
Szlovák	83.428	9.7	4.9	56.6
Rutén (ruszin)	8.941	1.0	2.1	44.9
Egyéb	6.125	0.7	1.0	58.6
Összesen:	862.747	100.0	24.5	79.1
Terület (km ²) ¹⁾	11.915	—	19.3	84.2

Kétségtelen, hogy a bécsi döntés az északon elszenvetett legsúlyosabb és legfájdalmasabb sérelmeket orvosolta s az eddigi északi határainkon kívül rekedt magyarság zömének hazatérését lehetővé tette; a felvidéki kérdést azonban még magyar kisebbségi vonatkozásban sem oldotta meg teljesen. Erre elsősorban az mutat, hogy az 1938. november 2-án Cseh-Szlovákiának meghagyott felvidéki területen 1910-ben még 319.773 magyar ajkú lakos élt! Igaz, hogy a világháború vége óta a kiüldözött, kiutasított, állampolgársági jogától és életlehetőségeitől megfosztott magyarok egész serege menekült el a Felföldről s a magyar Kálvária húsz esztendeje alatt az elszakított északi törvényhatóságok nemzeti-ségi összetétele más okból is némileg átalakulhatott. De még az igazán csak minimálisnak tekinthető 1930-as cseh-szlovák népszámlálási adat szerint is 92.757 magyar²⁾ maradt továbbra is az ezidőszert megnagyobbodott csonka-ország határain kívül fekvő felvidéki területeken.³⁾ Kisebbségvédelmi szempontból ez a — kétségkívül — a valóság alatt maradó — szám azt mutatja, hogy a kisebbségi kérdés népességi súlya még északi szomszédunkkal szemben is csak megkisebbedett. Nem is beszélve arról, hogy a trianoni Magyarország keleti, déli és nyugati határain kívül lakó magyarság nagy tömegeivel együtt kisebbségi sorban élő magyar véreink száma a Felvidék felszabadulása után még az ú. n.

¹⁾ Cseh-szlovák községi adatok összefoglalása alapján a visszacsatolt terület 11.866 km².

²⁾ Ez csak a cseh-szlovák állampolgársággal rendelkező magyar nemzetiségű lakosok száma; a „külföldi honos“ magyarokkal együtt ez a szám magasabbra emelkednék.

³⁾ Újságokban nyilvánosságra hozott cseh hivatalos adatközlés a Cseh-Szlovákiában élő magyarok összes számát 100.379 főre teszi.

utódállamok hivatalos adatai szerint is meghaladja az 1.8, valójában pedig elérheti a 2½. milliót!

Az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálásnak nem az anyanyelvi, hanem a szubjektív és így bizonytalanabb nemzeti-ségi fogalom alapján álló adatait tudvalévően hiteleseknek nem fogadhatjuk el; a visszacsatolt északi területre vonatkozó nemzetiségi adatokat tehát csak teljesség kedvéért iktathatjuk ide:

Nemzetiség	A visszacsatolt északi terület 1930-ban:		
	Szám szerint	%-ban ¹⁾	Az egész elszakított Felvidék %-ában
Magyar	588.703	59.2	86.4
Német	13.501	1.4	8.4
Cseh-szlovák	289.873	29.1	12.2
Rutén (ruszin)	35.262	3.5	6.6
Zsidó	51.628	5.2	33.0
Egyéb	15.616	1.6	33.5
Külföldi honos ²⁾	35.046	³⁾	38.2
Összesen:	1,029.629 ⁴⁾	100.0	25.4

Nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy a cseh népszámlálások görbetükre a magyarok és a „csehszlovákok” számbeli erejéről csupán torz képet mutat: a magyarok számát mélyen a valóság alá nyomta, a szlovákokét pedig — részben a betóduló csehek hozzászámításával, részben más módon — a ténylegesnél jóval magasabbra préselte. A megnagyobbodott csonka-ország mai területén azonban a magyarság 1930. évi aránya még a hivatalos cseh adat figyelembevételével is 88.4%-ot ért el! A felvidéki kérdés alakulásának ideiglenes népszerű mérlegén ez is a figyelmet érdemlő adatok sorába tartozik. Mert arra mutat, hogy míg a magyar kisebbségek problémája a bécsi döntés után sem oldódott meg, addig Magyarországon a magyarlakta felvidéki területsáv visszakapcsolása után sem keletkezett komolyabb horderejű kisebbségi kérdés.

Thirring Lajos dr.

¹⁾ A belföldi állampolgárok %-ában.

²⁾ Jelentős részben állampolgárságtól megfosztott vagy bizonytalan állampolgárságú magyarok.

³⁾ Az egész népességnek 3.4%-a a külföldi honos.

⁴⁾ A belföldi állampolgárok száma (994.583) = 100.0.

MAGYAR KÉPVISELŐK A ROMÁN PARLAMENTBEN.

A „Kisebbségvédelem“ két utóbbi száma foglalkozott a romániai választásokkal és ezeknek kapcsán a kisebbségi magyarság parlamenti képviseletének kérdésével. Most, hogy Romániában lezárult a parlamenti demokrácia kora és az új alkotmány rendi alapelvei szerint új választójog készül, nem lesz érdektelen a statisztika tükrében bemutatni: milyen számszerű eredményeket ért el az Országos Magyar Párt a választásokon és kik képviselték a magyarságot a román parlamentben?

Minderről kimutatásainkban számolunk be, amelyek első ízben a jelen tanulmány keretében kerülnek nyilvánosságra. A választási adatokat mindenütt a hivatalos lapból vettük, az általános statisztikai adatokat pedig a román statisztikai intézet évkönyveiből. Külön tárgyaljuk a képviselő- és szótörválasztásokat, mivel az 1926. március 27-i választótörvény más-más eljárást írt elő a román parlament két háza tagjainak megválasztására.

A képviselőválasztások eredményeit az I. táblázat mutatja be.

Az új román állam két első általános választásán, melyek 1919 november 2—8-án Vaida-Voevod Sándor kormánya, és 1920 június 3—7-én Averescu tábornok kormánya alatt folytak le, az erdélyi magyarság nem vett részt s csak egyes magyar törtetők indultak minden megbízás nélkül román pártok zászlója alatt. A magyarság testületileg első ízben az 1922 március 6 és 12-e között Bratianu Ionéi kormánya alatt tartott választáson lépett fel, amit Erdélyben még a régi magyar választójog szerint vezettek le. Ezen 38 magyar képviselőjelölt közül 34-nek a jelölését visszautasították úgy, hogy a magyar szavazók csak négy kerületben szavazhattak saját jelöltjeikre. Ezek közül az általános választáson csak Bernády György dr. jutott mandátumhoz Nyárádszeredán, a lemondások folytán megürült kerületek közül pedig később Sepsiszentgyörgyön Sándor József és Aradon Zima Tibor dr. jutott még be a képviselőházba. A szenátusba is csak Pál István dr. apátplébános került be önállóan az általános választáson Udvarhely megyében, Fülöp Béla dr. ügyvéd Temesváron helyi egység folytán, báró Jósika Sámuel pedig időközi választáson jutott be Csik megye kiküldöttként a román felsőházba.

1922 december 28-án alakult meg Kolozsváron az Országos Magyar Párt, mely a magyarság politikai törekvéseinek egységes keretet adott és az időközben betöltött Magyar Szövetség szerepkörét vette át. A Magyar Pártot több

mint tizenöt éves működés után az 1938 március 31-i rendelet törvény a többi politikai alakulatokkal együtt feloszlatta, annak ellenére, hogy a magyarság sohasem folytatott pártpolitikát és a Magyar Szövetség feloszlata után csak kényszerűségből választott pártpolitikai formát képviselőtestületének. Az Országos Magyar Párt parlamenti működése egybeesik az 1926. évi választási törvény hatályával s alatta hét választási küzdelmet harcolt végig a romániai magyarság. Bratianu liberális kormánya után az 1926. évi választást ismét Averescu tábornok Gogával kibővült kormánya vezette le, majd rövid uralom után újból a liberálisok jöttek hatalomra az 1927. évi választási háború után, amelyen még a több mint kilencven százalékban magyar Udvarhely megye sem tudott magyar képviselőt behozni. 1928-ban szerezte meg első ízben a hatalmat az erdélyi nemzeti párt Maniu Gyulával az élén, mely időközben a Michalache vezetése alatt álló ókirályságbeli parasztpárttal egyesült, s a legszabadabb román választáson a magyarság 172.699 szavattal 16 képviselőhöz jutott. A beköszöntött gazdasági válság azonban válságba sodorta a kormányt is és 1931-ben az uralkodó a Jorga és Argetoianu vezetése alatt álló szakértő kormányt hívta uralomra, egy év múlva azonban Vaida-Voevod Sándor vezetése alatt visszatért a nemzeti parasztpárt. öt évi ellenzéki magatartás és a fiatal uralkodóval való kibékülés után 1933-ban a liberálisok kerültek ismét uralomra I. G. Dúca vezetésével, akinek a választások után vasgárdista merénylő oltotta ki az életét s helyét Tatarescu foglalta el, aki a liberálisok mandátumának lejártával az utolsó választást is 1937-ben levezette.

Ha végigtekintünk a különböző pártkormányok alatt lefolyt választásokon, elsősorban azt állapíthatjuk meg, hogy a Magyar Párt a nyolc választás közül két ízben kötött választási kartellt, 1926-ban az Averescu—Goga párttal, 1927-ben pedig a Német Párttal. Az első évek tapogatózása volt ez, amikor még nem volt a magyarság biztos abban, hogy egymagában eléri-e az országos szavazatok 2%-át, ami a választótörvény szerint ahhoz szükséges, hogy valamely párt a képviselőházban képviselőre tehessen szert. Az 1926-os választási kartellnek tulajdonképpen az 1923 október 23-án a Magyar Párt és Averescu—Goga-féle néppárt között kötött úgynevezett csúcsai paktum volt az alapja, aminek a történetét Gyárfás Elemér dr. írta meg a „Magyar Kisebbség“ 1937. évi 2. és 3. számában. Ezt ugyan a Magyar Párt felmondotta volt, de közvetlenül a választások előtt újabb kartellt kötött a Néppárttal s ennek köszönhető, hogy 14 magyar képviselő és 12 szenátor jutott be a román parlamentbe. A második kartell nem járt ilyen sikerrel és a legszebb választási siker után a leggyengébb választási ered-

I. A képviselő-

Sorszám	Választókerület (megye)	Lélek- szám 1930-ban	Képviselők sz.	Hány lélekre jut egy képviselő	1926. V. 25		1927. VI. 7	
					Magyar szavazat	%	Magyar szavazat	%
1	Alsófehér	213.795	5	42.759	—	—	—	—
2	Arad	423.824	9	47.091	—	—	—	—
3	Bihar	509.130	9	56.570	—	—	8.541	12.84
4	Beszterce-Naszód	145.423	3	48.474	—	—	—	—
5	Brassó	167.946	3	55.982	—	—	—	—
6	Csik	146.584	3	48.861	23.142	97.79	12.281	59.22
7	Fogarás	86.461	3	28.820	—	—	—	—
8	Háromszék	136.358	3	45.452	21.223	91.67	3.229	14.30
9	Hunyad	331.677	9	36.853	—	—	—	—
10	Kis-Küküllő	148.340	4	37.085	—	—	—	—
11	Kolozs	333.545	6	55.590	—	—	7.361	14.66
12	Krassó	200.390	5	40.078	—	—	—	—
13	Maros-Torda	289.817	6	48.302	—	—	7.892	18.52
14	Máramaros	162.158	4	40.539	—	—	—	—
15	Nagy-Küküllő	148.798	4	37.199	—	—	—	—
16	Szatmár	295.131	6	49.188	—	—	—	—
17	Szeben	193.309	5	38.661	—	—	—	—
18	Szilágy	342.672	6	57.112	—	—	12.488	22.54
19	Szamos	220.353	5	44.070	—	—	—	—
20	Szörény	240.715	6	40.119	—	—	—	—
21	Temes-Torontál	500.416	10	50.041	—	—	—	—
22	Torda-Aranyos	181.953	4	45.488	—	—	3.901	13.19
23	Udvarhely	130.646	4	32.661	19.557	92.94	2.655	12.37
Összesen		5,549.441	122	—	—	—	—	—
		Megválasztott magyar						
		—	—	—	14	—	9	—

választások.

1928. XII. 12		1931. VI. 1		1932. VII. 17		1933. XII. 20		1937. XII. 20	
Magyar szavazat	%	Magyar szavazat	%	Magyar szavazat	%	Magyar szavazat	%	Magyar szavazat	%
2.866	7·68	3.200	8·31	3.098	8·14	3.054	8·22	3.231	8·12
11.132	12·94	11.513	13·04	10.545	11·93	10.206	11·35	10.897	12·06
16.159	19·33	12.562	16·14	10.987	14·70	7.604	10·55	8.309	9·95
1.097	4·11	1.319	5·08	854	3·30	749	2·94	1.003	3·48
4.893	17·27	4.201	15·14	4.041	13·81	4.263	14·65	5.294	16·22
18.223	78·57	9.772	46·60	11.512	53·10	8.882	40·56	13.339	53·0.
—	—	736	4·13	515	2·84	502	2·68	414	2·15
17.462	76·14	12.140	50·00	11.030	50·37	10.607	43·58	13.596	55·48
3.198	5·02	3.274	5·03	3.851	6·06	2.757	4·5	3.081	4·89
5.247	18·70	4.904	17·80	4.156	14·82	3.609	13·20	2.491	10·03
9.761	19·14	9.428	20·93	7.379	18·41	7.641	18·73	9.450	20·86
—	—	—	—	924	2·00	623	1·39	603	1·35
12.091	26·28	12.847	26·83	13.669	30·75	10.494	24·40	11.276	26·49
1.244	5·71	870	3·82	1.266	5·59	773	3·23	905	3·41
2.421	7·88	2.257	7·65	2.057	6·81	2.178	7·09	2.572	7·78
11.502	24·60	8.734	16·74	9.124	17·62	6.435	13·48	6.249	13·64
1.036	2·85	1.143	3·20	1.058	3·00	1.022	2·77	1.249	3·20
16.812	27·99	10.765	17·18	13.828	21·80	14.333	23·63	11.029	19·22
4.772	12·21	4.337	11·51	2.832	7·78	2.334	6·96	4.043	10·48
1.964	3·92	1.840	3·57	2.137	4·08	2.189	4·15	2.461	4·56
10.032	9·42	14.491	13·86	10.534	9·96	9.431	9·18	10.581	9·70
5.036	16·06	4.669	15·11	4.795	16·41	5.062	17·49	5.668	18·25
15.751	70·85	4.001	18·88	11.718	51·53	4.814	21·10	8.398	34·97
172.699	6·08	139.003	4·75	141.894	4·75	119.562	4·01	136.139	4·43

képviselők száma:

16	10	14	9	19
----	----	----	---	----

II. A szenátorválasztások.

Sorszám	Választókerület (megye)	Lélekszám 1930-ban	Választott szenátorok száma	Magyar szavazatok száma						
				1926 V. 28	1927 VII. 10	1928 XII. 15	1931 VI. 4	1932 VII. 20	1933 XII. 22	1937 XII. 22
				1.	Alsófehér	213.795	1	—	—	1.582
2.	Arad	423.824	3	—	—	—	8.483	—	—	—
3.	Bihar	509.130	4	—	—	—	6.516	5.306	—	—
4.	Beszterce-Naszód	145.423	1	—	—	—	—	—	—	—
5.	Brassó	167.946	1	—	—	—	2.439	—	—	—
6.	Csik	146.584	1	12.950	8.769	10.442	6.020	6.413	—	7.525
7.	Fogaras	86.461	1	—	—	—	—	—	—	—
8.	Háromszék	136.358	1	12.464	1.792	8.647	6.687	4.876	4.822	5.954
9.	Hunyad	331.677	3	—	—	—	—	—	—	—
10.	Kis-Küküllő	148.340	1	—	—	—	—	—	—	—
11.	Kolozs	333.545	2	—	—	—	5.146	—	—	—
12.	Krassó	200.390	2	—	—	—	—	—	—	—
13.	Maros-Torda	289.817	2	15.334	4.553	6.661	5.302	5.796	—	1.646
14.	Máramaros	162.158	1	—	—	—	—	—	—	—
15.	Nagy-Küküllő	148.798	1	—	—	—	—	—	—	—
16.	Szatmár	295.131	1	—	—	6.439	5.904	5.487	—	3.055
17.	Szilágy	342.672	2	—	—	9.722	6.598	7.128	—	5.388
18.	Szeben	193.309	1	—	—	—	—	—	—	—
19.	Szamos	220.353	2	—	—	—	1.825	1.511	—	—
20.	Szörény	240.715	2	—	—	—	—	—	—	—
21.	Temcs-Torontál	500.416	4	—	—	—	10.505	—	—	—
22.	Torda-Aranyos	181.953	1	—	—	2.773	—	—	—	—
23.	Udvarhely	130.646	1	11.816	1.992	10.546	3.212	6.275	4.818	7.122
Összesen		5.549.441	39	—	—	—	—	—	—	—
		Meválasztott magyar szenátorok száma:								
		—	—	12	1	6	2	3	3	3

Megválasztott képviselők és szenátorok.

(Zárójelben a többször megválasztott képviselők után a megyei listán következők vannak feltüntetve.)

Képviselők:

1922-ben megválasztott 3 képviselő:

Bernády György, Sándor József és Zima Tibor.

1926- ban megválasztott 14 képviselő:

Arad: Parecz Béla, Bihar: Kotzó és Weisz Sándor, Brassó: Szele Béla (mandátumát megsemmisítették), Csík: László Dezső és Wilier József, Háromszék: Török Andor és Ignácz László, Maros-Torda: Bernády György és Szoboszlai László, Szatmár: Paál Árpád, Szilágy: báró Jósika János, Udvarhely: gróf Bethlen György, Sebesi János és Laár Ferenc.

1927- ben megválasztott 9 képviselő:

Arad: Jakabffy Elemér (lemondott a németek javára), Bihar: Kocsán János, Csík: László Dezső és Wilier József, Háromszék: báró Szentkereszty Béla, Kis-Küküllő: Gyárfás Elemér (lemondott a németek javára), Kolozs: gróf Bethlen György, Maros-Torda: Szoboszlai László, Szatmár: Paál Árpád, Szilágy: báró Jósika János, Torda-Aranyos: Balogh Elek.

1928- ban megválasztott 16 képviselő:

Arad: Parecz Béla, Bihar: Hegedűs Nándor, Brassó: Szabó Béni, Csík: László Dezső és Wilier József, Háromszék: báró Szentkereszty Béla és Jakabffy Elemér, Kis-Küküllő: Barabás Béla, Kolozs: Vásárhelyi János, Maros-Torda: György József, Szatmár: Paál Árpád, Szilágy: báró Jósika János, Torda-Aranyos: id. Barabás Béla, Udvarhely: gróf Bethlen György, Laár Ferenc és Abrudbányai Ede.

1931- ben megválasztott 10 képviselő:

Bihar: Hegedűs Nándor, Brassó: Szabó Béni, Csík: Pál Gábor, Háromszék: báró Szentkereszty Béla, Kis-Küküllő: Barabás Béla, Kolozs: gróf Bethlen György, Maros-Torda: Wilier József, Szatmár: Jakabffy Elemér, Szilágy: báró Jósika, Udvarhely: Laár Ferenc.

1932- ben megválasztott 14 képviselő:

Bihar: Hegedűs Nándor, Brassó: Szabó Béni, Csík: Pál Gábor, és Sulyok István, Háromszék: báró Szentkereszty Béla és Abrudbányai Ede, Kis-Küküllő: Barabás Béla, Kolozs: gróf Bethlen György, Maros-Torda: Ferenczy Zsigmond, Szatmár: Jakabffy Elemér, Szilágy: br. Jósika János, Torda-Aranyos: Gál Miklós, Udvarhely: Laár Ferenc és Wilier József.

1933- ban megválasztott 9 képviselő:

Brassó: Szabó Béni, Csík: Pál Gábor, Háromszék: br. Szent-

kereszty Béla, Kolozs: gr. Bethlen György, Maros-Torda: Laár Ferenc, Szilágy: br. Jósika János, Torda-Aranyos: Gál Miklós, Udvarhely: Wilier József és Abrudbányai Ede (pótválasztáson jött be).

1937-ben megválasztott 19 képviselő:

Alsófehér: Müller Jenő, Arad: Parecz Béla, Bihar: Soós István, Beszterce-Naszód: Kendeffy Ödön, Brassó: Szabó Béni, Csík: Pál Gábor, Háromszék: br. Szentkereszty Béla, Hunyad: Meskó Miklós, Kis-Küküllő: Gyárfás Elemér, (Barabás Béla), Kolozs: gr. Bethlen György, (Szász Ferenc), Maros-Torda: gr. Bethlen György, (Laár Ferenc), Nagyküküllő: Gyárfás Elemér, (gr. Bethlen Bálint), Szatmár: gr. Bethlen György, (Parecz György), Szilágy: br. Jósika János. Szamos: Bene Ferenc, Szörény: Jakabffy Elemér, Temes-Torontál: Wilier József, (Oberszt Zoltán), Torda-Aranyos: Gál Miklós, Udvarhely: gr. Bethlen György, (Wilier József, Mikó Imre).

Szenátorok:

1922-ben megválasztott 3 szenátor:

Fülöp Béla, br. Jósika Sámuel és Pál István.

1926- ban megválasztott .12 szenátor:

Arad: Barabás Béla, Bihar: Kocsán János, Csík: Gyárfás Elemér, Háromszék: Sándor József, Kolozs: Balogh Artur, Maros-Torda: gr. Teleki Artur, Szilágy: Domahidy Elemér, Temes-Torontál: Tornya Gyula, Udvarhely: Szakáts Péter, a tanács-szenátorválasztáson: Háromszék: Ferenczy Géza, Csík: Görög Joachim, Udvarhely: Molnár Kálmán.

1927- ben megválasztott 1 szenátor:

Csík: Gyárfás Elemér.

1928- ban megválasztott 6 szenátor:

Csík: Gyárfás Elemér, Háromszék: Sándor József, Udvarhely: Balogh Artur; a tanács-szenátorválasztáson: Csík: Pál Gábor, Háromszék: Fábán László, Udvarhely: Sebesi János.

1931- ben megválasztott 6 szenátor:

Csík: Gyárfás Elemér, Háromszék: Sándor József.

1932- ben megválasztott 3 szenátor:

Csík: Gyárfás Elemér, Háromszék: Sándor József, Udvarhely: Balogh Artur.

1933- ban megválasztott 3 szenátor:

Csík: Gyárfás Elemér (ellenjelölt nélkül), Háromszék: Sándor József, Udvarhely: Balogh Artur.

1937-ben: megválasztott 3 szenátor:

Csík: Gyárfás Elemér, Háromszék: Sándor József, Udvarhely: Sebesi János.

ményhez vezetett, mivel a liberális kormány a magyar és német pártokat eszközökben nem válogatva, lehetetlenné tette.

Az I. táblázatban nem tüntettük fel az 1922. évi választási szavazatok arányát, mivel akkor még a régi kerületi beosztás volt érvényben. 1926 és 1927-ben már a szavazás a pártok listájára és nem egyénekre történt, a választókerületek pedig egy-egy megyének feleltek meg, amelyek a lakosság arányában választották meg a külön rovataban feltüntetett számú képviselőt. E két évben csak néhány megyében jelöltük meg a szavazatok számát, ott, ahol nincs jelentős román, illetve német lakosság s a végösszeget sem adtuk meg, mivel a választási kartell folytán a Magyar Párt azonos választási jel alatt indult a Néppárttal, illetve a Német Párttal s így a szavazatokat is a kartell javára írták, tehát a magyar szavazatok külön ki nem mutathatók. Azokban a megyékben viszont, ahol a szavazatok számát is feltüntettük, oly elenyésző a románok, illetve németek száma, hogy aki a kartellre szavazott, az szinte mind magyar volt.

1928-tól kezdődőleg öt választáson indult következetesen egyedül a Magyar Párt és nemcsak hogy mindig elérte a képviselőházi képviselőhöz szükséges 2%-ot, hanem a Maniu-féle választás után a képviselőház második legnagyobb pártjának lépett elő, 1937-ben pedig 19 képviselőt küldött be a parlamentbe. A szavazatok és képviselők számának alakulásvonala nem halad párhuzamosan. Az eltérés különösen 1937-ben szembeötlő, amikor körülbelül annyi szavazattal, amivel 1931-ben 10 képviselő jött be, most 19 magyar képviselő jutott be. Ennek az a magyarázata, hogy 1937-ben első ízben nem kapta meg a választásokat levezető kormány a parlamenti többséget s így a mandátumok szétosztása egészen más kulcs szerint történt. A román választótörvény értelmében ugyanis az a párt, amelyik az országban leadott összes szavazatnak legalább 40%-át eléri, prémiumként megkapja a képviselőházi mandátumok felét (387-ből 193-at), a mandátumok másik felén pedig a többi párttal a szavazatok százalékaránya szerint osztozik meg. 1937-ben a prémiumelmaradás okozta minden kisebbségi párt mandátumainak váratlan megszaporodását és a központi választási bizottság ítélete folytán szinte mindenütt mandátumot kapott a Magyar Párt listavezetője. Így Beszterce-Naszód ezer szavazattal éppen úgy egy képviselőt hozott be, mint Háromszék tizenhárom és fél ezerrel. A névsorokban a megválasztottak után azokat is feltüntettük, akik a több helyen megválasztottak után következtek a listán, mivel gr. Bethlen György dr-t négy helyen, Gyárfás Elemér dr-t két helyen s a mellett még szenátornak is megválasztották, Willer József dr. pedig gr. Bethlen optálása esetén szintén két megye

között választhatott volna. Ezek az optálások azonban nem történtek meg s így nem alakulhatott ki a magyar parlamenti csoport végleges képe, mert, amint ismeretes, időközben új kormány jött, majd Goga bukása után az uralkodó új alkotmányt adott az országnak.

Második táblázatunk a szenátorválasztások magyar vonatkozásait mutatja be a fentebb ismertetett rendszerezés szerint. E helyen még csak annyi újabb megjegyezni való van, hogy a képviselőválasztásoktól eltérően a szenátorválasztáson nem összesítik országosan a szavazatokat, hanem kerületenként jelentik ki megválasztottnak azt, aki a legtöbb szavazatot érte el. Itt tehát a párton kívüli egyéni jelöléseknek is nagyobb tere nyílt. Az általános szavazójoggal megválasztott szenátorok mellett minden megyében a községi és megyei tanácsosok is választottak 1—1 szenátort, de a községi szenátorválasztáson, amelyre a kormány természetesen nagyobb befolyást tud gyakorolni, csak két alkalommal tudott jelöltet behozni a Magyar Párt. Ezeken kívül a kereskedelmi és iparkamarák, mezőgazdasági és munkakamarák s végül az egyetemek is küldenek ki szenátorokat, itt azonban a Magyar Párt kötelékeibe tartozó jelöltek sohasem sikerült mandátumhoz jutnia. Végül a szenátorok egy része jog szerint tagja a román felsőháznak s ezek közé tartoznak a püspökök is. A görög keleti és görög katolikus egyháznak mindenik püspöke jogszerinti szenátor, a kisebbségi egyházak püspökei közül azonban csak 1—1 tagja a szenátusnak, s az is csak akkor, ha híveinek száma meghaladja a kétszáztezret. A régi alkotmány meghozatala és a konkordátum megkötése után a magyar egyházfők közül csak az erdélyi református püspök lett jogszerinti szenátor, mivel a magyar katolikus egyházakat a bukaresti román érsek képviseli, az unitárius egyháznak nincs kétszáz ezer lélekszáma, a Királyhágón túli református és a magyar evangélikus egyház közjogi helyzete pedig rendezetlen.

Itt is, mint a képviselőválasztásoknál, az 1926-os és 1927-es paktumos választáson csak a magyar megyékben tüntettük fel a szavazatok számát. A többi választáson, ahol a Magyar Párt önállóan küzdött, minden megyében beírtuk a szavazatok számát, ahol csak magyar jelölt volt, még akkor is, ha nem kapott mandátumot. Ahol 1928-tól 1937-ig nincs szavazat feltüntetve, ott magyarpárti jelölt nem szerepelt.

Nem időszerű most további magyarázatokat fűzni a választásokhoz, hiszen a számok önmaguk helyett is beszélnek és világosan mutatják, hogy mikor és melyik megyében mennyire volt tiszta a választás s ebből a szempontból a legtanulságosabb Udvarhely megye választási eredmé-

nyein végigtekinteni. A fenti két táblázat és a magyarázó szöveg a „Kisebbségvédelem“ olvasóin kívül a jövő történetírójának szól, akinek meg lesz a bátorsága és távlata is ahhoz, hogy az erdélyi magyarság kisebbségi politikai történetének első húsz évét felgöngyöltse.

A MAGYAR KISEBBSÉG POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI HELYZETE JUGOSZLÁVIÁBAN.

A történelmi Magyarország területén alakult három fő utódállam közül Jugoszlávia volt az, amely a legkisebb számú magyar nemzetiséget kebelezte be. Ez a számban legkisebb magyar nemzettömb az erősen nacionalista délszláv államon belül csak a legnagyobb nehézségek árán őrizhette meg nemzeti-népi tulajdonságait, anyagi és kulturális javait pedig a meg-megújuló legférfitasabb küzdelemmel tarthatja csak meg.

A délvideki magyarság életkörülményeiről számot adandó, egy öt esztendőszakot úgy választottunk ki, hogy abban a jugoszláviai magyar kisebbség válságosabb éveit, a katonai diktatúra alatt átélt idő és az azt követő enyhülés időszaka foglaltassák, mert valójában csak így nyerhetünk tiszta képet e maroknyi magyarság vállalt küzdelmeiről. Az ismertetett periódus 1932-től 1937-ig terjed. Ha ennek a korszaknak főleg az eleje a legemberfeletibb harcokat jelenti is a délvideki magyarság pusztaság fennmaradásáért, annál örvedetesebb, hogy a jelenleg is uralmon levő Stojadinovich-kormány alatt a jugoszláviai magyar kisebbség már számottevő jogokat élvez, ha nincs is az öt megillető kisebbségi jogok teljes birtokában.

A jugoszláviai magyarság száma.

Az 1931. évi jugoszláv népszámlálás végleges adatainak közzététele egyre késik. Az ország lakosságának előzetes adatait a „Prethodni rezultati popisa stanovnistva od 31. marta 1931. god. u. Kralj. Jugoslaviji. Beograd, 1931.“ címmel az állami nyomda kiadásában megjelent kiadvány ismerteti és az ország összlakosságának számát az 1921. évi 11,984.911 fővel szemben 13,930.918 főben állapítja meg. A két népszámlálás eredménye közötti különbség tehát 1,946.007 lélek, ami 16.24%-nyi szaporodást jelent.

Jugoszlávia nemzetiségeinek megoszlását az idézett ki-

advány nem adja meg. A belgrádi „Politika“ című félhivatalos lap 1933. évi május 16-i számában Radivojevics T. egyetemi tanár közölte először hivatalos forrásra való hivatkozással, Jugoszlávia nemzetiségeinek számát. E közleményből tudjuk, hogy az utolsó népszámláláskor Jugoszláviában 465.800 (3.34%) főnyi magyar nemzetiség volt. E szám a magyarság 1921. évi 467.658 (3.90%) lelket kitevő számához viszonyítva 1858 főnyi csökkenést mutat. Mivel azonban a Radivojevics tanár által közölt kimutatás az egyes nemzetiségek bánságonkénti megoszlását nem tünteti fel, így a magyarok számát a különböző bánságokban az 1921. évi népszámlálás alapján mutatjuk ki.¹⁾

Sorszám	A bánság neve	Összes népesség	Ebből magyar	A bánság lakóinak számához %-ban	Az össz-magyarság viszonyítva %-ban
1.	Dunai	2,107.658	385.526	18.29	82.44
2.	Szávai	2,336.739	51.648	2.21	11.05
3.	Drávai	1,037.838	14.426	1.39	3.08
4.	Drinai	1,354.200	11.033	0.82	2.36
5.	Verbászi	824.556	880	0.11	0.19
6.	Morávai	1,211.812	281	0.02	0.06
7.	Vardári	1,386.091	157	0.01	0.03
8.	Tengermelléki	786.357	105	0.01	0.02
9.	Zétai	782.972	88	0.01	0.02
10.	Belgrád város	152.658	3.514	2.30	0.75
Összesen: 1921-ben		11,984.911	467.658	3.90	100.00
Összesen: 1931-ben		13,930.918	465.800	3.34	—

Amint látjuk, a délvidéki magyarság négyötöde a dunai, egytizede a szávai bánságban él. így tehát a magyarság helyzetének vizsgálata is főleg e területek szemmel tartásával történik. A magyarság számarányának alakulása különösen a Dunabánságban figyelemreméltó. A Bácska, Bánát és Baranya báni közigazgatási egységekre történt átalakítása előtt (1929) e területen a magyarság számaránya jelentősen jobb volt. A Dunabánságnak nevezett közigazgatási egységben a régi Bánát, Bácska, Baranya, valamint e további területek foglaltatnak: a belgrádi, dunamelléki, sumadiai kerületek, ezeken kívül a szerémségi kerületekből az újlaki, ürögi, rumai, ópazovai és zimonyi járások; a pozsareváci kerületből pedig a moravai, pozsareváci és ramáji járás.

¹⁾ Forrás: Statisticki Godinjak, 1929, knj. I. p. 69. Beograd, 1932;

A Dunabánság és az egykori Vajdaság (Vojvodina) területi kiterjedését, népességét és nemzetiségi megoszlását tekintve, az 1921. évi népszámlálás alapján a következő elterést állapíthatjuk meg:

A közigazgatási egység neve:	Kiterjedése km ² -ben	Összes népessége	Ebből::			
			szerb horvát szlovén	magyar	német	egyéb
Vajdaság ¹⁾	19.702	1,346.527	509.520 37.8%	376.107 27.9%	316.579 23.5%	144.321 10.8%
Dunabánság ²⁾	30.158	2,107.658	1,207.206 57.3%	385.526 18.3%	344.136 16.3%	170.790 8.1%

A Vajdaságnak a Dunabánságba történt beolvasztása tehát a régi közigazgatási területnek 10.456 km²-nyi növekedését, a szerb-horvát és szlovének számának 697.686 főnyi szaporodását, illetve 37.8 %-os arányszámának 57.3%-ra való emelkedését eredményezte. Ezzel szemben a Vajdaság össznépségéhez viszonyítva 27.9 %-ot kitevő magyarság a Dunabánságban 18.3%-ra, a németiség pedig 23.5%-ról 16.3%-ra esett vissza. E két nemzetiségnek pedig a Vajdaságban abszolút többséget jelentő 51.4%-nyi arányszáma 34.6%-ra csökkent a bánsági felosztás alapján.

A Dunabánság lakosságának zömét alkotó három nemzetiség arányszámának ilyen mértékű elmozdulása úgy politikai, mint gazdasági, mint pedig művelődési szempontból nagy szerepet játszik.

A magyarság számának alakulását tükröző adatokból megállapíthatjuk, hogy az ország népességének 1,946.007 főnyi, illetve 16.24%-nyi emelkedése mellett a magyarság 1858 főnyi csökkenése, illetve az 1921. évi 3.90%-ról 3.34%-ra való visszaesése nem természetes. Ha a magyarság természetes szaporodását is számon kérnénk, alig hihető, hogy a közel félmilliónyi magyar népesség tízéves szaporodása csökkent eredményezett.

Politikai helyzet.

A jugoszláviai magyarság állampolgárságának kérdése a valóságban máig is rendezetlen, bár az 1922. évi január 26-ig terjedő optálási határidő letelte után minden jugoszláviai polgár, aki már 1910-ben az ország területén lakott, automatikusan jugoszláv állampolgár lett. Ezzel szemben az 1934. évi marseillesi királyi kérés után „vítas“ állampolgárságú egyének egész tömegét, számszerint mintegy 3640-et, rövid úton Magyarország területére tettek át. A ki-

¹⁾ Forrás: Popis stanovništva od 31. jan. 1921. god. Sarajevo, 1932.

²⁾ Forrás: Statistički Godisnjak, 1929. knj. I. Beograd, 1932. god.

utasítottak okmányait a magyar hatóságoknak annakidején módjában állt áttekinteni. Számosan voltak olyanok, akiknek édesatyja, sőt nagyatyja is a mai Jugoszlávia területén született; a kiutasított egyén pedig nemcsak hogy soha el nem hagyta szülőföldjét, hanem katonai szolgálatát is jugoszláv kötelékben teljesítette. így álltunk tehát a jugoszláviai magyarok állampolgárságának kérdésével, 1934-ben, a magyar kisebbség sorsának másfélévtizedes fordulója után. Az őslakos magyarok máig is elintézetlen állampolgársági kérvénye szép számmal fekszik az illetékes hatóságok előtt.

A jugoszláviai magyarság mozgási szabadságának korlátozása és főleg az anyaországgal való kapcsolatának gátolása, útlevélkiadások megtagadásával szinte kedvtelésévé vált a jugoszláv hatóságoknak. Olyananyira, hogy 1934-ig csak hosszas utánjárással és csak kivételes esetben adtak ki magyar nemzetiségű állampolgárnak útlevelet, minden elképzelhető legális és illegális adójának lerovása után. üzen a téren is csak az utolsó esztendőök hoztak némi javulást, nem utolsó sorban a magyarhoni turisztikának Jugoszlávia felé való megindulása miatt, amely, mint fontos államérdek, nem volt kockáztatható a jugoszláviai magyarok útlevelének megtagadásával.

A magyar kisebbség legszemélyesebb jogainak megsértését csak kiegészíti választójogának megvonása. Itt ahány választás, annyi sérelem érte a magyarságot. Az eddigi választások bizonyosága szerint a magyarság választójogát csak az esetben gyakorolhatta, ha maradéktalanul a kormányt támogatta, vagy a kormány jelöltjére minden fenntartás nélkül leszavazott. Az 1935. évi választáson a kormány kirendelte képviselőt a magyarságnak, legkeserűbb nemtetszése ellenére, meg kellett választania, hogy dokumentálhassák: a jugoszláviai magyarságnak magyar képviselője ül a belgrádi szkupstinában.

A magyarság, politikai törekvéseinek érdekében, Országos Magyar Párt címmel 1922-ben önálló politikai szervezetet létesített, amelyet azonban alig két évi működés után feloszlattak. Az 1925. évi országos választásokra engedélyezték csak ismét, de önálló, kisebbségi érdekekre alapozott politikát ezúttal sem folytathatott és mint önálló politikai párt, külső erők behatására elbukott. Minthogy a párt vezetőinek állandó sürgetése ellenére, a magyar választóknak több, mint a felét nem vették fel a választói névjegyzékbe, a névjegyzékbe vett választókat pedig minden eszékkel megakadályozták választói jogaik gyakorlásában, nyilvánvalóvá vált, hogy a jugoszláviai Országos Magyar Párt, mint önálló politikai szervezet, életképtelen. Végső lehetőségként határozta azután el a párt, hogy a jugoszláviai magyar tömegek érdekeinek védelmére, az akkori radikális

kormánypárttal köt egyezséget. Ez a fúzió azután az 1927. évi választásokon meghozta szerény eredményét és 3 magyar képviselő jutott kormánypárti programmal a szkupstinába, jóllehet a magyar választók arányszámához mérten 12 képviselő illette volna meg a magyarságot.

A választói jogaiban megcsönkített és a kormány politikájának támogatására kényszerített magyar kisebbséget hasonló sérelem érte a községi önkormányzati választásokon is. Az 1927. évi nemzetgyűlési képviseléválasztást rövid pár hónap múlva, november 6-án a községi választások követték. E választások meglepően jó eredményt hoztak és a Magyar Párt listáján leadott közel 20.000 szavazat 442 magyar községi képviselőt segített mandátumhoz. Sajnos, ez a mindenképen reális szép eredmény a gyakorlatban bizonytalanná vált, amikor az új képviselőkből álló községi képviselőtestületeknek meg kellett alakulniuk. A bizonyos szerb hányaddal rendelkező, de többségében magyar nemzetiségű községek képviselőtestületének megalakulását megakadályozták, a községi tisztviselők megválasztását pedig sok esetben szabotálták. Ahol pedig mégis sikerült a választási eredménynek megfelelően magyar községi vezetőséget alakítani, ott a felettes közigazgatási hatóság közbenjöttével semmisítették meg a magyar nemzetiségű jegyző vagy más községi funkcionárius megválasztását. Úgy, hogy végül is az 1927. évi községi választás eredménye 10 német és 6 magyar nemzetiségű jegyző volt. Természetesen az 1929. évi diktatúra első dolga volt e 6 magyar községi jegyző elmozdítása. A jugoszláviai községi közigazgatásban a magyar jegyző fogalma ma már csak emlék. A városokban hasonló módon végződtek az önkormányzati képviseléválasztások és ugyancsak a Zsifkovics-féle diktatúra mozdította el állásból az utolsó zentai városi tisztviselőket.

Az 1935. évi újabb választói törvény az eddig fennállott választási módszert csak még tarthatatlanabbá tette. Az új választói törvény szerint minden politikai pártnak, így a nemzeti kisebbségi pártoknak is, az ország kétharmad részéből kell választói kerületenként ajánlást gyűjtenie. Ha már most elgondoljuk, hogy a jugoszláviai Országos Magyar Pártnak Ószerbia, vagy az ahhoz szerzett Macedónia területéről is kellett bizonyos számú ajánlás, érthető, hogy e követelménynek meg nem felelhetve, nem állíthatott jelölteket. Maradt tehát az 1927-ben már gyakorlatban volt módszer: vagy a kormánnyal menni, vagy passzivitásban maradni. A jugoszláviai magyarság ezúttal is a kormánypárt listájára adta le szavazatát és ezt az előbbivel szemben csak annyiban tette dicstelenebbül, amennyiben ezúttal már előre kijelölt képviselőt kellett megválasztania. Tehát a kormánypárt mellett való szavazás még a képviselő szemelvé-

nek tetszés szerinti megválasztását sem tette lehetővé. A Jeftics diktatórikus kormánya alatt 1935 május 4-én lefolytatott választáskor a választók száma az egész országban 3,829.374 volt. A választók, a leadott szavazatok, valamint a képviselői mandátumok száma a különböző bánóságokban a következő módon oszlott meg:

A bánóság neve	A választók száma	Ebből leszavazott		Mandátumok megszállása a különböző listák között		
		Jefticsre	Macsekre	Jeftics	Macsek	Összesen
Szávai	760.148	177.789	405.356	48	27	75
Drávai	308.213	125.724	22.489	27	2	29
Dunai	688.775	348.485	121.595	44	8	52
Verbászi	272.103	119.150	91.979	17	8	52
Vardári	424.338	255.519	43.981	44	1	45
Morávai	403.563	255.640	54.601	39	2	41
Tengermelléki	247.736	65.609	111.993	14	10	24
Drinai	402.194	204.421	90.890	34	5	39
Zétai	242.031	154.074	30.633	30	3	33
Belgrád város	80.273	31.973	9.731	5	—	5
Összesen:	3,829.374	1,738.384	983.248	302	66	368
Együtt:			2,721.632			
%-ban	100	45.40	25.70	82.10	17.90	100

Az 1935. évi jugoszláv képviselőválasztási eredményben tulajdonképpen a magyarság érdekelve nem volt, miután, tekintet nélkül leadott voksaira, hivatalból rendeltek ki számára, egyetlen képviselőt, akivel be kellett érnie. Az országos végeredményről közölt fenti táblázatunk a kormányzó Jeftics-pártnak és Macsek horvát ellenzéki pártjának választási küzdelmét szemlélteti. A Macsek-listával szemben elkövetett igazságtalanságot tükrözi s ebből a körülményből is a kisebbséget ért sérelem állapítható meg. A végleges választási eredmény részletezése nélkül utalunk a Szávai bánóságban (Horvátország) leadott 405.000 Macsek-féle szavazatra és a Jeftics által elnyert 177.000 voksra, amelyeknek eredménye 48 Jeftics-párti képviselő és 27 Macsek-féle mandátum volt. A horvátság heroikus választási küzdelme és erőfeszítése a töredékszavazatok igazságtalan elosztásán bukkott el.

A képviselőválasztások országos végső eredményét egyébként úgy osztották el, hogy a relatív többséget kapott lista az összes mandátumok háromötödét nyerte el, tehát 368 közül 221-et. A többi 147-et pedig a D'Hont-rendszer alapján olyképp osztották szét, hogy a résztvevő összes pártok részesedtek belőle. Ezenkívül bekerült még minden 50.000 szavazatot kapott listavezető. A horvátok erre a vá-

lasztási eljárásra a szkupstina bojkottálásával feleltek és egyetlen képviselőt sem küldtek Belgrádba. Csak évekkel a választások után mutatták be egyesek mandátumaikat a parlamentben.

Mint a személyi szabadságot érintő tömegsérelemet kell felrónunk azt a közigazgatási eljárást, amelyet a rendezetlen állampolgárságúnak minősített magyar nemzetiségű személyekkel szemben a hatóságok, minden kímélet nélkül, a marseillesi merénylet után foganatosítottak. A százas turnusokban kiutasított magyar családokat minden ingóságuktól megfosztva az ország több pontján tették át a határon. Amint előbb már említettük, több mint 3600 személyt érintett ez az eljárás. Az akkori viszonyokra jellemző, hogy ezekben a feszültséggel teli órákban a megfélemlített félmilliónyi jugoszláviai magyarság szinte láthatatlanná vált. A délvidéki magyar sajtó pedig a legközömbösebb napi dolgokat tárgyalta, mivel nem talált megfelelő hangot a gyilkossággal kapcsolatos események közlésére. Ezek ellenére a Szabadkai Napló 1934. évi nov. 11. és 13-iki, az újvidéki Reggeli Újságnak pedig nov. 16-iki számát az ügyészség elkobozta. Csak napokkal később közölték e lapok szerkesztőseivel, hogy az elkobozást azért foganatosították, mert a magyar lapok nem közölték a királygyilkossággal kapcsolatos eseményeket azon a hangon és módon, amint azt a belgrádi szerb sajtó tette. E nyomás alatt azután az idézett két magyar lap a Magyarország elleni vádaskodás hangján írt pár napig.

Az eseményeknek immár négyéves távlatából ítélve meg a történetet, bizonyosra vesszük, hogy az ítéletükben tárgyilagossabb délszláv körök is más véleménnyel vannak azóta a magyarság, de különösen a jugoszláviai magyar kisebbség felelőssége felől ebben a kérdésben.

Nagy vonalakban ezek a főbenjáró jogi és érzelmi sérelmek tették bizalmatlanná a délvidéki magyarságot a délszláv uralommal szemben. Csak megnyugvással szolgál, hogy a jelenleg uralmon levő Sztojadinovics-kormány olyan mértékben konszolidálta a viszonyokat, hogy a jugoszláviai magyarság ma már különösen kulturális sérelmeivel bizalommal fordul az illetékes belgrádi fórumokhoz. Ezek nem egy esetben adtak helyet a magyarság vezetői által előterjesztett panaszoknak, e panaszok részben vagy teljességében való orvoslásával.

Gazdasági helyzet.

A jugoszláviai magyarságot gazdasági téren legalább annyi sérelem érte, mint amennyi előny és kedvezmény jutalmazta a többségi népet az anyagi boldogulás minden te-

rén. A magyarság gazdasági veszteségei során kétszeresen volt szenvedő alanya a károsodásnak. Egyszer, amikor a birtokos magyarságtól elvették a vagyonát, másodsor, amiddőn a szegény és nincstelen magyarságot minden részese-désből, kisebbségi voltánál fogva, kizárták. Az agrárreform végrehajtásával a cselédi sorban volt földnélküliek nagy tömegei veszítették el munkaalkalmukat, miután a földosztást kizáróan a többségi nép igényeinek figyelembevételével hajtották végre. Pedig az 1936. év végéig csaknem egészében felszámolt jugoszláv agrárreform során szétosztott kereken 2.5 millió hektárnyi földből legalább a nagycsaládú magyar földnélkülieket lehetett volna részesíteni.¹⁾

A különböző közterhek aránytalansága nem utolsósorban sérelme a jugoszláviai magyar kisebbségnek. Természetesen a pénzügyi kormányzat mindig talál jogalapot intézkedéseinek törvényszerűségére. A házadót pl. valójában az ószerbiai és a hozzácsatolt déli tartományokban az adózó lakosság nem is ismeri. A községekre vonatkozó 1934. évi VII. 22-i törvény szerint az ötezer lakoson aluli községek népe nem fizet házadót. Mivel pedig ötezer lakoson felüli községek kizáróan a Vajdaságban (elvéve a szávai bánágban) vannak, így csupán e terület népe köteles házadót fizetni.

Ezek után nem érdektelen a földdel kapcsolatos állami adók mértékét is szemügyre venni a különböző bánágokban. Itt közöljük a földművelésügyi minisztérium hivatalos kimutatását az 1 kat. holdra eső állami adókról.

Bánág neve	1 kat. holdra eső állami adó dinarban:
Dunai	150.—
Szávai	32.—
Drávai	21.—
Morávai	21.—
Drinai	20.5
Vardári	16.—
Vrbászi	15.—
Tengermelléki	15.—
Zétai	7.—

Ha a Dunabánág népe által 1 kát. holdra eső állami adó mértéke nem tükrözné eléggé azt az aránytalanságot, amely az adófizetés terén e tartomány lakosságát és közte természetesen a magyarságot is terheli, (még akkor is, ha a földek termés hozama itt a legnagyobb), vegyük figyelembe

¹⁾ Részletesebb adatokat l. Kardos Béla dr.: A jugoszláviai földreform végeredménye nemzetiségek szerint. (1937.) Kisebbségvédelem; 1938. 1. sz.

a különböző bánóságok által viselt állami egyenesadó-terheket, illetve az 1 lakosra eső állami egyenesadó mértékét

Tehát:

Bánóság neve	Egyenesadó		Átlagnál		
	millió 1936	dinárban %	Egy lakosra esett dinár	több (+)	kevesebb (—)
Dunai	392.8	28.9	164.6	67.0	—
Szávai	316.2	23.2	116.9	19.3	—
Drávai	124.0	9.1	108.4	10.8	—
Drinai	73.6	5.4	47.9	—	49.7
Morávai	64.9	4.7	45.2	—	52.4
Vardári	68.5	5.0	43.2	—	54.4
Zétai	39.0	2.9	42.1	—	55.5
Tengermelléki	32.0	2.4	35.5	—	62.1
Verbászi	32.0	2.4	30.9	—	66.7
Belgrád város	217.1	16.0	751.2	653.6	—
Összesen:	1359.6	100.0	97.6	—	—

Az 1936. évben az egész ország által fizetett 1,359.6 milliónyi állami egyenesadóból maga a Dunabánóság népe 392.8 milliót, illetve az egész összeg 28.9%-át fizette; tehát 1 lakosra 164.6 dinár évi egyenes adó esett, ami kimagasló teher a többi nem magyarlakta bánóságokhoz képest. Belgrád város 1 lakosát terhelő állami egyenesadó mértéke, mint általában a városi lakosság adózása, különleges elbírálás alá esik.

Ha mindjárt kétségtelen is, hogy az agrárállamként ismert Jugoszlávia gazdasági életének hangsúlya a Vajdaságon van, mert erőforrásai kiapadhatatlanok, mégis gondolkodóba ejt az a mértéken felül kihasználó gazdasági politika, amelyet a mindenkori jugoszláv kormányok e tartománnyal szemben a megszállás első napjától kezdve követtek. E gazdasági-pénzügyi politika egyenes következménye az ország de különösképen a Vajdaság legnagyobb számú adózórétegének, a parasztságnak hatalmas mértékű anyagi leromlása, amelyről Demetrovics Juraj földművelésügyi miniszter 1933. évi beszámolójában tájékoztatta az ország közvéleményét. Szerinte az ország eladósodott földműveseinek száma 709.525, adósságának összege pedig 6.072,600.000 dinárt tesz ki. Erre az adósságra a földművesek 18—24% között váltakozó kamatot fizetnek országszerte. Ha pedig az ország egész földművesadósságát az eladósodott parasztek számához és az 1 hektárt terhelő adósságösszeghez viszonyítjuk, az alábbi eredményt kapjuk bánásonként:

¹⁾ Forrás: Popis etanovnistva od 31. jaii. 1921. god. Sarajevo, 1932.

²⁾ Forrás: Statisticki Godisnjak, 1929. knj. 1. Beograd, 1932. god.

Bánság neve	1 adósra eső teher 1 dínárban	ha-ra eső teher dínárban
Dunai	19.014	2.723
Drávai	18.273	2.315
Tengermelléki	12.974	4.914
Zétai	8.638	1.745
Szávai	7.444	1.826
Drinai	6.677	1.030
Vardári	6.372	1.040
Morávai	5.567	1.027
Verbászi	3.857	765
Az egész országban átlagban	9.841	1.824

Nem kétséges tehát, hogy az erősebben eladósodott országrészek mellett is a Dunai Bánság 1 adósra eső terhe az országos átlagadósság felett túlságos magasan áll, amely körülmény már — a Dunabánságnak a jugoszláv gazdasági élet erőeloszlásában való fontos szerepét tekintve — országos katasztrófát jelent.

A legjelentékenyebb adózó- és fogyasztórétegnek ilyen mérvű eladósodása a kormány szociális intézkedését kellett, hogy kiváltsa. Megszületett tehát a földművesvédelmi törvény. A földművesvédelem azonban a hitelintézmények, a bankok és takarékpénztárak érdekébe vágott. Miután megszűnt az adósok eleni végrehajtási lehetőség, a betevő hitelezők ellen a pénzügyintézetek védelmét is el kellett rendelni. Mikor pedig a bankbetétek kivételét erős korlátozás alá vették, a bankbetétesek, érdekeik védelmére, a bankok ügykezelésének ellenőrzésére szövetséget alakítottak. íme, az állam pénzügyi válságának folyamata, a gazdasági erőforrások mértéken felül való kihasználása miatt.

Az egyenetlen közteljesítés és igazságtalan adóztatás után tekintsünk bele a különböző állami és kedvezményezett bankok által nyújtott hitelek megosztási statisztikájába, talán azzal a gondolattal, hogy a nagy terhek viselésére kényszerített vajdasági gazdasági élet más helyen, esetleg a termelés rentabilitását biztosító gazdasági hitelek nyújtásában talál kárpótlást. Vegyük mindjárt a gazdasági élet támogatására 1929-ben létesített Privilegizált Agrárbank (Belgrád) hitelezéseinek kimutatását. Eszerint a bank az elmúlt 7 év alatt 1.400 millió dinár kölcsönt nyújtott 140.000 gazdaságnak, 1936-ban pedig 767.2 milliót. Sajnos, e hitelekéről részletes kimutatás csak a bank működésének második esztendejében, 1930-ban jelent meg. E statisztika azonban éppen a Vajdaságra nem kecsesítő. Az összesen 69.714 igénylőnek juttatott 467.3 millió dinárból ugyanis jutott:

	Millió dinár	%
Délszerbiára	28.0	
Szerbiára	165.8	41.5
Montenegróra	8.8	1.9
Bosznia-Hercegovinára	56.8	12.2
Vajdaságra	143.7	30.7
Horvát-Szlavonországra	38.0	8.1
Dalmáciára	26.5	5.6
Szlovéniára	0.4	0.0
Összesen	467.3	100.0

Ami pedig a Jugoszláv Nemzeti Bank által nyújtott ipari és kereskedelmi hitelekkel illeti, ezek az 1936. évi adatok szerint alábbi módon alakultak:

	Millió dinár	%
Belgrád	630,140.529	43.2
Szerbia	104,117.474	7.1
Szerbia Belgráddal együtt	734,258.003	50.3
Horvát-Szlavonország	414,141.092	28.4
Vajdaság	120,139.286	8.2
Szlovénia	118,712.854	8.2
Bosznia-Hercegovina	71,352.048	4.9
Összesen:	1.458,603.283	100.0

Tehát a belgrádi Nemzeti Banknál leszámított váltókölcsönök összege 1936. december 31-én 1.458.6 millió volt, amely összeget 21.652 váltóra folyósították. Ugyanebben az időben a zálogkölcsönök összege 258.8 millió dinárt tett ki, amelyből magára Belgrádra 219.6 millió esett, a többi országrészre pedig csupán a maradék 39.2 millió dinár jutott. Ezek az adatok nyilvánvalóan tükrözik azt a pénzügyi politikát, amely kétségtelenül a Vajdaság mértéktelen gazdasági kihasználását szolgálja.

A nemzeti jövedelem számban kifejezve az 1935. és 1936. évben a következőképpen alakult:

	1935		1936	
	millió dinárban			
a) Mezőgazdaság: (állattenyésztés, halászat, háziipar is)	18.416.8	53.8%	21.902.5	57.2%
b) Ipar: (bányászattal, a háziipar tizedrésze)	9.721.8	28.3%	10.089.5	26.4%
c) Kereskedelem: (hitel és biztosítási ügyvel)	3.035.3	8.9%	3.221.2	8.4%
d) Közlekedés: (postaforgalommal)	3.081.2	9.0%	3.067.4	8.0%
Összesen:	34.255.1	100.0%	38.280.6	100.0%

Jugoszlávia, nemzeti jövedelmének megoszlását tekintve, 57.2%-ig a mezőgazdaságból, 26.4%-ig az iparból, 8%-ig a kereskedelemből és 8%-ig a közlekedésből szerzi jövedelmeit. Miután pedig a mezőgazdaságból eredő jövedelem mértéke szerint Jugoszlávia agrárállam, így önmaga ellen vét az a gazdasági-pénzügyi politika, amely az ország leghaszonhajtóbb mezőgazdasági területét, a Vajdaságot csak kiaknáza, azonban rentabilitása érdekében áldozatokat hozni nem hajlandó.

Fekete Lajos.

LENGYELORSZÁG KISEBBSÉGI KÖZIGAZGATÁSA.

Lengyelország területén több nemzetiség tagjai élnek kisebbségi sorsukat. Ez a sors azonban nem az elnyomatás, a megalázás sorsa. A lengyel állam kisebbségeinek egy része asszimilálódik. Lengyelország a nemzetközi kisebbségvédelmi szerződéseken túlmenő nagy engedményeket tesz a nemzetiségeknek, viszont a nemzetiségi vidékeken élő lengyel ifjúságot kötelezi, hogy tanulja meg a kisebbség nyelvét, mert azok irányítását rájuk kívánja bízni. Így, miután igazi lengyel polgárok beszélnek a kisebbség nyelvét, megvan a lehetőség a kisebbség tevékenységének minden vonatkozásában való ellenőrzésére.

Figyelembe kell vennünk azt, hogy Lengyelország húsz évvel ezelőtt három állam uralma alul szabadult fel.

Lengyelország felosztása idejében a megszálló hatalmak mindent elkövettek, hogy a lengyel nemzetiséget asszimilálják. Az erőszakos eszközöktől sem riadtak vissza. Például az oroszok a görög-katholikus vallású ruténeket a görög-keleti hitre térítették és így próbálták őket eloroszosítani. Ugyanez volt a tervük a fehér-oroszokkal is. A lengyeleket Oroszország távolabbi részeibe vitték. A németek mindenhova németeket telepítettek. Az a rész, ahol a lengyelséget még leginkább egyenjogúan kezelték, az osztrákok által megszállt terület volt, bár itt is iparkodtak ellentétet okozni a lengyelek és rutének között.

A régi Lengyelországon osztozó három állam területein élő orosz, ausztriai ukrán és német anyanyelvűek alkotják a zsidókkal együtt a feltámadt Lengyelországban a fő kisebbségeket. Árva megyéből és Szepes megyéből lengyel fennhatóság alá 22.700 lélek került, főként lengyel, tót, rutén és magyar. A néhány magyarjút, kik Lengyelország-

hoz kerültek, teljesen egyen jogúnak tekintik a lengyelek.

Az 1931-es népszámlálás szerint Lengyelországban 22,208.000 lengyel és 9,925.000 főnyi nemzetiség volt. A nemzetiségek közül a rutének száma a legnagyobb (majdnem 4 millió), ezután a fehéroroszkok száma a legtöbb, de találunk még litvánokat, oroszokat, cseheket, németeket és még több kisebbséget.

A ruténség és a fehéroroszkok, Lengyelország több tartományában, zárt tömegekben élnek. Számos község van, ahol a kisebbség a lakosság többségét alkotja. A fehéroroszkok többnyire földművesek, a németek kisebbségei ellenben ipari és kereskedelmi központokban elszórtan élnek, különösen a pomerániai és poznani vajdaságokban, Lotz környékén és Sziléziában. Ugyanez a helyzet a zsidóságnál is, akik inkább az ország keleti részein élnek. Néhány városban kizárólag zsidók laknak.

A földreform terén a lengyel állam nem tett különbséget lengyel és kisebbség között. Mindenki szerezhett földet magának. Ennek bizonyosága, hogy számtalan birtok, mely az orosz uralom alatt is megmaradt lengyel kézen, most a kisebbségek kezébe került.

A nyelvhasználat terén is igen engedékeny a lengyel. Egy 1924. évi rendelet szabályozta a közigazgatásban, az iskolákban a rutének, fehéroroszkok és litvánok nyelvhasználatát. A rendelet kimondja, hogy úgy az államnál, mint az önkormányzati hatóságoknál a hivatalos nyelv az állam nyelve, ez alól azonban vannak kivételek. A rutének az általuk lakott 5 vajdaságban, a fehéroroszkok 3 vajdaságban, a litvánok pedig a vilnai vajdaság 2 járásában saját anyanyelvükön intézhetnek beadványokat az első- és másodfokú hatóságokhoz. A hatóságok részéről a válaszadás általában lengyel nyelven történik, kétnyelvű választ csak abban az esetben adnak, ha ezt kifejezetten kérik. A községi eljárások a beadvány nyelvén válaszolnak. A képviselőtestületek tanácskozási nyelve a kisebbségi vidékeken tetszés szerint a kisebbség vagy az állam nyelve. A vajdasági hivatalos közlönyökben a törvények és rendeletek az állam és a vajdaság másik jegyzőkönyvi nyelvén kerülnek közlésre. Az egyik kisebbségi község a másik kisebbségi községgel saját anyanyelvén érintkezhetik. A bíróságoknál a tanúk anyanyelvükön tehetnek vallomást.

Hasonló kisebbségvédelmi szempontok szerint van megállapítva a nyelvhasználat az iskolákban is. Ahol legalább 25%-nyi kisebbségi lakosság van, 40 ugyanezen iskolai körzethez tartozó gyermeknek anyanyelvi oktatása biztosítandó, úgy az állami, mint a magán- és örkormányzati testületek által fenntartott elemi iskolákban. Legalább 25 gyermek szülőinek hasonló kívánságára kétnyelvű a tanítás. Ha

azonban az iskolai körzetben nincs legalább 20 olyan gyermek, kiknek szülői az állam hivatalos nyelvén való oktatást kívánják, az iskola 40-nél kisebb nemzetiségi létszám mellett is lehet nemzetiségű tannyelvű. A lengyel nyelv tanítása mindig kötelező. A nemzetiségi vidékeken 150 középiskolai tanuló szülőinek kívánságára a középiskola is kisebbségi iskola. A nemzetiségi vidékeken lakó lengyel ifjúság már az iskolában megtanulja a nemzetiségi nyelvet. Ennek különös előnye az, hogy nemzetiségi vidékeken is lengyel tisztviselőket lehet alkalmazni.

A kisebbségek saját maguk határozzák meg, hogy milyen nemzetiséghez tartoznak.

A lengyelek is tudományosan foglalkoznak a kisebbségi kérdéssel és erre a célra 1921-ben kisebbségi intézetet is alakítottak Varsóban.

E vázlatos ismertetésből is kitetszik, hogy Lengyelország azok közé az államok közé tartozik, amelyek a kisebbségjogokat tiszteletben tartják s a nemzetiségek szabadságát biztosítják.

Kertész János dr

NEMZETKISEBBSÉGI BREVÁRIUM.

„Az idegen uralom nehéz idejében kemény magyarnak lenni, becsület dolga“.

HORTHY MIKLÓS

Magyarország kormányzója 1938. november 6-án
Komáromban tartott beszédéből.

„Meg vagyunk győződve afelől és erre ezer bizonyítékunk van, hogy a szlovák és rutén nép, ha felszabadítanák őket a cseh hadsereg és a cseh tisztviselők járma alól, túlnyomó többségben szavazna a Magyarországhoz való visszacsatolás mellett, ahol egy évezreden át éltek. Semmiesetre sem fogunk lemondani jogainkról, mert ha ezt tennők, Közép-Európában olyan helyzet keletkezne, amely nem biztosítaná a jövő békéjét s a Dunamedence állandó konfliktusok és nyugtalanságok forrása lenne“.

BETHLEN ISTVÁN gróf

volt magyar miniszterelnök nyilatkozata a Corriere della Sera 1938. október 30-iki számában.

„Ruszinszkrét annak idején letétként adták át Csehszlovákiának a régi orosz rendszer részére. Helyzete olyan volt, mint üresen hagyott szék: háttal fordult nyugatnak. Ez a megoldás inkább politikai, mint gazdasági vagy néprajzi jellegű volt. Ru-

szinszkóban nincsenek csehek. A lakosság politikailag nagyrészt kialakulatlan, egyedül a magyarok tanúsítanak politikai magatartást. E vidék lakossága népszavazás esetén kétségkívül a Magyarországhoz való csatlakozás mellett döntene“.

BECK JÓZSEF

lengyel külügyminiszter nyilatkozata 1938. október 30-án a Hearst-lapok részére.

„Szent István hagyományaihoz képest, az ő elgondolásainak szellemében fogadjuk az új határokon belül nem magyar fajú testvéreinket is. Régi otthanukat találják meg az egymás mellett kiontott vérral annyiszor öntözött közös hazában.

Minthogy ezen a vidéken szlovákok is vannak, néhány szót szólok hozzájuk nyelvükön. (Szlovákul.) Meleg szeretettel üdvözöllek benneteket, akik a mai napon visszatértek ezeréves hazátokba. Kenyeretadó földjét nemcsak együtt munkáltátok, de együtt védtétek is. Legyetek meggyőződve, hogy az egész magyar nemzet megértő szeretete biztosítani fogja részetekre életszínvonalatok emelésén kívül a szlovák nyelv és kultúra teljes szabadságát“.

HORTHY MIKLÓS

Magyarország kormányzója 1938. november 11-én
Kassán tartott beszédéből.

„Melegen, féltő szeretettel üzenek azoknak a felvidéki magyaroknak, akik Pozsony, Nyitra, Eperjes és Nagyszöllős környékén továbbra is idegen uralom alatt kénytelenek élni, mert a müncheni egyezmény alapelvei felszabadításukat nem tették lehetővé. Vegyék tudomásul, hogy féltő szeretettel gondolunk reájuk, tudják meg, hogy nincsenek egyedül, figyeljük életmegtámasztásukat és vigyázunk Tájuk, övék ma minden aggodalmunk. Tudjuk, hogy az idők méhében van egy nap, amikor őket is keblünkre ölelhetjük, mint ahogy keblére ölel bennünket most a mi édes országunk: Magyarország“.

JAROSS ANDOR

a felvidéki magyarság vezetőjének rádióbeszéde
1938. november 4-én Budapesten.

„Maradtunk magyarok odaát a határokon túl. Mi, otthon maradt magyarok ígérjük Főméltóságodnak, hogy kezet adunk az ott élő szlovák testvéreinknek és velük együtt dolgozunk egy szebb jövőért. Az ideát lévő magyaroktól pedig kérem, hogy az idecsatolt szlovákok nemzeti érzéseit tartsák a legmélyebb tiszteletben, engedjék meg, hogy ugyanúgy élhessenek itt, mint ahogy mi követeljük, hogy ott élhessünk“.

ESTERHÁZY JANOS gróf

1938. november 1-én a magyar csapatoknak Kassára való bevonulása alkalmával Horthy MIKLÓS kormányzóhoz intézett üdvözlőbeszédéből.

„A bécsi döntés nem az abszolút történeti igazság és jog. Hanem a néprajzi elv alapján történt, a népi gondolat szellemében. A történetírónak azonban tudnia kell, hogy a történeti fejlődés folyamatos. Nem adjuk fel a természet törvényein és a történeti igazságon alapuló jogainkat, de a népiség vezérgondolata körül kikristályosodott új elvek, rendszerek és formák közepette minden magyar népi erő összefogásával és korunk szelleméhez igazodva igyekszünk azoknak érvényt szerezni. A Kárpátmedencében és a csatlakozó területeken élő népek és nemzetek jövő fejlődésének alapfeltétele a jó szomszédság és a tartós béke s ez csak a népi gondolat és a történeti eszme, a néprajzi norma és a földrajzi elv korszerű egyeztetésével valósítható meg“.

HÖMAN BÁLINT

volt miniszter, 1938. november 6-án a Magyar
Történelmi Társulat rendkívüli közgyűlésén.

„Magyar testvérek! Egy pillantás a térképre elég ahhoz, hogy megmutassa, mennyire egymásra vagyunk utalva, magyarok és szlovákok. Hálásak vagyunk, hogy Magyarországon biztosítják a szlovákok kulturális és nyelvi jogait, de nemcsak biztosítják, hanem be is tartják azokat. Tegnapelőtt Magyarországon voltam és személyesen győződtem meg arról, hogy a magyar kormány őszintén és komolyan veszi szándékát. Legyen köztünk jó szomszédság, legyünk jó barátok. A fájdalmasan teremtett határ felett a szabad, önálló szlovák nemzet baráti jobbát nyújtja a magyar nemzetnek, abban a hitben, hogy a határok nem fognak minket elválasztani, hanem barátilag összekötnek egymással“.

MACH SÁNDOR

szlovák propagandafőnök szlovák és magyar nyelvű beszéde a pozsonyi és beszercebányai rádióban 1938. november 15-én.

„Sohasem adtuk fel azt az alaptételünket, hogy hosszú időre terjedő nyugalmat Európa e részében csakis a népek önrendelkezési jogának maradéktalan alkalmazása hozhat. Sokan azt állítják és magam is osztom azt a nézetet, hogy az eredmény érdekében fájdalmas áldozatokat kellett hoznunk. De meghoztuk ezeket abban a reményben, hogy a bécsi döntés hajnalhasadását jelenti egy jobb korszaknak Európa e részében és lehetővé fogja tenni a jövőben azt, hogy az évszázadok óta itt megtelepedett nemzetek békésen éljenek egymás mellett, sőt megtalálhassák a szorosabb együttműködés módjait. A mi részünkről ebben az irányban minden hajlandóság megvan. Mi nem akarunk más népek felett uralkodni, hanem velük együtt akarjuk az emberi haladást és az európai békét szolgálni“.

KÁNYA KALMAN

magyar külügyminiszter 1938. november 12-én a magyar parlamentben.

„Lehetetlen, hogy a szlovák függetlenség mámora mögött máris ott ne kísértsen a függetlenség aggasztó kenyérgondja is. S ez a Prágával való együttes nyomán nemhogy fogyna majd, ellenkezőleg, csak növekedni fog. Ez a gond nagy tanítómester, előbb-utóbb minden másnál jobban figyelmeztetni fogja őket arra, hogy a magyarsággal, a Magyarországgal való testvériség a múltban sem erőszak volt, nem kényszer, nem mesterkéltségek viszony. Nagy, igazi életérdek volt ezer éven át s az is marad akkor is, ha az Osztrovszki Vepor lesz ezután közöttünk a határ. Rájönnek majd, hogy ha mint öntudatlan nép el is mentek tőlünk, mint öntudatos nemzet vissza kell, hogy térjenek. Vissza is fognak jönni“.

MILOTAY ISTVÁN
az „Új Magyarország“ 1938. október 30-iki számában.

P.—P. J.

I R O D A L O M .

Csekey István: A magyar nemzetfogalom.

Acta litterarum ac scientiarum Reg. Universitatis Hung. Franciscosephinae. Sectio: juridico-politica. Tomus XIII. (Különlenyomat a Menyhért emlékkönyvből.)

Kiadja a M. kir. Ferenc József-Tudományegyetem barátainak egyesülete, Szeged, 1938. 88. 1.

Szerző a nemzet fogalmát történelmi produktumnak tekinti és ezen az alapon a magyar nemzetfogalom fejlődését kutatva, arra a megállapításra jut, hogy először egy geopolitikai nemzetfogalom alakult volna ki. Eszerint a geopolitikai nemzet egy-egy történet-földrajzi államterület törzslakosságának közössége lett volna. A rendiség korában a közjogi nemzet fogalmának kialakulása következett be; e korban alakult ki a „populus Werbőczyanus“, a politikailag jogozottak nemzete a plebs-szel szemben. Innen egy lépés vezetett a franciás államnemzet fogalmához, amikor a rendiség helyébe az állampolgárság lépett.

A nemzet francia értelmezésével szemben szerző a német kultúrnemzet fogalmát állítja szembe és annak álláspontját fogadja el helyesnek. Ebben a felfogásban a nemzet az a nép, amely természeti közösségből tudatosan politikai akarati közösséggé válik. Másképpen az a szellemi kultúrközösség, amelyhez az egyes belsőleg tartozik és amelyet külsőleg elismer. A német felfogásból egyedül a fajelméletet tartja magyar szempontból veszedelmesnek, ami szerinte szakítást jelentene a szentistváni államkoncepcióval és útját állná a régi Nagymagyarország helyreállításának is. A helyes út szerző szerint tehát csak a kultúrnemzet fo-

galma, a szentistváni gondolat időszerű átfogalmazásával. A kiváló munkát különösen értékesé teszi *Csekey* professzor rendkívül alapos forráskutatása és az idevágó irodalom beható feldolgozása.

B. Gy.

A felvidéki magyarság húsz éve. 1918—1938.

Szerkesztette a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete.
Budapest, 1938. 140 l.

A Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete a szomszéd államokra s különösen a Magyarországon kívül élő magyarságra vonatkozó nyilvántartó- és kutatómunkának nálunk legjobban kiépített szerve. Rendszeres és nagyszabású anyaggyűjtéséből azonban az Intézet, mely alakulása óta (1926) kiváló hasznára volt az utódállamokra és a kisebbségi kérdésre vonatkozó kutatásnak, közkinccsé eddig keveset tehetett. Az északmagyarországi terület visszacsatolásának nagy eseménye most alkalmat nyújtott az Intézetnek egy igen értékes és aktuális publikációra. Kitűnő szakemberek és helyszínen élt munkatársak adatszerűen regisztrálják, mi történt húsz esztendő óta az elcsatolt felvidéken politikai, kulturális, egyházi, gazdasági, szociális stb. téren. Egy bevezető cikk igen alapos témaismerettel a felvidéki magyar társadalom egységének kialakulásáról tájékoztat. A grafikonokkal is illusztrált közhasznú kiadvány, a hirtelen felmerült szükségletnek a rendelkezésre álló rövid idő dacára jól felkészülten tesz eleget s méltán váltja ki azt a reményünket, hogy a Kisebbségjogi Intézettel rokon célokat szolgáló Államtudományi Intézet e könyvecskéje fontos nemzeti célú kiadványsorozat megindulását jelenti.

*

Itt említjük meg, hogy a csehszlovákiai események hatása alatt már szinte könyvtárra menő irodalom látott napvilágot a Csehszlovákiával, illetve a Felvidék visszacsatolásával kapcsolatos kérdések megvilágítására. Kiemeljük *Tarján* Ödön és *Fali* Endre dr.: *Magyarok, szlovákok és rutének a Dunavölgyében* című főképpen kisebbségi vonatkozású könyvét. *Cholnoky* Jenő, *Mécs* László, *Benda* Jenő, *Rády* Elemér, *Juhász* Vilmos szerzőknek *Jaross* Andor előszavával jelent meg: *Felvidék! A visszaszerzett és amég visszavárt Felvidék története, mai élete, kultúrája, földrajza, néprajza, műemlékei képtáblákkal, térképekkel és statisztikákkal* című műve, melynek tartalmát címe eléggé megadja. A külföld felé tett jószolgálatot a *Pesti Hírlap*: *Mit követel Magyarország Csehszlovákiától* című, többnyelven megjelent irata. Inkább irodalmi rajz *Szvatkó* Pál könyve: *A visszatért magyarok (A felvidéki magyarság húsz éve)*. Az *Ország Útja* kiadásában jelent meg: *Magyarok Csehszlovákiában 1918—1938*. stb.

S Z E M L E .

A Táj- és Népkutató Központ kiállítása.

A Táj- és Népkutató Központ a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1938. évi 28.220. számú rendelete alapján létesült folyó év októberében. Kiállítással mutatkozott be, amelyen gróf Teleki Pál, Gyórfy István és Magyary Zoltán vezetésével már feldolgozott adatokkal és térképekkel jelentkezett „a nemzet vezetésére készülő értékes ifjúságnál“. A módszerről a kiállítási útmutatóból értesülünk. „Sohasem érzésekre és feltevésekre támaszkodik, a szemmértéket a mérőeszközzel váltja föl és ahol eddig hiányzott, új mérőmódszereket dolgozott ki“. Ha a Táj- és Népkutató Központ célkitűzéseit tekintjük, le nem tagadható annak a magyar kisebbségvédelemmel való szoros kapcsolata. Míg az a „magyar államra váró nemzeti feladatok sikeres megoldásának a tényekkel összhangban álló tudományos feltételeit igyekszik kidolgozni“, addig a kisebbségvédelem egyik főfeladata az állam nélkül maradt népcsoportok önszervező ténykedésének vizsgálata. A Táj- és Népkutató Központ munkája, természetének megfelelően, általános, átfogó jellegű, míg a kisebbségvédelem különlegesebb és az idegen környezet tanulmányozásába átcsapó. A nagy magyar problémának mintegy variációja a kisebbségi népcsoport élete. A Népkutató Központ vezetői a magyar problémák korszerű megoldását a népi kultúrának fontosságával kapcsolták egybe. Ezzel mi is, a kisebbségi kérdés tudományos kutatói, olyan támaszt kaptunk, mellyel eredményesen szállhatunk szembe a régibb és osztályelfogultság által jellemzett munkairánnyal.

G. J.

A Mansz kisebbségi pályatételei.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (Budapest, VII., Rózsa utca 23., tel. 13-14-20) pályázatot hirdetett az egyetemi és főiskolai ifjúság olyan értekezéseinek jutalmazására, melyek az elszakított magyarság problémáival foglalkoznak. Két 300 pengős és öt 200 pengős pályadíj van kitűzve, ezenkívül az értékesebb munkák külön jutalombdíjban részesülnek. A Szövetség a pályázatot most meghosszabbította és annak végső határidejét 1939. év február 20-ára tűzte ki.

KISEBBSÉGI SORS.

Románia.

A Felvidék visszacsatolásának hatása.

Európa nagy külpolitikai eseményei a román közéletben is élénk hullámverést okoztak. A román sajtóban az ijedelem hangja hallható, mely nem ritkán Magyarország elleni kirohanássá torzul el. A bécsi döntés igazságszolgáltatása Románia lelkiismeretét fordulja. Azért látják úgy, hogy „Magyarország visszaél Európával”. Amidőn a kassai bevonuláskor az ország lelkesedése tetőfokára hágott, ők a magyarság vezetőit nyomdafestéket alig tűrő kitételekkel illetik és a feléledt revizionizmussal szemben a román nemzeti szolidaritásra hivatkoznak, mely egyedül is megvédi a veszélyeztetett határt. A Budapest felől jövő határkiigazítási követelésekkel szemben „egy barázdát sem” a válaszuk, írja a Románia.

A visszacsatolás kétségén kívül román viszonylatban is felvetette a népi határok problémáját. Nap-nap után idéznek régi könyvekből statisztikai adatokat, hogy bizonyítsák a nyugati néphatár hajdani jóval nagyobb kiterjedését. A véleményeket egy mondatba sűrítjük össze: „Semmi adnivalónk sincsen”.

A közös magyar-lengyel határ ellen is hallatszanak tiltakozó szavak. Azért is ellenzik, mert a kárpátaljai, mintegy 50 ezerfőnyi (?) románság teljesen meg volt elégedve eddigi sorsával, nem óhajt Magyarországhoz csatlakozni. Románia részére nagy fontosságú, hogy közvetlen kapcsolatban álljon Csehszlovákiával. Comnen külügyminisztert november 3-án egy kárpátoroszországbeli románokból álló küldöttség kereste fel. Kérték a román kormányt, tegyen megfelelő lépéseket, hogy amennyiben nem kerülhetnek vissza Romániához, továbbra is a csehszlovák köztársaságban maradhassanak. Jorga Miklós elnöklete alatt a Cultur Liga ezeknek a románoknak, akiknek száma az utolsó magyar számlálás szerint 15.387 volt, visszacsatolását követelte.¹⁾

Újabb hírek szerint a román állami vasutak a szatmár-mára marosszigeti vasútforgalom beszüntetését helyrehozandó, új 35 km-es vasútvonal építését határozták el. Az új vonal Halmi és Királyháza között, az Avasban fekvő Nagytarna község érintésével egybekapcsolná Ruszinszkrét Romániával.

¹⁾ Pontos adatok nem állanak rendelkezésre. Lásd erről Tamás Andre: *La minorité roumaine de la Tchécoslovaquie. Voix des peuples irinorité*, Geneve, N. 5. 1938. Juin 15 pp. A csehszlovák állam a népszövetség titkárságához beadott emlékiratában 1921-ben 53.515 románról tesz említést ezen a vidéken.

Türelmetlenség.

Az ingerült politikai hangulat következménye újabb türelmetlenségi hadjárat. Bármily jámbor kisebbségi megmozdulást gyanúval fogadnak és az irredentizmus vádjával illetik. Jellemző eset erre az aradi katolikus gimnázium nyilvánossági jogáért megindult szülői mozgalom, amely mögött a román sajtó népszavazási előkészületeket vélt felfedezni. Hasonlóképen megrágalmazták egy vallásos esti körmenet résztvevőit azzal, hogy a sötétség leple alatt összesűgva terjesztik államfelforgató terveiket.

A büntető úton való üldözés is gyakoribb lett. Sok esetben hoztak felmentő ítéletet, ami elég bizonyítékul szolgál a rosszindulatú besugások garázdálkodására. Csak néhány súlyosabb döntésre térhetünk ki. Feltűnést keltett Daróczi Lajos kolozsvári hírlapíró elítélése. Azzal vádolták, hogy 1933. december havában — tehát öt évvel ezelőtt — egy választási beszéde alkalmával sértő kifejezéseket használt az akkori liberális párt kormányzati működésére. Egy hónapi elzárásra és 5000 lei pénzbüntetésre ítélik. 1938. november 16-án Bélteky László, nagyváradai hírlapíró ügyét tárgyalta a kolozsvári katonai törvényszék. A lázítás címen emelt vád tartalma az volt, hogy Bélteky a csehszlovákiai terület-visszacsatolással kapcsolatosan Esterházy Jánosnak a pozsonyi rádióban mondott beszédét ismertette. Ámbár e beszéd közlését a cenzúra engedélyezte, nemcsak Béltekyt, de Sváb Györgyöt is elítélték, amiért az inkriminált beszédet nagyobb társaság előtt felolvasta. Előbbit 6, utóbbit 7 hónapra ítélték el.

A nyelvvizsgák új virágkort élnek. Negyven kolozsvári elbocsátott vasúttal, nyolcvan postai alkalmazottat — közülök már többen sikeresen vizsgáztak — újból vizsgára idéztek. A kolozsvári városi villamosüzemnek magyar munkásai az üzemekbe való visszavételüket kérték, elutasították.

A marosvásárhelyi törvényszék a Bethlen Kata egyesületet, amely 35 év óta állt a gyermeknevelés szolgálatában, feloszlatta.

A Pesti Napló 1938. december elsejei száma „Húsz évvel ezelőtt Gyulafehérvárott“ címmel emlékezetbe idézi, hogy 1918-ban e nagyszabású nemzetgyűlésen az erdélyi románság vezetői jöttek össze. Elhatározták, hogy a népek önrendelkezési joga alapján új rendet teremtenek az országban. A proklamáció szerint: „Teljes nemzeti szabadság az összes itt lakó népeknek. Minden nép maga fogja intézni a közigazgatást, az oktatást és bírászkodást, saját nyelvén, saját kebeléből választott fiai útján és minden nép jogot nyer a törvényhozásban és a kormányban való képviselőre tagjai számának arányában“. Románia is súlyos belpolitikai válságon megy keresztül és annál könnyebben fogja feladatait megoldani, mennél inkább megadja a húsz évvel ezelőtt ígért és elvitathatatlan népi jogokat.

Iskolaügy és nyelvügy.

Az erdélyi magyar iskolaviszonyok rohamos romlásáról ír a Magyar Lapok november 25-i száma. Amíg 1914-ben még 45.000 volt a magyar intézetek növendékeinek állománya, addig 1938-ban csupán 14.500 az. A magyar tanítóképzőbeli növendékek száma 120-ról 60-as létszámra csökkent.

Egy belügyminiszteri rendelet értelmében azokban a tanítóképzőkben, amelyek kisebbségi vidéken vannak, bevezetik a kisebbségi nyelv kötelező tanítását (Aradon és Marosvásárhelyt). Érdekes a Románia című napilapnak ezzel összefüggő megjegyzése. Helyesli a rendeletet, mert csak akkor tudja a tanító hivatását megfelelően betölteni, ha a rábízott iskolásgyermekkel meg tudja értetni magát. „Nem volna éppoly üdvös, ha a magyar kisebbség nyelvét a középiskolákban is tanítanák?. A magyar nyelv, mint mondani szokás, kitöltetlen váltó lehet a románság kezében“. (1. Magyar kisebbség, 19—20. sz.)

A magyar filmfeliratok ügyében kedvező döntést hozott a belügyminisztérium. Plakátokon azonban csak román szöveg használható.

A filmekre vonatkozó elvi döntéssel szemben a gyakorlatban jelentkeznek akadályok. A Bukarestben székelő filmvállalatoknak, amelyek központilag készítik el a feliratokat, nagy költség-többletet jelent és ezért húzódoznak a rendelet végrehajtásától.

A Brassói Lapok szerint az elmúlt évben a kolozsvári egyetemre összesen 3.155 hallgató iratkozott be, 2.483 férfi és 672 nő. (78.7%—21.3%)

Karok szerint:	fiú	lány
Jogi kar	1.234	87
Orvostudományi kar	773	162
Bölcsészeti kar	288	294
Természettudományi kar	188	129
Összesen:	2.483	672

A hallgatók száma nemzetiség szerint a következőképpen oszlott meg:

		%
Román	2.059	65.26
Magyar	566	17.94
Zsidó	296	9.38
Német	132	4.19
Egyéb	102	3.23
Összesen:	3.155	100.00

A Tribuna kolozsvári napilap szerint az arányszám megfelelne a nemzetiségek országos százalékának. Diplomát nyertek, illetve licenciát szereztek nemzetiségek szerint:

		%
Román	404	60.66
Magyar	134	20.12
Zsidó	79	11.86
Német	42	6.30